МИНИСТЕРСТВО НА ПРАВОСЪДИЕТО
СЪВЕТ ЗА КРИМИНОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Трафик на хора:
тенденции и превенция

автор: Ива Пушкарова
рецензенти, съавтори на Резюме и Препоръки: Гергана Кюркчийска и Бисер Троянов

Състав на екипа: доц. д-р Нина Белова (ръководител), Борислав Пъргов (събиране на емпирични данни), доц. д-р Ива Пушкарова (криминологичен и правен анализ, автор на използваните в анализите специализирани методологии, автор на Доклада), прокурор Гергана Кюркчийска и съдия Бисер Троянов (събиране, подбор и анализ на съдебна практика, консултиране, рецензия и редакция на Доклада, съавтори на Резюме и Препоръки)

СОФИЯ, 2024 г.

МИНИСТЕРСТВО НА ПРАВОСЪДИЕТО
СЪВЕТ ЗА КРИМИНОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Състав на екипа:
доц. д-р Нина Белова (ръководител)
Борислав Пъргов, ГДБОП (събиране и подбор на емпирични данни)
доц. д-р Ива Пушкарова (криминологичен, правен, сравнителноправен анализ, анализ на съответствието с наднационални стандарти, автор на използваните в анализите специализирани методологии, събиране и анализ на съдебна практика, събиране и анализ на емпирична информация, визуализация на емпиричните данни, събиране и подбор на научна литература, автор на Доклада)
прокурор Гергана Кюркчийска, СГП (събиране, подбор и анализ на съдебна практика и научна литература, консултиране, рецензия и научна редакция на Доклада, съавтор на Резюме и Препоръки)
съдия Бисер Троянов, ВКС (събиране, подбор и анализ на съдебна практика, консултиране, рецензия и научна редакция на Доклада, съавтор на Резюме и Препоръки)

ТРАФИК НА ХОРА: тенденции и превенция

Автор: Ива Пушкарова
Рецензенти и научни редактори, съавтори на Резюме и Препоръки: Гергана Кюркчийска и Бисер Троянов

© София, 2024 г.

Докладът е изготвен съобразно установените най-добри стандарти на научен анализ, за да обезпечи информационно и аналитично държавните политики в областта на предотвратяването и противодействието на трафика на хора и свързаната с него експлоатационна престъпност. Отразените в него изводи, наблюдения и препоръки обвързват неговите автори и не отразяват непременно възгледите на Министерството на правосъдието.

Докладът е защитен с авторски права. При цитирането му спазването им е задължително.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение **i**

Резюме на основните изводи **iv**

Препоръки **xxxi**

ДЯЛ ПЪРВИ: КРИМИНОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА **1**

I. ТЕНДЕНЦИИ В ТРАФИКА НА ХОРА **1**

1. Обобщени наблюдения **1**

2. Трафик на пълнолетни, ориентиран към сексуална експлоатация **6**

3. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване на принудителен труд **9**

4. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване за просия **10**

5. Трафик на пълнолетни, ориентиран към отнемане на телесни органи, тъкани и клетки **10**

6. Трафик на пълнолетни бременни жени за продажба на новородените им деца **10**

7. Трафик на хора с цел поставяне в принудително подчинение (поробване) **11**

8. Организиран трафик на хора **15**

II. КРИМИНОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ИЗВЪРШИТЕЛЯ И ВИКТИМОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ЖЕРТВАТА НА ТРАФИК НА ХОРА **17**

1. Факторна среда на трафика на хора **18**

2. Криминологичен профил на извършителя **20**

2.1. Психологичен профил **20**

2.2. Криминална история и пенитенциарен опит **27**

2.3. Личен профил - пол, възраст, образование, семейно положение, националност **32**

2.4. Етно-социален профил **40**

2.5. Профилни особености при извършване на организиран трафик на хора **46**

3. Виктимологичен профил на жертвата **49**

3.1. Социален профил **49**

3.2.1. Жертва на трафик на пълнолетни, ориентиран към сексуална експлоатация **53**

3.2.2. Жертва на трафик на пълнолетни, ориентиран към използване на принудителен труд **54**

3.2.3. Жертва на трафик на пълнолетни, ориентиран към използване за просия **55**

3.2.4. Жертва на рафик на пълнолетни, ориентиран към отнемане на телесни органи, тъкани и клетки **55**

3.2.5. Жертва на трафик на пълнолетни бременни жени за продажба на бебето след неговото раждане **55**

3.2.6. Жертва на трафик на хора с цел поставяне в принудително подчинение (поробване) **57**

4. Тенденции в профила на жертвата на трафик на хора към и в Европейския съюз **60**

5. Нови форми на експлоатация **64**

ДЯЛ ВТОРИ: АНАЛИЗ НА НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИЯ РЕЖИМ НА ТРАФИКА НА ХОРА И НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА ПО ПРИЛАГАНЕТО МУ **65**

I. ВЪВЕДЕНИЕ **65**

II. ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОТНОСИМИТЕ ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НАДНАЦИОНАЛНИ СТАНДАРТИ **68**

III. НАЦИОНАЛЕН НАКАЗАТЕЛНОПРАВЕН РЕЖИМ **74**

1. Степен на транспониране и хармонизация на наднационалните стандарти при криминализацията на трафика **75**

1.2. Обхват на криминализацията **79**

1.2. Нормативната празнота в материята на трафика на деца **82**

1.3. Грешката в криминализираното явление в чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК **83**

1.4. Формата на изпълнителното деяние „транспортира“ **84**

2. Обект, систематично място и система на престъпния трафик на хора **85**

3. Експлоатационните цели на трафика на хора **86**

3.1. Цел използване за развратни действия (сексуална експлоатация) **86**

3.2. Цел използване за принудителен труд (трудова експлоатация), за просия и за задържане в принудително починение (поробване) **87**

3.3. Цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност **95**

3.4. Цел продажба на детето на бременна жертва на трафик, незаконно осиновяване, сурогатно майчинство **95**

3.5. Разграничения и съотношения на целите. Трафик с множество цели **96**

4. Отделни лица и групи пострадали. Съгласието на жертвата **97**

5. Вътрешен (национален) трафик на хора (чл. 159а) **103**

5.1. Форми на изпълнителното деяние **103**

5.2. Разграничения на трафика на хора от други престъпления по признаци на изпълнителното деяние **106**

5.3. Особености на трафика на бременни жени с цел продажба на детето след неговото раждане **111**

6. Трансграничен трафик на хора (чл. 159б) **112**

7. Наказания **113**

IV. КРИМИНАЛИЗАЦИЯ НА ЕКСПЛОАТАЦИОННАТА ФАЗА. ЕКСПЛОАТАЦИОНЕН ТРАФИК НА ХОРА **115**

1. Експлоатационен трафик на хора **116**

2. Задържане в принудително подчинение в експлоатационната фаза **120**

2.1. Криминализацията на принудителното подчинение в България **120**

2.2. Криминализация на принудителното подчинение в други държави **126**

3. Използване за принудителен труд в експлоатационната фаза **128**

4. Използване за просия в експлоатационната фаза **136**

5. Сексуална експлоатация в експлоатационната фаза **137**

V. ИНСТИТУТИ ЗА НЕНАКАЗВАНЕ НА ЖЕРТВАТА **142**

VI. СРОК ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ **148**

1. Изисквания на международното и европейското право **148**

2. Срокът за възстановяване и размисъл според действащото българско право **154**

2.1. Срокът по чл. 26 от ЗБТХ **156**

2.2. Срокът по чл. 9 ал. 2 от ЗБТХ **163**

VII. ОБЕЗЩЕТЯВАНЕ НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА **164**

1. Наднационални правни стандарти **164**

2. Чуждестранни модели за обезщетяване на пострадали от трафик на хора **169**

3. Действаща система за обезщетяване на пострадали от трафик на хора в България **180**

БИБЛИОГРАФИЯ **187**

Принос, предоставен от доц. Нина Белова **190**

ИЗПОЛЗВАНИ НЕКОНВЕНЦИОНАЛНИ СЪКРАЩЕНИЯ И ПОНЯТИЯ	
Директива 2004/80/ЕО	Директива 2004/80/ЕО на Съвета от 29.04.2004 г. относно компенсацията на жертвите на престъпления
Директива 2004/81/ЕО	Директива 2004/81/ЕО на Съвета от 29.04.2004 г. за издаване на разрешение за пребиваване на граждани на трети страни, които са жертви на трафик на хора или са били обект на помощ за незаконна имиграция и които сътрудничат с компетентните органи
Директива 2011/36/ЕС	Директива 2011/36/ЕС на ЕП и на Съвета от 5.04.2011 г. относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета, изменена с Директива (ЕС) 2024/1712 на ЕП и на Съвета от 13.06. 2024 г. за изменение на Директива 2011/36/ЕС
Директива 2012/29/ЕС	Директива 2012/29/ЕС на ЕП и на Съвета от 25.10.2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета
ДКПР	Допълнителна Конвенция на ООН за премахване на робството, търговията с роби и институциите и обичаите, сходни на робството
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека и основните свободи
ЕКОПНП	Европейска конвенция на Съвета на Европа за обезщетяване на пострадали от насилствени престъпления, 1983
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
КБТХ	Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, 2005 г.
Конвенция от Ланзароте	Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие от Ланзароте, 2007 г.
Конвенция № 29 на МОТ	Конвенция № 29 на Международната организация по труда относно принудителния труд, 1932 г.
Конвенция № 182 на МОТ	Конвенция № 182 на Международната организация по труда относно най-тежките форми на детски труд, 1999 г.
Непридружено дете	Гражданин на трета страна на възраст под 18 години, който е влязъл на територията на приемащата държава-членка, без да бъде придружен от възрастен, отговорен за него по закон или по обичай, докато не бъде поет от такова лице, или всяко дете, оставено самò, след като е влязло на територията на държава-членка.
НМН	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
ПТХ	Протокол на ООН за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика на хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията срещу транснационалната организирана престъпност от Палермо, 2000 г.
GRETA	Експертна група относно трафика на хора към ЕК

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото изследване „Трафикът на хора: тенденции и превенция“ е включено в Годишната работна програма на Съвета за криминологични изследвания за 2023 г. (Протокол № 1/28.11.2022 г.) и възложено за изпълнение на изследователски екип през 2023 г. (Протокол № 2/9.01.2023 г.).

Изследването е разработено в два големи дяла.

Първият дял обхваща криминологичен и виктимологичен анализ на трафика на хора в България за периода 2010-2023 г. Той извежда основните признаци на изпълнителския и мотивационния механизъм на трафик на хора и на неговите основни видове, основните профилни характеристики на извършителя и на жертвата, видовете извършители и жертви. Проследени и защитени са тенденциите в явлението, неговите пораждащи фактори, както и възможните фактори и политики за тяхното управление с оглед неговото противодействие и преодоляване на вредите, причинени на пострадалите. Използвани са количествени и качествени методи за анализ на статистически данни, съдебна и пенитенциарна практика, отчетни доклади на държавни институции, научна литература, вкл. приложими чуждестранни източници.

Вторият дял анализира наказателноправния отговор срещу трафика на хора. Той обхваща съчетан анализ на:

- относимите международни и общностни стандарти и степента на тяхното въвеждане в националното законодателство с извеждане на зони на ефективно въвеждане, нормативни празноти, неизпълнение на задължителни изисквания и надхвърляне на минимални изисквания. Зоните на отклонения от стандартите са анализирани с оглед техните ефекти и са изведени препоръки за преодоляване на негативните несъответствия. Тестовете за съответствие с наднационалните стандарти са извършени по актуалната методика за оценка на транспонирането на Европейската комисия и методиките за оценка на хармонизацията на Съвета на Европа и Офиса за наркотици и престъпност на ООН;

- анализ на националния режим с оглед неговата адекватност на установените в Дял първи наблюдения. Приоритетът е на методите за оценка на ефективност и съгласуваност. Направени са предложения за подобряване на съответствието;

- анализ на правораздавателния отговор, вкл. ранната съдебна практика от преди 2010 г. Акцентът е върху методи за установяване и оценка на благоприятни и неблагоприятни практики, вкл. с извеждане на влиянието им върху обекта на защита на Раздел IX „Трафик на хора“, НК. Изведени са зони на ефективно и неефективно правоприлагане, като вторите са анализирани с оглед причните, последиците и възможните стратегии за преодоляване на неефективността. С предимство са изследвани причини, произтичащи от дефекти на нормативния режим, изменения в криминализираните явления и недостиг на професионална специализация;

- сравнителноправен анализ на сравними и приложими чуждестранни практики, решения и модели по конкретни теми с оглед евентуално установяване на подходящи предложения за усъвършенстване на националния модел, съответно потвърждаване на липсата на такива.

Широко са застъпени свързани с трафика на хора нормативни материи на престъпления, извършвани в в приготовление към трафика, успоредно с него и в експлоатационната фаза. Изведени са редица проблеми и предложения за разрешаването им с очаквано пряко влияние върху ефективността на наказателноправния отговор срещу трафика на хора.

Поради тяхната важност за превантивните и девиктимизационните политики в областта на експлоатационната престъпност, специално подробно внимание е обърнато на института на срока за възстановяване и размисъл и на системите за държавно обезщетение на пострадалите от трафик на хора за вредите, причинени с престъплението.

В началото на изложение са систематизирани основните наблюдение и изводи от изследването и изведените на тази основа основни препоръки.

Екипът изказва горещата си професионална признателност на Секретариата на Съвета за криминологични изследвания и ръководните екипи на Министерството на правосъдието за тяхната всеотдайната, активна и постоянна приятелска подкрепа в хода на изследването, както и на всички организации, институции и техни конкретни служители, с които екипът общуваше в хода на събиране на емпирични данни, за тяхната своевременна, добронамерена и професионална отзивчивост, в това число Национален статистически институт, Национална комисия за борба с трафика на хора, Министерство на вътрешните работи, Прокуратура на Република България, Върховен касационен съд, Държавна агеция за закрила на детето, Международна организация по миграция.

РЕЗЮМЕ НА ОСНОВНИТЕ НАБЛЮДЕНИЯ И ИЗВОДИ

Най-обобщено трафикът на хора се определя като процес, при който едно или повече лица биват въвличани в предприемаческо начинание, насочено към поставянето им в положение, нарушаващо техни основни права, от което деецът извлича някаква полза, включваща винаги и имотна облага.

Той е типичен представител на т.нар. експлоатационна престъпност – престъпление на приготовление към експлоатация, което обективно не я включва - чиято основна криминологична характеристика е нейната устойчивост, дълбока интегрираност в житейската етика, стратегии за справяне и поведенчески стереотипи на дееца и на типичната жертва. Това е продължително осъществявана и развиваща се във времето дейност, подчинени на обща цел или комплекс от цели, сред които преобладава експлоатационната. Мотивационният и изпълнителският механизъм са сложни, динамични и променливи, характерни с множество на деянията и формите им, изпълнение при фактически усложнения, динамично и разнородно проявление на квалифициращи признаци. Пострадалите се въвличат в последователност или по начини, които усложняват връзките с формите на деянието, целите и квалифициращите признаци. Експлоатационните цели могат да еволюират една в друга и да се съчетават. Те могат да бъдат различни по отношение на различни (групи) пострадали, които се трафикират едновременно. Престъплението почти винаги е в съвкупност с други престъпления.

С практическо правно и криминологично значение са следните **класификации на трафика на хора**, с които работи и настоящото изследване:

- трафик на хора според вида на експлоатационна цел.

> Целта на трафика се определя не само от вида на експлоатацията, на която жертвата е обективно подложена или който доминира в експлоатационната фаза, когато трафикът формално е довършен. Тази цел зависи преди всичко от методите за осигуряване на съдействието на жертвата в хода на трафикирането. Преобладаващият трафик, който се извършва с несъгласие на жертвата (квалифициран), се ръководи от цел за поставяне в принудително подчинение (поробване). Официалната статистика на държавните институции и неправителствени организации не е съобразена с тези изисквания и особености и отразява вида на експлоатацията, настъпил в експлоатационната фаза, а не целта на трафиканта, която може и най-често е по-мащабна.

- трафик на хора според броя засегнати с престъплението юрисдикции (вътрешен и трансграничен). Централно е понятието за вътрешен трафик по чл. 159а, ал. 1 и 2, което се разглежда като родово понятие за трафик на хора изобщо.

- трафик на хора според естеството на използваните за въвличане в него методи – насилствен и ненасилствен.

1. ТЕНДЕНЦИИ В ТРАФИКА НА ХОРА

1.1. Отделните етапи на трафика на хора, представени в закона като отделни форми на изпълнителното деяние, могат да се разделят на начален (набиране), същински (транспортиране); и предексплоатационен (приемане и укриване). В първия трафикантът последователно установява отношения с жертвата и въздейства върху нея, за да я въвлече в трафик. Вторият етап разгръща основния признак на трафика като подготвително експлоатационно престъпление - несъвпадането на местопроизхода и местоексплоатацията на жертвата. В третия жертвата вече се намира във властта на трафиканта с минимизирани възможности да търси и получи помощ отвън. През първите два етапа преобладават меки методи на въздействие върху волята на пострадалия - заблуждаващи обещания и форми на зависимост, създадени на етапа на приготовлението към трафик. Когато в хода на трафика тези методи загубят ефективност, те се заместват с принудителни.

1.2. Трафик на пълнолетни, ориентиран към сексуална експлоатация. Това е най-масовият вид трафик, независимо дали целта на извършителя се проявява като цел за използване за развратни действия или за задържане в принудително подчинение. От гледище на използваните за въвличане в него и за експлоатация методи изследваният период се разделя на два, с граница около 2011-2012 г. (послепиковия период на световната рецесия). В първия преобладават грубите насилствени методи за принуждаване към проституция. След 2012 г. в техниките за набиране и транспортиране доминират манипулативни методи, основани на заблуда и емоционално-финансови зависимости, които трафикантът изгражда или с които злоупотребява. Измамата присъства във всички стратегии и се използва най-дълго. Сред зависимостите преобладава емоционалната зависимост от извършителя.

> Усложнение на този метод е създаването на семейство (с деца) с жертвата, което позволява манипулиране чрез вменяване на съпружески и родителски отговорности. То представлява обвързване на жертвата в брак или майчинство на относително късен етап от експлоатацията и дори след привличането на дееца като обвиняем в наказателното производство за трафик като стратегия за осигуряване на траен контрол върху жертвата и нейното процесуално поведение и експлоатационна готовност.

1.3. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване на принудителен труд. Този трафик по дефиниция е принудителен. През последните близо 10 години той нараства и е предимно трансграничен. Трудовата експлоатация се развива в сектори на селското стопанство, строителството, транспорта, някои индустрии, услуги (вкл. домашни помощници и болногледачи), хотелиерство и ресторантьорство. Тя основно се извършва

от граждани на приемащата държава или уседнали там чужденци в рамките на извършваната от тях стопанска дейност или в тяхното домакинство. Българските съучастници са ангажирани само на етапите на набиране и транспортиране, за което получават заплащане от експлоататора. Механизмите на набиране се основават предимно на заблуда, но активно се използва и насилие (сила, заплашване, отвличане, изнудване) и обвързване в дълг, при които този трафик най-често се поглъща от трафика с цел принудително подчинение.

1.4. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване за просия. Този вид трафик по дефиниция е насилствен. Жертвите са набирани както опортюнистично, така и от здравни и закрилни институции и частни приюти. Използва се както заблуда, на която жертвите реагират с доверчива готовност да съдействат на трафика си, така и заплашване и насилие. Контролът на трафиканта е постоянен и относително лесен за упражняване, тъй като тези жертви нямат нагласите и уменията да търсят избавление. Поради това този вид трафик се поглъща най-често от трафика с цел принудително подчинение.

1.5. Трафик на пълнолетни, ориентиран към отнемане на телесни органи, тъкани и клетки. Този вид трафик е представен само в отделни единични случаи, поради което не могат да се изведат стабилни тенденции. Явлението включва голям дял търговия с кръв.

1.6. Трафик на пълнолетни бременни жени за продажба на новородените им деца. Този вид трафик е основно трансграничен и се извършва преобладаващо от малочислени български престъпни групи, които набират и транспортират пострадалата, осигуряват настаняването ѝ при съучастници в чужбина, намират клиенти и обезпечават документално и процесуално отказа на майката от родителски права и предаването на детето на новите родители. Набирането на жертвите се основава на заблуда. **През последните години в изпълнителския механизъм настъпват промени, свързани със засилване на елементите на принудително подчинение на етапа на приемането** – пострадалите се държат в изолация под постоянен надзор на трафикант. След 2012 г. престъплението статистически намалява, тъй като извършителите предпочитат да не трафикират бременните жени, а да доведат купувачите.

1.7. Трафик на хора с цел поставяне в принудително подчинение (поробване). Това е най-опасният и вредоносен вид трафик. Той е с висока структурна латентност, тъй като институциите не го разпознават. Големи дялове от него са погрешно отнесени към други видове на основата на естеството на експлоатацията, на който жертвата е подложена, без да се отчитат други признаци, насочващи към принудително подчинение.

- трафик на деца. Този вид трафик винаги е с цел принудително подчинение. Той плавно намалява до под 10 % в съотношението си с трафика на пълнолетни. Децата се експлоатират за джебчийство, просия и проституция и по-малко в традиционните стопански отрасли. В трафика и експлоатацията на деца преобладава организираната престъпна дейност с масивно участие на криминални експлоатационни семейства. Голям е делът на деца, осиновявани с експлоатационна цел.

- обвързване в дълг (зависимост за дългове). Жертвата е поставена в положение да търпи експлоатацията като залог срещу реално или фиктивно задължение. Механизмът не осигурява изплащането му. Той се използва на етапа на набиране при почти всички видове експлоатация на пълнолетни, като е по-разпространен при трудовата експлоатация и трафика на бременни жени. Той обаче се използва и на етапа на приемането, ако трафикът е започнал с меки методи.

- купуване на съпруга (сключване на принудителен брак). Хипотезата е налице при обещаване или предаване в брак на жена, лишена от правото да откаже, срещу заплащане на обезщетение на нейните родители, семейство или друго лице или група, която упражнява власт над нея. Тези бракове са действителни, а не фиктивни.

> У нас тази форма на поробване се практикува с цел да предостави на това лице, което е гражданин на трета страна, положението и правата на съпруг на гражданин на ЕС. Отделно от тази хипотеза, продажбата в брак, особено на непълнолетно момиче, е елемент от набирането за целите на трудова и сексуална експлоатация. Ключовият момент в механизма е дали жената е била фактически лишена от възможността да откаже брака. Тази форма на принудително подчинение може да не е елемент от трафик на хора, ако жертвата продължи да живее със семейството си, без да поддържа контакти със съпруга си, който също не разчита на съвместен живот с нея, поради отсъствието на форма на изпълнителното деяние на трафика, а не поради липса на принудително подчинение. Независимо на кой етап се стига до него, съжителството настъпва на основата на заблуждение – жертвата е подмамена с обещания за осигурен и приятен брачен живот или за много кратко привидно съжителство, предназначено да заблуди властите в приемащата държава, че бракът е автентичен, след което жертвата ще бъде свободна да се завърне при семейството си.

1.8. Организиран трафик на хора. Трафикът на хора се извършва както от индивидуални извършители и съучастници, действащи инцидентно и неструктурирано и по отношение на малък брой жертви, набрани измежду близки лица, така и от престъпни сдружения от вида на обикновените малочислени престъпни групи с 3-6 участници. Тези сдружения се образуват и набират жертвите си на етнически принцип (ромски, български, турски), а заетите в трансграничен трафик са приоритетно структурирани на основата на семейно-родови връзки, като жертвите им се набират на национален, но не непременно етнически принцип. Броят на жертвите, подложени на експлоатация по едно и също време, приблизително съответства на броя на участниците в групата. Тези общи признаци

са характерни за организирания трафик независимо от целта му, но видът на експлоатацията поражда някои специфики:

- **в трафика с цел сексуална експлоатация и принудително подчинение**, основано на използване за развратни действия, подходите към жертвите са подчертано насочени към трайно обвързване, дори когато активната експлоатация не е постоянна (а с периоди на прекъсване). За този трафик е характерно въвличане на жертви като участници в престъпните групи, вкл. подлагане на експлоатация на лица, първоначално привлечени в групата и действащи като участници в нея.

- в случаи на трафик, насочен **към използване на принудителен труд (вкл. принудително подчинение) в стопански сектор** се срещат отклонения в структурата и специализацията на групата и броя и профила на пострадалите. Този вид трафик е организиран, най-вече когато е трансграничен.

1.9. Във всички европейски държави текат процеси на динамично преобразяване на традиционните профили на пострадалите и на навлизане на нови форми на експлоатация, към които системите не са чувствителни. Общите процеси са свързани с ръст на дяловете на трафикирани и експлоатирани деца, на относителния дял на трудова експлоатация, на относителния дял на националните жертви в държави, които традиционно са транзитни или зони на експлоатация, ръст на жертвите от трети страни и по-конкретно Средна Азия и Африка, които след 2013 г. убедително изместват традиционните жертви от Централна и Източна Европа. След 2017 г. общо явление е дисперсирането на маршрутите и отслабването на натиска върху Средиземноморския път, водещо до относително намаляване на притока към Италия за сметка на пътищата през Балканите, Гърция и Испания, както и тези през Румъния за Западна и Северозападна Европа. Временното заглъхване на активния трафик през период на пандемията от COVID-19, придружено със завръщане на част от жертвите в държавите на произход и излизане от експлоатация на жертви на вътрешен трафик, към 2022 г. е преодоляно.

2. ФАКТОРНА СРЕДА НА ТРАФИКА НА ХОРА

2.1. Далечните първични фактори на експлоатационната престъпност, към която трафикът на хора принадлежи, се свързват с две основни групи: 1) изострено макросоциално неравенство, довело до трайно дискриминационно маргинализиране, изключване и противопоставяне на икономически уязвими социални групи; и 2) насилие в непосредственото семейно обкръжение на децата и жертвата. Производни от

първата група са фактори като безработица, малообразованост, култура на бедността, миграционни явления, социално отчуждение, увеличаващо безразличието и нравствената безчувственост към съдбата на другия в модерните общества и др. От втората група произтичат индивидуални фактори, обуславящи разнообразни нарушения на социализацията на децата и улесняващи неговата криминализация. Специфично за трафика е въздействието на описаната съвкупност от рискове върху децата и жертвата от ранна детска възраст по начин, който поражда и стабилизира експлоатационни нагласи към другите и към себе си.

2.2. Основен пряк фактор на трафика е практикуването на експлоатация в обкръжението на детето и усвояването ѝ като част от културните и нравствените норми на микросредата. При тези условия криминалната ангажираност на децата и виктимната предразположеност на жертвата възникват естествено и автоматично като част от предавания между поколенията опит.

2.3. На следващо място по значимост на криминогенното и виктимогенното въздействие системното емоционално и психично насилие в семейната среда и безалтернативно налаганата култура на оценностяване на хората единствено и само според материалните ползи, които по някакъв начин носят. Прилаганият по отношение на децата родителски стил е съчетание на непоследователен, неглижиращ и авторитарен, в резултат на което детето не формира стабилни представи за норма, а развива примитивни стратегии да оцелява, като мами, манипулира и използва. Бъдещият извършител и неговата жертва са отгледани в **среда на несигурност, насилие и емоционална студенина, в която единствените критерии за стойност на личността и на нейните взаимоотношения са материално-веществени** и при тяхното отсъствие човекът бива отхвърлян, изоставен или по друг начин заплашен с гибел. Жертвата оцелява, като се стреми да повиши стойността си като предмет на експлоатация.

3. КРИМИНОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ИЗВЪРШИТЕЛЯ

3.1. Сред трафикантите в цял свят **преобладават мъжете**. В престъпните сдружения те заемат лидерските нива, на които се вземат престъпните решения и се контролира изпълнението им.

Световна е тенденцията на нарастване на дела на жените в трафика и експлоатацията на хора. То е показателно за нивата на организираност на дейността, тъй като тези извършителки не действат самостоятелно. Класическият модел на криминализацията им започва с тяхната виктимизация като жертви на експлоатация, които в хода на приспособяването си към нея усвояват роли на извършител в ниските изпълнителски до средните управленски нива на престъпните

сдружения. По-рядък, но също системен е механизъм на въвличане, основан на интимна близост с основния извършител. Самостоятелна хипотеза е престъпната ангажираност на жена, член на криминално семейство с признаци на престъпна група, независимо дали самата извършителка е подложена на експлоатация или не. В България такива случаи се наблюдават по-често в трафикантски групи, основани на кланов принцип.

В престъпните сдружения извършителките изпълняват предимно роли на контролиране и наставничество на жертвите, водене на счетоводство, пазене на документи, логистика, комуникация с клиенти. Жените от по-горните структурни нива участват и в набирането на нови жертви за сексуална и трудова експлоатация. За разлика от мъжете-трафиканти, които следват изразено авторитарни управленски стилове, някои жени-трафикантки са вероятно единствените представители на по-диалогични и толерантни подходи в света на тежката експлоатационна организирана престъпност, омекотяващи грубостта на експлоатационния контрол и подпомагащи приспособяването на жертвите към него.

Възможни мотиви на жените да трафикират и експлоатират други хора са още користно облагодетелстване и подпомагане на лица в материална безизходица.

3.2. Трафикантите са представени във всички възрастови групи, но най-активният извършител е в средата на 30-те си години за мъжете и в началото на 30-те за жените. Когато престъплението има признаците на предаван между поколенията семейнородов занаят, в него се въвличат и по-млади извършители, вкл. непълнолетни (17 г.). Образованието е относително добро - преобладава средно и основно образование (76%), срещат се и вишисти. Въпреки че по принцип потиска престъпна заетост, конкретно при трафикантите на хора образованието не изпълнява ефективно социализиращата си роля. Повечето трафиканти произхождат от среда с разрушени или дисфункционални отношения и нямат стабилно собствено семейство.

Най-представените етнически групи са българска и ромска.

Сам по себе си **етносът е неутрален фактор**, който нито поощрява, нито потиска престъпно поведение, но когато етнически групи са поставени при различни криминогенни условия, се различават и профилите на формираните в тях трафиканти. Основната е, че при извършителите от ромски групи по-често се среща ранно отключена обща криминализация, както и ангажираност в трафик, извършван от семейно-родово престъпно предприемачество.

3.3. В личностов план източниците очертават дееца като **повърхностна, неискрена, безотговорна, авантюристично настроена и манипулативна нарцистична личност с незавършен АЗ-образ, меркантилноегоцентрична и хедонистична ценностна система, ясно изразена насоченост към получаване на блага, предимства и компромиси с всякакви средства, вкл. агресия, изключителни умения да мами и лъже и да отрича собствената отговорност и силна зависимост от влиянието на обкръжението**. Най-ясно изразената черта е последователният стремеж за изграждане на **заблуждаващо положителен образ**, съобразен с чуждите очаквания и доверие, който би могъл убедително да имитира изисквано поведение и нагласи, особено по отношение на

незряла, неопитна, наивна, слабо образована и доверчива жертва с ниска социална компетентност.

3.4. Основната характеристика на дееца е **експлоатационната нагласа**. Нейните признаци са: първо, консуматорско отношение към околните, чиято единствена стойност за дееца се определя от годността им да допринасят за оцеляването и благосъстоянието му, интерпретирано в първичните категории на материално благополучие. Оттук и изначалната неспособност жертвите да бъдат възприемани като самостоятелни личности, носители на идентичност и права. Второ, поради ранния си произход нагласата е свързана с нисши психични потребности от сигурност, стабилност, предсказуемост и защитеност; тя е устойчива и към нея деецът е некритичен. Трето, възникването ѝ предхожда появата както на поведенчески задръжки, така и на нравствено съзнание, поради което престъпната дейност по правило ескалира. Четвърто, експлоатационната нагласа обуславя поведение на хищническо и безогледно доминиране, контрол и власт върху жертвите, отношението към които е презрително, враждебно и обвинително. Евентуалната им съпротива срещу експлоатацията, както и процесуалното съдействие на обвинението са силни рискови фактори за бърза и внезапна ескалация на насилието в изпълнителските механизми на експлоатацията. Пето, експлоатационната нагласа е неблагоприятно свързана с представи за собствената ценност - успешната, мащабна и доходоносна експлоатация е компенсаторен източник на фалшиво самочувствие. Шесто, експлоатационната нагласа се проявява във всички аспекти от поведението на дееца, вкл. несъставомерни.

3.5. Корекционната резистентност е една от основните характеристики на профила. Като затворници трафикантите са комформни, адаптивни и ориентирани към безпроблемно изтърпяване на наказанието, вкл. намаляване на срока му чрез полагане на труд, но автентичен поправителен процес по правило не протича. Наказанието изпълнява преди всичко индивидуално-превантивни цели и трудно и нетрайно обслужва поправителната. Практиката на наказване на квалифицирания трафик на хора като нетежко престъпление допълнително уврежда годността на наказанието да постигне която и да е от целите си и изтощава ресурсите на правосъдието и пенитенциарната система.

3.6. При извършителите, ангажирани с организиран трафик на хора, типичните профилни черти са значително по-ясно изразени - най-вече свързаните с приспособимост, манипулативност, устойчиви прокриминални нагласи и корекционна резистентност. В допълнение, най-умели в приспособяването си към очакванията и изискванията на средата

са извършителите от по-ниските изпълнителски нива на престъпните структури. Лидерите са с по-ясно завишена самооценка и самочувствие и изразени лидерски амбиции.

4. ВИКТИМОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ЖЕРТВАТА

4.1. Класическата жертва е малограмотна и слабокултурна, социално некомпетентна, наивна, доверчива, неопитна и манипулируема, без ефективно подкрепяща среда, с ниска самооценка и амбивалентно отношение към експлоатацията като начин за справяне. Тя типично произхожда от социална група, която е изтласкана в периферията на обществото (маргинализирана) или е изключена от него (сегрегирана) в резултат на обедняване, откъсване от образователната система и трудовия пазар, дискриминационни практики и насилие. Процесът на групова виктимизация е стихиен при етническите малцинства, но засяга и големи групи от българското население, тъй като трафикът е социално, а не етнически дефинирано явление. Самостоятелна категория са **индивидуално виктимизирани лица**, чиято лична история е дефинирана от социално отпадане и изоставяне (сираци, бездомници, скитници, самотно живеещи бедни хора с увреждания, хора със зависимости, с умствена изостаналост и др.).

4.2. Виктимологичната характеристика пряко зависи от вида и методите на експлоатацията:

4.2.1. Статистически типичната жертва на сексуален трафик е млада жена на възраст 16/17 - 35 години, произхождаща от социална среда на бедност, икономическа стагнация, малообразованост и дисфункционални семейни отношения. Етническата принадлежност има известно виктимологично значение, доколкото извършителят, особено на трансграничен трафик, предпочита жертви от своя етнос и националност. От значение за профила донякъде е и структурата на търсенето на конкретния пазар на сексуални услуги - когато определени външни признаци, които са характерни за дадени етнически групи или националности, стоят в основата на потребителското търсене, на съответния пазар преобладават жертви от тези групи и техните услуги се заплащат високо. Най-уязвими са жертвите от ромските етноси.

Относително устойчиво присъства, макар да не преобладава, и т.нар. „**привидна“ жертва**, чийто профил е изцяло дефиниран от ценностова безкритичност към експлоатацията. Тази жертва приема или предпочита да бъде експлоатирана като социално приемлив начин за поддържане на консуматорски ориентиран хедонистичен стил на живот, който стои в основата на ценностната система и житейските цели. Профилът е формиран основно от действието на специфични микросоциални фактори в ранното детство, довели до съчетание от ниска самооценка и идентификация на личностовата стойност с разточително материално благополучие. При тези жертви съгласието за експлоатация често е автентично и автономно.

4.2.2. Признаците на жертвата на трудовия трафик се определят решаващо от сектора, в който ще бъде експлоатирана. Въвличането в трафика е дефинирано от икономическо пропадане с трайно отпадане от трудовия пазар под действието на факторите на дълбока бедност и дълготрайна безработица, вкл. малообразованост и липса на трудова квалификация, умения и опит, както и на тежка икономическа стагнация в района по местоживеене, обуславящи жизнен стандарт, застрашаващ оцеляването. Голяма част от жертвите не се самоопределят като такива, тъй като експлоатацията обективно подобрява живота им и им предоставя по-високи доходи от условията у дома.

4.2.3. Типичната пълнолетна жертва на **трафика с цел използване за просия** е малограмотен мъж от ромските малцинства с видими физически или умствени увреждания, който няма близки, няма никакви средства за преживяване и често е бездомен.

4.2.4. Жертвата-донор на трафика с цел отнемане на телесни органи, тъкани и клетки не може да бъде пълноценно профилирана поради оскъдния брой случаи. Установено е все пак, че тя принадлежи към ромски и турски малцинствени групи в особено тежко социално и материално положение.

4.2.5. В трафика на пълнолетни бременни жени за продажба на детето след неговото раждане, се открояват два основни виктимологични профила: 1) жертва в принудително подчинение, която зачева в хода на сексуална експлоатация; и 2) многодетна майка, принадлежаща към маргинализирани малокултурни социални групи, която е склонна да се прости с поредното си дете срещу средства за препитание на другите членове на семейството, преживяващо от просия, кражби и клошарство, както и наркотично или алкохолно зависимата жертва от българския етнос, която се появява инцидентно по конкретни случаи. Характерни за тази жертва са отсъствието на базова родителска етика и умения и подчертана личностова и социална примитивност. Рискът от многократна ревиктимизация е висок, въпреки че майката никога не получава обещаните средства.

4.2.6. Жертвата на трафикът с цел поставяне в принудително подчинение (поробване) е подложена на най-всеобхватна, интензивна, непрекъсната и дългосрочна виктимизацията. Съгласието винаги е изключено, като са увредени психичните годности за формиране и изразяване на собствена воля.

- дефинитивна жертва са **децата**, независимо от вида на експлоатацията. Момичетата изцяло доминират в експлоатацията за проституция и при купуването на съпруга и са с изразен превес над момчетата в джебчийските кражби. Момчетата имат

превес в използването за просия и за полагане на труд в стопански сектор. Най-често децата и от двата пола са около възрастовата граница на непълнолетието (13-14 г.). Долната граница е 8 години. За джебчийството се предпочитат малолетни. Експлоатацията на деца се осъществява основно от техните родители / осиновители и семейства или от лицата, на които близките на детето са го предоставили за експлоатация срещу заплащане. Това, в съчетание с типичните за децата рискови фактори, определя **невръстната жертва като най-уязвимият вид жертва на трафик на хора**, при която криминогенните и виктимогенните фактори на експлоатацията действат най-интензивно, дългосрочно и разрушително.

- жертва, предмет на купуване и продажба, независимо от възрастта ѝ и независимо дали е била подложена на експлоатация преди това и какъв е видът на използването. Когато продажбата настъпва между настоящия и бъдещия трафикант / експлоататор (а не например между семейството ѝ и трафиканта), става дума за повторна и по-тежка виктимизация, често с окончателно прекъсване на връзките със средата на произход и със загуба на самоличността. Тези жертви най-често „изчезват“, като следите им се губят между различни експлоатационни дестинации, различни и все по-интензивни и опасни форми на експлоатация. Тяхното продължително и тежко виктимизиране причинява особено тежки и необратими вреди, достигащи до физическа и психична инвалидизация и социална непригодност.

- жертва, обвързана в дълг (зависима поради дългове). Най-съществената особеност на тези пълнолетни лица и от двата пола е пълната липса на правна и финансова култура и дори бегла ориентация в природата на финансовите задължения и в управлението на доходите. Най-често юридически те не дължат нищо на трафиканта, а когато задължения обективно са възникнали, размерът им е незначителен. Трафикантът винаги ги въвежда в заблуждение относно размера на дълга и условията за изплащането му. Извън тази типична хипотеза са случаите, в които жертвата е била продадена и трафикантът изисква от нея да му възстанови разходите по купуването ѝ, без тя да има възможност да откаже.

- жена, предавана в брак срещу заплащане. Тази жертва е необразована, трудово неквалифицирана и несемейна млада жена, която сключва брак с непознат за нея мъж срещу еднократно заплащане на възнаграждение на семейството ѝ (по-рядко на нея). В типичния случай отсъстват представи и намерения за съвместен живот, като не се осъзнават дългосрочните правни и житейски последици на бракосъчетанието, отново поради правна неграмотност и ниска социална компетентност.

4.2.7. Докъм 2013-2016 г. в Европа преобладава и е трайно отразен в европейските публични политики профилът на жертва с ясно изразена виктимизация. Тази категория жертви реагират съпротивително на експлоатацията си, склонни са да търсят избавление и като цяло предпочитат да се завърнат в родината си, като е вероятно да окажат съдействие на органите на наказателното производство.

В съвремието този профил не преобладава. Увеличава се делът на жертви, които все по-рядко се нуждаят от закрила в познатия ѝ вид, и все по-често принадлежат към имигрантски и други групи със сложна структура на потребностите. Те са особено непредсказуеми, когато жертвите са формирани в експлоатационен семеен контекст и трафикирани от свои близки, когато е разрушено доверието в държавните институции, когато самата жертва се е ангажирала с престъпна дейност, както и когато трафикът е повлиян от включването ѝ в миграционни и бежански вълни. Актуалната действителност изправя нормативна регулация пред предизвикателството на жертви от трети страни с амбиции за усядане в приемащите държави, с възприятия за трафика като предпочитана житейска перспектива, с висока и безкритична адаптивност към експлоатационната среда и слаба мотивация и умения за социално вграждане. Това са имигранти със сложни лични истории, идващи от територии на военни конфликти, религиозни гонения, хуманитарни кризи, потиснически и тоталитарни управления. Отношенията с трафиканта нямат изразен насилствен характер и се основават на вид предприемаческо сътрудничество, в което жертвата обективно получава ползи, до каквито няма достъп в родината си и поради това не винаги има мотиви да съдейства за преследването на трафиканта. Тя не се възприема като жертва и трудно бива разпозната като жертва от традиционните протоколи за идентификация.

5. НАКАЗАТЕЛНОПРАВЕН РЕЖИМ

5.1. Наднационалният наказателноправен режим на трафика на хора е изграден от мрежа международни договори на ООН, Съвета на Европа и Международната организация на труда и общностни инструменти на ЕС, актове на СЕС и ЕСПЧ, задължителни тълкувателни стандарти на международни организации и техни органи. Тяхното ефективно въвеждане (хармонизация с международни договори и транспониране на директиви) в националните правни системи на държавите-членки се подчинява на сложна система от задължения и нормативно-технически и правоприложни изисквания. Правното значение на описаните стандарти за наказателното правораздаване е

на пряко действащо право. Националните разпоредби за трафик на хора съдържат бланкетни диспозиции, които пряко препращат към тези стандарти относно дефинициите на съставомерни признаци.

5.2. Успешно и пълноценно е въвеждането на наднационалните стандарти по отношение на следните елементи на трафика на хора: формите на изпълнителното деяние набира, приема и укрива; целите за сексуална експлоатация, за отнемане на телесни органи, както и за трудова експлоатация, за използване за просия и за държане в принудително подчинение, когато са отнесени към квалифицирани състави на насилствен трафик; квалифициращите признаци по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 и т.7 НК. Българското законодателство позволява едно деяние да се ръководи от множество експлоатационни цели, стига никоя от тях да не е целта за поставяне в принудително подчинение, тъй като тя поглъща останалите. За правилното определяне на целта се установяват правата на жертвата, срещу които деянието е основно насочено.

> Всяко от изпълнителните деяния на трафика на хора може да включва размяна или прехвърляне на контрол върху пострадалите съгласно изискванията на Директива 2011/36/ЕС. Стандартът е транспониран. Действията на размяна и прехвърляне на контрол не са самостоятелни форми на изпълнителното деяние, а възможни хипотези на всяка от тях, осъществявани в условия на множество извършители, независимо дали е налице съучастие между тях. Възможно е контролът да бъде предаван в рамките на друг вид престъпление за единия от извършителите (например, чл. 178, чл. 190, чл. 192 от НК).

5.3 Отклонения от наднационалните изисквания се установяват в редица посоки, повечето от които неблагоприятни.

5.3.1. Обхват на криминализацията. Само в България е криминализиран трафикът на пълнолетни лица с тяхно съгласие.

> Според наднационалния законодател трафикът на пълнолетни лица задължително се осъществява чрез използване на незаконни методи, които заличават възможността им да формират свободна воля или да ръководят поведението си според нея. Българският законодател разширява общото наказателноправно понятие, като извежда признаците за начина на осъществяване на изпълнителното деяние извън основния състав (чл. 159а, ал.1 НК) и ги въздига в квалифициращи (чл. 159а, ал. 2 от НК). Едновременно с това той приема, че съгласието на преместванията никога, вкл. по основния състав, няма правно значение, независимо от възрастта му. Разширението засяга съответно и обхвата на основния състав на трансграничния трафик.

Това има **следните предимно негативни ефекти:**

- насърчава изнасянето на трафикантската дейност извън територията на страната, тъй като явлението по основния състав не е криминализирано никъде другаде;

- насърчава концентрирането на ресурсите на държавата в преследване и наказване на трафик на хора с ниска опасност и изтощава правосъдието в изясняване на границите с несъставомерни явления;

- **внася вътрешна противоречивост в основния състав на трафика**, тъй като извеждането на начините за преодоляване на несъгласието на пострадалия извън прави принципно невъзможно осъществяването му с цели, изключващи съгласието (трудова експлоатация, принудително подчинение, използване за просия), а те са част от субективната му страна;

- **дестабилизира правното съдържание на признака „независимо от съгласието“ на пострадалия**. Съгласието е изрично обявено за обстоятелство без правно значение за извода за осъществен трафик (чл. 159а, ал. 1 НК). Понятието се отнася до автентично информирано съгласие на пълнолетно лице относно всички обстоятелства, чрез които се проявява изпълнителното деяние на трафика и чрез които се осъществяват експлоатационните цели, както и последиците от осъществяването им. Законът не отменя изцяло правното значение на съгласието, а забранява да бъде разглеждано като обстоятелство, изключващо съставомерността на трафика. **Наднационалните стандарти обаче свързват признака „независимо от съгласието“ само с трафик, при който върху волята на жертвата е въздействано по начин, който я опорочава**, т.е. несъгласието е тези случаи необоримо се предполага;

- **дестабилизира съдебната интерпретация на формата „набира“, която съдилищата започват да разширяват с включване в нея на несъставомерни прояви на приготовление**, чиято обществена опасност е съизмерима или по-висока от тази на така очертаното в закона набиране на пълнолетно лице с негово съгласие. Това допълнително изтощава практиката в преследване и наказване на явления с ниска опасност, за чието преследване и наказване не съществуват наднационални задължения. Възникват рискове от нарушаване на законоустановеността на престъплението и на правата на личен и семеен живот на гражданите. Междувременно се нарушават границите между „набира“ и „транспортира“;

- **внася допълнителни трудности в разграничението на набирането с цел сексуална експлоатация и сводничеството по чл. 155, ал. 3, вр. с ал. 1 НК**;

- **България и нейните държавни политики срещу трафика на хора изпадат в неблагоприятна сравнимост с други държави, тъй като България не информира за особеностите на националния си подход**. В резултат на това нейната репресивна политика по чл. 159а, ал. 1 НК се оценява като проява на снизхождение и подценяване на престъплението, тъй като с наказанията по основните състави на законите на другите държави се сравняват наказанията по основния състав по българския НК, а не наказанията по квалифицираните състави.

5.3.2. Формата на изпълнителното деяние „транспортира“. След тълкувателната намеса на ВКС с ТР № 2/2009 на ОСНК е отворена нормативна празнота относно преместване на пострадалия без използване на превозно средство.

Стеснителното тълкуване поражда несъответствие с наднационалното изискване за криминализция на преместването независимо от средството, без значение дали националният законодател ще използва една или повече форми за описание на изпълнителното деяние. Възниква несъгласуваност и с правозащитния Закон за борба с трафика на хора, който включва преместването без средство в определението си, давайки защита на жертви на такова деяние. Тези жертви нямат защита по НК в момента.

5.3.3. Признака по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК. Налице е пълно неизпълнение на задължението за хармонизиране и транспониране, тъй като е криминализирано друго явление, за каквото липсва наднационално задължение и в мотивите си законодателят не е обосновал нужда от криминализирането му („фантомна криминализация“). Това е мотивирането на жертвата чрез даване, обещаване или получаване от нея на облаги, за да приеме да бъде експлоатирана. Признакът предполага съдействие и пълнолетие на жертвата, тъй като тя е страна по договарянето с дееца. Тя, съответно деецът, се ръководи от желание за облагодетелстване в причинна връзка с експлоатацията.

Наднационалните стандарти описват хипотеза на облагодетелстване, което *мотивира не поведение на жертвата, а на трето лице, под чийто контрол тя се намира*. Даването, обещаването или получаването на облага повлиява волята на това трето лице да сътрудничи на трафиканта, като му предостави фактическата или друга власт върху пострадалия, участва в експлоатацията му и т.н. Хипотезата се отнася и до продажба на хора за експлоатационни цели. Жертвата не е страна по договарянето.

Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК дублира обхвата и обекта на основния състав, тъй като представлява негова конкретизация, а не го допълва. Той не е съвместим с цели и признаци, изключващи съгласието. Това обърква правораздаването, което приема, че признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 от НК е осъществен винаги, когато при въздействието си върху жертвата деецът ангажира мотиви, свързани с получаване на доходи.

Оттук, същото тълкуване **стабилизира неправилна съдебна практика в случаи на пострадало непълнолетно дете.** Тези лица никога не могат да формират съгласие по смисъла на чл. 159а, ал. 1 НК, тъй като пълнолетието е негова обективна предпоставка. Както международният, така и националният законодател забранява те да бъдат въвличани в проституция и порнография, независимо дали са брачно дееспособни. Трафикът и експлоатацията им се осъществяват винаги с цел за задържане в принудително

подчинение. Това води до **юридическа невъзможност признаците по чл. 159а, ал. 2, т. 1 и т. 6 от НК да бъдат кумулирани**, въпреки че масовата съдебна практика е в обратната посока.

5.3.4. Трафик на деца (чл. 159а, ал. 2, т. 1 НК). Налице е нормативна празнота, произтичаща от единственото число на признака, по отношение на трафика с множество жертви или спрямо група жертви, сред които има деца.

Разпоредбата обуславя и противоречия във възгледите за минималния брой на пострадалите, при който трафикът на хора е съставомерен. Съдебната практика и теорията приемат, че това е едно лице и в практиката този подход преобладава. Вторият възглед свързва трафика със системност и неднократност на действията и според поддръжниците му жертвата винаги е множество. Това разбиране затруднява квалифицирането на трафик на отделни лица, едно от които е дете.

5.3.5. Признака „извършителят е улеснил чрез информационни и комуникационни технологии разпространението на изображения, видеоматериали, други подобни материали със сексуален характер с участието на жертвата или е разпространил такива изображения или материали“. Той е въведен със скорошно изменение на Директива 2011/36/ЕС и все още не е транспониран в НК.

5.3.5. Въвеждането на тъканите, клетките и течностите като възможен предмет на отнемането с разширяване на целта за отнемане на телесни части представлява значим национален принос към общите понятия за експлоатационна престъпност и конкретно трафика на хора. То позволява да се даде защита в случаи на трафик с цел отнемане на яйцеклетки за незаконни репродуктивни дейности, на различни видове тъкани и други клетки за трансплантационни цели, търговия с кръв и незаконно кръводаряване и други дейности, опасни за здравето и живота на жертвата и на бъдещи потребители на отнетата телесна част.

5.3.6. Целта за продажба на дете, носено от бременна жертва на трафик, след неговото раждане, не е предвидена в наднационален стандарт. Тя представлява национален принос към възможните експлоатационни цели на трафика на хора, които наднационалните стандарти не изброяват изчерпателно. Тя представлява конкретизация на целта за поробване на бъдещото дете. След раждането си то се превръща в пострадал по чл. 159а, ал. 2, т. 1 НК. Неразривната връзка между двете цели обуславят трафика на майката като приготовление към трафика на новороденото. Формулировката на целта е безразлична към мотивите за самата продажба, което позволява да бъдат изцяло обхванати известните практики за незаконно осиновяване и частично обхваща случаи на трафик на жени с цел използване на детеродната им способност (сурогатно майчинство).

5.3.7. Целите за трудова експлоатация, за използване за просия и за държане в принудително подчинение не могат да се изпълнят при трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие. При тях изрично се изисква несъгласие на пострадалия. Наличието им в основния състав на трафика на хора противоречи на определенията им.

5.3.8. Целите използване за незаконно осиновяване, за принудителен брак и за сурогатно майчинство са въведени със скорошно изменение на Директива 2011/36/ЕС и са частично обхванати от целите за принудително подчинение (по принцип поглъща незаконното осиновяване и принудителния брак за жените) и за продажба на детето на бременна жертва по чл. 159а, ал. 3 НК.

5.4. Систематичното място на Раздел IX „Трафик на хора“ следва да се запази. Комплексният обект определя трафика като престъпление, засягащо цялостно личността. Съставящите го подобекти принадлежат към груповия обект на Глава втора, а систематичното място на раздела подчертава и връзката с груповия обект на Глава трета.

5.5. Систематичното място на трафика на бременни жени с цел продажба на детето след неговото раждане като квалифициран състав на вътрешния трафик е неудачно. То създава практически проблеми с квалифицирането му в случаи на трафик с множество цели и множество квалифициращи признаци. Обектът на трафика на бременни е различен от този на вътрешния трафик. В светлината на новите изменения в Директива 2011/36/ЕС той може да бъде разбиран и като трафик на майката с цел незаконно осиновяване на детето ѝ и може да се използва за противодействие на трафик с цел за използване за сурогатно майчинство. Развиването на състава в посока обогатяване с признаци в тази посока обаче е препятствано от нормативната обвързаност с вътрешния трафик.

5.6. Налице е пряка колизия между разпоредбата на чл. 159а, ал. 3, по която бременната е жертва независимо от съгласието си, и чл. 182б, ал. 2, съгласно който тя е извършител, ако е дала съгласие за продажбата на детето след раждането му. Освен нелогично, **противоречието е криминогенно**, тъй като пряко демотивира жертвата да търси и оказва съдействие на властите поради страх от наказателно преследване, който съзнателно се използва от дееца за сломяване на съпротивата ѝ.

5.7. Трансграничният (международен, външен) трафик на хора е престъпление с международен елемент, изразяващ се в това, че държавата на набиране на жертвата и държавата на нейната експлоатация са различни. Той е сложно двуактно престъпление с два предмета: пострадалото лице и българската държавна граница. В изпълнителския му механизъм се включва правомерно превеждане на пострадалия през международно

установената държавна граница на България. По своята правомерност то се отличава от каналджийството (чл. 280 от НК). Ако режимът на преминаване на границата от хора бъде нарушен, ще бъде налице съвкупност между чл. 159б и чл. 280 от НК. Трансграничният трафик е довършен с пресичане на държавна граница от пострадалия – не се изисква деецът лично да я премине.

5.8. Сред разграниченията на трафика на хора от други престъпления с водещо практическо значение е разграничението от користното сводничество (чл. 155, ал. 3 НК).

5.8.1. Особено предизвикателство е разграничението между набиране с цел сексуална експлоатация и сводничеството в двете му форми. До въвеждането на Раздел IX „Трафик на хора“ защитата срещу сексуалния трафик се осъществява от съставите на сводничеството. След криминализацията на трафика започва процес на разделяне на приложните им полета, но съдебната практика не успява самостоятелно да преодолее смесването им. Частично то е породено от криминализацията на трафика на пълнолетни лица с тяхно съгласие, непълноценна тълкувателна намеса с ТР №2/2009 на ОСНК и недостиг на структурна професионална подготовка на съдебната власт в материята на сексуалната и експлоатационната престъпност.

> Разграничението между двете престъпления се изразява в отсъствие на експлоатационни отношения при сводничеството. При набирането жертвата се мотивира да съдейства за поставянето си в положение трайно да бъде използвана за развратни действия, вкл. като се присъедини към организационна форма, създадена за постигане на експлоатационната цел. Сводничеството има инцидентен характер и не предполага партньорство между дееца и жертвата. Трафикът по принцип поглъща сводничеството.

5.8.2. Приемането с цел сексуална експлоатация много често се съпровожда с предоставяне на помещения за развратни действия (чл. 155, ал. 2). Съставите на двете престъпления не са алтернативни и не се поглъщат. Приемането се изразява в подслоняване на жертвата и не съдържа представи, че тя ще бъде използвана за развратни действия в помещението, в което е настанена, а другаде. Ако представи за експлоатация в помещението съществуват, е налице идеална съвкупност между трафик (приемане) и престъплението по чл. 155, ал. 2.

5.9. Набирането и престъпното купуване или посредничество при купуване на съпруга (чл. 178, ал. 2, предл. 1 от НК) са двете възможни квалификации при категория случаи, известни в практиката като „брак с цел трафик”. Въпросът за разграничението с трафика възниква, когато приемащият преследва експлоатационна цел,

като самият принудителен брак по определение установява положение на принудително подчинение. Двете престъпления могат да се осъществят в идеална съвкупност.

5.10. Минималните количествени наднационални изисквания относно наказанията са спазени, но тези наказания не са ефективни, пропорционални и възпиращи. Недостатъчно се използват възможностите на имуществените наказания и по-конкретно на конфискацията, както и на отнемането на права, когато деецът е длъжностно лице, лекар или друг особен субект, без значение дали признаците му са съставомерни.

6. КРИМИНАЛИЗАЦИЯ В ЕКСПЛОАТАЦИОННАТА ФАЗА

6.1. Експлоатационната фаза има самостоятелно криминологично, виктимологично и наказателноправно значение. Тя се намира в сложно взаимодействие с подготвящия я трафик, но то не може да бъде разпознато, диференцирано и правилно третирано в практиката по прилагане на закона, тъй като в тази фаза липсва пълноценна наказателноправна защита. Материята изобилства на нормативни празноти, позволяващи разрастване на експлоатационни явления извън обхвата на действащия наказателен закон.

6.2. Експлоатационен трафик на хора. Единственият текст, който криминализира общо експлоатацията в експлоатационната фаза, е чл. 159в НК. Най-съществената му характеристика, която го отличава от трафика по чл. 159а – чл.159б НК, е в това, че отговорност се носи за поведение на пряка експлоатация по отношение на лице, вече пострадало от трафик на хора и независимо от съгласието му. Липсва изискване видът на експлоатацията по чл. 159в НК да съответства на експлоатационната цел, преследвана от трафиканта. Съвременните световни тенденции в противодействието на трафика на хора с наказателно-правни средства насочват наказателната репресия не само към третите лица, които организират трафикирането и експлоатацията на пострадалите, но и спрямо лицата, които търсят услугите, предоставяни от последните. С разпоредбата на чл. 159в от НК България криминализира в самостоятелна разпоредба на наказателния закон потреблението на услуги, предоставяни от експлоатирано лице. В сравнение с цитираните законодателства, българският наказателен закон разширява наказателната забрана не само по отношение на сексуалната, а на всеки вид експлоатация, но я стеснява с оглед качествата на пострадалия. Експлоатационният трафик е единственият вид трафик, който няма специални състави**.**

6.2. Трафикът не е задължителен предексплоатационен етап. Редица лица се подлагат директно на експлоатация, без да са били трафикирани с такава цел или преди да бъдат трафикирани. Това ги лишава почти напълно от наказателна защита, тъй като малкото частично относими наказателноправни разпоредби не се отнасят до експлоатационни явления.

6.3. Защита срещу задържане в принудително подчинение практически липсва. Закрепостяването и наследяването на съпруга са непознати на закона и съдебната практика, но не и нетипични за българската криминална действителност. Това налага превантивна законова защита, особено в светлината на международните задължения на България да я осигури, каквато отсъства.

Отделни конкретни хипотези на приравнени на поробване практики и обичаи, касаещи преди всичко жените и децата, могат да се търсят в обхвата на състави на престъпления против брака, семейството и младежта. Никое от тези посегателства не е криминализирано като форма на поробване. Непосредствените обекти на тези престъпления не засягат свободата и правосубектността на човека. Това определя и снизходителната наказателна и правосъдна политика към тях, проявена в неповдигане на обвинения и системно бездействие на различни компетентни органи; предпочитане на непропорционално леки наказания; освобождаване от отговорност по чл. 78а НК (недопустимо при експлоатационно престъпление); оправдаване поради малозначителност; масово осъждане по споразумение.

Текстът на чл.182б от НК е **парадоксален** дори извън нелогичното ограничаване на субекта само до майката на пострадалото дете и колизията с чл. 159а, ал. 3 НК. Двата състава на чл. 182б са с **еднаква наказуемост, но с различна опасност**. Самата **формулировка на изпълнителното деяние е смущаваща**. Веднага застава въпросът за **смисъла отговорността на майката да се ангажира по толкова сложен начин за деяния без последици, особено при липсата на състави,** квалифицирани с оглед настъпила продажба и с оглед участие на майката в нея. Най-голяма чувствителност законът и правосъдието проявяват към случаи на поробване в контекста на трафика на хора, но дори в съчетание с изброените текстове тя пак не осигурява ефективна наказателно-правна защита.

Дори повърхностният поглед върху чл. 16а, ал. 2 показва, че приложното му поле следва съществено да се разшири, като обхване и общественоопасните деяния на поробени лица, независимо дали имат „качеството“ на пострадал от трафик, сводничество, отвличане с цел развратни действия и пр. или не.

6.4. Криминализирането на робството като самостоятелно престъпление в Европа е модерна тенденция, която се развива от началото на века. Обобщено, то е формулирано като упражняването върху другиго на фактическа или юридическа власт, равняваща се на правото на собственост или на негови елементи, както и свеждането или държането на другиго в постоянно подчинение чрез принуждаването му към съпружеско съжителство, полагане на труд при неприемливи условия, извършване на сексуални услуги, просия, престъпления и други дейности, включващи експлоатация.

6.5. Наказателноправна защита срещу трудовата експлоатация също по-скоро липсва. Не са изградени достатъчно връзки между НК и наднационалните стандарти.

Значими са празнотите при актуални и разпространени форми на използване за принудителен труд, с което се допуска неравно третиране на категории пострадали и се повишава тяхната виктимност. Отделно, съдебната власт съществено се колебае при тълкуването и прилагането на разпоредбите поради затруднено разпознаване на техния бланкетен характер и нарушения при преценката на съставомерността на типични експлоатационни деяния.

- Разпоредбата на чл. 192а от НК охранява специалните трудовоправни режими за лица, които поради възрастта си не са пълно трудово дееспособни. Тя не се отнася изобщо до принудителния труд - липсва състав, въвеждащ признаците му, а ниските наказания не позволяват извод, че разпоредбата е насочена и може ефективно да се приложи срещу трудовата експлоатация. По липса на по-адекватна норма тя би могла да се прилага компромисно към случаи, които иначе биха останали без всякаква наказателноправна реакция.

- **Престъплението по чл. 227 НК** е формулирано като общо посегателство срещу стопанството, а не срещу личните и трудовите права на пострадалите. Систематичното му място е резултат от законодателно неразпознаване на същинската обществена опасност на деянието и на този действително засегнат с него обект. Това затруднява разпознаването на наетите лица като пострадали. Извън обсега на отговорността остава лицето, което набира мигранти и ги свързва с работодателя, без да бъде трафикант или субект по чл. 281 от НК. Единствено разпоредбата на чл. 227, ал. 5 от НК касае група хипотези, близки до трудова експлоатация, но не непременно принадлежащи към нея. Кумулирането на признаците „трудова дискриминация“ и „недостойни трудови условия“ е самостоятелен дефект, който чувствително стеснява приложението на чл. 227 от НК. Отделно, трудовата експлоатация на дете се нуждае от защита в рамките на режими за реакция срещу робството.

6.6. Обстоятелството, че НК концептуализира просията като относително самостоятелно явление след изменението на чл. 159а-г от НК от 2013 г., вече е пречка разпоредбите за защита срещу принудителен труд да се използват и за защита и срещу просия. Така нормативните празноти в областта на експлоатацията за просия стават още повече. Евентуални общи състави за защита срещу поробване биха могли да се ползват за защита на лица, използвани за принудителен труд или просия, ако положението им е приравнено на робско.

6.7. В материята на сексуалната експлоатация нормативният хаос, породен от непълно и неточно въвеждане на многобройни задължителни наднационални стандарти, неадекватно конструиране на престъпните състави и техните признаци, стълкновения и противоречия със заварени режими и понятия, изисква самостоятелно задълбочено изследване и е извън обхвата на настоящото. Примери за казаното са:

Потребление на детска проституция (чл. 154а НК). Тъй като поставените в робство и в приравнените му положения лица не могат да дават валидно съгласие за поробването си, проституирането е винаги дейност, за която детето не е дало съгласието си, независимо от възрастта си. Насилственото същинско полово престъпление срещу детето винаги ще поглъща чл. 154а. По-нататък, изпълнителното деяние е полово действие, а следва да бъде приготовлението към него чрез

размяна или договаряне на облага. Така наказателната защита „изчаква" увреждането на половата неприкосновеност на детето да започне. Това отвежда случая в приложното поле на съответните състави на престъпни блудства и съвкупления, които са и по-тежко наказуеми. Изпълнителното деяние по чл. 154а от НК е експлоатационно по определение, т.е. то е частен случай на „използване" по смисъла на чл. 159в от НК. Самостоятелен проблем в приложното поле на чл. 154а от НК е насочеността му само към хетеросексуалната детска проституция. Законодателният подход е объркващ, а подробният анализ насочва към извод за практическа безполезност на чл. 154а НК в актуалната му редакция.

Въвличане в порнография (чл. 158а). Защитата е компрометирана от непрецизното понятие за порнографско представление.

7. ИНСТИТУТИ ЗА НЕНАКАЗВАНЕ НА ЖЕРТВАТА

7.1. Пострадалият от трафик на хора може да бъде въвлечен в престъпно деяние, което съзнателно да осъществи като извършител или съизвършител, и по-рядко – като помагач или подбудител. Участието му в такова престъпление е пряко свързано със самия трафик, като го улеснява, прикрива, подготвя последваща експлоатация или е част от нея.

7.2. Необходимостта от материалноправни решения за щадящо третиране на пострадали от трафик, извършили общественоопасно деяние по повод или във връзка с трафикирането си, е политически изведена още в началото на хилядолетието. Множество наднационални актове на ООН, ОССЕ, Съвета на Европа и ЕС разглеждат жертвите на трафика като уязвими лица и въвеждат принцип за ненаказуемост за извършените от тях престъпни прояви, който е задължителен за транспониране според Директива 2011/36/ЕС.

7.3. В това отношение българският НК е повлиян от противоречиви възгледи. През 2013 г. е въведена разпоредбата на чл. 16а, ал. 1 НК, която изключва виновността на деянието, а не неговата наказуемост. Тя страда от тежки концептуални и правно-технически несъвършенства. Извършената от пострадалия дейност е назована „престъпление", въпреки че изключването на вината като свойство на престъплението препятства възможността стореното да бъде назоваване по този начин. Въвеждането на чл. 16а като институт на Общата част на НК, както и като обстоятелство, изключващо вината, е законодателна грешка. Разпоредбата се отнася до жертви на конкретен вид престъпление и систематичното ѝ място е в раздела за трафика на хора, като на институт на Особената част. Поместването на чл. 16а, ал. 1 НК в Общата част усложнява и конкуренцията му с класически институти за изключване на обществената опасност, приложими към пострадали от трафик – чл. 12 и чл. 13 НК. Изключването на вината проблематизира търсенето на отговорност от трафиканта за съучастие в деянието, извършено от пострадалия, тъй като чл. 16а НК по необходимост изключва и общия

умисъл между дееца и трафикирания. Извършителят на деянието трябва да е пострадал от трафик в условия на компрометирано съгласие („принуден“), следователно жертвата на трафика не следва да се ползва от привилегията на чл. 16а, ал. 1 НК, когато трафикът се осъществява по основен състав.

8. СРОК ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ (СВР)

8.1. СВР е институт на международното и европейското право, предвиден в чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО, чл. 13 от КСЕБТХ и частично в пар.18 от Директива 2011/36/ЕС. Той обуславя правоотношение между приемащата държава и ползвателя, по силата на което тя едностранно и временно се отказва да упражнява правата си да изисква съдействието му в наказателния процес (освен правото да го призове като свидетел), да го изведе от своята територия, ако той пребивава незаконно на нея, и други права, като му предоставя достъп до определени услуги за неговото възстановяване и извеждане от положението на експлоатация поради обоснованото предположение, че ползвателят е пострадал от трафик на хора на нейна територия.

СВР е институт на закрилното право в рамките на правото на правата на човека. Съблюдаването му е обхванато от задълженията по чл. 4 от ЕКПЧ. СВР не дава на ползвателя субективни права, а представлява форма на третиране, подчинена на баланса между обществените интереси от защита на жертвата и от преследване и наказване на дееца. СВР не предоставя основания ползвателят да се отклони валидно от задължението си да свидетелства, ако е редовно призован пред съдия. Решението за или против съдействие се отнася до всички други форми на сътрудничество.

8.2. СВР има двойно предназначение: 1) да предостави на ползвателя достатъчно време за първоначално възстановяване след травмата, причинена от трафика и експлоатацията, и за прекъсване на връзките с трафиканта и 2) да му позволи да вземе съзнателно и информирано решение дали да съдейства за наказателното преследване на дееца. Мотивацията на жертвата да ползва СВР, както и нагласите ѝ към съдействие са многофакторни и се влияят пряко от: виктимния профил на жертвата; продължителността на СВР; сравнението с алтернативни институти, предоставящи подкрепа; яснотата и удовлетвореността от получаваните от СВР ползи и перспективи; опитът на други жертви; контакта с разследващите; минал негативен опит в контакт с държавата; контактите в при идентификацията; реакцията на държавата към извършителя.

8.3. СВР е приложим към деца само ако предоставя най-благоприятни условия за конкретното дете с оглед неговата лична ситуация. Предвид ограниченията в достъпа до услуги в сравнение с други институти на миграционното и бежанското право и на закрилата на детето такъв извод е слабо вероятен в редица държави.

8.4. Продължителността на СВР и датата, от която той започва да тече, се определят от националното законодателство, но срокът трябва да е достатъчен за *възстановяването* на конкретния ползвател и не по-кратък от 30 дни. СВР може да бъде предсрочно прекратен едностранно от държавата, ако се установи, че ползвателят доброволно и по своя инициатива е подновил връзките си с трафиканта или че статутът на жертва е неоснователно предявен, или по съображения за обществен ред и защита на вътрешната сигурност.

8.5. Изискванията на Директива 2004/81/ЕО и КБТХ образуват задължителния за държавите минимум от услуги, които трябва да бъдат безусловно предоставени на ползвателите през СВР. Този минимум е по-висок за жертвите със специални потребности, породени от бременност, здравословно състояние, увреждания, умствено или психично разстройство или от претърпени тежки форми на насилие, но Директивата не го конкретизира. СВР не дава право на пребиваване, но докато той трае, спрямо ползвателя не може да се приложи каквато и да е мярка за извеждане от приемащата държава.

8.6. Българското законодателство не предоставя СВР по смисъла на чл. 13 от КБТХ и чл. 6 от Директива 2004.

8.7. Срокът по чл.26 ЗБТХ не отразява института на СВР, а друг институт:

8.7.1. Самият срок по чл. 26 ЗБТХ не е уреден в закона. Предназначението му не е формулирано съгласно наднационалните изисквания. По продължителност за пълнолетните ползватели съвпада с минималния срок по чл. 13 от КБТХ, но в ЗБТХ е предвиден като максимален, без възможност да бъде удължаван или подновяван. Липсва законово указание кой е органът, компетентен да го предостави.

> Предвиждането на възможност срокът по чл. 26 да се удължи до 2 месеца по предложение на ДАЗД, ако пострадалият е дете, поставя много въпроси, на които законодателството не предоставя отговор. Възприето буквално, децата не могат да откажат никакво съдействие на органите на разследването, като защитата им срещу прекалена инвазивност на контакта с тях е оставена на общите правила за защита на детето-свидетел и пострадал в наказателното производство. Алтернативно решение би било Националният механизъм за насочване да посочи най-добрия интерес на детето като критерий дали да бъде предоставен срок по чл. 26 или направо да бъде дадена специална закрила. Предвид липсата на орган, предоставящ срока, предложението на ДАЗД за удължаване на срока за дете-жертва не е ясно до кого се адресира.

8.7.2. Липсва законово указание от кой момент тече срокът по чл. 26. Налице е нормативна празнота и относно достъпа до услуги през него, процедурата за индивидуално предоставяне, възможността за обжалване (не е предвидена) и основанията за предсрочно прекратяване. Неяснота съществува и по отношение на това какви видове съдействие зависят от декларацията за съгласие на жертвата в края на срока по чл. 26.

> Удивителното е, че възобновяването на контакта с трафиканта и съображенията от обществен ред, предвидени от Директива 2004/81/ЕО и КБТХ като прекратяващи СВР, в ЗБТХ са предвидени да прекратяват статута на специална закрила, който се предоставя само при декларирано съгласие за сътрудничество (чл. 30, ал. 1, т. 1 и т. 3). Те са отнесени към институт, различен от и несъвместим със срока по чл. 26. **Докато законовата уредба не бъде изрично променена, срокът по чл. 26 не може да се прекратява** нито при доброволно и инициативно възстановяване на връзките на жертвата с трафиканта, нито по съображения за обществен ред.
>
> Никой законов текст не изисква от жертвата да е прекъснала контакта си с извършителите през срока по чл. 26, нито този срок има за законово предназначение прекъсване на този контакт.

8.7.3. Срокът по чл. 26 от КБТХ се предоставя независимо от националността и гражданството на жертвата и законността на пребиваването ѝ. Наднационалният стандарт е надхвърлен и подходът следва да се поощри. Ползвателите на срока обаче трябва да са формално идентифицирани, а не предполагаеми жертви. Не е спазено изискването той да се предоставя на най-ранния възможен момент от идентификацията. Задължението за информиране за него и за идентифициране на жертвите е вменено само на органи на наказателно преследване. Директива 2004/81/ЕО и КБТХ изискват идентификацията да се ръководи от хуманитарни критерии за уязвимост и предоставяне на СВР независимо от наказателното производство, но тези органи следват понятието за пострадал по НК и НПК. Цялостната уредба на срока по чл. 26 КБТХ не гарантира независимостта му от наказателното преследване на трафиканта.

8.7.4. Законът не предвижда, че в срока по чл. 26 ЗБТХ не може да се изпълни мярка за извеждане от територията на Република България спрямо ползвателя, ако е незаконно пребиваващ чужденец. Наднационалните стандарти изискват забраната за извеждане да е в сила преди предоставяне на срока и да е изрична.

8.8. Срокът по чл. 9 ал. 2 от ЗБТХ също не отразява СР. Това е самостоятелна форма на кратковременна спешна закрила, изразена в услуга от резидентен тип в рамките на дейността на приютите за временно настаняване на жертви.

9. ОБЕЗЩЕТЯВАНЕ НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА

9.1. Правото на пострадали от трафик на хора на обезщетение за претърпените вреди от престъплението е универсално признато както в рамките на общите права на пострадалите от престъпления, така и конкретно за тази категория жертви. Във връзка с неговото упражняване държавата има както задължение за активно съдействие, осигуряващо ефективност на основаните на иск срещу дееца механизми за обезщетение, така и задължение за осигуряване на достъп до алтернативни форми.

9.10. Националните системи в ЕС не се различават съществено помежду си както по общата си нормативна рамка, така и по практическата си ефективност. Приоритетът е на гражданските механизми за обезщетяване вредите от извършителя. Всеобща констатация за целия ЕС е непопулярност и изчерпана възможност за нормативна оптимизация на тези механизми, които се ползват от твърде малък брой пострадали или почти не се използват. Тези режими се критикуват като обезсърчителни поради своята сложност, бавност, ограничения в размера на обезщетението, висок риск от несъбираемост на вземането и от отхвърляне на претенцията и др.

Установените положителни примери са: иск на прокурора за обезщетение на жертвата, служебно обезпечаване на иска на жертвата за вреди, служебно присъждане на обезщетение, служебно събиране на вземането по уважен граждански иск в наказателния процес, предварително изплащане от държавата на уважения граждански иск.

9.11. Действащата в България система за парично обезщетение на пострадали от трафик на хора за вредите, причинени им с престъплението, следва основния действащ в Европа модел. Той е изграден от общите граждански искове, деликтния иск в наказателния процес, заместителния иск на прокурора от името на уязвим пострадал и механизъм за държавно обезщетение по ЗПФКПП, с който са транспонирани Директива 2004/80/ЕС и Директива 2012/29/ЕС и по който се изплащат парични компенсации до 10 000 лева за сметка на държавния бюджет с последващ регресен иск срещу извършителя.

9.12. Достъпът на пострадалите до парично обезщетение като цяло е неефективен и несистемен, въпреки нормативно изградените разнообразни режими за получаването му. Режимите за обезщетение от имуществото на извършителя позволяват пълна обезвреда, но пълнолетните пострадали от трафик на хора рядко ги използват. Процедурите по ЗПФКПП не се ползват от пострадалите, а Националния съвет на фонда не развива инициативи за популяризирането му и улесняване на достъпа до него. Липсва публично достъпна аналитична, статистическа и финансова информация за

предоставения и разходван бюджет, броя постъпващи, разгледани и уважени молби на година, профил на молителите, практики, политики и стандарти на НСПФКПП и пр., което оставя впечатление за пасивност и неефективност на органа.

9.13. Следните специфики на трафика на хора по принцип и на наказателноправния му режим в България се отразяват на компоненти на системата за обезщетение конкретно по отношение на пострадалия: **1) подценявани значими пречки за по-инициативното ползване на механизмите за компенсация са слабата информираност и ниска правна култура и социална компетентност** на пострадалите от трафик на хора, чийто произход в криминогенната факторна основа на престъплението и последвалата експлоатация ги правят трудни за преодоляване с конвенционалните за държавните институции средства; **2) причинените от трафик на хора вреди са качествено и структурно различни** от тези, причинени с конвенционални престъпления, дори когато е налице сходство; **3) вредите, претърпени от трафик на хора и евентуално последвалата го експлоатация, винаги имат и значим неимуществен компонент**, произтичащ от нарушението на лични права, който напълно отсъства от системата за държавно обезщетение; **4) у нас е криминализиран трафикът на хора на пълнолетно лице с негово съгласие.** Във всички останали държави-членки на ЕС и СЕ това явление не е престъпление, въвлечените в него лица нямат качеството „пострадал от трафик на хора“ и съответно нямат права на обезщетение като такива. У нас тези лица имат качеството пострадали от трафик на хора и формират съществен дял от общата категория на идентифицираните пострадали.

ПРЕПОРЪКИ

На основата на направените наблюдения изводи се очертават следните препоръки:

1.ЗАКОНОДАТЕЛНИ ИЗМЕНЕНИЯ

1.1. Изменения в наказателноправния режим на трафика на хора (Раздел IX, Глава втора, Особена част, НК). Режимът на престъплението трафик на хора следва да бъде приведен в съответствие с наднационалните указания, като се отстранят идентифицираните в изследването нормативни празноти и нарушения.

- Да бе преосмислено криминализирането на трафика на пълнолетни лица с тяхно съгласие. Ако бъде запазено, основният състав по чл. 159а, ал. 1 НК следва да бъде преформулиран, като от него бъдат изведени хипотезите на трафик с експлоатационни цели, които изключват съгласието на пострадалия.

- Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК следва да бъде преформулиран и отнесен до обещаване, даване или получаване на облаги за получаване на фактическата власт над отделни лица или групи от хора от лицата, които ги контролират, с експлоатационна цел.

- Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 1 НК следва да бъде преформулиран и да се отнася както до отделно лице, ненавършило 18 години, така и до групи пострадали с участие на такова лице. Разпоредбата следва да придобие следната редакция: „спрямо отделно лице, ненавършило осемнадесет години, или група от хора с участието на такова лице“.

- Относно формата на изпълнителното деяние „транспортира“ основният състав следва да бъде допълнен с нова форма „премества“.

- Да бъдат запълнени нормативните празноти в режима на трафика на хора, възникнали с изменението на Директива 2011/36/ЕС.

- Престъплението по чл. 159а, ал. 3 НК да бъде отделено в самостоятелна разпоредба, снабдена с основен или квалифицирани състави. Сред квалифицираните състави да бъдат предвидени и признаци, свързани със специфични за тази категория жертви на трафик уязвимости и особени признаци на дееца, когато той е по някакъв начин свързан със системата на осиновяване.

- Въвеждане на квалифицирани състави на чл. 159в, както и диференциране на отговорността според целта и според това дали пълнолетният пострадал е експлоатиран без негово съгласие.

- Специалните минимуми и максимуми на наказанието лишаване от свобода в квалифицираните състави на трафика на хора да бъдат завишени. В санкциите на престъпленията да бъдат предвидени допълнителни наказания конфискация и отнемане на права като задължителни.

1.2. Изменения в наказателноправна материя, свързана с трафика на хора:

- материята на чл. 16а, ал. 1 НК да бъде цялостно преуредена, като институтът се преформулира в основание за изключване на наказуемостта и систематичното място се премести в раздел IX „Трафик на хора“. Следва да се прецени дали обхватът му да включва пълнолетни лица, трафикирани с тяхно съгласие, за ненаказването на които за извършени от тях престъпления липсва наднационално задължение. Приложното поле на чл. 16а, ал. 2 НК следва съществено да се разшири, като обхване и общественоопасните деяния на поробени лица, независимо дали имат „качеството“ на пострадал от трафик, сводничество, отвличане с цел развратни действия и пр. или не.

- отстраняване на колизията на чл. 159а, ал. 3 и чл. 182б, ал. 2 НК.

- самостоятелна и изрична криминализация на същинското робство, търговията с роби и обичаите и практиките, подобни на робството, като престъпления срещу личността. Въвеждане на структурообразуващ общ състав, криминализиращ държането на другиго в принудително подчинение. Престъплението се формулира като упражняването върху другиго на фактическа или юридическа власт, равняваща се на правото на собственост или на негови елементи, както и свеждането или държането на другиго в постоянно подчинение чрез принуждаването му към съпружеско съжителство, полагане на труд при неприемливи условия, извършване на сексуални услуги, просия, престъпления и други дейности, включващи експлоатация. От обективна страна изпълнителното деяние се осъществява чрез сила, заплашване, въвеждане в заблуждение, злоупотреба с власт или използване на физическа или психическа слабост или на съществуваща нужда, или чрез обещаване и даване на облаги на онзи, който има власт или упражнява контрол върху поробения. Съгласието на поробения е без правно значение.

Допълване на защитата със състав, който да обхваща случаите, в които друг вид експлоатация е прераснала в поробване. Следва да се предвиди и механизъм за отнемане на облагите от експлоатацията. Наказанията следва да бъдат ефективни и възпиращи, а санкциите да включват конфискация и лишаване от права.

- самостоятелна и изрична криминализация на трудовата експлоатация. Разпоредбата следва да съдържа квалифицирани състави с оглед повишена защита на пострадали от уязвими групи, при множествена или системна експлоатация, при експлоатация във високорискови трудови сфери и др. Следва да се предвиди и механизъм за отнемане на облагите от експлоатацията. Наказанията следва да бъдат ефективни и възпиращи, а санкциите да включват конфискация и лишаване от права.

- Преосмисляне на криминализацията и систематичното място на чл. 227 НК с оглед установените недостатъци и празноти. Евентуално въвеждане на отделен квалифициран състав, очертаващ принудителния труд с характерните му признаци или пряко въвеждащ понятието като признак на обективната страна, който е по-тежко наказуем от чл. 227, ал. 5 НК, ако чл. 227 бъде изобщо запазен като вид престъпление против стопанството.

- цялостна реформа на несъщинските полови престъпления по Раздел VIII „Разврат“.

1.3. Изменения в Закона за борба с трафика на хора:

- Срокът за възстановяване и размисъл да бъде въведен и уреден според изискванията на Директива 2004/81/ЕО и КБТХ.

- Националната комисия за борба с трафика на хора да получи правомощия по формална идентификация на жертвите. Да бъде засилена ролята ѝ в обмена на информация между органи на закрилата, социалното подпомагане и услуги, миграцията, международната закрила на бежанци, закрилата на детето и др. във връзка с идентификацията на жертви на трафик с оглед правомощията на тези органи по специалните закони.

1.4. Изменения на НПК, ЗПФКПП и ЗОНПИ с оглед подобряване на ефективността на системата за обезщетение на пострадалия от трафик на хора:

- Разширяване на обхвата на иска на прокурора по чл. 51 НПК и превръщането му в редовен институт, като отпадне законовото изискване той да бъде прилаган в изключителни случаи и преформулиране на основанията за прилагането му, така че да може да бъде ползван в интерес на всеки уязвим пострадал.

- Разширяване на правомощията на прокурора във връзка с обезпечаването на имуществените наказания и отнемането на облагите от престъпна дейност и по отношение на евентуалните граждански искове за обезщетение на обхванатите от обвинението вреди. Препоръката предполага изменение и допълнение на разпоредби на

НПК (чл. 72, чл. 73), разширяващи правомощието на прокурора служебно да иска от съда обезпечаване на гражданските искове не само при условията на чл. 51 НПК.

- Създава основание част от отнетото в полза на държавата имущество да бъде насочвано към фонда за обезщетяване на пострадалите.

- Предвиждане на възможност финансова компенсация по ЗПФКПП да може да бъде отпускана и за неимуществени вреди, както и увеличаване на максималния размер на еднократната помощ. Препоръката може да изисква съчетаване с методически указания и обучителна помощ относно стандартите на доказване и оценка на неимуществените вреди, вкл. връзки с доказателствения материал от наказателното производство.

1.5. Предприемане на възможните и необходими допълнителни законодателни мерки за преодоляване на възникнала – вкл. по тълкувателен път – неправилна съдебна практика.

2. ИЗГРАЖДАНЕ НА КАПАЦИТЕТ

2.1. Осигуряване на структурна и функционална професионална компетентност (знания и умения) на органите на разследването, на наказателното преследване и на съда в материята на експлоатационната и организираната престъпност. Необходимо е повишаване както на общите нива на специализация в тези системи, така и на нивата на специализираните им подсистеми със специален фокус върху преодоляване на неправилна и противоречива практика, вкл. с евентуалната тълкувателна намеса на ОСНК на ВКС. Експлоатационната и организираната престъпност изискват тясна специализация на ангажираните в противодействието и наказването им държавни структури, поради което квалификацията в тази материя трябва (а не е) подчинена на правила за системност, постоянно надграждане и контрол върху ефективността и качеството.

2.2. Осигуряване на ефективна информационна обезпеченост на текущи криминологични и правни изследвания с оглед изменящите се явления в експлоатационната и организираната престъпност. Изключително добра основа е системата за статистическо проследяване на Прокуратурата на Република България, чиито данни единствени отговарят на наднационалните изисквания за статистическо наблюдение и която продължава да ги развива. Потенциалът на тази система следва да се използва по-ефективно и от външни за прокуратурата органи, вкл. НСИ.

2.3. Провеждане на задълбочено криминологично и правно изследване на експлоатационната фаза в материята на сексуалната експлоатация с оглед реформа на хаотичния и неефективен наказателноправен режим на несъщинските полови престъпления.

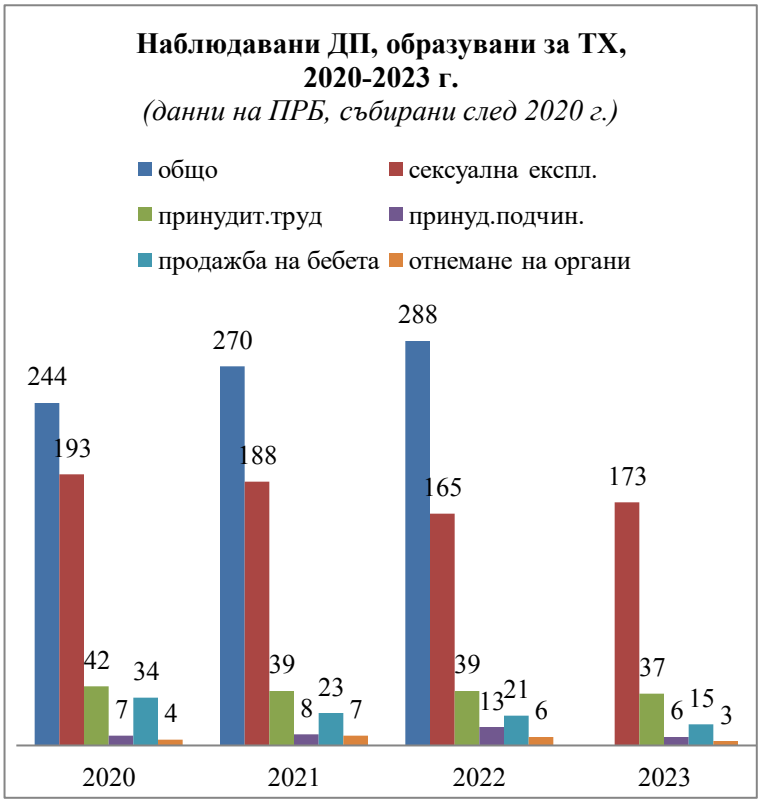
2.4. Подобряване на ефективността на системата за обезщетение на пострадалия от трафик на хора чрез активизиране на: дейността на Националния съвет по ЗФКПП в рамките на установените му правомощия, състав и ресурси за повишаване на информираността за дейността му, достъпността на отпусканите от него обезщетение и оптимизиране на процедурата; и на съответно компетентните институции и обществени структури за изграждане на системна стандартна практика по надлежно и ефективно информиране на пострадалите и съдействие по упражняване на правата им на обезщетение. Препоръката предполага съдействието на Националното бюро за правна помощ (относно обучения на служебните повереници), Прокуратурата на Република България (вкл. със средствата на методическите указания на Главния прокурор), МВР, НКБТХ, НИП, неправителствени организации, ангажирани в работа с пострадали и др.

ДЯЛ ПЪРВИ:
КРИМИНОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА

I. ТЕНДЕНЦИИТЕ В ТРАФИКА НА ХОРА

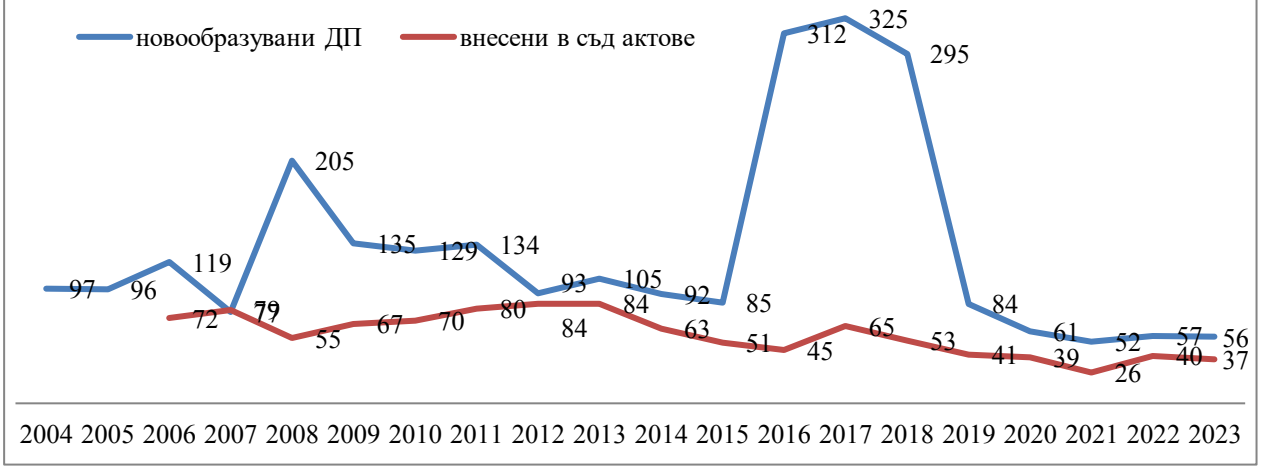
1. Обобщени наблюдения

У нас устойчиво преобладава трафикът на пълнолетни жени за сексуална експлоатация при нарастващи относителни дялове на трудовия трафик и трафикът с цел просия и задържане в принудително подчинение на лица от двата пола. В началото на изследвания период (2009-2013 г.) делът на сексуално експлоатираните е средно 77%, след което спада до 66-67%. Пострадалите деца са под 10% от общия брой жертви с крехка тенденция на спад на относителния дял. Делът на жертвите от женски пол, които доминират в сексуалния трафик, трафика на бременни жени за продажба на новородените и за принудително подчинение в брак, спада през последните години до актуалните 65% в резултат на нарастването на дяловете на мъжете, засегнати предимно от трудова експлоатация и свързани с нея форми на принудително подчинение.

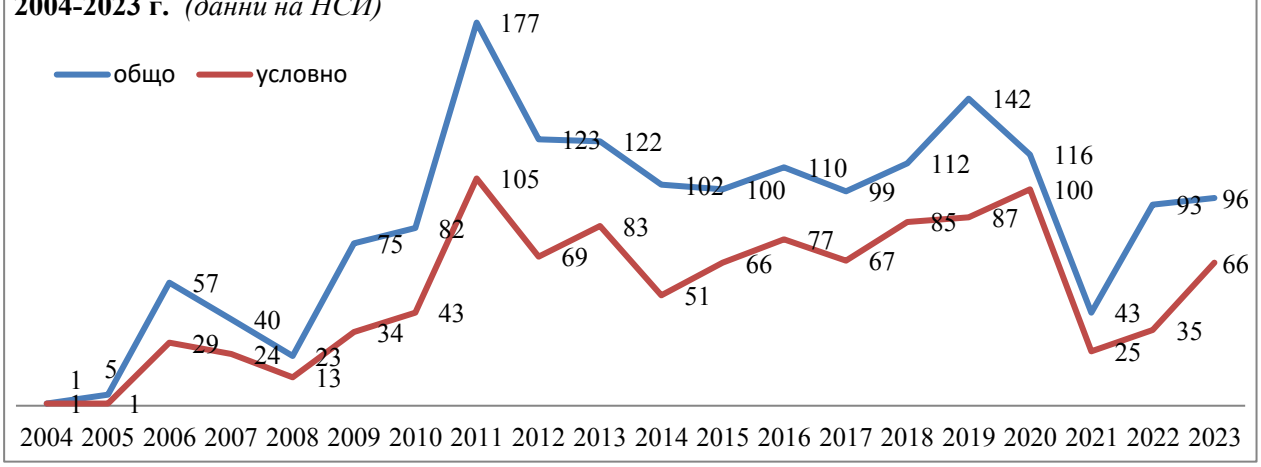

Жертвите се експлоатират предимно в западноевропейските държави, което определя трафика като трансграничен между България и съответната държава на крайна дестинация или като вътрешен трафик на територията на тази друга държава. В трансграничния трафик България е предимно държава на произход и по-рядко държава на крайна дестинация, главно за жертви от Близкия Изток и Северозападна Европа (Украйна, Русия, Молдова). Извежданите жертви по правило пресичат границата законно.

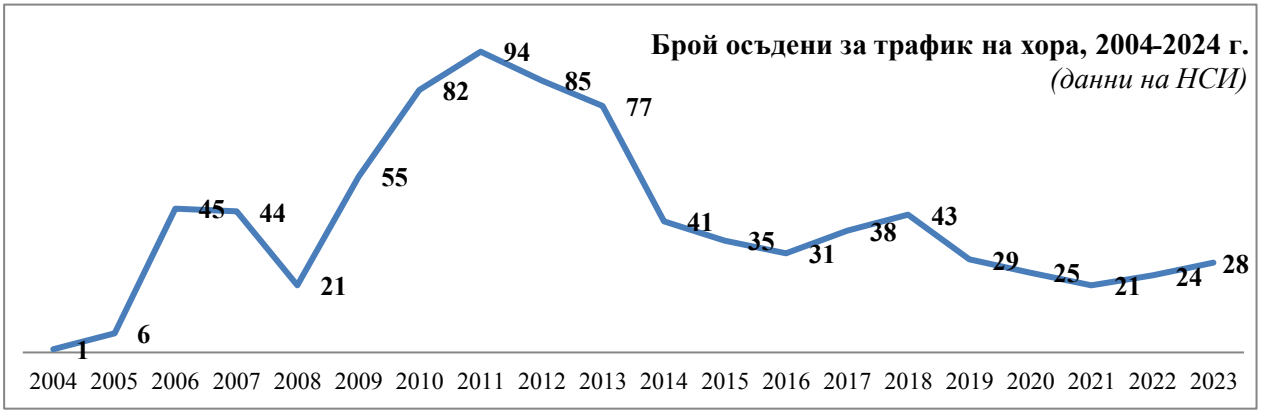
Новообразувани досъдебни производства и внесени в съд прокурорски актове, 2004-2021 г. *(данни на ПРБ)*

Престъпления, завършили с осъждане на лишаване от свобода, 2004-2023 г. *(данни на НСИ)*

Брой осъдени за трафик на хора, 2004-2024 г. *(данни на НСИ)*

В периода 2004-2023 г. за трафик за хора са осъдени 825 извършители, извършили 1718 престъпления, и са образувани 2609 наказателни производства. Пик престъпната дейност достига при световната рецесия и през 2017 г.

Отделните **етапи на трафика**, представени в закона като отделни форми на изпълнителното деяние, могат условно и в обичайните прости случаи да се разделят на:

- **Начален (набиране),** в който трафикантът установява и развива отношения с жертвата и въздейства върху нея така, че да я въвлече в трафика. Жертвата все още се намира в обичайната си среда, от която в най-голяма степен може да очаква защита, или връзката с нея все още може да бъде ефективен източник на помощ.

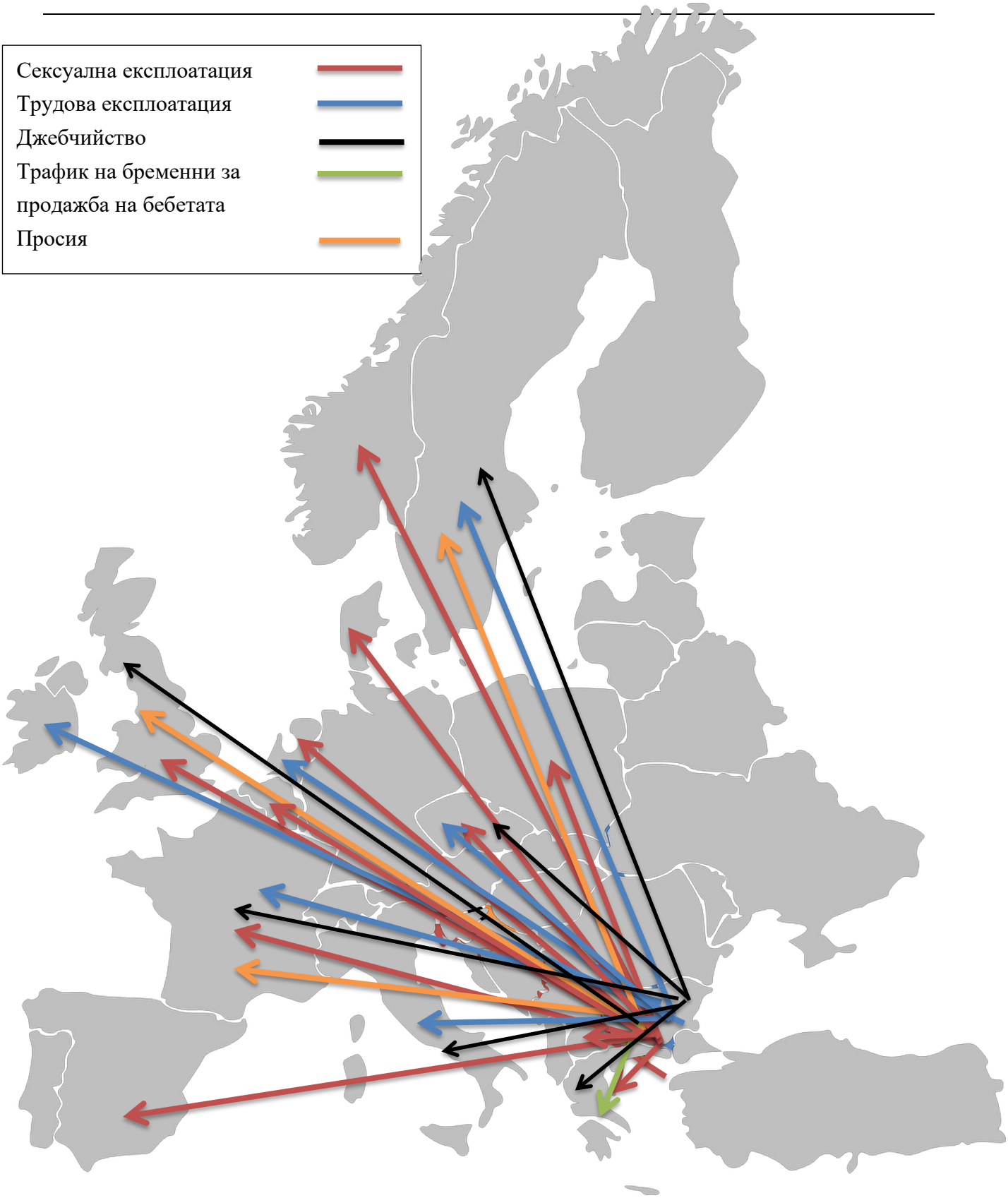
- **Същински (транспортиране). Основен признак на този вид експлоатационно престъпление е несъвпадането на средата на произход и местоекспоатацията на жертвата**. В същинския етап тя се откъсва физически от обичайната си семейна и социална среда, за да бъде подложена на експлоатация на чуждо за нея място. Това повишава нейната уязвимост. По това явлението трафик на хора се отличава от същинските експлоатационни престъпления (извършвани в експлоатационната фаза), по отношение на които той е приготовление.

- **Предекспоатационен (приемане и укриване)**. Жертвата се намира във властта на трафиканта с минимизирани възможности да търси и получи помощ отвън. Трафикът е довършен и започва експлоатационната фаза.

През първите два етапа преобладават меки **методи на въздействие върху волята на пострадалия** - заблуждаващи обещания и форми на зависимост от трафиканта, създадени на етапа на приготовлението към трафик. Когато в хода на трафика тези методи загубят ефективност, те се заместват с принудителни – физическо и психично насилие, противозаконно лишаване от свобода и др. Обичайно това настъпва в предексплоатационния етап, когато пострадалият вече е откъснат от средата си (транспортиран или в процес на транспортиране), но е възможно да настъпи и в самото начало на трафика, както и едва във фазата на същинска експлоатация.

Тази обобщена рамка разкрива редица особености според вида на експлоатацията, към който трафикът е (основно) насочен.

Вид експлоатация	Жертви	Преобладаващи методи			Държава на експлоатация
		Набиране	Транспортиране	Приемане/Укриване	
сексуална	Пълнолетни малообразовани жени без социален опит, от дисфункционални семейства	Емоционална зависимост в рамките на умишлено създадена интимна връзка, вкл. семейно съжителство.			Германия, Австрия, Нидерландия, Великобритания, Франция, Дания, Норвегия, Гърция, Полша
		Заблуда относно естеството на заетостта или условията на експлоатация, вкл. дялово участие в и предназначение на дохода		принуда	
Принудителен труд	Пълнолетни трудоспособни нискоквалифицирани лица без трудов опит, по-често мъже, от бедни региони с висока безработица	Заблуда относно условията на труд и заплащането Материална зависимост от трафиканта или трето лице		Принуда	Франция, Нидерландия, Швеция, Австрия, Ирландия, Полша
просия	Пълнолетни малообразовани лица с умствени и физически увреждания, сираци, бездомници, представители на сегрегирани етноси	Заблуда относно естеството на заетостта и условията на живот, отвличане		Тежки насилствени методи, обуславящи положение, гранично с принудително подчинение	Франция, Швеция, Австрия, Великобритания
отнемане на телесни части	Случаите са единични, поради което не могат да се изведат обобщения.				Израел
продажба на бебе след раждането му	Малограмотни пълнолетни многодетни бременни жени от маргинализирани групи, жени със зависимости	Заблуда	Заблуда, отвличане	Лишаване от свобода, принуда	Гърция, Кипър
задържане в принудително подчинение (пробване)	Деца Пълнолетни лица, подложени на един или повече от горните видове експлоатация в рамките на положение на пробване	Зависимост, обуславяща пробване, която ескалира по интензивност и насилие в хода на трафика. Главно продажба, обвързване в дълг и купуване на съпруга. В хипотези на пробване за трудова експлоатация се използва и закрепостяване към местоекспоатацията.			Според естеството на водещата експлоатация в положението на пробване
		Заблуда и по-меки зависимости, аналогично на горните хипотези		Интензивно насилие върху цялата правна сфера	

Сексуална експлоатация
Трудова експлоатация
Джебчийство
Трафик на бременни за продажба на бебетата
Просия

2. Трафик на пълнолетни, ориентиран към сексуална експлоатация

Това е най-масовият вид трафик, независимо дали целта на извършителя ще се прояви като цел за използване за развратни действия или за задържане в принудително подчинение. Той е както вътрешен, така и трансграничен, но вторият преобладава с основни държави на крайна дестинация Германия (водеща), Нидерландия, Великобритания, Белгия, Австрия, Италия, Испания, Гърция и Швейцария. Вътрешният трафик е съсредоточен в София и големите градове, както и в летните и зимните курорти, в които има сезонен характер и на експлоатационните пазари преобладават чуждестранни туристи.

Анализът на съдебната и полицейската практика показва, че от гледище на използваните за въвличане в трафик и експлоатация методи **изследваният период може условно да бъде разделен на два, с граница около 2011-2012 г.** (послепиковия период на световната рецесия).

Във времето преди 2011 г. преобладават грубите насилствени методи за принуждаване към проституция – изнудване, отвличане, физическо и психично насилие, заплашване чрез обстановка, заплашване чрез демонстрация на зрелищно насилие над други жертви и пр. Стратегиите за подбор на жертвата и задържането ѝ в експлоатация са примитивни, несъобразени с потребителските предпочитания на пазара, водят до бърза амортизация на експлоатираните и поддържат високи рискове от бягство на жертвите и разкриване. Високи са дяловете на т.нар. случайни жертви – лица, с които трафикантът няма предходно познанство и които са набрани хищнически на опортюнистичен принцип. Този вид жертва често е негоден за дългосрочна експлоатация поради силните си съпротиви и непримиримост към нея, травматичната реакция, която намалява привлекателността за клиентите, изобретателните подходи за бягство и относително ефективното съдействие на обвинителните власти.

След 2012 г. в техниките за набиране и транспортиране доминират манипулативни методи, основани на заблуда и емоционално-финансови зависимости, които трафикантът изгражда или с които злоупотребява. Стремежът е да се получи съдействието на жертвата по начин, който осигурява дългосрочна нискорискова експлоатация при ниска инвестиция на ресурси - включително финансови, човешки, времеви, логистични, управленски и пр. - за удържане в подчинение.

Измамата присъства във всички стратегии и се използва най-дълго. Тя може да се отнася както до експлоатационната перспектива пред жертвата като цяло (пострадалият не очаква да го карат да проституира), така и до отделни нейни елементи, главно заплащането, отчисленията за жертвата и условията на експлоатация (когато пострадалият очаква да проституира, но при определени условия). Профилът на трафиканта е дефиниран от умения и нагласи да лъже и манипулира, поради което този метод за него е основен, естествен, утърден и усъвършенстван в житейския му опит.

Сред **зависимостите** преобладава емоционалната зависимост от извършителя. Най-популярно е вграждането ѝ в сюжета на привидната романтична връзка. Той е успешен сред класическите жертви на сексуална експлоатация поради неспособността им да прозрат имитацията на любовна привързаност заради травматичния им опит в деструктивни семейства.

Усложнение на този метод е създаването на семейство (с деца) с жертвата, което позволява манипулиране чрез вменяване на съпружески и родителски ѝ отговорности. То представлява **обвързване на жертвата в брак или в майчинство** на относително късен етап от експлоатацията и дори след привличането на дееца като обвиняем в наказателното производство като стратегия за осигуряване на траен контрол върху жертвата и нейното процесуално поведение и експлоатационна готовност. Хипотезата може да прерастне в принудително подчинение, ако брачното съжителство и обстоятелствата, при които бракът е сключен, удовлетворяват признаците на поробване. В останалите случаи е налице задълбочаване на злоупотребата с трайна зависимост, вкл. материална и изолационна (жертвата е с прекъснати връзки с трети лица, силно ограничени перспективи за алтернативен начин на живот и пр.). В случая с обвързване с майчинство е налице общо дете на жертвата и трафиканта, което създава условия за манипулиране и контрол над жертвата чрез злоупотреба с отговорностите към детето и с конфликта на лоялност към баща му.

> Деецът – баща на пет малолетни деца от различни майки - е осъждан многократно за трафик на хора. Стилът му е да експлоатира жената, с която съжителства и която е набрана измежду вече проституиращи жени, заедно с още две лица. Тримата действали като престъпна група, като едновременно транспортирали пострадалата до пътния участък на експлоатация, контролирали взаимодействието с клиентите и прибирали дохода. Пострадалата – представяща се за 21-годишна, но на възраст и вид на границата с непълнолетието - била заставена да краде и вещите на клиентите, като при неуспех бивала жестоко бита от дееца. Престъплението е разкрито, след като клиенти

сигнализирали, че са ограбени от проституираща жена, принуждавана към кражби от мъжа си. В хода на наказателното производство тя се омъжила за подсъдимия.[1]

Извън описания метод се среща злоупотреба със зависимости към вещества и други състояния на компрометирано психично здраве, с чувството за благодарност и лоялност към трафиканта, който е имитирал оказване на някаква помощ на жертвата или на семейството ѝ. Особено чести са злоупотреби с привързаността или нравствената ѝ задълженост към близки (деца, родители), за които жертвата се грижи или които търси да предпази от заплахите на трафиканта.

В периода май 2010 – януари 2012 г. в България и Германия престъпна група от трима мъже подложила на сексуална експлоатация общо 6 жени, от които:

- самотна майка на малко дете, болна от параноидна шизофрения, но в медикаментозна ремисия;

- самотна майка на малко момче, която завършила курс за масажист, за да му осигури по-добри условия за живот и образование, и търсела работа по тази специалност;

- безработна жена, която имала кратка интимна връзка с единия участник в групата и след като се разделили, го потърсила да ѝ помогне да си намери работа.

При образуването на групата участниците изрично се уговорили, че стратегията за набирането е да се търсят млади жени с нисък социален статус и финансови проблеми, които спешно се нуждаят от пари. За мотивирането им „прибягвали до упражняване на психически тормоз, изразяващ се в убеждаване, че са в безизходица и нямат друг избор“, освен да приемат експлоатацията. Единият от участниците имал хазартна зависимост и се нуждаел от постоянен значителен финансов приход.[2]

Самостоятелна все по-честа хипотеза, която обаче изменя квалификацията на трафика в такъв за задържане в принудително подчинение, е **обвързването в дълг** на етапа на набирането (вж. по-долу).

Грубите насилствени методи се използват, когато и ако меките загубят ефективността си и докато не я възстановят, тъй като трафикантът предпочита меките. Те се използват винаги когато жертвата окаже съпротива. Най-интензивното им използване в рамките на трафика е в неговия край и в началото на експлоатационната фаза, ако предложението за експлоатация е посрещнато от жертвата с отказ или трафикантът очаква отказ.

Отношенията между пострадалия (22 г.) и жертвата започнали като интимна връзка, в рамките на която той заставил с принуда пострадалата да проституира – първо в друг град на страната, а след това в Германия. Като отегчаващи обстоятелства са приети продължителният период на принудително проституиране, използването на насилие и причинените физически

[1] **Решение № 48 / 21.03.2013 г. по в.н.о.х.д. № 96 / 2013 г. на ОС-Русе.**

[2] **Решение № 25 / 10.07.2014 г. по в.н.о.х.д. № 39 / 2014 г. на АпСпНС.**

увреждания, претърпян аборт, опозоряване чрез публикуване на интимни снимки в сайт за сексуални услуги.[3]

3. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване на принудителен труд

Трудовата експлоатация се развива в сектори на селското стопанство, строителството, транспорта, някои индустрии, услуги (вкл. домашни помощници и болногледачи), хотелиерство и ресторантьорство.

Трансграничният трафик извежда български граждани за експлоатация във Франция, Германия, Нидерландия, Гърция, Швеция, Австрия, Великобритания, Чехия и Италия.

Този трафик по дефиниция е принудителен. Механизмите на набиране се основават предимно на заблуда, но активно се използва и насилие (сила, заплашване, отвличане, изнудване) и обвързване в дълг, при които този трафик най-често се поглъща от трафика с цел принудително подчинение. Неверните представи се отнасят главно до условията на труд, които в действителност са нечовешки, и наличието и размера на възнаграждението, което масово не се изплаща или се изплаща в незначителен размер. Настаняването на жертвите е в условия на изолация, в помещения, негодни за живеене, землянки, палатки, автобуси, изоставени сгради и др. или под открито небе (на полето, на изоставени паркинги и стадиони), с недостатъчно и лошо хранене, при прекомерно продължителен работен ден, без дневни и седмични почивки. В редица случаи жертвите имат трудови договори, но те не се спазват от работодателя или техни съществени клаузи се изменят без съгласието на работещите. Други чести нарушения са свързани със заплащане на предварително необявени такси, създаващи положение на обвързаност в дълг[4].

За разлика от сексуалната и други видове експлоатация, която се осъществява пряко от самите трафиканти, трудовата основно се извършва от граждани на приемащата държава или уседнали там чужденци в рамките на извършваната от тях стопанска дейност или в тяхното домакинство. Българските съучастници са ангажирани само на етапите на набиране и транспортиране, за което получават заплащане от експлоататора. Това сближава хипотезата до продажба на хора като форма на поставяне в принудително

[3] **Решение № 95 / 30.12.2013 г. по в.н.о.х.д. № 236 / 2913 г. на ОС-Търговище**.

[4] Годишен доклад на НКБТХ, 2021 г.

подчинение, особено ако експлоатацията не е предвидена като временна (сезонна), а като неограничена.

4. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване за просия

Външният трафик с тази цел е насочен главно към Франция, Австрия, Швеция, Нидерландия и в голямата си част се извършва от престъпни сдружения, формирани на етно-родов принцип. Жертвите са набирани както опортюнистично, така и от здравни и закрилни институции и частни приюти. Използва се както заблуда, на която жертвите реагират с доверчива готовност да съдействат на трафика си, така и насилие – заплашване, отвличане, физическа сила.

На етапа на приемането обичайно се установява положение на принудително подчинение, при което жертвата е заставена с грубо насилие да проси при примитивни условия и без за нея да се полагат каквито и да е минимални грижи (хранене, подслон, здравна грижа), като целият доход се отнема. Контролът на трафиканта е постоянен и относително лесен за упражняване, тъй като тези жертви нямат уменията да си помогнат. Поради това този вид трафик се поглъща най-често от трафика с цел принудително подчинение.

5. Трафик на пълнолетни, ориентиран към отнемане на телесни органи, тъкани и клетки

Този вид трафик е представен само в отделни единични случаи (общо 15 за 20 години), поради което не могат да се изведат стабилни тенденции. Той остава нетипичен за структурата на трафика у нас. Трансграничните случаи го ориентират към клиники за трансплантация на бъбреци в Турция и Израел при голям дял на недокументиран трафик за отнемане на яйцеклетки към Гърция. Вътрешният трафик включва голям дял търговия с кръв.

6. Трафик на пълнолетни бременни жени за продажба на новородените им деца

Този вид трафик е трансграничен и се извършва преобладаващо от малочислени български престъпни групи, които набират и транспортират пострадалата, осигуряват настаняването ѝ при съучастници в Гърция, намират клиенти и обезпечават документално и процесуално отказа на майката от родителски права и предаването на детето на новите

родители. Набирането на жертвите се основава на заблуда - обещание за заплащане на обезщетение, което за бременната е значително, но което никога не се изплаща или се изплаща незначителна част от него – или на обвързване в дълг, за частичното погасяване на който на бременната се предлага да ползва обезщетението от продажбата на детето. В този втори случай често от трафик са засегнати и други членове на семейството, чиято трудова или сексуална експлоатация се мотивира като средство за снабдяване с доходи за изплащане на дълга. Това най-често е мъжът на пострадалата, който се набира за трудова експлоатация.

През последните години в изпълнителския механизъм на престъплението настъпват промени, свързани със **засилване на елементите на принудително подчинение на етапа на приемането** – пострадалите вече не се настаняват у съучастнически семейства, които да се грижат за тях до раждането, а се държат в изолация под постоянен надзор на трафикант. Причината са случаи на сближаване на приемащото семейство с бременната и оказване на помощ да запази детето и да се завърне в България с него.

След 2012 г. престъплението статистически намалява, тъй като извършителите предпочитат да не трафикират бременните жени, а да доведат купувачите. Промяната в произхода се извършва в България в болницата по местораждане, от което новите „родители“ вземат новороденото.

7. Трафик на хора с цел поставяне в принудително подчинение (поробване)

Този вид трафик е с **висока структурна латентност, тъй като институциите не го разпознават.** Големи дялове от него са погрешно отнесени към други видове трафик на основата на естеството на експлоатацията, на който жертвата е подложена, без да се отчитат други признаци, насочващи към принудително подчинение. При този трафик пострадалият бива експлоатиран като средство за производство или третиран като вещ, спрямо която се упражняват вещни права и която може да се разменя срещу стойност, без значение дали е заставен към проституция, принудителен труд, просия или специфични поробващи практики като използване на деца за джебчийство или продажба на жени в брак.

> Пример за трафик за цел принудително подчинение, погрешно квалифициран като трудов, е следният случай. През март-декември 2004 г. гръцки гражданин, управител на овцевъдна ферма в Гърция, и българският му съучастник набрали, транспортирали до фермата и подложили на

принудителен труд в нея 5 жени и 3 мъже, български граждани от Сливен. Набирането е осъществено чрез кратка обява за работа, разпространявана в местната преса по местоживеене на пострадалите. Пострадалите били въведени в заблуждение относно условията на работа и заплащането. Гръцкият съучастник подготвил трудовите договори, превел пострадалите до фермата и ги мотивирал към принудителен труд при изключително лоши трудови, санитарни и здравословни условия, определени от съда като „робски“. Той задържал документите им за самоличност, препятствайки възможността им да избягат. Част от тях заболели от бруцелоза, към което трафикантът проявил безразличие. [5]

- **Трафик на деца**. **Когато пострадалият е дете, трафикът винаги е с цел принудително подчинение.** Този вид плавно намалява в съотношението си с трафика на пълнолетни и в момента е под 10 %. Държавите на трансгранична експлоатация на деца от България са главно Великобритания, Швеция, Австрия, Германия, Нидерландия, Испания с установени отделни или малък брой случаи в Белгия, Италия, Кипър, Полша, Дания, Швейцария, Босна и Херцеговина, Сърбия, Унгария, Гърция, Франция, Румъния, Израел, САЩ, Норвегия, Косово, Украйна.

Децата се експлоатират за джебчийство, просия и проституция и по-малко в традиционните стопански отрасли.

В трафика и експлоатацията на деца преобладава организираната престъпна дейност. В типичната хипотеза децата се експлоатират в семейството си, което обуславя особености на набирането поради наличието на криминална семейно-родова структура. То се изразява във фактическо предаване между членове на семейството, като детето е възпитателно подготвено и мотивирано да бъде експлоатирано. Този вид трафик е вероятно най-латентният[6].

Когато децата са външни за семейството, те най-често се набират чрез осиновяване или отвличане от сиропиталища и училища, измежду бездомни или избягали от дома си деца, деца на други семейства, склонни да ги продадат или предоставят за експлоатация, или на опортюнистичен принцип.

[5] **Присъда от 04.07.2011 г. по н.о.х.д. № 2761 / 2009 г. на СГС**, потвърдена с Решение №2 36 / 19.07.2013 г. по в.н.о.х.д. № 1376 / 2012 г. на САС.

[6] „За статистиката остават скрити множеството случаи на експлоатирани деца от своите родители, поради което фокусът на държавата следва да е съсредоточен към предприемане на превантивни мерки, своевременно идентифициране на тези случаи, създаване на механизми за подкрепа и закрила на децата-жертви, ограничаване възможността родителите отново да виктимизират своите низходящи“ (**Кюркчийска, Гергана**. Децата, жертви на трафик. // сп. Обществено възпитание, С: Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни при Министерски съвет, 2023).

Извършителят – собственик и управител на автомивка – набирал от дворовете на училищата чрез други лица ученички на възраст близо до пълнолетието с обещания за добри доходи от проституция и гарантирана охрана. Част от тях били от други населени места и деецът ги приемал в собственото си жилище. Експлоатацията се осъществявала там и в хотел. Задържал половината от дохода.[7]

Двете пострадали братовчедки – на 12 г. и на 13 г. – са набрани от сиропиталище. На 25.01.2012 г. те излезли от дома и отишли при техен познат сводник, от когото поискали пари в заем, за да напуснат населеното място, и приели да проституират. Той се свързал с друг сводник – таксиметров шофьор, който ги отвел в апартамент в Слънчев бряг. В продължение на седмица правел секс и с двете, след което започнал да предоставя на клиенти по-голямата, тъй като по-малката изглеждала твърде малка. Експлоатацията продължила 10 дни, през които деецът задържал половината от доходите. Децата били обявени за издирване и върнати в дома от полицията.[8]

Родителите, живеещи в Северозападна България, завели в Марсилия своето малолетно дете, което било с недоразвито краче и не можело да ходи. Позиционирали го в инвалидната количка на възлови места, посещавани от богати граждани и гости на града, като оставяли оголено крачето дори през зимата. Тъй като бързо забогатели от милостинята, решили да осиновяват деца с увреждания, които да експлоатират по същия начин, и се свързали със социални работници в България. С тяхно съдействие успели да осиновят няколко деца, които никой не искал, тъй като били неспособни сами да се грижат за себе си. Тези особено уязвими деца са били експлоатирани в Марсилия, като в рамките на няколко години извършителите придобили скъпи коли и имоти. Престъпият замисъл се разпростанил из целия род на извършителите.[9]

- **Обвързване в дълг (зависимост за дългове).** В тази хипотеза жертвата е поставена в положение да търпи експлоатацията като залог срещу задължението си. Експлоатацията може да не е определена по естество и е неограничена по продължителност. Доходите от нея не водят до погасяване на дълга, тъй като жертвата не получава достатъчно, а междувременно деецът го увеличава с прогресираща лихва или допълнителни наказателни финансови задължения, каквито му хрумнат. Жертвата не може да се противопостави на нарастването на дълга, той като това е резултат на волята на дееца, а не на действие на правна норма. Обичайно такъв дълг изобщо не съществува. Деецът го извлича или от услуга, която твърди, че е направил на жертвата, или от нейно задължение за разноските по транспортирането и приемането ѝ в държавата на експлоатация, което най-често не е част от предварителните уговорки. Този институт може да доведе и до поробване на дете за дълговете на възрастен.

Както бе споменато, този механизъм на въвличане в трафик се използва на етапа на набиране при почти всички видове експлоатация на пълнолетни, като е по-

[7] **Присъда от 21.07.2016 г. по н.о.х.д. № 1411/2014 г. на СпНС**.

[8] **Присъда № 38 / 03.07.2013 г. по н.о.х.д. № 798 / 2012 г. на РС-Несебър.**

[9] Случаят е цитиран по **Кюркчийска, Гергана**. Пак там.

разпространен при трудовата експлоатация и трафика на бременни жени. Той обаче се използва и на етапа на приемането, ако трафикът е започнал с меки методи.

- **Купуване на съпруга (сключване на принудителен брак)**. Хипотезата е налице при обещаване или предаване в брак на жена, *лишена от правото да откаже*, срещу заплащане на обезщетение на нейните родители, семейство или друго лице или група, която упражнява власт над нея (чл. 3, б.„а" от Конвенция № 182 на МОТ).

Тези бракове са действителни, а не фиктивни. Те пораждат брачни и семейно-родствени правоотношения, на основата на които насрещната страна получава правното положение и правата на съпруг. У нас тази форма на поробване се практикува с цел да предостави на това лице, което е гражданин на трета страна, положението и правата на съпруг на гражданин на ЕС. Отделно от тази хипотеза, продажбата в брак, особено на непълнолетно момиче, е елемент от набирането за целите на трудова и сексуална експлоатация.

Ключовият момент в механизма е дали жената е била фактически лишена от възможността да откаже брака. Ако е била, положението на брак представлява принудително подчинение per se, без значение как се развиват фактическите съпружески отношения и дали е налице съжителство в общо домакинство.

Тази форма на принудително подчинение обаче **може да не е елемент от трафик на хора**, ако жертвата продължи да живее със семейството си, без да подръжа контакти със съпруга си, който също не разчита на съвместен живот с нея, поради отсъствието на форма на изпълнителното деяние на трафика, а не поради липса на принуително подчинение.

Липсата на трайно съжителство е характерна за зората на този вид експлоатация. След като тези бракове бяха разпознати от държавите-членки на ЕС като стратегия за преодоляване на ограниченията пред достъпа до и свободното движение в ЕС на граждани на трети страни, представляващи риск за сигурността, властите започнаха да изискват доказателства за действителни брачни отношения, за да признаят на съпруга правата, произтичащи от брака с гражданин на ЕС. Това от една страна наложи транспортирането и приемането на съпругата в приемащата държава, за да потвърди пред властите съществуването на брака, с което допринесе за осъществяването на съставомерен трафик с цел принудително подчинение. От друга то измени вида на експлоатацията в класическо принудително подчинение, прикрито зад фасадата на брачното съжителство.

Независимо на кой етап се стига до него, съжителството настъпва на основата на заблуждение – жертвата е подмамена с обещания за осигурен и приятен брачен живот или за много кратко привидно съжителство, предназначено да заблуди властите в приемащата държава, че бракът е автентичен, след което жертвата ще бъде свободна да се завърне при семейството си. По времена съжителството жертвите са принуждавани към тежък робски труд срещу оскъдно изхранване и при тежки физически наказания, лишени са от документите си за самоличност и лични парични средства, нямат възможност да се движат свободно извън дома и да общуват с трети лица, контактите с близките са прекъснати или се контролират от трафиканта, подложени са на физическо и сексуално насилие, понякога заставени към проституция, просия, джебчийство.

8. Организиран трафик на хора

Трафикът на хора се извършва както от **индивидуални извършители и съучастници**, действащи инцидентно и неструктурирано и по отношение на малък брой жертви, набрани измежду близки лица, така и от престъпни сдружения от вида на обикновените **малочислени престъпни групи с 3-6 участници.**

Тези сдружения се образуват и набират жертвите си на етнически принцип (ромски, български, турски), а заетите в трансграничен трафик са приоритетно структурирани на основата на семейно-родови връзки, като жертвите им се набират на национален, но не непременно етнически принцип. Броят на жертвите, подложени на експлоатация по едно и също време, приблизително съответства на броя на участниците в групата.

Тези общи признаци са характерни за организирания трафик независимо от целта му, но видът на експлоатацията поражда някои специфики:

- в трафика с цел **сексуална експлоатация и принудително подчинение**, основано на използване за развратни действия, подходите към жертвите са подчертано насочени към трайно обвързване, дори когато активната експлоатация не е постоянна (а с периоди на прекъсване). Трафикантите разчитат на лична зависимост на жертвите, без значение дали тя е емоционална, материална или страхово обусловена. За този трафик е характерно въвличане на жертви като участници в престъпните групи, вкл. подлагане на експлоатация на лица, първоначално привлечени в групата и действащи като участници в нея.

> Шестчленна престъпна група, образувана и ръководена от мъж, който въвлякъл в нея брат си, сина му, сестра си и много младата си жена (вече майка на четирите му деца), подложила на сексуална експлоатация общо 8 пострадали пълнолетни българки в периода октомври 2011 г. – края

на 2014 г. в Италия. Ръководителят лично набирал пострадалите, като им разяснявал условията, при които да проституират под неговата опека, транспортирал ги до Италия, настанявал ги в осигурено от него жилище, водел ги до пътния участък, на който да проституират, осигурявал им прехрана и контролирал експлоатацията. В негово отсъствие надзорът над пострадалите се поемал от жена му и сестра му, които ги водели до пътния участък и ги прибирала срещу заплащане от пострадалите. Доходите от проституцията били предавани на ръководителя, на брат му или на племенника му. Първоначалните уговорки с пострадалите относно условията и дяловото разпределение на приходите не се спазвали – деецът задържал за групата повече от уговореното или всичко, увеличавал задължителната минимална дневна такса (дължима независимо дали има доход), едностранно налагал нови парични задължения (глоби, възстановяване на разноски и др.), обвързвайки пострадалите в дълг, постоянно използвал заплахи, за да ги държи в подчинение. При недоволство на пострадалите прибягвал до системни побои. Сред пострадалите били: жена, с която ръководителят имал кратка интимна връзка и която увлякла сестра си и още две жени, подмамена от обещанията му; сестрата на един от участниците; жена, с която друг участник имал интимна връзка. В периода на експлоатация документите за самоличност на пострадалите били държани от ръководителя. На жертвите се разрешавало да се приберат, когато местното търсене се пренасително и доходите започвали да спадат или когато съпротивата (на приятелката на единия участник) била твърде трайна и влошавала отношенията между участниците.[10]

- в случаи на трафик, насочен към **използване на принудителен труд (вкл. принудително подчинение) в стопански сектор** се срещат отклонения в структурата и специализацията на групата и броя и профила на пострадалите. Този вид трафик е организиран, най-вече когато е трансграничен. Жертвите могат да бъдат многобройни, с различен етнически и личен профил, тъй като подборът им зависи от търсенето на работна ръка за конкретен вид труд. Структурата на групата може изцяло или частично да е вградена в законно учредено дружество-посредник за набиране на работници. Тя е съответно специализирана в набиране и транспортиране по местопроизход на жертвите или в транспортиране и приемане по местоексплоатация, като в редки случаи е единна структура с такива специализирани звена. И в двата случая участниците, заети в набирането и транспортирането от държавата на произход, и участниците, опериращи на територията на държавата на експлоатация, типично са местни граждани. В този вид трафик по-често се среща несъвпадане на етническия профил на жертвите и извършителите.

[10] **Присъда от 25.01.2017 г. по н.о.х.д. № 1668 / 2015 г. на СпНС.**

II. КРИМИНОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ИЗВЪРШИТЕЛЯ И ВИКТИМОЛОГИЧЕН ПРОФИЛ НА ЖЕРТВАТА НА ТРАФИК НА ХОРА

Разнообразието, сложността и променливостта на явлението трафик на хора предопределят трудности при идентифицирането на водещите признаци на неговия извършител и жертва. Профилът на трафиканта се влияе от експлоатационната цел, признаците на жертвата, използваните методи за нейното трафикиране и експлоатация, обстановката и вида на експлоатация, както и от големия брой и динамика на фактори на микросредата, в която деецът е формиран. В допълнение, подходите на набиране на жертвите, мотивирането им към експлоатация и задържането им в нея са силно персонализирани. За разлика от трафиканта, виктимологичната характеристика на жертвата пряко зависи от вида и методите на експлоатацията.

Междувременно съдебните актове почти не съдържат информация за личността и житейската и криминалната история на дееца и на жертвата, което затруднява и количественото, и по-задълбоченото им качествено изследване[11]. Липсата на системно правосъдно внимание към тези въпроси създава рискове за адекватната индивидуализация на наказателната отговорност, както и за изпълнението на множеството процесуални и извънпроцесуални задължения, които органите на наказателната система имат към жертвата.

Като изхожда от съчетан анализ на съдебна и пенитенциарна практика и статистически данни, настоящият анализ си поставя за цел да очертае особеностите на общия профил на трафиканта и жертвата в помощ на политиките по превенция и практиките по разследване и наказване на експлоатационни престъпления.

В методологичен план следва да се отбележи следното:

По отношение на дееца от качествения анализ съзнателно са изключени някои осъдени на леки наказания за извършване на трафик на хора по основния състав. Нормата на чл. 159а, ал. 1 НК описва периферия на явлението. Тя криминализира трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие, който не се включва в понятията за трафик в наднационалните стандарти и в режимите за противодействието му в никоя друга държава и не се обхваща от чуждестранните криминологични

[11] Заключението засяга и чуждестранни правни системи. Вж. например **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. *Crime, Law and Social Change* (2019) 72:53–72, p. 60-61.

анализи[12]. От гледище на световните стандарти и чуждестранната практика това явление не е трафик и не е съставомерно. Оттук, осъдените за престъпна дейност само с тази квалификация не следва да се обсъждат като относими към профила на типичния трафикант, чиято престъпна заетост получава квалификация по квалифицираните състави на НК.

По отношение на жертвата: целта на трафика се определя не само от вида на експлоатацията, на която жертвата е обективно подложена или който доминира в експлоатационната фаза, когато трафикът формално е довършен. **Тази цел зависи преди всичко от методите за осигуряване на съдействието на жертвата в хода на трафикирането**. Качественият анализ на случаите от съдебната практика и системите за закрила на жертвите дават основания за извод, че **преобладаващият трафик, който се извършва с несъгласие на жертвата (квалифициран), се ръководи от цел за поставяне в принудително подчинение (поробване).**

Съгласно императивните изисквания на международните и общностните стандарти в областта на трафика на хора, **когато жертвата е дете, трафикът по дефиниция се ръководи от цел за поставяне в принудително подчинение**.

Официалната статистика на държавните институции и неправителствени организации не е съобразена с тези изисквания и особености и **отразява вида на експлоатацията, настъпил в експлоатационната фаза, а не целта на трафиканта**, която може и най-често е по-мащабна. Това налага изправително тълкуване на статистическите данни, където е възможно (при трафик на деца или използване за включване на принудителен брак, например), и специален акцент върху обстоятелството, че статистиките отразяват обективни признаци на осъществения вид експлоатация в експлоатационната фаза, а не непременно целта на трафика.

1. Факторна среда на трафика на хора

Далечните първични фактори на експлоатационната престъпност, към която трафикът на хора принадлежи, традиционно се свързват с две основни групи – изострено макросоциално неравенство, довело до трайно дискриминационно маргинализиране, изключване и противопоставяне на икономически уязвими социални групи от една страна и форми на насилие, вкл. домашно, в непосредственото семейно обкръжение на децата и жертвата от друга.

Производни от първата група са микросоциални и индивидуални фактори като безработица, малообразованост, „култура на бедността“[13], миграционни явления, социално отчуждение, увеличаващо безразличието и нравствената безчувственост към съдбата на другия в модерните общества[14] и др. От втората група произтичат самостоятелни

[12] Подробности за ефектите от този законодателен подход, вкл. предопределящи стимули за изнасяне на престъпната дейност в чужбина, вж. **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Наказателноправен режим. Сиби: София, 2012.

[13] Вж. подробно за това явление **Пампоров**, **Алексей**. Ненужните гета. – *Социологически проблеми*, 2020, № 1, с. 55-67.

[14] **Bjelajac, Ž. Đ.** Profiling Human Traffickers. In: Kultura polisa. 19(4), 2022, 65–81.

индивидуални фактори, обуславящи разнообразни нарушения на социализацията на дееца и улесняващи неговата криминализация.

Описаната обобщена факторна рамка обаче е характерна за по-голямата част от системно извършваната престъпност по занятие, предназначена да осигурява доходи. Конкретната структура и динамика на факторите могат да повлияят на мащабите, интензивността, продължителността и индивидуалните особености на изпълнителския механизъм на трафикантските прояви, но не ги определят еднозначно тъкмо като трафикантски. Специфична за трафика е не толкова тази съвкупност от рискове, колкото въздействието ѝ върху дееца и жертвата от ранна детска възраст **по начин, който поражда и стабилизира експлоатационни нагласи към другите и към себе си**.

Оттук, **основен пряк фактор на трафика на хора е практикуването на експлоатация в обкръжението на субекта и усвояването ѝ като част от културните и нравствените норми на микросредата**. При тези условия криминалната ангажираност на дееца и виктимната предразположеност на жертвата възниква естествено и автоматично като част от предавания между поколенията опит.

На следващо място по значимост на криминогенното и виктимогенното въздействие е дисфункционалното семейство и по-конкретно на системното емоционално и психично насилие в семейната среда, проявяващо се във форми на ограничаване на лична свобода, подчиненост на волята на доминиращ член на семейството, безчувственост към нуждите и преживяванията на близките и най-вече **безалтернативно налагана култура на оценностяване на хората единствено и само според материалните ползи, които по някакъв начин носят**. Част от нея е например ранното натоварване на детето с отговорности по издръжката на семейство, включително на цената на отпадане от училище. При голяма част от извършителите и жертвите малолетието е наситено със загуби и раздели на родителски фигури, разрушаващи усещането за сигурност, грижа и принадлежност. Прилаганият по отношение на дееца родителски стил е съчетание на непоследователен, неглижиращ и авторитарен, в резултат на което детето **не формира стабилни представи за норма, а развива примитивни стратегии да оцелява, като мами, манипулира и използва**.

Бъдещият извършител и неговата жертва са отгледани в среда на несигурност, насилие и емоционална студенина, в която *единствените* критерии за стойност на

личността и на нейните взаимоотношения са материално-веществени и при тяхното отсъствие човекът бива отхвърлян, изоставен или по друг начин заплашен с гибел. Деецът противодейства на тези заплахи, като си осигурява необходимия материален статус чрез хищническо и консумативно използване на хора, които според описания светоглед нямат друга стойност и предназначение освен като средства за облагодетелстване. Жертвата оцелява, като се стреми да повиши стойността си като предмет на експлоатация.

2. Криминологичен профил на извършителя

2.1. Психологичен профил

Основната характеристика на трафиканта на хора е **експлоатационната нагласа**, която поражда и съставомерната експлоатационна цел на престъплението.

Тази нагласа се **родее с користната** по своя ранен произход в първите години от детското развитие на дееца. Тя възниква като проява на незряло нарцистично отношение към другите като обекти, които са единствено предназначени да обслужват физическите потребности на невръстното дете и към които то няма задължения и отговорности. Поради описаните по-горе нарушения в ранната социализация нагласата не отшумява с биопсихосоциалното израстване, а се стабилизира и превръща в мотив, доминиращ поведенческите стратегии в зряла възраст.

Признаците на експлоатационната нагласа са следните.

Първо, **консуматорско отношение към околните**, чиято единствена стойност за дееца се определя от годността им да допринасят за оцеляването и благосъстоянието му. Последното е интерпретирано в първичните категории на материално благополучие. Оттук и изначалната неспособност жертвите да бъдат възприемани като самостоятелни личности, носители на идентичност и права. Деецът е безразличен към техните нужди, преживявания и нравственост, както и към причиняваните им с престъплението вреди.

> Такъв типичен пример е извършител, отгледан в привидно задружно семейство на шофьор и детска учителка. В много близки отношения с родителите и сестрите си. Със средно образование. Работил в железниците, танкова бригада, завод. С чисто съдебно минало. Несемеен, от предишни съжителства има две деца. Обкръжението не е криминално. Осъден в чужбина на 20 години лишаване от свобода (намалени на 18 при приемане на присъдата за изпълнение в България през февруари 2024 г.) за трафик на хора и продължително сексуално насилие. *Жертвата е девойка от съседно село, с която умишлено създал интимна връзка, за да я убеди да замине с него. Послушал бил приятел, който живеел в държавата на експлоатация и го убедил да намери проститутка, за да си върне натрупани кредити. Категоричен е, че жертвата доброволно се била съгласила да проституира заедно с приятелката на неговия приятел. Деецът прибирал всичките ѝ доходи.* Месеци по-късно успяла да се върне в България и да сигнализира в полицията. При постъпването си

в затвора се опитал да излъже, че е осъден за трафик на наркотици. С оневинителни и оправдателни версии за извършеното. Средно нисък риск от рецидив (43 т.). С множество финансови задължения. Не разпознава проблемите си и пренебрегва негативните последици от действията си. Поставя си цели, но не знае как да ги постигне. [15]

Нагласата за използване на хора личи и в поведението на осъден в чужбина на 9 години и 3 месеца лишаване от свобода за насилствен трансграничен трафик на хора[16]. Извършителят е с ранни девиации, многократно осъждан. Рискът от рецидив е висок и нараства (88 т. от 76 т.). Поведението в затвора е конфликтно. *Свързан с нерегламентирани дейности (предоставяне на телефони и цигари на други затворници срещу лихва, като при забава или невръщане на дължимото, ги подлага на тормоз, заплахи и закани, вкл. с убийство. Настоява да бъде настаняван със затворници с по-нисък статус, които може да манипулира да поемат отговорността за нарушенията му. Привидно толерантен, умишлено провокира затворници и служители. Наказван за психично насилие над затворници, кражби и други нарушения.* Претенциозен, с постоянни изисквания към храната и медицинското обслужване. Учи в VIII клас, участва в множество спартакиади, турнири и състезания, завършил курс за квалификация „помощник в строителството“. Отношенията с близките са съхранени. Не приема отговорността за престъпленията си, омаловажава тежестта им, липсва емпатия към жертвите. С утвърдени криминални нагласи. Липсват трудови навици и умения. Влияе се от обкръжението, което е криминално. Склонен към рисково импулсивно поведение. Със слаб самоконтрол, търси да се налага. Липсват „каквито и да е било положителни прояви“. [17]

Второ, поради ранния си произход **нагласата е устойчива и към нея деецът е некритичен**. Тя е свързана с нисши психични потребности от сигурност, стабилност, предсказуемост и защитеност (второ ниво от пирамидата на Маслоу)[18]. В основата им стоят страхове, асоциирани със заплахи за оцеляването, поради което свързаните с тези потребности нагласи са особено силни поведенчески фактори, особено когато не са осъзнати. Експлоатационната нагласа свързва в представите на дееца облагодетелстването от експлоатацията на други хора като механизъм за защита и избягване на опасности. По тази причина деецът е силно резистентен към външен натиск за преосмисляне и дисквалифициране на нагласата, вкл. към поправителни въздействия. Той по правило не разпознава подбудите си и факторите, допринасящи за престъпното поведение, и не предвижда негативните последици от него.

[15] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 02.10.2024 г.

[16] **Определение № 496/18.05.2023г. по в.н.ч.д.№ 361/2023г. на САС**.

[17] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 02.10.2024 г.

[18] Абрахам Маслоу разделя потребностите на базови (храна, вода, сън и др.), психологични (сигурност, предсказуемост и защитеност; принадлежност и обич, признание и достижения) и висша потребност от самоосъществяване, израстване и развитие (творчество, принос и постигане на цели за осъществяване на личностовите потенциали).

Трето, възникването на експлоатационната нагласа **предхожда появата както на поведенчески задръжки, така и на нравствено съзнание, които са характерни за по-късна възраст**. Поради това престъпната дейност по правило ескалира, вкл. по отношение на броя на жертвите, интензивността на експлоатацията им и прерастване на по-ограничените цели в мащабната цел за поробване. Извършителят не преживява вина и разкаяние за извършеното и за причинените с него поражения и страдания, по правило упорито го омаловажава и оправдава или отрича авторството си, прехвърля отговорността за него върху външни фактори, не е в състояние да съчувства на жертвите си и не може да възприеме и интерпретира стореното като зло, дори когато рационално разбира, че то е такова за другите.

Четвърто, експлоатационната нагласа по необходимост обуславя поведение на **доминиране, контрол и власт върху жертвите**, което затворите описват като хищническо и безогледно. Отношението към жертвите е презрително, враждебно и обвинително. Евентуалната им съпротива срещу експлоатацията, както и процесуалното съдействие на обвинението в наказателното производство са силни рискови фактори за бърза и внезапна ескалация на насилието в изпълнителските механизми на експлоатацията, тъй като активират ранни травмени преживявания на несигурност, застрашеност и загуба на контрол. Типични са елементарни самооневиняващи и самооправдателни версии за извършеното, според които деецът е жертва на злонамерено, отмъстително или ревниво, но винаги недостойно за доверие лице, което несправедливо го набедява за престъпления, които не е извършил, или манипулативно го е въвлякло в тях, злоупотребявайки с добрината му.

> Такъв е примерът с извършител, отгледан в семейство на заводски работници. Прекъснал училище на 16 години, когато създал семейство. Работил като шофьор на тирове и автобуси до Италия. В миналото не е осъждан, обкръжението не е криминално. Осъден в Италия на 12 години лишаване от свобода за съучастие в сексуален трафик на хора с използване на зависимост и злоупотреба с психичната и физическата слабост на пострадалата, извършен през октомври 2014 г. Изтърпява остатъка от близо 9 години и 8 месеца в България от 2024 г. *Категорично отрича вината си – поддържа коренно различни версии защо е осъден, като се обърква между набедяване от негов познат, които му дължал пари и накарал приятелката си да пусне жалба срещу дееца, за да не връща задълженията си, и набедяване от пътничка, която пътувала за Италия с него и на която бил услужил с пари, които тя отказала да върне. Италианските власти го били осъдили невинен.*

Гранично нисък риск от рецидив (40 т.). Не разпознава проблемните ситуации, в които попада, не се заема с решаване на проблемите си, импулсивен.[19]

Пето, **експлоатационната нагласа е неблагоприятно свързана с представи за собствената ценност**. По начало базовото вярване на трафиканта за самия него е негативно и малоценностово, а самооценката – небалансирана и неадекватна. Успешната, мащабна и доходоносна експлоатация е компенсаторен източник на фалшиво самочувствие[20]. Психологичните характеристики за осъдените акцентират върху свръхзначимостта на образа на достойна за уважение и всеприета авторитетна, успяла, влиятелна, симпатична и автономна личност, независимо от неговата несъстоятелност. Такива типични примери са следните:

Извършителят е осъден на 3 години лишаване от свобода задето набирал и транспортирал отделни жени през август - октомври 2020 г. и ноември 2021 г.-февруари 2022 г. в Плевен с цел да бъдат държани в принудително подчинение в чужбина. С престъпленията е нарушен изпитателен срок по условно осъждане. Среден риск от рецидив, който в хода на наказанието нараства (62 т. от 56 т.). Бързо се адаптира в затворните условия, социално желателен, манипулативен, предпазлив, доверява се единствено на родните си, със стремеж към автономност. С нереалистично завишена самооценка, демонстративен, *със самочувствие на човек с високо социално положение в общността си.* С криминално насочено мислене. Участва в пенитенциарните мероприятия единствено с цел ползи. Изцяло липсва емпатия към жертвите му и осъзнаване на тежестта на извършеното срещу тях, поради което не смята, че трябва да промени нагласите и начина си на живот. Напълно отрича виновно поведение, представя се за жертва на пострадалите. Склонен да нарушава правилата при слаб контрол и по подражание. Обкръжението му на свобода е предимно криминално и той се влияе от него. Авантюристичен, склонен към поемане на неоправдан риск и необмислени действия. Външнообвинителен. Безотговорен. [21]

Извършителят (31 г.) израства в бедно семейство в условия на емоционална отзивчивост, но слаб родителски контрол и възпитателни изисквания. С ранни девиантни прояви. *В училище започва да извършва користни престъпления, за да бъде финансово конкурентен на съучениците си, и развива влечение към рискови изживявания*, вкл. употреба на алкохол и наркотици (амфетамини, кокаин). Осъждан осем пъти, два от които като непълнолетен. Въпреки това получава добро средно образование и професионална квалификация като климатичен техник, барман и сервитьор. Работил в нощни заведения. Несемеен, без деца. Осъден на 4 години лишаване от свобода за трафик на хора, сводничество и противозаконно лишаване от свобода. Рискът от рецидив е висок (90-87 т.). С трудови навици, активно участва в културни и спортни събития. *Завишена самооценка*. С данни за

[19] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 02.10.2024 г.

[20] По тази причина трафикантите влагат престъпните си доходи в недвижими имущества и осигуряване на луксозен начин на живот.

[21] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Плевен, 22.11. 2022 г., и Затвора-Ловеч, 13.09.2024 г.

разпространение на наркотици в затвора и установена лична употреба на марихуана, хероин, морфин и кодеин. Омаловажава вредите от употребата им. [22]

Извършителят (27 г.) е с основно образование, безработен, женен с пет малолетни деца. В миналото осъждан за подкуп, неправоспособно шофиране и трафик на хора. Осъден на 3 години лишаване от свобода за трафикирането и сексуалната експлоатация в Турция на жената, за която впоследствие се жени. С престъплението е нарушен изпитателният срок на условно осъждане за трафик на хора. Среден риск от рецидив. Отгледан от прародителите при липса на внимание и контрол, тъй като бащата често пребивава в затвора, а майката създава ново семейство. Хитър, пресметлив, користен, с неадекватно завишено самочувствие и гъвкав поведенчески репертоар. *Стреми се да бъде възприеман като значим и самоуверен.* Не е критичен към извършеното, не се приема за виновен. *Гордее се с постигнатия по престъпен начин привиден жизнен стандарт. С потребителска ценностна система. Манипулативен и лицемерен, взаимоотношенията са насочени към извличане на максимална лична полза. „Престъпната дейност ескалира на фона на нагаси за бързо и безскрупулно забогатяване“.* Поведението в затвора е двойствено – сервилен със служителите, но манипулативен и авторитарен с останалите затворници. Общува с с децата и съпругата си, към които е привързан.[23]

Шесто, **експлоатационната нагласа се проявява във всички аспекти от поведението на дееца, вкл. несъставомерни**. Затворите описват осъдените за трафик на хора като меркантилно ориентирани личности, които реагират поведенчески само при очакване да извлекат някаква лична полза и всичките им действия са насочени към търсене и получаване на изгоди, независимо от вида им – финансови, битови и материални, прояви на подчинение от по-слаби лица, привилегии и облекчения при изпълнението на наказанието и т.н.

Експлоатационната нагласа е характерна за психично незряла и примитивна личност, дори когато интелектуалното ѝ развитие е по-напреднало и деецът има образование и професия. Пенитенциарните психологични оценки на осъдените очертават **повърхностна, неискрена, безотговорна, авантюристично настроена и манипулативна нарцистична личност с незавършен аз-образ, меркантилно-егоцентрична и хедонистична ценностна система, ясно изразена насоченост към получаване на блага, предимства и компромиси с всякакви средства, вкл. агресия, изключителни умения да мами и лъже и да отрича собствената отговорност и силна зависимост от влиянието на обкръжението**.

Такива типични случаи са следните:

[22] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Пловдив, 03.09.2024 г.

[23] **Преписка № 94-03-№15/09.01.2014 г.** на Комисията по помилването при президента.

В периода август 2012 г. – март 2013 г. телефонен техник (27 г., български етнос) подложил интимната си приятелка на сексуална експлоатация първо в Русе и Плевен, а после – като я заблудил, че ѝ е намерил работа на автомивка - в Австрия. Осъден на 8 години и 6 месеца лишаване от свобода и 35 000 лева глоба. На пострадалата е присъдено обезщетение в размер на 60 000 лева. Рискът от рецидив е 56 т. (среден), обусловен от дефицити в нагласите и безкритичност към престъпленията. Затворът го описва като „повърхностен, безотговорен, импулсивен, с преобладаващ стремеж към личен просперитет на всяка цена“. Податлив на чуждо негативно въздействие и със слаби задръжки. Формално изразява зачитане на чуждите права, но само ако може да спечели нещо от това. Сервилен към затворната администрация. Емоционално стабилен. Слабо претенциозен, предпазлив. Не осъзнава вредите от стореното, минимизира го и оспорва отговорността си, желае да му бъде простено. Търси оправдания в средата, контактите, обществото и другите, най-вече в институциите. В недостатъчна степен осъзнал необходимостта от законосъобразен живот на свобода. „*Държи да се знае, че е заслужил облаги и компромиси*.“ Не работи и не е изявявал желание за работа. „*Към предлаганите корекционни мероприятия се отнася привидно сериозно, защото знае, че това може да му донесе облаги, но в действителност смята корекционната работа за безсмислена, защото не счита, че има какво да променя в нагласите и поведението си*.“ Поддържа постоянни контакти с майка си и новата си приятелка, които всячески го подкрепят.[24]

Фризьор (33 г., български етнос) с основно образование, разведен с едно дете, е осъден по споразумение на 1 година и 4 месеца лишаване от свобода задето в продължение на 3 години трафикирал жени с цел сексуална експлоатация в Румъния, като ги заблуждавал, че ще работят в селското стопанство и употребявал сила и заплашване, когато повече не можел да ги мами. Осъждан многократно за кражби и грабежи. Висок риск от рецидив (84 т.). Описан като „личност с разрушени взаимоотношения, враждебен и озлобен към всички“, вкл. институциите. Интелект под средното ниво. Самосъхранителен и адаптивен. Агресивен при навлизане в личното пространство. *Склонен да съобразява поведението си с очакванията на затвора с цел получаване на изгоди. Стреми се към доминиране. Със завишено самочувствие, чувствителен към престиж, позиции и уважение. Изопачава фактите според изгодата си, неискрен и несамокритичен. Не се приема за виновен за стореното*.[25]

Извършителят произхожда от семейство с три деца. Учил до VIII клас. Женен, с дъщеря. Работил в Белгия като охранител. Многократно осъждан. Осъден в Белгия на 6 години лишаване от свобода за трафик на хора в България, Германия, Нидерландия и Белгия, телесни повреди, сводничество и посегателства над собствеността. Престъпленията ескалират, жертвите са множество, вкл. непознати нему жени и собствената му жена. Изтърпява наказанието от края на 2023 г. с първоначален среден към висок риск от рецидив (62 т.), който нараства (70 т.) в резултат на криминални нагласи. „*Манипулативен, двойнствен, създава впечатление за социално желателно поведение пред администрацията на затвора, води манипулативен начин на живот.“ Стои в основата на конфликти и напрежение между затворниците, но избягва пряко въвличане в тях. С неубедителна мотивация за промяна. Отрича авторството на престъпленията, не разпознава проблемите си, липсват стратегии за справяне с тях. Липсват трудови умения и мотивация. В обкръжението му доминира експлоатация на по-слабите и липса на социална ангажираност. Общителен, демонстративно социално желателен, представя се в себеизгодна посока, с широк ролеви репертоар. Хитър, манипулативен, но волево неустойчив поради авантюристични нагласи. Склонен към агресия при засягане на лични интереси. Самооправдателен по отношение на*

[24] **Преписка № 94-03-334/07.01.2015 г.** на Комисията по помилването при президента.

[25] **Преписка № 94-03-269/10.07.2013 г.** на Комисията по помилването при президента.

извършеното деяние, омаловажава вината си. Добър самоконтрол. „Корекционната прогноза е с резерви по отношение на трайно постижима резултатност“.[26]

Може би най-ясно изразената черта, проявяваща се и в описаните в съдебната практика типични механизми за въвличане на жертвите, е последователният стремеж за изграждане на **заблуждаващо положителен образ**, съобразен с чуждите очаквания и доверие, който би могъл убедително да имитира изисквано поведение и нагласи, особено по отношение на незряла, неопитна, наивна, слабо образована и доверчива жертва с ниска социална компетентност. Тази гъвкава адаптивност позволява самосъхранително, предпазливо и сервилно поведение в затвора от осъдени с висока агресивна зареденост, безразсъдно и рисково престъпно поведение и доминантни нагласи, проявявани в грубо насилствен трафик.

Случай, който осветява хамелеонските умения на извършителя, е следният:

Автомонтьор (37-38 г.) е осъден на 7 години лишаване от свобода и 15 000 лева глоба за съвкупност от 7 престъпления, извършени в двугодишен период веднага след поредното освобождаване, сред които свождане към хомосексуални действия, принуда към съучастие в кражба и сексуален трафик на един и същ пострадал. Родителите му са починали, когато бил на 16 години. Отхвърлен е от другите роднини и се сближава с асоциални кръгове. От 19-годишен, когато създава свое семейство, е осъждан постоянно за кражби, грабежи, незаконно преминаване на границата, документни престъпления. Рецидивира след всяко излизане от затвора. Има две дъщери от 26-годишно безбрачно съжителство. Когато е бил на свобода, се е грижил за тях. Семейството му живее в Гърция. Отношенията са добри. Рискът от рецидив е нисък и спада (на 5-тата година от наказанието е 26 т. от първоначални 29 т.). Различните психолози и социални работници, които работят с него в затвора, го описват по следния начин по едно и също време:

1) Склонен да се вслушва в чужд опит и мнение. Поема отговорност за извършеното, без да го омаловажава. Мотивиран изцяло към положителна промяна. Самокритичен. Провежданата корекционна работа дава устойчиви положителни резултати. Отношението му към предлаганите корекционни дейности е положително. Спазва задълженията си поради вътрешна убеденост и необходимост, намира ефективен начин за разрешаването на проблемите си, като самокритичността му е задълбочена, поради което към момента е преосмислил значимо начина на поведение. Силно мотивиран за трудова дейност и законосъобразен живот в бъдеще.

2) Липсва коративно повлияване. Не личи по-задълбочена самокритичност - стреми се да оправдава и омаловажава извършеното. Не осъзнава факторите, водещи до рецидивиране, не личи съжаление и разбиране към жертвите от престъпленията му. В затвора се стреми да е анонимен, трудно се съобразява с външно мнение, към което е безразличен. Адаптивен, хитър, дребнав, манипулативен. Самоуверен, с добро самочувствие, завишена и лабилна самооценка. Полага усилия да си налага емоционален самоконтрол.[27]

[26] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от ГДИН, 15.10.2024 г. **Решение № 148 / 02.10.2023 г. по н.ч.х.д № 307/2023 г. на ОС – Разград**, с което е приета за изпълнение присъда на белгийски съд от 2021 г.

[27] **Преписка № 94-03-17/23.01.2017 г.** на Комисията по помилването при президента.

2.2. Криминална история и пенитенциарен опит

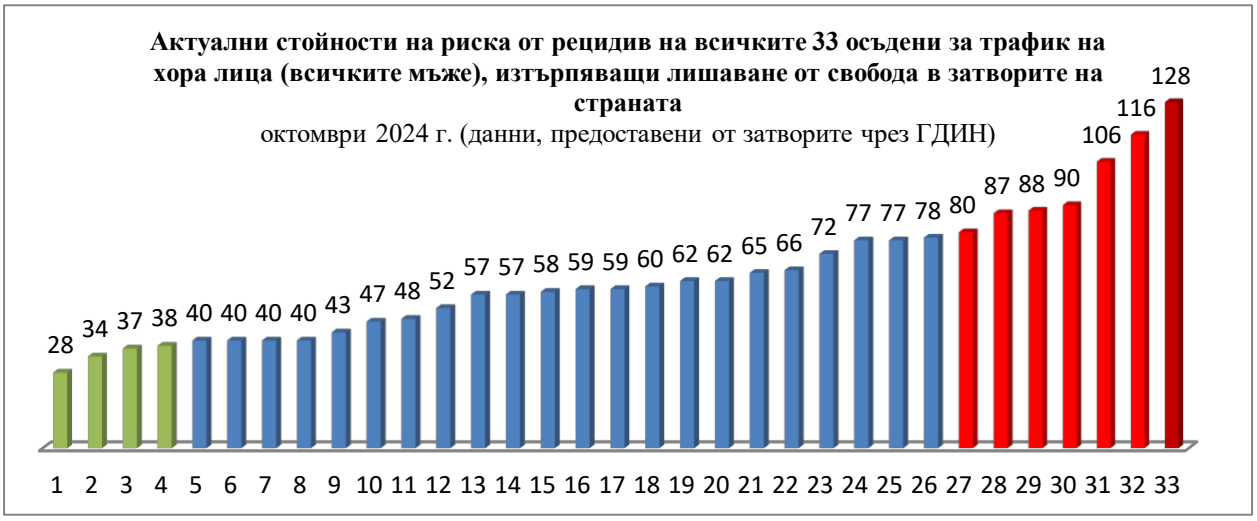
Година (общ брой)	**Таблица № 1: Наказания лишаване от свобода, 2004-2021 г. НСИ**					
	До 6 м.	До 1 г.	1-3 г.	3-5 г.	5-10 г.	Над 10 г.
2004 (1)	0	0	1	0	0	0
2005 (6)	0	1	4	0	0	1
2006 (45)	2	8	25	2	8	0
2007 (44)	2	16	21	4	1	0
2008 (20)	3	4	12	1	0	0
2009 (55)	5	9	35	3	3	0
2010 (82)	4	15	46	12	5	0
2011 (94)	6	14	65	6	3	0
2012 (87)	3	16	61	7	0	0
2013 (77)	3	7	62	5	0	0
2014 (39)	3	7	28	0	1	0
2015 (35)	3	5	26	1	0	0
2016 (30)	1	8	19	2	0	0
2017 (48)	4	32	12	0	0	0
2018 (43)	2	5	34	0	2	0
2019 (29)	2	4	19	4	0	0
2020 (25)	0	7	16	1	0	1
2021 (21)	2	8	11	0	0	0
2022 (24)	4	6	11	3	0	0
2023 (28)	2	5	20	1	0	0
Общо (833)	**51**	**177**	**528**	**51**	**23**	**2**

За периода 2004-2023 г. по данни на НСИ ефективно осъдени на лишаване от свобода за трафик на хора са 590 лица, съставляващи 72 % от всички осъдени (825) за това престъпление. От тези 590 близо всеки пети (18 %) е осъден за трафик, представляващ опасен рецидив (13 % от общия брой), а според статистика на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ към Министерството на правосъдието (ГДИН), поискана за целите на това изследване, всеки трети е с минал пенитенциарен опит.

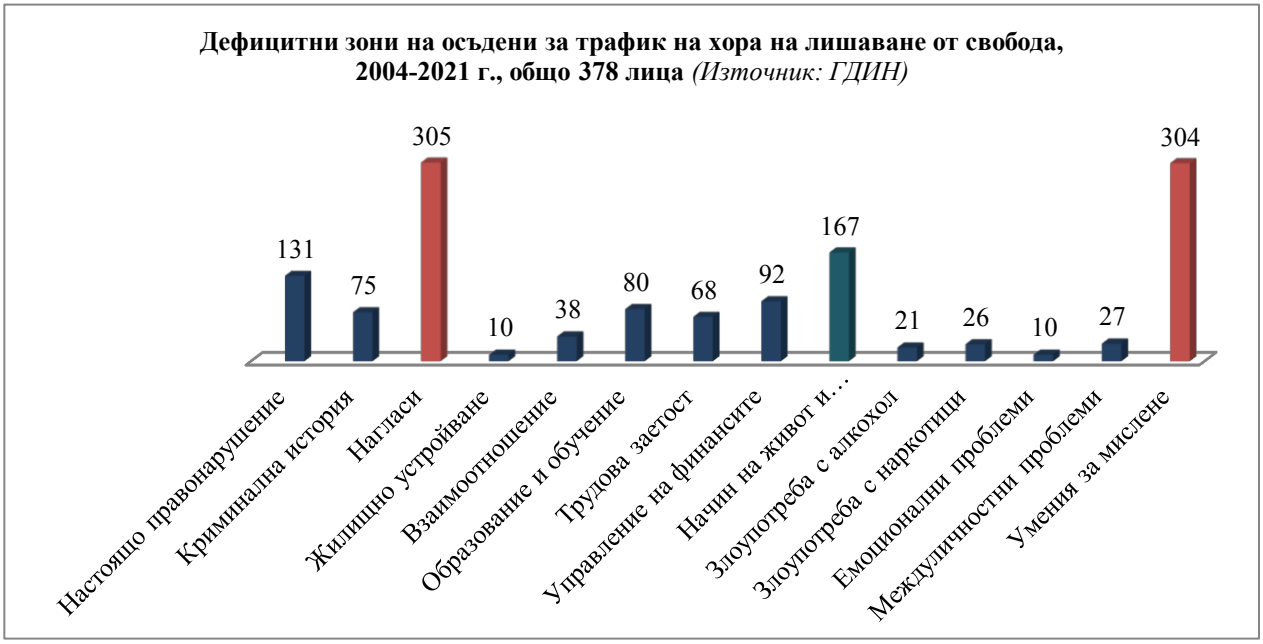
Чистото съдебно минало е рядко срещано. Повечето трафиканти са осъждани в миналото за други престъпления, най-често по-леки користни, като въвличането в трафик на хора представлява етап от ескалацията на цялостния престъпен модел на поведение, в който преобладават користни, насилствени и общоопасни престъпления. Процесът на криминализация често прогресира от непълнолетна възраст, но вероятно най-съществения фактор за неговата устойчивост е криминогенното обкръжение, от което деецът силно се влияе.

Като **затворници трафикантите са комформни, адаптивни и ориентирани към безпроблемно изтърпяване на наказанието**, вкл. намаляване на срока му чрез полагане на труд.

Първоначалните оценки на риска от рецидив по системата за оценка на правонарушителя OASys, която българските затвори прилагат от 2002 г., определят най-често среден риск[28].

Основните дефицити, имащи значение и на криминогенни рискове, са в уменията за

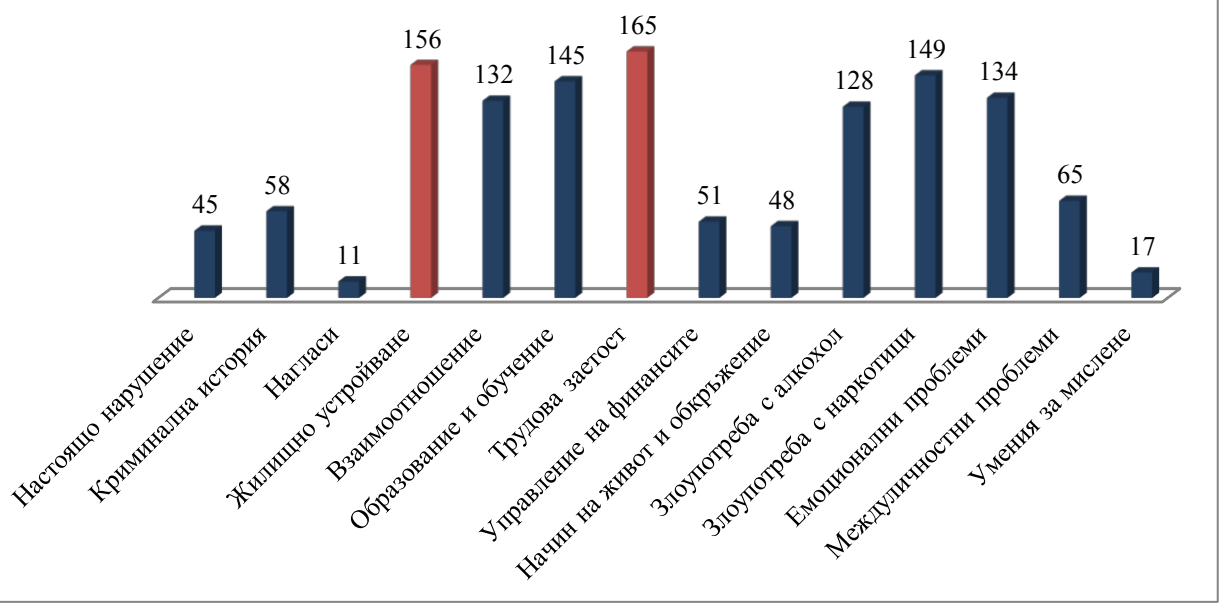
[28] Стойностите на риска се определят от съотношението на дефицити и ресурси в т.нар. зони на корекционни потребности, които се делят на динамични и статични. Корекционната промяна се наблюдава и управлява чрез въздействие върху дефицитите и ресурсите в динамичните зони, показателите в които зависят от поведението на осъдения. Стойностите на статичните зони са постоянна величина и не се влияят от прогреса или регреса на поправянето. Динамичните зони са: отношение към правонарушението; семейни / брачни и други взаимоотношения; обучение и образование; начин на живот и обкръжение; злоупотреба с алкохол; злоупотреба с наркотици; емоционални/психологични фактори; личностно поведение, умение за общуване; начин и умения за мислене. нагласи; отношение към труда. Класически статични зони, които не се влияят от поведението на деeца, са: настоящо правонарушение; криминално минало; жилищно устройване.

мислене и нагласите на осъдения, както и в начина му на живот и обкръжението му в живота му на свобода. Тези дефицити пряко определят престъпната мотивация и експлоатационните нагласи и навици, характерни за извършителя на трафик на хора.

Ресурсите, на които корекционното въздействие разчита, са в жилищното устройване (повечето осъдени имат дом, в който да се завърнат след освобождаването си), взаимоотношения (когато имат подкрепящи близки), емоционалната стабилност и овладяност, образованието и трудовата заетост (доколкото имат мотивация да работят, за да намалят срока на наказанието, или имат професия, от която да се издържат на свобода), както и отсъствието на алкохолни и наркотични зависимости.

При по-голямата част от осъдените автентичен поправителен процес не протича. Корекционната резистентност е една от основните характеристики на профила. Показателите на риска от рецидив се запазват без промяна или се покачват при 55-60 % от осъдените, като в този дял присъстват повечето рецидивисти, специални

Ресурсни зони на осъдени за трафик на хора на лишаване от свобода, 2004-2021 г., общо 378 лица (*Източник: ГДИН*)

рецидивисти и лица, осъдени за квалифициран трафик.

Извършителят (ром, 33 г.) е със средно образование, по професия готвач, разведен с едно дете. Осъден по споразумение на 2 години и 8 месеца лишаване от свобода за съучастие в международен сексуален трафик на жена, която заплашил, е ще ѝ отнеме детето. Престъплението е опасен рецидив, с който е нарушен изпитателният срок на условно предсрочно освобождаване. Извършено в съвкупност с квалифицирано изнудване. В миналото осъждан над 15 пъти за кражби, незаконно пресичане на границата, шофиране в нетрезво състояние. Гранично висок риск от рецидив (79 т.), обусловен от дефицити в нагласите, трудовата заетост, начина на живот, криминалното

обкръжение. С ограничени социални умения и завишена самооценка. Адаптивен към затворническите условия. Активен в сезирането на държавни органи с искане за освобождаване. Регистрирани протестни прояви, манипулиране и дискриминация на други затворници. Не поддържа връзки с детето си. Минимални позитивни нагласи. Корекционен процес не протича.[29]

Извършителят (ром) е с начално образование, дърводелец, с 4 деца от безбрачно съжителство. Осъден в Полша на 12 години лишаване от свобода за трафик на хора, грабеж, незаконно преминаване на границата, пътнотранспортно престъпление и др. Изтърпява наказанието в България от 2020 г. Първоначалният среден риск от рецидив (59 т.) нараства до 86 т. за 3 години, въпреки че е в тежко здравословно състояние (онкоболен). Отрича вината си, твърди, че бил набеден и се оправдава, че отивал при жена, с която имал връзка. Записан в V клас на 4-тата година от изтърпяването. С непоследователно, ситуативно и импулсивно поведение, влияещо се силно от обкръжението, със снижен контрол при отключващи фактори. Нестабилизиран „аз"-образ, с компесаторен стремеж към самоутвърждаване. Потребителска ценностна ориентация. Корекционната прогноза е скептична.[30]

Извършителят е осъден за трафик на жена, която уговорил да проституира за него и ежеседмично я транспортирал до съседен град с тази цел. За трети път в затвора. Рискът от рецидив е висок и нараства (80 т. от 67 т.). Доминантен тип, общителен, със завишена самооценка от компенсаторен характер, егоцентричен и повърхностен, импулсивен, с агресивен потенциал, който в условията на изолация успява да потисне. Ценностната система е с користна и егоцентрично-хедонистична ориентация. Обран и предпазлив. В корекционен план пасивен. Старае се да спазва реда, но по-скоро не успява. Слабокритичен към извършеното, със себеоправдателни защити.[31]

Извършителят (българин, 35 г., 29 г. към момента на деянието) произхожда от патриархално семейство. Завършил спортно училище (профил „борба"). Работил като охранител и дисководещ в нощни заведения, таксиметров шофьор и работник в автомивка до 2016-2017 г., когато заминал да работи в Чехия и Австрия в строителството. Собственик и управител на дружество за бързи кредити. Женен с втори брак, без деца. През 2017 г. осъден условно за разпространение на наркотици. Нарушил изпитателния срок с продължаван трафик на 21-годишна жена с цел сексуална експлоатация, извършен през април и май 2018 г. с използване на сила и заплахи и въвеждане в заблуждение, че ще ѝ осигури работа като сервитьорка, както и с многократно изнасилване на пострадалата [32]. Междувременно осъден за шофиране под влияние на наркотици през 2022 г. Среден риск от рецидив (58 т.). Не приема отговорността за извършеното, оправдава го по елементарен начин - бил набеден от пострадалата, с която като проститутка имал множество контакти, тъй като ѝ бил отказал да ѝ даде пари. С утвърдени криминални нагласи и неубедителна мотивация за законосъобразно поведение. Добър манипулатор, находчив, комбинативен, бързо се ориентира в непозната среда. Склонен да преувеличава и драматизира, представяйки се за жертва. Лесно печели симпатии. Егоцентрик, насочен към непосредствено удовлетворяване на актуални потребности. С висока самооценка и стремеж към доминиране. Обкръжението е криминално. Начинът на живот е хищнически – живее на гърба на другите. Поведението е инфантилно, рисково, безразсъдно, подвластно на емоциите, рефлексията е ограничена единствено до констатиращи функции. Склонен към агресия при засягане на интересите му. С краткосрочни цели и изразен стремеж към бързо

[29] **Преписка № 94-03-391/21.04.2012 г.** на Комисията по помилването при президента.

[30] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Белене, 15.10.2024 г.

[31] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Стара Загора, 15.10.2024 г.

[32] **Присъда № 47 / 26.02.2021 г. по н.о.х.д. № 652 / 2019 г. на РС-Варна**.

забогатяване. Неспособен да разпознава проблемите в ежедневието и да ги решава, късно предвижда последиците от действията си. Привидно спазва реда в затвора. Подсъдим по висящо дело за стопанско престъпление. Корекционната прогноза на затвора е песимистична. [33]

Поправяне от формална страна се очертава най-вече при осъдени за първи път по основния състав на трафика и леки прояви на съучастие. Трябва да се припомни, че тези лица не принадлежат към същинското явление трафик на хора и не следва да се имат предвид при извеждане на признаците на типичния извършител. Когато е приела поправянето им за същинско, затворната администрация е препоръчала да бъдат условно предсрочно освободени (около 20%).

В оставащата група формалното подобрение в показателите на риска е незначително и представлява признак за приспособяване към затворните условия в резултат на изразената адаптивност на трафикантите и подчертаната им прилежност и дисциплинираност при изтърпяването на наказанието.

Извършителят (българин, 36 г.) е със средно образование, по професия строител. Жена му и детето му живеят в Испания. Осъден на 11 години лишаване от свобода за съизвършителство в трафик на хора и сводничество, извършени от април до септември 2013 г. в Испания[34]. Среден към нисък риск от рецидив (44 т., намалени колебливо до 40 т.). Неформален лидер с висока самооценка и висока лична опасност. Криминалното поведение е безразсъдно и рисково. Импулсивен, не се замисля за последиците от действията си, неспособен да разпознава проблемите си и да ги разрешава. Обкръжението е асоциално, издържа се с незаконо придобити доходи. Инициативен, упорит, емоционално стабилен, устойчив на манипулации, със стремеж към автономност. Не приема отговорността за извършеното. [35]

Извършителят (българин) е осъден на 7 години лишаване от свобода за ръководене на организирана престъпна група за трафик на хора и сводничество. Склонен да реагира агресивно при неудволетворяване на исканията му. Във взаимоотношенията си винаги търси вината в другия. Социалните контакти са съхранени. Има трудови навици. Предявява неоснователни претенции от всякакъв характер. С утвърдени криминални нагласи и формиран модел на извършване престъпления. Среден риск от рецидив, който спада поради мотивацията му за включване в учебния процес (57 т. от 67 т.). Интегриран в криминални среди. Лисват ясни и реално постижими цели. [36]

Казаното идва да покаже, че **по начало наказанието много трудно и нетрайно обслужва поправителната си цел по отношение на осъдени за трафик на хора**. То

[33] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Варна, 12-14.07.2023 г., 29.07.2024 г.

[34] **Определение от 14.02.2018 г. по н.ч.х.д. № 5849 / 2017 г. на СГС**, с което е приета за изпълнение присъда на испански съд.

[35] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-София, 16.10.2024 г.

[36] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 02.10.2024 г.

изпълнява преди всичко своите индивидуално-превантивни цели, когато е ефективно наложено, като физически препятства рецидива на осъдения в срока на изтърпяване. То има слабо отражение и върху трети потенциални извършители (генерална превенция), тъй като трафикантите разглеждат възможното си залавяне и осъждане като управляем и временен стопанско-професионален риск, с който се съгласяват. Наказанието би могло да постигне частично предупредителната си цел, ако създаде у осъдения силно нежелание да изтърпява ново наказание при рецидив, но и това е слабо вероятно предвид възприемането на наказанието като присъщ и приемлив риск.

Повечето осъдени у нас обаче изтърпяват кратки наказания, наложени най-често за съвкупност от престъпления. Наказания около и над 5 години лишаване от свобода са наложени главно на опасни рецидивисти, най-често от чуждестранен съд. Тази практика на наказване на трафика на хора като нетежко престъпление, вкл. извън хипотезите на основния състав на престъплението, **допълнително уврежда годността на наказанието да постигне която и да е от целите си и просто изтощава ресурсите на правосъдието и пенитенциарната система**. Трябва да се подчертае, че изследването на личността на извършителя за целите на индивидуализацията на наказанието с възможностите на съдебната експертиза и оценката на риска (която е възможно да се направи по време на евентуално задържане под стража), е системно подценявано и пренебрегвано. Тези средства не се използват и това позволява на подсъдимия убедително да разгърне манипулативни процесуални стратегии, представящи го като лесно поправима личност с ниска обществена опасност, невинаги досегаема за прозорливостта на неспециализиран съд.

2.3. Личен профил - пол, възраст, образование, семейно положение, националност

2.3.1. Сред трафикантите в цял свят **преобладават мъжете**[37]. Типичният общ профил на трафиканта по начало се отнася до тях. Тяхната престъпна дейност е както на индивидуални извършители и инцидентни съучастници, така и на участници в престъпни

[37] През 2018-2020 г. мъжете са съставлявали 63-80% от разкритите извършители. **Wheeler, Alyssa Currier.** Trafficker Profile According to US Federal Prosecutions**.** *Anti-Trafficking Review*, issue 18, 2022, pp. 185-189. **K Kangaspunta et al.** Global Report on Trafficking in Persons 2020, United Nations Office on Drugs and Crime, 2021, p. 37. **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. *Crime, Law and Social Change* (2019) 72:53–72. **UNODC**. (2012). Global Report on Trafficking in Persons 2012-2016. Vienna: UNODC.

сдружения. В престъпните сдружения те заемат лидерските нива, на които се вземат престъпните решения и се контролира изпълнението им.

Световна е тенденцията на нарастване на дела на жените в трафика и експлоатацията на хора[38]. Световният дял е малко под 40%, като за Централна и Западна Европа е между 1/6 (България, вж. по-долу) и 1/5, но в някои части на Азия и Централна и Източна Европа е по-голям (над ¼) и може да доближи ½ (при трафик с цел трудова експлоатация). У нас навлизането на жените в експлоатационната престъпност според данни на МВР започва осезаемо да нараства след 2006 г. – 4 години след въвеждането на трафика на хора в Раздел IX на Глава втора от Особената част на НК.

Въвлечеността на жените в трафика на хора е показателно за нивата на организираност на дейността, тъй като **тези извършителки не действат самостоятелно**, а като участници в престъпни сдружения[39] или съучастнички[40]. Класическият модел на криминализацията им започва с тяхната **виктимизация като жертви на експлоатация**[41], които в хода на приспособяването си към нея постепенно усвояват роли на извършител в ниските изпълнителски до средните управленски нива на структурата. Това намалява и дори преустановява експлоатационния натиск върху тях, укрепвайки нагласите за сътрудничество с лицата, ръководещи сдружението.

> Такъв е примерът с две сестри, осъдени за участие в престъпно сдружение за трафик на жени с цел сексуална експлоатация. Формално работели като барманки в заведението, контролирано от групата, в което са експлоатирани пострадалите. Двете също проституират за групата. Ролята им в сдружението включвала набиране на жертви. Осъдени са условно на по 3 години лишаване от свобода. [42]

[38] Конкретно за Нидерландия такова е заключението на мащабно изследване, публикувано в **Siegel, D., de Blank, S.** Vrouwen die in vrouwen handelen [*Жени, които трафикират жени – бел.авт.*]. Tijdschrift voor Criminologie, 51(1), 2008, 3.

[39] Например, **Споразумение от 27.10.2017 г. по н.о.х.д. № 2518/ 2017 г. на СпНС**.

[40] Например, **Присъда № 287/ 7.04.2010 г. по н.о.х.д. № 57/ 2009 г. на РС – Видин**.

[41] Наблюдението се потвърждава както от националната съдебна практика – виж **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч. - така и от чуждестранни изследвания. **Lo Iacono, E**. Victims, Sex Workers and Perpetrators: Gray Areas in the Trafficking of Nigerian Women. Trends in Organized Crime, 17(1–2), 2014, 110–128; **UNODC**. The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment. United Nations Office on drugs and crime. 2010. **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. Ibid – според изследването 51% от осъдените извършителки са били сексуално експлоатирани в миналото, а 28% - и към момента на деянието.

[42] **Споразумение по н.о.х.д № 3997/ 2018 г. на СпНС**.

По-рядък, но също системен е механизъм на въвличане, основан на **интимна близост с основния извършител[43].** При тази ситуация извършителката следва лична мотивация този мъж да бъде подкрепян в начинанията си при силно намалена критичност към естеството им, както и конкурентни нагласи към пострадалите, спрямо които извършителката доказва преданост и превъзходство, за да бъде предпочетена в интимен план, ако трафикът е сексуален. Изследванията показват, че при такова престъпно съдружие значително по-рядко се експлоатират деца[44].

Самостоятелна хипотеза е **престъпната ангажираност на жена, член на криминално семейство с признаци на престъпна група**, независимо дали самата извършителка е подложена на експлоатация или не. Тези случаи са особени с патриархалната подчиненост на жените и на по-младите членове на семейството на волята на старшите мъже в него, която автоматизира процеса на криминализация, характерен с безкритичност на жената към естеството на престъпленията. В България такива случаи се наблюдават по-често в трафикантски групи, основани на кланов принцип от членове на ромски фамилии.

Такива са следните примери от българската практика:

(1) В престъпна група с 6-ма участници – от които двама братя, сестра им, сина на единия и много младата жена на другия - 2 са жени. Двете жени заместували ръководителя в негово отсъствие, като извършвали транспортирането на пострадалите до и от мястото на експлоатация и се грижели за тях – пътен участък в Италия. Те обаче нямали право да събират приходите, които се давали само лично на мъжете или чрез система за бързи преводи. Сред пострадалите са жени, с които ръководителят и участници в групата влизали в интимни отношения, както и сестра на единия участник.[45]

(2) Извършителката (45 г.) е от ромски произход, с начално образование, завършено в затвора, и трудов опит като обща работничка. През май и юни 2008 г., като съизвършител на мъжа си, съответно транспортирала девойка през границата и набрала друга девойка чрез използване на сила (нанасяне на средна телесна повреда). С чисто съдебно минало. Осъдена на 7 години лишаване от свобода и 10 000 лева глоба. Среден риск от рецидив, който спада. Формирана нискокултурно криминално обкръжение при недостиг на емоционална близост и родителски грижи. От 13-годишна заживява на семейни начала. Ниска интелигентност, слаба социална компетентност, сравнително емоционално овладяна. Егоцентрично-потребителска насоченост. Трудно интерпретира случващото се, без умения за преценка на житейските ситуации, затруднява се при оценка на събития и хора. Не

[43] Според изследването на **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. Ibid. 73% от извършителките са съучастнички на интимния си партньор, независимо дали става дума за трудова или за сексуална експлоатация.

[44] **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. Ibid.

[45] **Присъда от 25.01.2017 г. по н.о.х.д. № 1668 / 2015 г. на СпНС.**

> може да предвижда последиците от действията си и да търси законосъобразни решения. Склонна да натрупва враждебност и отмъстителност. *Когато има лична изгода*, *нарушава норми и ограничения*. Трудно вградима в обществото. Не приема вината и наказанието си. Омаловажава деянията си, с неясна мотивация да се поправи. Работи като санитар в психоболницата при затвора. Демонстрира добронамереност, но не винаги е коректна във взаимоотношенията си. Наказвана за опити за заблуждение на длъжностно лице. Фиксирана върху задоволяване на първичните си потребности. Не намира сфера на лична изява. Корекционните усилия са концентрирани към изграждане на умения за по-честно отношение към хората. Надценява се. Търси да манипулира другите, да се оневинява и да търси грешки в правораздавателните органи. Търси начини да излезе от затвора по-рано с претенции за прекъсвания, предсрочно освобождаване, преразглеждане на делото, здравословни причини.[46]

В момента (2024 г.) в затворите на страната няма жена, осъдена за трафик на хора.

В престъпните сдружения извършителките изпълняват роли на контролиране на жертвите, вкл. отговарят за тяхното настаняване, изхранване, лични нужди и пр., на наставничество и регулиране на отношенията им с цел осигуряване на безпроблемна експлоатация, водене на счетоводство и държане на пари в брой, пазене на лични и пътни документи, логистика на пътувания, фалшификация на документи, комуникация с клиенти, превозване между местонастаняването и местоекспоатацията, набавяне на вещи, свързани с експлоатацията и др. Тази заетост се извършва както в експлоатационната фаза, след формалното довършване на съставите на трафика, чието изпълнение я предхожда, така и в хода на транспортирането и приемането. Жените от по-горните нива на престъпната структура се въвличат не само в периферни подпомагащи дейности, но и в набирането на нови жертви за целите на сексуална и трудова експлоатация.

За разлика от мъжете-трафиканти, които следват изразено авторитарни управленски стилове, някои жени-трафикантки са вероятно единствените представители на **по-диалогични и толерантни подходи** в света на тежката експлоатационна организирана престъпност, омекотяващи грубостта на експлоатационния контрол и подпомагащи приспособяването на жертвите към него.

> Разбира се, срещат се и **изключения**.
>
> Сред тях е случай на **еднолично извършване на трафик от една извършителка по отношение на една пострадала**. Особеност на изпълнителския механизъм е неговата **жестокост и насоченост към изтезаване и унижаване на жертвата отвъд преките цели на експлоатацията**: „За да я държи в непрекъснато състояние на страх и подчинение след напускане на клиентите, подсъдимата прилагала върху пострадалата чрез различни механизми и способи физическо насилие и унижение. Удряла я с юмруци по тялото, крайниците и лицето,счупила един от горните ѝ зъби. Очевидно с намерение да смаже човешкото ѝ достойнство, многократно я заливала с урина, мажела

[46] **Преписка № 94-03-312/12.02.2015 г.** на Комисията по помилването при президента.

я с изпражнения. Не ѝ давала възможност да пие вода винаги, когато поиска, и ѝ давала развалена и мухлясала храна."[47]

Относително рядък е и случай на **престъпно сдружаване между две сестри**, които съвместно трафикират лица от двата пола, за да получават доходи от тяхната проституция в Италия. Едната набирала пострадалите в България и осигурявала транспортирането им през София до Италия, а другата ги приемала в нието от нея жилище, организирала експлоатацията им в и извън него и получавала доходите от нея, които разделя със сестра си. Двете общували постоянно по всички въпроси, относими към изпълнението на престъплението. Пострадалите били пълнолетни лица, действащи в условия на информираност и съгласие за експлоатацията си.[48]

Други възможни мотиви на жените да трафикират и експлоатират други хора, като например користни цели, вкл. увеличаване на личните приходи от собствена проституция чрез добавяне на доходи от експлоатацията на другиго, мотиви за подпомагане на изпаднали в материална безизходица лица, вкл. подпомагане на обогатяването на експлоатираните жертви, страх от трафиканта и др., не са достатъчно изследвани в материята на трафика на хора[49], но се срещат при сходни престъпни заетости като трафика на наркотици и каналджийството[50].

2.3.2. Според достъпните изследвания и статистики трафикантите на хора са представени във **всички възрастови групи**, **но най-активният извършител е в средата на 30-те си години за мъжете[51] и в началото на 30-те за жените**[52]. Може да се допусне, че в тази възраст стандартният ход на криминализацията ескалира в експлоатационна престъпност. Трайната ангажираност на групите в активна трудова възраст потвърждава ролята на престъплението на професионална заетост.

Престъплението често има признаците на предаван между поколенията семейно-родов занаят, което намира отражение във въвличането на по-млади и на непълнолетни лица в нея. Непълнолетните извършители, сред които преобладават 17-годишните, у нас

[47] **Решение № 426/2008 г. на ОС-Пловдив по в.н.о.х.д. № 1530/2008 г.**

[48] **ОА по пр.пр. № 8148/2006 г. по описа на РП-Бургас**.

[49] Присъстват като мотиви за направени от осъдените самопризнания. **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. Ibid

[50] **Arsovska, J., Allum, F.** Introduction: Women and Transnational Organized Crime. Trends in Organized Crime, 17(1–2), 2014, 1–15; **Zhang, S. X., Chin, K. L., Miller, J.** Women's Participation in Chinese Transnational Human Smuggling: A Gendered Market Perspective. Criminology, 45(3), 2007, 699–733.

[51] **Wheeler**, **Alyssa Currier** 'Trafficker Profile According to US Federal Prosecutions', *Anti-Trafficking Review*, issue 18, 2022, pp. 185-189. Изследването цитира световни данни за възрастта на мъжа-трафикант.

[52] **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. Ibid. Изследването обхваща всички осъдени трафикантки в Нидерландия за 23-годишен период и установява, че на годишна база средният им брой е 30 пълнолетни и 18 непълнолетни, като възрастта на пълнолетните варира между 18 и 71 г.

действат в съучастие с пълнолетни членове на семейството и са заети във вътрешен трафик на хора, съответно в извършваните на родна територия набиране и транспортиране при трансграничен трафик.

Таблица № 2: Пол и възраст на осъдените трафиканти, 2004-2023 г., НСИ

Година (общ брой)	**МЪЖЕ**							**ЖЕНИ**						
	Възраст							**Възраст**						
	14-17	18-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60+	14-17	18-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60+
2004 (1)					1									
2005 (6)			2	3	1						1			
2006 (45)		11	11	15	2	1	1			1	2		1	
2007 (44)		4	12	30	6					2				
2008 (21)	1	1	7	10	1					1				
2009 (55)	1	11	11	20	4	1			1	1	2			
2010 (82)		10	13	31	14	1		1	3	2	3	4		
2011 (94)	2	7	20	40	6		1	2		7	6	1	1	1
2012 (85)		16	12	40	4	3			1	4	1	3	1	
2013 (77)		17	13	21	13	2			3		6	2		
2014 (41)	1	4	5	13	7		3	1	3	1	2	1		
2015 (35)		3	6	11	7				1	3	3	1		
2016 (31)	1	7	2	8	6				3		3	1		
2017 (38)		6	6	13	6	3			1		1	1	1	
2018 (43)	1	5	7	9	4	3			1	2	5	4	2	
2019 (29)		1	3	11	7	2				3		2		
2020 (25)		2	4	6	6					1	3	3		
2021 (21)		1	2	4	8	1			1	2	2			
2022 (24)		2	4	9	2		1		1	1	3	1		
2023 (28)		4	3	6	9				2	1	1	1	1	
Общо (825)	7	112	143	300	114	17	6	4	21	32	44	25	7	1
	699 (84% ≈ 5/6)							**134 (16% ≈ 1/6)**						

2.3.3. Образователното ниво на извършителите е относително добро. Сред тях се срещат вишисти, а **преобладаващото мнозинство (76%) е със средно (35%) и основно образование (41%)**. Наблюдението е отчетено от българските затвори като потенциален поправителен ресурс на тази група лишени от свобода. Неграмотните и малообразованите съставляват едва 8%. За съжаление, образователният показател не се следи системно от правосъдието, отсъства от много съдебни актове и за много извършители (над 11%) не е известен.

Таблица № 3: Пол и образование на осъдените трафиканти, 2004-2021 г., НСИ

Година (общ брой)	**МЪЖЕ**					**ЖЕНИ**				
	образование					**образование**				
	висше	средно	основно	начално	няма	висше	средно	основно	начално	няма
2004 (1)			1							
2005 (6)		1	4							1
2006 (45)	1	17	19	4		1		1	2	
2007 (44)	1	19	17	4	1			4	1	
2008 (21)		10	6		4			1		
2009 (55)	2	13	24	6	5			3	1	1
2010 (82)	4	15	23	12	7	1	4	5	3	
2011 (94)		20	29	13	9		5	6	3	3
2012 (85)	2	27	28	9	5		3	1	2	4
2013 (77)	3	18	21	10	5	1	3	4	2	
2014 (41)	1	15	9	4	1		3	1	2	1
2015 (35)	1	8	8	1	1		1	1	1	1
2016 (31)	2	7	7	1	1		3	1	2	1
2017 (38)	2	6	13	3				3	2	
2018 (43)	1	8	15	1	3		2	4	1	2
2019 (29)		7	6	2	1		1	1	2	
2020 (25)	1	5	3	1	1		2	2		
2021 (21)	2	3	2	1	1	1	1	2	1	
Общо (773)	23 (4%)	199 (35%)	235 (41%)	72 (13%)	45 (8%)	4 (4%)	28 (25%)	40 (36%)	25 (23%)	14 (13%)
	574					**111**				

Забележка: За 88 осъдени лица липсват данни за образование. За 2022-2023 г. липсват данни.

Въпреки привидната благоприятност на образователния ценз като фактор, потискащ престъпна заетост по принцип, **по отношение на трафиканта на хора образованието не изпълнява ефективно социализиращата си роля.** То не влияе на експлоатационните нагласи, управляващи мотивационния механизъм на престъплението. То не успява да създаде житейска целенасоченост и интереси, навици за спазване на правила, саморефлексия, самодисциплина и целеполагане, отговорност, умения за емпатийно общуване и разбирателство и други елементи на социалната адаптация.

Такъв е примерът с 22 годишен младеж, отгледан в стандартно семейство на трудово заети родители, който е завършил 11 клас, но въпреки това е с „*много ниско ниво на социална адаптация с характеристики на социална маргинализация*“. Баща му умира, когато е на 14 години. *Прекъснал е образованието си поради непостоянство и незаинтересованост. С непостоянна трудова заетост, без трудови навици. Употребявал наркотици и алкохол.Интимните връзки са хаотични.* Осъден на 1 година и 10 месеца лишаване от свобода за набиране и приемане с цел сексуална експлоатация на жена през август 2021 г. и за използването ѝ за развратни действия в периода септември 2021 г. –

февруари 2022 г., като присвоявал доходите от проституцията ѝ. С престъпленията е нарушен изпитателен срок по условно осъждане на 1 година и 5 месеца лишаване от свобода за хулиганска телесна повреда. В миналото е осъждан и за закана с убийство. Среден риск от рецидив, който спада (52 т. от 59 т.). Емоционално нестабилен и ситуативен, *социално незрял, повърхностен. Липсва целеполагане. Асертивните и емпатийните умения са неразвити. Слабо самопознание, несамокритичен. Няма хоби, контакти или интереси, с които да осмисля времето си.* Със завишена самооценка. Криминализацията е обусловена от влияние на криминални лица и финансови мотиви. Наблюдават се отделни черти на антисоциална личност. Престъплението е ситуативно, но осъденият има по-скоро положителна и оправдателна нагласа към престъпния начин на живот. „*Съществуващите адаптивните умения не са достатъчни, за да гарантират успешната му реинтеграция в обществото*“.[53]

В друг случай извършителят е с висше образование „предприемачество и мениджмънт“. Работил на бензиностанция, във фирми за монтаж на климатици, строителни дейности, СОТ-161. Има дете от жена, с която смята да сключи брак. Осъден в Белгия на 6 години лишаване от свобода за трафик на хора и сводничество, извършени през 2016-2019 г. За първи път е в затвора. Рискът от рецидив е нисък и спада (28 т. от 35 т.). Умерено общителен, приспособим, емоционално овладян. *Недостатъчно личностово зрял и саморефлексивен*. Трудово дисциплиниран и изпълнителен. Не приема в цялост отговорността за извършените престъпления, оправдава ги с външни фактори и обстоятелства, *затруднява се да предвижда последствията от действията си и да разпознава проблемите си*.[54]

Година (общ брой)	**Таблица № 4: Семейно положение на осъдените трафиканти, 2015-2021 г. НСИ**				
	Несемеен	Семеен	Вдовец	Разведен	Неизвестно
2015 (35)	10	12	1	1	11
2016 (31)	19	6	0	2	4
2017 (38)	16	8	0	5	9
2018 (43)	19	13	0	6	5
2019 (29)	8	10	0	4	7
2020 (25)	11	1	0	3	10
2021 (21)	9	5	0	0	7
2021 (24)	6	3	1	1	13
2023 (28)	8	3	0	1	16
Общо (274)	**106 (39%)**	**61 (22%)**	**2**	**23 (9%)**	**82 (30%)**

2.3.4. Въпреки големия дял на осъдените, за чието семейно положение липсват данни (1/3), както и относително краткия период, в който показателят е бил статистически наблюдаван, останалите данни показват, че **повечето трафиканти нямат стабилно собствено семейство**. В личната им история преобладават краткотрайни връзки и родителска неангажираност към евентуално родените в тях деца. Наблюдението следва да се свърже с обстоятелството, че трафикантите по правило произхождат от биологични семейства с разрушени или дисфункционални отношения.

[53] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Бургас, 16.10.2024 г.

[54] Пак там.

Когато все пак имат семейство, то е или въвлечено в трафика, като негови членове (интимният партньор) са съучастници[55] или жертви на дееца[56], или е напълно изолирано от престъпната дейност. Вторите случаи са по-редки и се проявяват в рамките на усилия на дееца да изгради привидно порядъчен семеен живот. При тях понякога се срещат и семейни съжителства, в които присъстват взаимна привързаност и загриженост и в които деецът разчита на емоционална подкрепа, като близките най-често не вярват на авторството му в престъпленията, за които е осъден, или се солидаризират с оправдателните му версии за извършването им.

Извършителят е отгледан в нездраво семейство с три деца. Родителите се разделят, когато е 3-годишен, и той живее първо при баща си, после в новото семейство на майка си. Прекъсва училище в VIII клас, за да работи като общ работник в строителството. Основният му стаж е като кравар в Австрия. Осъждан от непълнолетна възраст за кражби и транспортно престъпление, но не е бил в затвор. *Жертвата на престъплението му е майката на детето му, с която съжителства от 9 години. Осъден на 2 години лишаване от свобода за това, че в периоди през март 2021 г., април 2022 г. и август 2023 г. я трафикирал и подложил на сексуална експлоатация в Австрия, като използвал състояние на зависимост – „изисквайки безусловно подчинение и налагайки постоянен контрол, придружен с насилие и заплахи“.* Гранично висок риск от рецидив (77 т.). Категорично отрича вината си – жертвата си била проституирала сама от дълги години в чужбина и го била набедила от ревност. От малкото трафиканти със зависимост (хазартна). Податлив на негативно влияние. Не разпознава проблемите си.[57]

Извършителят (35 г.) е с начално образование (учил до III клас, завършва IV клас в затвора). Когато бил 8-годишен, баща му починал в резултат на побой и майка му създала семейство с друг мъж, от когото деецът има втори брат и сестра. Към момента на престъпната дейност майка му е пенсионер, в миналото е работила като собственик и управител на магазини за дрехи. Деецът е осъждан за тежка телесна повреда, кражба и подпомагане на незаконно пребиваващ чужденец (чл. 281 НК). Разделил се с първата си жена поради честото влизане в затвора. *Последната по-дълга връзка е с пострадалата от принудителен сексуален трафик, извършен през април-август 2022 г. в София, за който деецът е осъден на 6 години лишаване от свобода [58]. Двамата му сина от нея по това време за били на 12-13 г. и на 14-15 г.* Спретнат, с добра обща култура и маниери, общителен, възпитан. Среден риск от рецидив (65 т.). Гъвкав, адаптивен, комбинативен, егоцентричен, хитър. Социално желателен, с голямо желание за себеизтъкване. Некритичен към извършеното, не се смята за виновен, *не осъзнава вредите, причинени на жертвата, към която е враждебен и агресивен*. С престъпни нагласи, импулсивен. Начинът на живот е „хищнически, манипулативен, безразсъден и

[55] Такъв е случаят по **Присъда № 284 / 30.09.2011 г. по в.н.о.х.д. № 295/2011 г. на ОС-Благоевград** – пълнолетна жена и девойка от Габрово са транспортирани и приети с цел сексуална експлоатация в семеен хотел в Петрич, собственост на съучастниците, които са съпрузи.

[56] Например, **Присъда № 53 / 05.11.2018 г. по н.о.х.д. № 2254/2018 г. на СпНС** – пострадалите жени били сексуално експлоатирани от престъпна група, съставена от мъжете им.

[57] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 02.10.2024 г.

[58] **Присъда от 06.03.2024 г. по н.о.х.д. № 9200/2023 г. на СРС**.

рисков“. Не разбира другите, няма ясни цели, не разпознава проблемите си, не може да ги решава законосъобразно. [59]

2.3.5. В изключителното си мнозинство трафикантите, изтърпяващи лишаване от свобода в България, са **български граждани**. Показателят косвено потвърждава извода, че страната не е привлекателна за чуждестранни извършители, вкл. поради риска да бъдат осъдени за трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие, който е криминализиран само в България (чл. 159, ал. 1 НК). По-голямата част от осъдените са извършители на трансграничен трафик на жертви от България, които се подлагат на експлоатация в чужбина, или за трафик, изцяло извършен на територията на друга държава.

2.4. Етно-социален профил

Етническият профил на извършителите трудно може да бъде установен с точност поради липсата на данни за етническия произход, когато той не е българският. Косвени данни позволяват извод, че най-представените етнически групи са българска и ромска с инцидентно участие на лица от турския етнос.

Сам по себе си **етносът е неутрален фактор**; той нито поощрява, нито потиска престъпно поведение. Той не оказва никакво влияние, когато извършители от различен етнос са били поставени при сходни криминогенни условия, както е видно от следната група случаи:

> Извършителят (българин, християнин) е отгледан в проблемна среда – родителите се развеждат, когато е на 7-годишна възраст, и заедно с брат си остават в новото семейство на майката с мъж, който се отнася с доведените си синове зле и деецът често бяга при баща си или на улицата. Прекъснал училище в X клас. Разведен, с дете. С непрестанни осъждания на леки наказания за кражби и грабежи от ранното си пълнолетие. От малкото трафиканти-алкохолици въпреки инвалидизация по болест (диабет). С оскъден трудов опит като шофьор на повикване. Живее сам, без контакти с близки. Начинът на живот е безотговорен, под влияние на криминални кръгове, с водещи авантюристични и хедонистични мотиви и слаби задръжки. Не умее да учи от минал опит. С егоцентрични ценности, утвърдени криминални нагласи и краткосрочно целеполагане. Не желае да работи. Склонен да се възползва от обстоятелства и хора с цел облаги. Изтърпява 3 години лишаване от свобода за трансграничен трафик на хора[60]. Оправдава извършеното, отрича авторството, равнодушен към причинените на жертвите вреди. Конформен, търси да прави добро впечатление, избягва конфликти, но реагира агресивно при засягане на лични интереси. Рискът от рецидив е висок (87 т.). Корекционната прогноза е неблагоприятна[61].

[59] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-София, 16.10.2024 г.

[60] **Присъда № 133/26.10.2023 г.по н.о.х.д. № 363/2023 г. на РС-Плевен**.

[61] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Плевен, 28.02.2024 г.

Извършителят (ром, мюсюлманин, 26 г.) произхожда от семейство с нисък социален статус. Отгледан в условия на недостатъчно внимание и грижи, с ранни девиантни прояви, които прогресират и оформят криминогенна личностова структура. Социализиран в улична среда поради бягства от дома. С основно образование. Твърди, че работил ту като арматурист, ту като животновъд. От различни съжителства има три деца. Осъждан в миналото за транспортни престъпления, блудство, изнасилване и хулиганство. Води самотен и изолиран начин на живот, с отдавна прекъснати контакти със семейството и близките. Без постоянен адрес. До залавянето си през 2022 г. за изпълнение на наказанието се е укривал близо 15 години. Изтърпява 7 години лишаване от свобода за набиране и съизвършителство в транспортиране и приемане на 4 отделни жени и превеждането им в Германия с цел сексуална експлоатация, извършено в периода октомври 2003 г. – февруари 2005 г. [62]. Средно-висок риск от рецидив (66 т.). Самоуверен, претенциозен, емоционално и поведенчески незрял, с хазартна предразположеност. С висок риск от агресивно поведение и нисък самоконтрол. Склонен да демонстрира твърдост, „престижно мъжко поведение“ и личностова значимост като притиска, изнудва, пренебрегва и манипулира. В отношенията си е силно егоцентричен, користен, враждебен, комбинативен и прикрит. Липсва способност за емпатия и вина. Трудности при следването на правила. Склонен да се налага силово над по-слаби и уязвими лица. Некритичен към поведението си. Не приема отговорността си, оправдава се, че бил подведен от обкръжението си. Успешно завършил VIII клас и курс по строителство в затвора. Корекционната прогноза е неблагоприятна. [63]

Извършителят (българин, 55 г., 40 г. при извършване на престъплението) е отгледан в семейство с нестабилни връзки. Има двама братя от предходни и последващи съжителства на майката. Когато е на 12-13 г., родителите му се разделят и започват девиации в поведението му. Първо е отглеждан от майка си, която не успява да се справи с него, после от баща си. На 14-годишна възраст е интернриран в ТВУ, където завършва основното си образование. Работи като гробар до началото на 1990-те г-ни. Следват многобройни нетрайни съжителства (по около 2 години), от едно от които има син. Актуалната му партньорка е 25 години по-млада от него жена, която го издържа, тъй като от 10 години не работи поради влошено здраве. Твърди, че основната му заетост е престъпна - рекет и сводничество. Осъждан в миналото на 3 години лишаване от свобода задето от края на октомври 2008 г. до април 2010 г. участвал във въоръжена организирана престъпна група, създадена с користна цел и с предмет на дейност сводничество и трансграничен трафик на хора, склонявал към проституция и набирал отделни жени с цел сексуална експлоатация. Актуалното наказание е 4 години лишаване от свобода за ръководене на организирана престъпна група за изнудване и рекет през май-юни 2012 г. [64] Рискът от рецидив е 60 т. Липсата на образователен ценз компенсира с добра езикова и комуникационна култура. С всестранни интереси, обща позитивна нагласа. Емоционално балансиран. Търси да печели симпатии. Отрича отговорността за престъпленията си, не разбира факторите им, липсва емпатия към жертвите. С отрицателно отношение към труда. Обкръжението му е криминално. С неясни и краткосрочни цели. Импулсивен, не премисля действията си. [65]

Извършителят (ром, 25 г. при извършване на престъплението) е с основно образование. Работил в строителството в България и след това в търговията с автомобили в Германия. Семеен, с две деца. За първи път в в затвора. Осъден на 2 години лишаване от свобода за трафик на жени и

[62] **Присъда № 235 / 4.12.2009 г. по н.о.х.д. № 1946 / 2008 г. на РС - Ст.Загора**.

[63] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Стара Загора, 18-20.10. 2022 г., 04.07.2024 г.

[64] **Присъда № 120 / 13.07.2023 г. по н.ч.х.д. № 273 / 2023 г. на ОС – Добрич**.

[65] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Варна, 28.11-04.12. 2023 г.

девойки и сводничество[66]. Предстои да изтърпи наложени по споразумение 2 години лишаване от свобода за участие в организирана престъпна група за трансграничен трафик на хора от България към Германия, в която набрал, транспортирал, превел през границите и приел отделна пострадала през март и април 2021 г., а от началото на 2021 г до юли 2023 г. извършил изпиране на пари, като прикрил произхода на парични средства[67]. Рискът от рецидив е нисък и спада (37 т.от 41 т.). Общителен. Полага различни видове труд, като показва отговорност и трудова дисциплина. Омаловажава извършеното, но е започнал да осъзнава вредите от него и факторите, довели до тях, предвижда част от последиците от действията си, старае се да дефинира стъпките за решаването на проблемите, които среща. Податлив на влиянието на обкръжението. [68]

Извършителят (българин) е дългогодишен шофьор на хладилен камион, който живее в Испания. Формиран в проблемна и нестабилна семейна среда - родителите се разделят, когато е 5-годишен, и оттогава няма контакти с баща си. Прекъснал училище след завършване на основното си образование, за да подпомага издръжката на семейството. Има приятелка, която живее в Испания. Няма деца. Осъден на 1 година лишаване от свобода за продължавано набиране, транспортиране и приемане на жени от различни градове на България за сексуална експлоатация в различни градове в Германия и Швейцария в периода февруари 2013 г. – февруари 2018 г. С престъпленията е нарушен изпитателен срок по условно осъждане на 6 месеца лишаване от свобода за каналджийство на нелегални имигранти. Рискът от рецидив е нисък (38 т.). Отрича напълно извършените деяния и се оневинява с твърдението, че „е просто шофьор“. С безразсъдно и рисково поведение - „склонен да поеме огромен риск, ако изгодата си заслужава“. „Споделя, че няма приятели, тъй като не се доверява на никого“. Липсва емпатия към жертвите, липсват способности за осъзнаване на всички последствия от предприетите действия, не разпознава проблемните ситуации, в които попада и не се заема пряко с решаването на проблемите си. С нагласи за безпроблемен престой в затвора. [69]

Когато условията, в които двата етноса са поставени, се различават, профилите на формираните в тях трафиканти показват някои разлики. Основната разлика между трафикантите от ромски и от български етнически произход е, че **при първите по-често се среща ранно отключена обща криминализация, както и ангажираност в трафик, извършван от семейно-родово престъпно предприемачество** - престъпно сдружение на роднини и членове на семейства. Водещи са фактори на неравенство и социално изключване на етническата група, обуславящи ниска култура и образованост, недостъпност на трудовия пазар и системите на здравеопазване и закрила, неефективен досег със системите за социално подпомагане, както и трайно криминално обкръжение. Трафикантите са значително по-резистентни на поправителното въздействие на наказанието и относително по-трудно се адаптират към затворническите условия при

[66] **Присъда № 506 / 19.11.2018 г. по н.о.х.д. № 680 / 2018 г. на РС-Разград**.

[67] **Протокол № 16 / 24.8.2023 г. по н.о.х.д. № 367 / 2023 г. на ОС – Разград**.

[68] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Варна, 14.10.2024 г.

[69] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Бургас, 16.10.2024 г.

неговото изтърпяване, като остават социално изолирани и от затворническата общност. Механизмите за трафикиране и експлоатация на жертвите са по-груби и по-често включват прекомерно насилие, включително по отношение на по-слабите членове на създаденото собствено семейство. Накратко, този профил носи признаците на социализиран в условия на сегрегация човек.

Такива са следните примери:

Извършителят (ром, 33 г.) е неграмотен, без професия, с четири деца от безбрачно съжителство. От непълнолетен многократно осъждан за кражби, телесна повреда, отклонение от военна служба, бягство от затвора, транспортни престъпления и данъчна измама. В периода 17.05 – 18.06.2011 г. *трафикирал пострадалата, която отвлякъл от дома на родителите ѝ с цел да я използва за развратни действия в Германия. До транспортирането ѝ до Германия я укривал на различни места и я заплашвал, че ако избяга от него, ще убие родителите и децата ѝ.* Осъден на 3 години лишаване от свобода. Висок риск от рецидив (85 т.). *Непостоянен, внушаем, с несериозно отношение към учебния процес, без системни интереси и без желание да работи*. Агресивен към администрацията. *Отхвърлен от затворническата общност*. Контактува системно с близките си и периодично проявява интерес към децата си. „Постоянно търси начини за получаване на предимства, за които няма основание.“[70]

Извършителят (ром, 30 г.) е с основно образование, без професия. Съжителства с майката на двете си малолетни деца. От ранна пълнолетна възраст многократно осъждан на леки наказания за престъпления по чл. 196, чл. 216, чл. 270 НК. В периода 01.09-12.10.2010 г. като съизвършител на брат си транспортирал от Бургас към Солун бременна жена. *Пострадалата живеела в дълбока бедност с трите си деца и баща им, който издържал семейството с клошарство и сезонна работа. През лятото двамата братя им предложили в дар 300 лева за поправка на покрива. Впоследствие започнали да изнудват пострадалата да им върне парите, тъй като били дадени в заем срещу прогресивна капитализираща се лихва и сумата надхвърлила 2000 лева. Хипотезата съответства на поробване чрез обвързване в дълг. Заплашвали жената с убийство на мъжа ѝ. Принудили я да замине за Гърция, за да им продаде бъдещото си дете. Там била настанена при познати на братята, но теова семейство ѝ помогнало да се свърже с роднини и да се завърне в България, след като разбрало, че не иска да се разделя с новороденото. След прибирането ѝ последвали нови заплахи* от братята и семейството сигнализирало полицията. Осъден на 5 години лишаване от свобода. Гранично висок риск от рецидив (77 т.). Формиран в многодетно семейство при занижен родителски контрол и неглижиране на потребности и ценности. *Усвоява криминални модели още в юношеска възраст под влияние на обкръжението си*. Няма конкретни трудови умения. Единствената мотивация за работа в затвора е намаляване на срока на наказанието. Стреми се да спазва вътрешния ред. В затворническата общност заема средна към ниска позиция, но се стреми към по-висок статут, като се навърта около лидерите. С нежелание участва в корекционната дейност. Демонстрира горделивост и честолюбие, манипулативен. Стреми се към удовлетворяване на моментни желания, не и към планиране на бъдещето. Не приема отговорността за извършеното, не осъзнава факторите, довели до извършването му, не приема наказанието. [71]

Извършителят (ром, 33 г.) е неграмотен, без професия, женен. Осъждан многократно на леки наказания лишаване от свобода за кражби, грабеж и измама. Осъден по споразумение на 4 години

[70] **Преписка № 94-03-339/18.09.2013 г.** на Комисията по помилването при президента.

[71] **Преписка № 94-03-236/10.06.2013 г.** на Комисията по помилването при президента.

лишаване от свобода за сексуален трафик на хора в условия на опасен рецидив. „*Социално импотентен, асоциален, манипулативен, меркантилно-хедонистично ориентиран с умения да лъже безогледно*“. В затвора се държи самосъхранително, посещава редовно учебни занятия в първи клас. Гранично висок риск от рецидив (79 т.). *Отрича отговорността си, омаловажава извършеното, не смята, че е навредил някому, импулсивен, не разпознава проблемите си*. [72]

Извършителят (българин) произхожда от неблагоприятна, криминогенна семейна среда, изоставен от родителите си, ранно вграден в престъпни групи, склонен към безразсъдно поведение. Ранно криминализиран, осъждан за грабеж и бягство от затвора. Осъден на 12 години лишаване от свобода за сводничество и трафик на хора, извършени срещу пострадалата през ноември 2016 г.-януари 2017 г. и април 2017 г. – януари 2018 г. Престъпленията са характерни с „история на продължително упражняване на насилие“. Осъзнава необходимостта от завършване на образованието си с цел трудова реализация след изтърпяване на наказанието. Много висок риск от рецидив (102-106 т.). Несамокритичен, с изразени оневинителни нагласи, без емпатия към жертвата. Няма собствено жилище - живял в общинското жилище на братовчедка си и семейството ѝ, като част от насилията върху жертвата е реализирал именно там. Емоционално вглъбен в проблемите на семейството и разрушената връзка с партньорката му, по отношение на която е отчетен риск от нанасяне на вреди. [73]

Извършителят (ром) израства *напълно лишен от грижи* в многодетно маргинализирано нискокултурно семейство, в което е *натоварен с физически труд от 6-годишен*, когато умира баща му. *Малограмотен* (едвам завършил I клас в затвора, в момента трудно учи във II клас), с пет деца от две жени, три от които отглеждани в приемни семейства. *Богато криминализиран от малолетен, безотговорен към близките си.* Осъждан постоянно и многократно за кражби, грабежи, транспортни престъпления, хулиганство, трафик на хора, блудство. В продължение на 10 години *употребявал всякакви видове наркотици, лекуван от зависимостите в затворите*. Осъден по споразумение на 2 години лишаване от свобода за трансграничен трафик на хора към Франция с цел използване за развратни действия и просия в условия на опасен рецидив, като въвел пострадалата в заблуждение[74]. *Престъпленията са извършени с интензивно насилие и незачитане на интегритета на жертвите*. *Категорично не признава вината си, не осъзнава опасността на извършеното и вредите на жертвите, смята се за жертва на един от братята си, който го бил набедил. Непокорен, имулсивен, не се съобразява с никакви външно наложени норми, желае да доминира в отношенията и да налага мнението и позиците си, с вътрешна съпротива срещу институциите, грубо безразличен към социални изисквания. Липсват правила за целеполагане и възможности за саморефлексия. Егоцентричен, с подчертана его-фиксация, честолюбив, с болезнена потребност да бъде уважаван и ценен, силно чувствителен и агресивен към критика и отхвърляне. Самооценката е нереалистично завишена като компенсация на малоценностов комплекс. Егоцентрично-меркантилна ценностна система, с хедонистични и рискови компоненти. Пресметлив, комбинативен, с умения да се възползва от ситуации и хора, силно адаптивен. Криминалният живот е утвърден и предпочитан*. Рискът от рецидив е близо до максималния (128 т.) с чувствителни дефицити в почти всички зони. Липсва мотивация за промяна. [75]

[72] **Преписка № 94-03-323/06.04.2012 г.** на Комисията по помилването при президента.

[73] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Враца, 10.05.2024 г.

[74] **Определение № 426/10.10.2023 г. по н.о.х.д. № 2140/2023 г. на РС-Плевен.**

[75] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Плевен, 06.10.2024 г.

Извършителят (ром) произхожда от многодетно семейство със занижен родителски контрол. *Формиран като повърхностен, незрял и безотговорен, с усещане за всепозволеност и ранна криминализация*. С начално образование. Баща на две деца от безбрачно съжителство. Многократно осъждан, с утвърдени криминални нагласи. *Импулсивен, прибързан, необмислен, доминират хедонистични нагласи. С високо самочувствие, претенциозен, стреми се да се представя в благоприятна светлина, стреми се да се владее, но е словесно агресивен. Силно адаптивен поради богатия си пенитенциарен опит.* Осъден по споразумение на 4 години лишаване от свобода за трафик на хора към Гърция и експлоатация на пострадалите[76]. Рискът от рецидив е висок, но спада (78 т. от 93 т.). Изцяло външнообвинителен по отношение на извършеното - *обвинява жертвите си, на които уж се бил опитал да помогне. Не разбира нанесените вреди и опасността на стореното*. Трудово мотивиран, с известен стремеж към законосъобразно поведение.[77]

В допълнение следва да се отбележи, че **етническата принадлежност има значение за предпочитанията на децата към неговите жертви.** По правило те принадлежат към неговия етнос и едва на следващо място към неговия социален кръг.

2.5. Профилни особености при извършване на организиран трафик на хора

В сравнение с индивидуалния трафикант, който би могъл да действа инцидентно и ситуативно, въвлеченият в организирана експлоационна престъпност субект разкрива някои профилни особености, в допълнение към вече споменатите по-горе. Те зависят от мястото на децата в груповата структура и от това дали престъпното сдружение паразитира върху родови връзки и подчиненост между участниците или не.

На първо място, типичните профилни черти - най-вече свързаните с приспособимост, манипулативност, устойчиви прокриминални нагласи и корекционна резистентност - са значително по-ясно изразени. В затворнически условия извършителят имитира комформно корекционно повлияване, като се старае да спазва реда, да сътрудничи на затворната администрация и да участва в корекционните дейности, но в действителност е некритичен към извършеното, без мотивация за промяна в начина на живот, агресивно готов при провокация срещу лични интереси. Експлоатационната нагласа е утвърдена при пълно отсъствие на емпатия към жертвите. Отношението към труда като законен източник на издръжка и професионална реализация е отрицателно.

На второ място, най-умели в приспособяването на поведението според очакванията и изискванията на средата са извършителите от по-ниските изпълнителски нива на престъпните структури. Извършителите от управленските нива са с ясно завишена

[76] **Определение № 321/03.08.2022 г. по н.о.х.д. №1332/2022 г. на РС-Плевен**.

[77] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Плевен, 06.10.2024 г.

самооценка и самочувствие и изразени лидерски амбиции. Обичайно те се стремят към позиции на влиятелност и авторитет сред затворническата общност и по-трудно имитират приемане на контрола на затвора.

> Извършителят (българин) е осъден за сексуален трафик на деца и ръководене на организирана престъпна група за трафик на хора. За първи път пребивава в затвор. Средно-нисък риск от рецидив (45-48 т.). Комуникативен, манипулативен, привидно овладян, но при фрустрация е склонен към гневни изблици, необмислени действия и манипулативност. Социалната зрялост е на посредствено ниво. Самооценката е силно завишена. Самокритичността и мотивацията за промяна в начина на живот са формални. С устойчиви криминални нагласи. Полага доброволен труд. Участва активно в провежданите културни и спортни мероприятия. С лидерски стремежи.[78]

Когато криминализацията е обхванала семейството на деца, в което той е поредно поколение трафикант, тя е довела до изразено повече, по-разнообразни и по-трайни асоциални черти.

Такива са следните примери:

> Баща и син от турски произход са осъдени за съучастие в серия еднотипни деяния по набиране на групи хора с цел сексуална и трудова експлоатация в чужбина, като е използвано лишаване от свобода и мъчителни начини. Бащата е осъден на 8 години лишаване от свобода, синът – на 9 години. Бащата е със средно образование „лозарство, овощарство“ и трудов опит в земеделието и животновъдството. Женен, със син (съучастникът) и дъщеря. В затвора работи добре като общ работник, трудолюбив, спазва режимните ограничения, поради което нощува на външен работен обект. Добронамерен, отзивчив, с леко „измамнически маниер“, избягва да се разкрива. Общителен, с богати ролеви модели, хитър, манипулативен, демонстрира уравновесеност, избягва открити конфликти. „Омаловажава престъпленията си, оправдава се с външни фактори, обвинява жертвите в тенденциозност и подвеждане.“ Среден колеблив риск от рецидив (47-53-49 т.).
>
> Синът е отгледан предимно от майка си, тъй като баща му прекарва дълго време по затворите. Прекъсва училище в IX клас. Има син и дъщеря от безбрачно съжителство. Работи в чужбина в строителството, транспорта и сезонното земеделие. В живота си на свобода е импулсивен, с близко целеполагане, свързано със себезначими приоритети, и незрели стратегии за справяне. Рискът от рецидив е нисък и спада (34 т. от 39 т.). Активно участва в групови спортни, културни и социални дейности, вкл. турнири, подготовка за Коледа и Великден, поддържане на тревните площи и др. Също трудолюбив, работи като хигиенист. Отрича вината си.
>
> В затвора бащата и синът се придържат към еднотипно социално-желателно поведение до засягане на лични интереси или поява на значим мотив. Общителни, но преценяващи. Поведенческата линия и при двамата е манипулативна и съобразена с личните им интереси. Емоционално овладяни, но „фрустриращ го епизод би могъл да наруши демонстрираната контролирана уравновесеност“. Корекционната прогноза е скептична. [79]

> Свекър и зет от ромски произход са осъдени по споразумение на по 2 години и 9 месеца лишаване от свобода за това, че заедно ръководили 6-членна престъпна група за трансграничен

[78] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Стара Загора, 15.10.2024 г.

[79] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от ГДИН, 15.10.2024 г.

сексуален трафик на хора към Германия[80]. Престъпленията са характерни с планиране, насилие и злоупотреба с доверието на множество жертви.

Зетят (27 г.) е със средно образование, по професия електротехник, многократно осъждан за кражби и транспортно престъпление, но не е влизал в затвор. Отгледан с по-голямата си сестра от двамата си родители, които работят като сметосъбирачи. По-късно бащата развива собствена търговия с хранителни стоки. До VIII клас е ходил на училище от пансионен тип. От първата си 7-годишна връзка има две деца, за които се грижат тя и родителите му. Причината за раздялата им е друга жена, връзката с която продължила година и половина. Настоящата му партньорка е проституирала, когато са се запознали – той е работил като нейн шофьор. Обкръжението е предимно криминално. Единствените му доходи са незаконни. Има данни за дълги раздели от семейството. Опитът от интимните връзки е амбивалентен. Липсват родителски умения и ангажираност. Липсва трудова история. Начинът на живот е ,,хищнически, безразсъден и рисков“, с ,,проблеми с агресията, овладяването на гнева и враждебността“. Гранично висок риск от рецидив (77 т.). Не приема отговорността за извършеното, не разбира мотивите за него и не осъзнава вредите за жертвите. Без мотивация за промяна, с утвърдени криминални нагласи и негативни нагласи към обществото. Не приема ограниченията върху личната си свобода. Не осъзнава последствията от собствените си действия. [81]

Свекърът (47 г.) е с основно образование, но малограмотен, без професия, работил като общ строителен работник. Отгледан от родителите на баща си след ранната раздяла с майката, която пожелала да се върне при първия си мъж. От втория брак на баща си има 9 братя и сестри. Прекъснал училище в IX клас, за да работи. От 33-годишната си безбрачна връзка има 5 деца и и 5 внуци. В миналото е осъждан за кражби и закана, но е влизал в затвор. Гранично висок риск от рецидив (72 т.). С утвърдени криминални нагласи, без мотивация за промяна. Образованието не е ценност. Непостоянство в трудовата история. Не приема отговорността за извършеното. Основният източник на доходи е незаконен. Интегриран в престъпни групи. Силно се влияе от криминалното обкръжение. Обичайните му дейности са незаконни. Начинът му на живот е ,,манипулативен, хищнически, безразсъден и рисков“. [82]

Извършителят (ром) е осъден за склоняване на пълнолетна жена да проституира в периода 01-31.10.2015 г. и за нейното трафикиране с цел сексуална експлоатация към гръцко село през ноември 2015 г. Извършеното е в условия на опасен рецидив. **Деецът принадлежи към известно криминализирано семейство, чиито членове са с богат пенитенциарен опит**. Най -малък от общо 10 деца, ,,отявлени рецидивисти“. Криминализацията е от ранните детско-юношески години, ,,подпомогната от подражателна идентификацията и влиянието на обкръжението“. ,,Социализация не е протичала в семейна среда - родовите връзки се подържат на криминална основа“. ,,Утвърдено и с амбиция се опитва да компенсира възрастовите си различия с братята си и да натрупа техния криминален опит и стаж. **Приема поредното си постъпване в затвора с гордост и удовлетвореност, че е „достоен” представител на фамилията“.** ,,Чувства се като у дома си, тъй като голяма част от братята му са в затвора и това му дава чувство на сигурност“. ,,Ако в началото беше плах, тих и съобразителен, в настоящия момент е със завишено самочувствие и самомнение, произтичащо от криминалното му самоутвърждаване“. По характер силно комформен и групово зависим от родовото си обкръжение, което е преобладаващо криминално и с много висока личностова стойност за него. Неавтономен, ,,без собствено мнение, лесно се подвежда, без да може

[80] **Протокол № 10 / 17.01.2024 г. по н.о.х.д. № 36 / 2024 г. на ОС – Плевен**; **Протокол № 2 / 11.01.2024 г. по н.о.х.д. № 14 / 2024 г. на ОС – Плевен.**

[81] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-София, 16.10.2024 г.

[82] Пак там.

да оценява последиците от предприетите действия“. Трудно осъзнава проблемите си. Не умее сам да се справя, с нагласи за приспособимост. „Няма планове и цели, живее ден за ден“. Рискът от рецидив е висок и нараства (116 т. от 105 т.). Многократно осъждан. С консуматорско мислене. Манипулативен. Без агресивни нагласи, но импулсивен при нарушаване на удобството или интересите му. С формирани трайни криминални нагласи. Некритичен и самооправдателен към криминалното си поведение. Наказван за дисциплинарни нарушения, вкл. с 10дневно изолиране в наказателна килия. Не е способен да спазва норми. Липсва интерес към общозатворните мероприятия, но успешно е завършил IV клас. В постоянен конфликт с всичките си близки. Липсват трудови навици, претенциозен към трудивата заетост. Основен източник на доходи са престъпни користни деяния. Ригиден, не осмисля действията си и повтаря грешки. [83]

Извършителят (българин) е със средно образование, работил като охранител, шофьор, личен асистент на майка си, която е с тежка инвалидизация. Неженен, без деца, живее с родителите си. Формиран във формално благополучно семейство с 4 деца. В миналото неосъждан. Осъден през 2019 г. в Италия на 12 години лишаване от свобода за поставянето на 16-годишна девойка в състояние на пълно подчинение (робство) с цел сексуална експлоатация, като в съучастие с друг мъж насилствено я довел от България с фалшив документ за самоличност, принудил я да проституира и присвоявал приходите. Съучастието е извършено в рамките на престъпно сдружаване. Рискът от рецидив е среден и намалява (40 т. от 53 т.). Съвестен и отговорен при изпълнението на задълженията си в затвора. Отрича вината си, всячески се опитва да докаже невинността си. Частично разпознава проблемите си, късно осъзнава последствията от действията си. Престъпната дейност на свобода ескалира при недостиг на финансови средства, а деецът няма умения за законосъобразното им и устойчиво набавяне. Личностово и емоционално незрял, с недостатъчно развита саморефлексия. Поддава се на влияние от авторитети.[84]

В заключение следва отново да се подчертае, че доброто познаване на личността на трафиканта на хора е необходимо условие за ефективния правосъден отговор срещу извършваните от него престъпления. Специфичното за този извършител съчетание от трайни криминални и експлоатационни нагласи от една страна и манипулативни умения от друга създава рискове от подценяване на опасността както на деянието, така и на дееца и достигане до непропорционално снизходителния подход, следван от българските съдилища.

3. Виктимологичен профил на жертвата

Както вече бе казано, виктимогенните фактори на трафика на хора съвпадат с криминогенните, т.е. жертвата се формира при същите условия, които формират и трафиканта.

3.1. Социален профил

[83] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Плевен, 05.05.2016 г. и 09.07.2024 г.

[84] Извлечения от психологични оценки и оценки на риска от рецидив, предоставени от Затвора-Ловеч, 30.08. 2024 г.

Жертвата на трафик на хора типично произхожда от **социална група, която е изтласкана в периферията на обществото (маргинализирана) или е изключена от него (сегрегирана)** в резултат на обедняване, откъсване от образователната система и трудовия пазар, дискриминационни практики и насилие. Обедняването и структурата на съпътстващата го дълготрайна безработица са виктимогенни фактори на трафика, когато пораждат необратимо и предавано между поколенията социално декласиране на големи обществени групи с трансформация в социалния им статус. То поражда загуби в сферата на социалната компетентност, трудовите умения и нагласите материалният ресурс да бъде управляван ефективно или да бъде създаван чрез законен труд в условия на конкуренция.

Особено уязвими са групи, повлияни от групови илюзии, маскиращи трафика зад привидни стимули за развитие. Тези представи създават насърчавана от социалната среда готовност у членове на групата да поемат рискове, за да подобрят живота си, и намаляват съпротивите им срещу експлоатацията.

Процесът на групова виктимизация е стихиен при етническите малцинства, но засяга и големи групи от българското население, тъй като **трафикът е социално, а не етнически дефинирано явление**.

Самостоятелна категория жертви са **индивидуално виктимизирани лица**, чиято лична история е дефинирана от социално отпадане и изоставяне – сираци[85], бездомници, скитници, самотно живеещи бедни хора с увреждания, хора със зависимости, с умствена изостаналост и др.под.

Класическата жертва е малограмотна и слабокултурна, социално некомпетентна, наивна, доверчива, неопитна и манипулируема, без ефективно подкрепяща среда, с ниска самооценка и амбивалентно отношение към експлоатацията като начин за справяне[86].

Такива са следните примери:

Извършителката и двете пострадали били приятелки и живеели в ромската махала. През 2003 г. те приели предложението ѝ да работят като сервитьорки в заведение в Македония и заминали, въпреки че били предупредени от друга жена, на която извършителката била предложила същото, но която била заставена от собствениците на заведението да проституира. „Двете пострадали не ѝ повярвали, тъй като считали подсъдимата за своя приятелка“[87];

[85] Например, **Присъда № 626/ 24.03.2011г. по н.о.х.д. № 5045/ 2010г. на РС-Бургас** – пострадалите момичета са набрани от дом за сираци.

[86] Високото образование не е пречка за включване в трафик, ако ценностната система и самооценката на жертвата са повлияни от насилие, дискриминация или други психологически условия за виктимизация.

[87] **Присъда № 12 / 5.05.2011 г. по в.н.о.х.д. № 51/2011 г. на ОС-Кюстендил.**

Непълнолетна девойка била с лека умствена изостаналост, майка на новородено. Пристанала на трафиканта, оставяйки детето на родителите си, след като се запознала с него на сватба. Отказвала да се върне при семейството си въпреки многократните молби на майка си, която я предупреждавала, че той е сводник и може да я накара да проституира. Пострадалата била убедена, че майка ѝ я лъже. През март 2009 г., известно време след заживяването заедно той поискал от нея да проституира за него, „ако го обича“, като всяка седмица на родителите ѝ ще се заплащат по 100 лева. Когато отказала и заявила, че се разделят, я заставил с насилие и заплахи срещу детето и родителите ѝ. Отнемал целия ѝ доход, който харчел за себе си. Когато се разболяла, я върнал временно на семейството ѝ, след което я убедил да се върне при него чрез заплахи за детето ѝ и продължил да я експлоатира. През лятото на 2010 г. била задържана от полицията и отведена в приют. След като го напуснала, се върнала при децата до новото си задържане около месец и половина по-късно. Тогава била върната на родителите си, които тогава научили, че проституира – била ги излъгала, че е задържана за кражба, тъй като я било срам да каже истината. Последвало ново връщане при децата, все под заплахи, че ще запали къщата на родителите ѝ и ще убие детето ѝ.[88]

3.2. Профилиране според вида на експлоатацията

Виктимологичната характеристика на жертвата пряко зависи от вида и методите на експлоатацията.

[88] **Присъда № 445 / 01.10.2012 г. по н.о.х.д. № 1476/ 2011 г. на РС-Варна**.

Формално новоидентифицирани жертви в досъдебната фаза на наказателни я процес						**Формално и неформално идентифицирани жертви**					**Формално идентифицирани жертви**							
година	**общо**	**пълнолетни**		**деца**		**общо**	пълнолетни		деца		**деца**			**пълнолетни**		**деца**		**общо**
		Ж♀	**М♂**	♀	♂		**Ж♀**	**М♂**	♀	♂	♀	♂	**общо**	**Ж♀**	**М♂**	♀	♂	
2011	**540**	387	83	60	10	Няма данни					36	11	**47**	13	7	0	0	**20**
2012	**579**	451	62	55	11						48	18	**66**	15	0	0	0	**15**
2013	**538**	427	46	48	17						Няма данни		**32**	23	2	1	0	**26**
2014	**491**	433	17	29	12						23	11	**34**	15	4	0	0	**19**
2015	**409**	353	23	28	5						20	14	**34**	20	14	1	1	**35**
2016	**447**	388	34	21	4	**83**	49	29	7	1	18	8	**26**	34	44	6	0	**84**
2017	**508**	407	59	37	5	**124**	60	35	22	7	15	3	**18**	47	43	1	1	**91**
2018	**443**	336	50	53	4	**113**	44	58	6	5	15	8	**23**	47	51	0	0	**98**
2019	**406**	322	51	31	2	**94**	41	37	9	7	16	1	**17**	13	11	0	1	**24**
2020	**458**	369	58	28	3	**60**	35	21	4	0	27	4	**31**	8	13	1	1	**22**
2021	**468**	346	98	21	3	**132**	66	30	20	16	20	7	**27**	14	24	3	8	**41**
2022	**153**	104	41	6	2	**80**	43	13	15	9	18	9	**27**	7	4	0	0	**11**
2023	**89**	52	25	12	0	**60**	45	10	5	3	Няма данни			3	3	0	1	**7**
Обобщение	Средно 91-92% пълнолетни (92% за 2022-2023 г.) Средно 86% жертви от женски пол (65% за 2022-2023 г.)					Средно 83 % пълнолетни Средно 63 % жертви от женски пол					67-68% момичета			95% пълнолетни 53-54% жертви от женски пол				
Източник	*ВКП* *(до 2021 г. числата включват всички жертви по висящите производства, вкл. идентифицирани през предходни години)*					*НКБТХ*					*ДАЗД*			*МОМ*				

3.2.1. Жертва на трафик на пълнолетни, ориентиран към сексуална експлоатация

Най-масовият вид трафик е насочен към сексуална експлоатация, независимо дали целта на извършителя ще се прояви като цел за използване за развратни действия или за задържане в принудително подчинение.

За това престъпление статистически типична жертва е млада жена на възраст между 16-17 г. и 35 г., произхождаща от социална среда на бедност, икономическа стагнация, малообразованост и дисфункционални семейни отношения. В повечето случаи тя не е завършила средното си образование поради отпадане от училище, а не поради ниска възраст. Почти винаги е преживяла травматично детство, свързано с жестоки и унизителни форми на възпитание, сексуално и друго насилие във и извън семейството, независимо дали насочено директно към нея или към нейни близки, при драстични форми на родителска незаинтересованост[89]. В тази група са и рязко социално девалвирали жени, изпаднали в положение на трайно безработни самотни (особено многодетни) майки без подкрепяща среда, която да подпомогне финансовата стабилизация и появата на житейски перспективи[90].

Поради сложната структура на индивидуалните потребности на тези жертви те не могат да формират автентично и автономно съгласие за експлоатация, отношението към нея е пасивно и амбивалентно, а процесуалното поведение в производството срещу трафиканта – неустойчиво и парадоксално. Тези жертви се приспособяват относително лесно към продължителна, но по-слабо интензивна експлоатация и реагират съпротивително едва при грубата ѝ ескалация. Рискът от многократна ревиктимизация е висок и непосредствен. Отношенията с трафиканта са доминирани от страхове и зависимости, вкл. неоснователни и нерационални преживявания на задълженост, признателност и принадлежност, субективна безизходица и неувереност, недоверие или история на неуспехи с алтернативи.

При сексуалната експлоатация относително устойчиво, макар и недоминантно, присъства профил, изцяло дефиниран от ценностова безкритичност към експлоатацията и нейното приемане или предпочитане като социално приемлив начин за поддържане на

[89] **Статева, М.** Изследване на случаи на трафик на жени в България. С., 2001 г., цит. в *ЦИД*, Организираната престъпност в България: пазари и тенденции. С., 2007 г.

[90] Феномена „Фантин“ по „Клетниците“ на Виктор Юго.

консуматорски ориентиран хедонистичен стил на живот, който стои в основата на ценностната система и житейските цели. Тя приема или активно търси експлоатацията поради стремеж към лукс и безразсъдно разходване на доходите без необходимост от полагане на лични усилия, свързани с образование, квалификация и трудова дисциплина. Тази жертва се споменава в чуждестранната литература като **„привидна“ (false) жертва**[91]**.** Българската съдебна власт също среща трудности в разпознаването ѝ като жертва[92]. Профилът е формиран основно от действието на специфични микросоциални фактори в ранното детство, довели до съчетание от ниска самооценка (базово малоценностово вярване за себе си като безстойностен, в резултат на което сексуалната експлоатация не се възприема като унизителна и недостойна) и идентификация на личностовата стойност с разточително материално благополучие.

При тези жертви съгласието за експлоатация често е автентично и автономно. Самата експлоатация не е насилствена и жертвите задържат значим дял от дохода (50% и повече). Те не се самоопределят като жертви, лоялни са към трафиканта, отношенията с който са партньорски и равнопоставени, предразположени са към съучастие с него и враждебни на противодействието на закрилните, правоохранителните и правосъдните институции. При тях е по-висок делът на образованите интелигентни жени със социални и комуникативни умения, поради което този профил се предпочита за пазарите на елитни сексуални услуги.

Етническата принадлежност на жертвата на сексуална експлоатация има известно виктимологично значение. Първо, трафикантите – особено онези, които експлоатират извън националната си държава – предпочитат жертви от своя етнос и националност. Второ, от значение е структурата на търсенето на конкретния пазар на сексуални услуги. Особеност на тези пазари е тяхната сегметираност според предпочитанията на клиентите,

---

[91] **Abdullah, Rahmat Hi.** Tinjauan Viktimologis Terhadap Tindak Pidana Perdagangan Orang (Human Trafficking). Jurnal Yustika. Fakultas Hukum Universitas Surabaya. Vol.22, No 1, 2019.

[92] **Присъда от 05.07.2019 г. по н.о.х.д. № 1744/2015 г. на СпНС** – пострадалата била фотомодел и победителка в конкурса Мис България. Според мотивите на съда тя проституирала самостоятелно и „набирала“ други млади жени, като се възползвала от познанството си с двамата подсъдими – вишист от рекламния и модния бизнес и собственик на ресторант в Белгия – за да ѝ помогнат с нейното и на три други жени настаняване при пътуване до Белгия. Съдът описал нейната дейност като престъпна и оправдал изцяло двамата подсъдими. Те са осъдени с въззивна **Присъда № 260013 от 20.09.2021 г. по в.н.о.х.д. № 264/2020 г. на АСпНС**, оставена в сила с **Решение № 62 от 13.02.2023 г. по н.д. № 836/2022 г., I н.о. на ВКС** (докладчик Валя Рушанова).

които не са склонни на заместващи услуги. Когато определени външни признаци на жертвата, които са характерни за дадени етнически групи или националности, стоят в основата на потребителското търсене, на съответния пазар преобладават жертви от тези групи и техните услуги се заплащат високо. Аналогично, когато пазарът е наситен с клиенти от определен етнос. Най-уязвими са жертвите от ромския етнос.

3.2.2. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване на принудителен труд

Делът на този вид трафик нараства през последните близо 10 години и е предимно трансграничен.

Признаците на жертвата се определят решаващо от сектора, в който ще бъде експлоатирана. По подразбиране, тя е в трудоспособна възраст. Доколкото в най-засегнатите сектори - селско стопанство, строителство, транспорт, туризъм, хотелиерство и ресторантьорство, някои индустрии и услугите – основно се търсят мъже, този пол преобладава като цяло. В сегментите на домакинските услуги (домашни помощници), домашните здравни услуги (болногледачи) обаче, както и при редица дейности, които не са толкова зависими от пола, делът на жените често е висок.

Въвличането в трафика е дефинирано от икономическо пропадане с трайно отпадане от трудовия пазар под действието на факторите на дълбока бедност и дълготрайна безработица, вкл. малообразованост и липса на трудова квалификация, умения и опит, както и на тежка икономическа стагнация в района по местоживеене, обуславящи жизнен стандарт, застрашаващ оцеляването. Крайностите на безперспективността и лишенията в средата на произход създават готовност за предоверяване и съзнателно поемане на рискове в стремежа към по-добър живот за жертвата и семейството ѝ. Голяма част от жертвите не се самоопределят като такива, тъй като **експлоатацията обективно подобрява живота им** и им предоставя по-високи доходи от условията у дома.

3.2.3. Трафик на пълнолетни, ориентиран към използване за просия

Типичната пълнолетна жертва на този вид трафик е малограмотен мъж от ромското етническо малцинство с видими физически или умствени увреждания, който няма близки, няма никакви средства за преживяване и често е бездомен (скитник, клошар).

Този вид жертва е вероятно най-уязвимата от всички пълнолетни жертви на трафик и нейната експлоатация най-често отговаря на квалификационните признаци за принудително подчинение.

3.2.4. Трафик на пълнолетни, ориентиран към отнемане на телесни органи, тъкани и клетки

Този вид трафик е представен в националната практика само в отделни единични случаи (общо 15 за 20 години), поради което не може да се открои обособен профил на жертвата-донор. Установено е все пак, че тя принадлежи към ромски и турски малцинствени групи в особено тежко социално и материално положение. Случаите се отнасят до отнемане на бъбрек и продажба на кръв с пострадали мъже. Извън статистическо наблюдение и санкционна реакция остават предполагаемо значителен брой случаи на отнемане на яйцеклетки от жени в детеродна възраст.

3.2.5. Трафик на пълнолетни бременни жени за продажба на бебето след неговото раждане

В рамките на този вид трафик се открояват два основни виктимологични профила.

Единият е на **жертва в принудително подчинение, която зачева в хода на сексуална експлоатация.**

Другият е на **многодетна майка**, принадлежаща към вече многократно описаните маргинализирани малокултурни социални групи, която е склонна да се прости с поредното си дете срещу средства за препитание на другите членове на семейството, преживяващо от просия, кражби и клошарство. Характерни за тази жертва са отсъствието на базова родителска етика и умения и подчертана личностова и социална примитивност. Отношението към бъдещото дете, което не е планирано и е заченато независимо от волята ѝ, е амбивалентно и варира от равнодушие до враждебност и неприязън.

Съдебната практика по този вид трафик показва **висок риск от многократна ревиктимизация**, въпреки че майката никога не получава обещаните средства. В първите години на развитие на този вид трафик на нея или нейното семейство се дава много малка част от обещаното, т.е. трафикът протича с елементи на въвеждане в заблуждение. През последните години той е погълнат от трафика с цел принудително подчинение, тъй като жертвата се изолира при нечовешки условия до раждането и след като приключи

участието ѝ в местните процедури по отказ от родителските права (ако лично участие е необходимо), бива просто връщана на семейството ѝ.

По данни на МВР, предоставени за целите на това изследване, огнищата на набиране на този вид жертви са регионите на Бургас, Сливен, Стара Загора, Кърджали, Плевен, Ловеч, Благоевград, Габрово и Силистра, а държавите, в които детето се продава, са основно Гърция и по-рядко Кипър.

Близка до описания профил е **наркотично или алкохолно зависимата жертва** от българския етнос, която се появява инцидентно по конкретни случаи.

3.2.6. Трафик на хора с цел поставяне в принудително подчинение (поробване)

Това е най-опасният и вредоносен вид трафик, при който виктимизацията на жертвата е най-всеобхватна, интензивна, непрекъсната и дългосрочна. По правило експлоатацията при него бързо поражда трайни личностови и поведенчески промени у жертвата, вкл. разрушаване на идентичност, ценностна система, психично и физическо здраве, които могат да бъдат обобщени като обезчовечаване. Съгласието винаги е изключено, като са увредени психичните годности за формиране и изразяване на собствена воля.

> За нея е типичен **синдромът на приспособяване към експлоатацията**, при който жертвата, бидейки в невъзможност да промени положението си, психологически го интерпретира като благоприятно и желано, за да запази привидна автономност на волята като част от останките от разрушения Аз. Макар в началото на трафик, извършван при такива обстоятелства, пълнолетната жертва да развива непреодолимо желание да избягва дееца и изпитва силна тревожност в негово присъствие, в резултат на виктимизацията започва да му сътрудничи. Характерна за приспособената жертва е съпротивата пред преустановяване на експлоатацията, ужаса от наказанията за неподчинение, неспособността да функционира извън волята на трафиканта и да премине към живот, свободен от трафик.

3.2.6.1. Типична дефинитивна жертва на този вид трафик са **децата**, независимо от вида на експлоатацията, на който са подложени. Те съставляват около 10 % от идентифицираните жертви и около 85-89% от тях са момичета.

Децата се използват главно за джебчийство и активна просия и относително по-малко за проституция в сравнение с пълнолетните. Отделни са случаите на експлоатация в стопанска дейност (след 2015 г.) и за сключване на принудителен брак (след 2016 г.). Момичетата изцяло доминират в експлоатацията за проституция и при купуването на

съпруга и са с изразен превес над момчетата в джебчийските кражби. Момчетата имат превес в използването за просия и за полагане на труд в стопански сектор.

Най-често децата и от двата пола са около възрастовата граница на непълнолетието (13-14 г.). Долната граница на експлоатация е 8 години. За джебчийството се предпочитат малолетни.

Експлоатацията на деца се осъществява от техните родители / осиновители и семейства или от лицата, на които близките на детето са го предоставили за експлоатация срещу заплащане. Това, в съчетание с типичните за децата рискови фактори, определя **невръстната жертва като най-уязвимият вид жертва на трафик на хора**, при която криминогенните и виктимогенните фактори на експлоатацията действат най-интензивно, дългосрочно и разрушително. Класическите профили на жертвата и извършителя израстват на фона на ранен детски опит в експлоатация.

3.2.6.2. Като принудително подчинение се квалифицират редица хипотези на поробване и институти и практики, приравнени на робство, които се прилагат много често на етапа на набирането. Техните жертви носят някои виктимологични особености:

- **Купуване и продажба на жертвата**, независимо от възрастта ѝ и независимо дали е била подложена на експлоатация преди това и какъв е видът на използването.

Хипотезата описва фактическото ѝ третиране като обект на вещни права. Когато продажбата настъпва между настоящия и бъдещия трафикант / експлоататор (а не например между семейството ѝ и трафиканта), става дума за повторна и по-тежка виктимизация, често с окончателно прекъсване на връзките със средата на произход и със загуба на самоличността.

Тези жертви най-често „изчезват“, като следите им се губят между различни експлоатационни дестинации, различни и все по-интензивни и опасни форми на експлоатация. Тяхното продължително и тежко виктимизиране причинява особено тежки и необратими вреди, достигащи до физическа и психична инвалидизация и социална непригодност.

- **Обвързване в дълг (зависимост поради дългове).** Най-съществената особеност на тези жертви, които са пълнолетни лица и от двата пола, е пълната липса на правна и финансова култура и дори бегла ориентация в природата на финансовите задължения, вкл. тяхното възникване, правила за изплащане и последици от неизпълнение,

както и в управлението на доходите. Най-често юридически те не дължат нищо на трафиканта, а когато задължения обективно са възникнали – например от заем или за разноски – размерът им е незначителен. И в двата случая трафикантът ги въвежда в заблуждение относно размера на дълга и условията за изплащането му, използвайки правната им и финансова неграмотност и неопитност. Тази категория жертви по начало са добросърдечни и почтени и намират за редно да изплатят дълга си към човек, който им е внушил, че е направил разходи заради тях или им е помогнал в момент на нужда, поради което са му не просто задължени, но и благодарни, въпреки че не разбират как са се оказали в положение да дължат. Трафикантът злоупотребява с тази нравствена позиция, а когато тя не е достатъчна, за да обуслови подчинението на длъжника, използва насилие срещу него или семейството му, чиято ефективност отново се основава на убеждението на жертвата, че дължи.

Извън тази типична хипотеза са случаите, в които жертвата е била продадена и трафикантът изисква от нея да му възстанови разходите по купуването ѝ, без тя да има възможност да откаже.

> Такъв е случай от 2003 г. Двете пострадали заминали за Македония в отговор на предложение от тяхна приятелка да работят в заведение на нейни познати като сервитьорки и при пълните ѝ уверения, че става въпрос само за такава законна платена работа. Били затворени от собствениците на заведението и заставени с побои и заплахи с оръжие да работят като танцьорки и да проституират под предлог, че били купени от „приятелката“ и е необходимо да възстановят парите.[93]

- **Предаване на жена в брак срещу заплащане („купуване / продажба на съпруга“, сключване на принудителен брак).** Жертвата на тази практика е необразована, трудово неквалифицирана и несемейна млада жена, която сключва брак с непознат за нея мъж срещу еднократно заплащане на възнаграждение на семейството ѝ (по-рядко на нея). В типичния случай отсъстват представи и намерения за съвместен живот, като не се осъзнават дългосрочните правни и житейски последици на бракосъчетанието, отново поради правна неграмотност и ниска социална компетентност. Жертвата често не се смята трайно обвързана със съпруга си - тъй като трайното съжителство обичайно не е част от предварителната уговорка - особено ако плащането вече е извършено. Когато

[93] **Присъда № 12 / 5.05.2011 г. по в.н.о.х.д. № 51/2011 г. на ОС-Кюстендил.**

съжителството е уговорено, жертвата е заблудена, че ще има спокоен и материално обезпечен живот.

4. Тенденции в профила на жертвата на трафик на хора към и в Европейския съюз

Във всички европейски държави текат процеси на динамично преобразяване на традиционните профили на пострадалите и на навлизане на нови форми на експлоатация, към които системите не са чувствителни. Общите процеси в почти всички държави са свързани с:

- **ръст на дяловете на трафикирани и експлоатирани деца** - особено от ромските и други малцинствени етнически общности (Албания, Италия, Кипър, Франция), национални жертви (Великобритания, Италия), настанени в сиропиталища деца (Латвия, Литва, Нидерландия). Процесът е все още слабо изразен само в Испания, докато в Нидерландия към 2016 г. вече е обхванал близо половината от жертвите (46%). Най-често децата се използват за просия (Кипър, Молдова, Франция), принудително извършване на престъпления (Франция), домакински услуги (Латвия) и проституция, поради което нарастването на техния брой се отразява и на относителните дялове на тези видове експлоатация.

- **ръст на относителния дял на трудова експлоатация** спрямо сексуалната, макар почти навсякъде последната да запазва статистическо предимство. Този процес е слабо изразен само в Германия, докато след 2015 г. във Великобритания, Португалия, Грузия трудовата експлоатация вече преобладава[94]. В Нидерландия трудовият трафик е нарастнал 4 пъти спрямо сексуалния за периода 2007-2011 г. С тези промени е свързано и покачване на **относителния дял на експлоатираните мъже**, особено ясно изразено в Белгия, Великобритания, Полша, Португалия и Албания.

- ръст на относителния дял на **националните жертви** в държави, които традиционно са транзитни или в зони на експлоатация (Белгия, Франция, Нидерландия, Португалия). Единствено в Норвегия и Дания по официални данни почти всички пострадали са чужденци. В държавите на произход на Балканите расте броят на

[94] По официални данни трафикът с цел трудова експлоатация във Финландия заема 55%, но Националният репортер на трафика на хора съобщава, че поради дефекти в системата за разпознаване цифрите не отразяват реалния обем на трафика, който продължава да е основно с цел сексуална експлоатация.

вътрешнотрафикираните национални жертви (след 2013 г. в Албания броят им надхвърля този на извежданите в чужбина). Някои от тези държави започват да се обособяват и като дестинации (Хърватска, Черна Гора).

- ръст на **жертвите от трети страни** и по-конкретно Средна Азия и Африка, които след 2013 г. убедително изместват традиционните жертви от Централна и Източна Европа. Жертвите, произхождащи от Нигерия, водят в официалните статистически данни във всички държави на експлоатация и повечето транзитни зони в Централна и Западна Европа.

ДЪРЖАВА	Произход на чуждестранните жертви, заемащи най-голям дял. Тенденции след 2013 г.
Албания	**Нигерия**, Филипините и Централна Азия (транзитно преминаващи)
Белгия	Румъния и Мароко, следвани от **Нигерия**, Унгария и България.
Великобритания	Албания, Виетнам и **Нигерия**, следвани от Румъния, Полша, Словакия и Судан. Жертвите идват от над 100 държави.
Германия	Румъния, България, Унгария и **Нигерия**.
Грузия	Узбекистан, Киргистан и Таджикистан.
Гърция	Румъния и България, следвани от Бангладеш, **Нигерия**, Доминиканската република, Албания и Молдова
Дания	Румъния и **Нигерия**, следвани от Тайланд и Уганда, както и граждани на трети страни, законно пребиваващи в Италия и Испания.
Естония	Русия, Румъния и Виетнам.
Испания	Китай, **Нигерия**, Румъния, Бразилия, България, Парагвай, Доминиканската република.
Италия	**Нигерия**, Бразилия, Румъния, Мароко, Китай. Транссексуални жертви от Бразилия и Аржентина. Непридружени деца от Сомалия, Еритрея, Бангладеш, Египет, Афганистан.
Кипър	Индия, Латвия, Бангладеш, Доминиканската Република, Китай, България, Турция, Румъния, Филипините, Камерун, Кот д'Ивоар, Словакия, Того, Парагвай, Чешката Република, Виетнам.
Латвия, Молдова Литва, Словакия	По официални данни (почти) липсват чуждестранни жертви
Нидерландия	Румъния, **Нигерия**, България, Полша, Северна Африка и Китай.
Норвегия	**Нигерия**, Румъния, Филипините и Алжир.
Полша	Украйна, Румъния и България. Нараства делът на жертвите от Филипините, Виетнам, Шри Ланка и Северна Корея
Португалия	Румъния и **Нигерия**. Преминаващите транзитно жертви са основно момичета от Нигерия, Гвинея-Бисау

ДЪРЖАВА	Произход на чуждестранните жертви, заемащи най-голям дял. Тенденции след 2013 г.
	и Мали.
Румъния	Молдова, Бангладеш, Сърбия, Гърция и Полша.
Финландия	**Нигерия** (36%), Виетнам, Китай, Филипините, Тайланд, Сомалия, Естония, Индия, Русия и Бангладеш.
Франция	Румъния (деца за просия), **Нигерия**, Китай, България и Бразилия. След 2015 г. расте броят на непълнолетни момичета от Нигерия, насочени за сексуална експлоатация, и на деца от Виетнам, насочени към ферми за канабис във Великобритания. Жертвите на трудов трафик (домашни услуги за дипломатическия корпус) идват от Нигерия и Филипините.
Хърватска	Съседни Балкански държави (Босна и Херцеговина, Сърбия и Румъния).
Черна гора	Сърбия, Косово, Албания, Босна и Херцеговина, Македония и Бангладеш.
Швейцария	Тайланд, **Нигерия**, Китай, Унгария, Румъния, Доминиканската република, България и Бразилия, Камерун, Мароко, Етиопия. Жертвите-мъже произхождат основно от Афганистан и Еритреа и се експлоатират сексуално и трудово.
Швеция	До 2013 жертвите идват от членки на ЕС, основно Румъния и България, след това - основно от **Нигерия**, Словакия, Полша, Великобритания, Камерун, Уганда.

По-специфични за отделни държави са следните явления: поява и ръст на трафик с цел отнемане на телесни органи (Великобритания, Полша); сексуална експлоатация на транссексуални лица от Южна Америка (Италия); повишено търсене на жертви с физически или умствени увреждания, особено настанените в институции (Латвия, Франция, Нидерландия); спад на възрастта на сексуално експлоатираните деца (Молдова); разнообразяване на формите на сексуална експлоатация, излизане извън традиционния сектор на регулираната проституция и навлизане в секторите на хотелиерството, корабоплаването, домакинските услуги и земеделието (Нидерландия); нарастване на дела на експлоатацията за социални придобивки в рамките на процес на навлизане на организирана престъпност в сектора на социални услуги (Полша); ръст на жертвите от етническите малцинства (Франция); нарастване на трафика с цел принудителни бракове (Албания, Словакия). Скандинавските държави и особено Швеция съобщават за покачване на броя на експлоатираните с множество цели, както и на лицата, които вече са били подложени на експлоатация в други държави. В Нидерландия се отчита ръст на жените извършителки и на много младите извършители, вкл. непълнолетни деца.

След 2017 г. общо явление е **дисперсирането на маршрутите и отслабването на натиска върху Средиземноморския път**, водещо до относително намаляване на притока към Италия за сметка на пътищата през Балканите, Гърция и Испания, както и тези през Румъния за Западна и Северозападна Европа. Временното заглъхване на активния трафик през период на пандемията от COVID-19, придружено със завръщане на част от жертвите в държавите на произход и излизане от експлоатация на жертви на вътрешен трафик, към 2022 г. е преодоляно.

Системата, изградена от Директива 2004/81/ЕО, КБТХ, ПТХ и другите наднационални стандарти, е **замислена да бъде отзивчива към жертва, чийто профил се характеризира с ясно изразена виктимизация**.

До началото на второто десетилетие на века този профил преобладава в действителността и е трайно отразен в публичните политики в Европа. Тази категория пострадали реагират съпротивително на въвличането си в експлоатация, склонни са да търсят избавление и като цяло предпочитат да се завърнат в държавата си на произход. В процеса на девиктимизация е вероятно те да проявят мотивация или съгласие за съдействие в наказателното производство.

Видно от горния преглед, в съвремието този профил не преобладава. Редица държави съобщават за намаляване на броя на традиционните жертви на фона на постоянни сигнали на социалния и академичния сектор за увеличаване на жертви, които все по-рядко се нуждаят от закрила в познатия ѝ вид, и все по-често принадлежат към имигрантски групи със сложна структура на потребностите[95]. Дори и в рамките на традиционния профил голямото разнообразие и изразена индивидуалност в личните истории на жертвите, в техния социален произход, житейски стратегии и перспективи, връзки с трафиканта, реакции към експлоатацията и т.н. прави **невъзможно и методологически погрешно за тях да се разсъждава обобщено**. Разнообразието от потребности прави трудна цялостната преценка на случаите в самото начало. Те са особено непредсказуеми, когато жертвата е формирана в семеен експлоатационен контекст и трафикирана от свои близки, когато е разрушено доверието в държавните институции, когато самата тя се е

[95] **Brunovskis, A.,** Balancing protection and prosecution in anti-trafficking policies, Fafo, Nordic Council of Ministers, 2012, p.62.

ангажирала с престъпна дейност в хода на трафикирането и експлоатацията си, както и когато трафикът е повлиян от включването ѝ в миграционни и бежански вълни.

Актуалната действителност изправя обсъжданата нормативна регулация пред предизвикателството на **жертви от трети страни с *амбиции за усядане в приемащите държави***, с възприятия за трафика като предпочитана или поне не нежелана житейска перспектива, с висока и безкритична адаптивност към експлоатационната среда и слаба мотивация и умения за социално вграждане. Това са имигранти със сложни лични истории, идващи от територии на военни конфликти, религиозни гонения, хуманитарни кризи, потиснически и тоталитарни управления и други обстоятелства, представляващи заплаха за техни фундаментални права, включително социален контекст, в който тези права не се ценят и гарантират. Отношенията с трафиканта по-често нямат изразен насилствен характер, не предизвикват травматична реакция у жертвата и се основават на вид предприемаческо сътрудничество, в което жертвата обективно получава ползи, до каквито няма достъп в родината си (напр. материални доходи, определен житейски стандарт, степен на сигурност, степен на лична свобода и др.) и поради това не винаги има мотиви да съдейства за осъждането на трафиканта, особено ако той изпълнява ангажиментите си към нея. Такъв пострадал не се възприема като жертва, склонен е да позитивира положението си на експлоатация и трудно бива разпознат като жертва на основата на традиционните протоколи за идентификация.

5. Нови форми на експлоатация

В допълнение към вече очертаните другаде нови явления в експлоатационната престъпност следва да се отбележи оригинален принос на българската наука с идентифицирането и обосноваването като вид експлоатация на използването на зависими граждани с избирателни права за манипулиране на изборните резултати чрез контролиране на вота им, включително чрез целенасоченото им набиране, транспортиране и приемане в съответния избирателен район такава цел независимо от съгласието им.[96] Явлението съдържа всички родови признаци на експлоатация и на трафик на хора.

[96] Подробен анализ и обосновка в **Николов, Владимир**. Особености на мотива при престъпления против избирателните права. Криминологична характеристика на извършителя. // В: Сборник доклади от Национална конференция по повод 110 години от рождението на проф. д-р Иван Ненов и 90 години от рождението на проф. д-р Цеко Цеков, С: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024.

ДЯЛ ВТОРИ:

АНАЛИЗ НА НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИЯ РЕЖИМ НА ТРАФИКА НА ХОРА И НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА ПО ПРИЛАГАНЕТО МУ

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Най-обобщено явлението трафик на хора може да бъде определено като процес, при който едно или повече лица биват въвличани в предприемаческо начинание, насочено към поставянето им в положение, нарушаващо техни основни права, от което деецът извлича някаква полза, включваща винаги и имотна облага.

Основните особености на престъплението, произтичащи от криминологичните му характеристики и решаващи за превенцията му, са:

1. Дейност. Трафикът на хора не е еднократен, случаен или изолиран акт, а продължително осъществявана и развиваща се във времето поредица действия, подчинени на обща цел или комплекс от цели, сред които преобладава експлоатационната. Мотивационният и изпълнителският механизъм са сложни, динамични и променливи. Изпълнителните деяния типично се извършват при фактически усложнения – разкъсване на елементите на деянието по време и място на извършване, продължително въздействие върху пострадалия, последователно изпълнение към множество пострадали, промяна в начините, средствата и подхода на изпълнение според престъпната обстановка – и могат да имат външното проявление на продължавана престъпна дейност. Трафикът на хора не е характерен само с едно деяние, нито с една форма на изпълнителното деяние, квалифициращите му признаци се проявяват по различно време и не винаги могат да бъдат отнесени само към конкретно деяние, пострадалите се въвличат в последователност или по начини, които усложняват връзките с формите на деянието, целите и квалифициращите признаци, като не всички квалифициращи признаци са съвместими помежду си, относими към всяка форма на деянието и към всяка от целите.

2. Предварителен характер, подготвящ експлоатация. Трафикът на хора не включва експлоатация. Той обективно я подготвя и субективно е насочен към нея. Той технически не се осъществява извън съвкупност с други престъпления и рядко е най-

тежкото престъпление, определящо най-тежкото наказание за съвкупността. Навлизането в експлоатационния етап на престъпната дейност по отношение на конкретен пострадал е свързано с изпълнението на престъпни множества, които обективират експлоатацията. Признаците на експлоатационния етап имат наказателноправно значение за квалификацията, тъй като могат да ориентират за целта на трафика, пострадалите лица, механизма на трафикиране и евентуалното наличие на квалифициращи признаци, но не са част от същинския трафик на хора.

3. Експлоатационна насоченост. Дейността, в която трафикът на хора се обективира външно, е съставомерна само когато е подчинена на експлоатационна цел. Последната доминира мотивационния механизъм и субективната страна, като промените в нея или в структурните ѝ връзки с други съвместими с нея цели не са значими за квалификацията. Експлоатационните цели могат да еволюират една в друга и да се съчетават, като само целта за задържане в принудително подчинение поглъща останалите. Трафикът на хора може да се ръководи от различни цели по отношение на различни (групи) пострадали, които се трафикират едновременно – по едно и също време и в рамките на една операция.

4. Устойчивост. Трафикът на хора е типичен представител на т.нар. експлоатационна престъпност, чиято основна криминологична характеристика е нейната дълбока интегрираност в житейската етика, стратегии за справяне и поведенчески стереотипи *на дееца и на типичната жертва*. Трафикът е характерен с много високи нива на рецидив, необратима и ранна криминализация на дееца и трудна за преодоляване виктимизация на типичната жертва.

Поради всичко описано, трафикът на хора **типично се осъществява групово, вкл. организирано**. Еднолично извършителство или обикновено съучастие между малцина са възможни само в ранните етапи на дейността. Масово използван е механизмът на **посредственото извършителство** с използване на трафикирани лица, клиенти на експлоатационните услуги и трети лица (напр. превозвачи, наемодатели и др.).

Факторите, които обуславят явлението трафик на хора, са идентични с тези, които обуславят още явленията „**дискриминация**“ и „**домашно насилие**“. Всяко от трите е самостоятелно, а не частен случай или проявление на друго. И трите в съвременния им вид

започват развитието си едновременно (през 80-те г-ни на XX век), като рухването на комунистическите режими в Европа временно забавят разпознаването им като независими от кризите на прехода. Поради това нормативната реакция срещу тях на международно ниво датира от края на 90-те и в основната си част се формира през първото десетилетие на новия век. Тяхната превенция се подчинява на общи фактори и въздействия.

Общият макросоциален фактор за трите явления са процесите на разпад на традиционното семейство, свързани с преформулиране на социалните роли на мъжа и жената, ценностови трансформации, разширяващи полето на неприкосновеност на личния живот (и по-конкретно навлизане на модели на личен живот, които традиционните ценностни системи посрещат с укор) и социалното овластяване на групи, които традиционно търпят рискове от социално отхвърляне. Описаните процеси са мащабни и продължителни и естествено съпровождани от негативни явления, представляващи социални реакции на противодействие и съпротива, които имат за последица засилване и поява на нови форми на социално неравенство и отхвърляне и в същността си са насилствени. От гледище на социалните науки те представляват регрес към социални явления, принадлежащи към исторически по-ранни етапи на развитие на обществата и свързани със социални институти за задържане в подчинение (напр. форми на поробване, вкл. обвързване в дълг, принудителни форми на брак и съжителство, трудово подчинение, продажба на хора и др.).

За да възникне и се прояви, трафикът на хора и свързаната с него експлоатация се нуждае от социален контекст, в който са едновременно развити практики на дискриминация и на домашно насилие и деецът и пострадалият са ценностово и поведенчески формирани при такъв ранен социален опит. Тези явления определят както нагласата за експлоатация, така и поведенческите, мотивационните и нравствените механизми, в които тя се изразява.

Трафикът на хора има и много специфични допълващи фактори, придаващи му национални особености, вкл. очакванията деецът да бъде разкрит и наказан, а доходите – отнети, съотношение на инвестиции и очаквани печалби (трафикът на хора в престъпните среди се счита нискорисков и високодоходен), конкуренцията на пазара на експлоатация и структурата и обемите на търсенето на този пазар и др.

II. ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОТНОСИМИТЕ ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НАДНАЦИОНАЛНИ СТАНДАРТИ

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
ТРАФИК НА ХОРА: ОБЩО ПОНЯТИЕ И ОБХВАТ НА КРИМИНАЛИЗАЦИЯТА	
Конвенция на СЕ за борба с трафика на хора	**Член 4 Определения** a) "**трафик на хора**" означава набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора посредством заплаха за използване или самото използване на сила или други форми на принуда, отвличане, измама, въвеждане в заблуждение, злоупотреба с власт или състояние на зависимост или даване или получаване на пари или облаги за постигането на съгласието на лицето, имащо власт над друго лице, за целите на експлоатирането му; експлоатирането включва най-малкото използване с цел проституиране на друго лице или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, робство или дейности, сходни с робството, поставяне в положение на зависимост или отнемането на телесни органи; b) **съгласието на жертва** на "трафик на хора" да бъде подложена на някоя от формите на експлоатация, предвидени в буква a) на този член, се счита за ирелевантно, когато е използвано което и да било от средствата, изброени в буква a); c) набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането **на дете** с цел експлоатация се разглежда като "трафик на хора", дори ако не включва някое от средствата, предвидени в буква a) на този член; d) "дете" означава всяко лице, което не е навършило 18 години; e) "**жертва**" означава всяко физическо лице, което е предмет на трафик на хора, съгласно определението в този член.
ПТХ на ООН *С Решение 2006/618/ЕО и Решение 2006/619/ЕО относно подписването на ПТХ* ***ЕС ратифицира ПТХ***	**Член 3. За целите на този протокол:** (a) "**трафик на хора**" означава набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора чрез заплаха или използване на сила или други форми на принуда, отвличане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение или чрез даване и получаване на плащания или други облаги за получаване съгласието на лице, което има контрол върху друго лице, с цел експлоатация; експлоатацията включва като минимум експлоатиране на проституцията на други лица или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, робство или дейности, сходни с робството, заробване или отнемане на телесни органи; (б) **съгласието** на дадена жертва на трафик на хора относно намерението за експлоатация, изложена в точка (a) на този член, се счита за невалидно в случай, че са използвани някои от средствата, изброени в точка (a); (в) набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането **на деца** за целите на експлоатацията следва да се счита за вид "трафик на хора", дори и ако това не включва нито едно от средствата, изброени в точка (a) на този член; (г) под "дете" следва да се има предвид всяко лице под 18-годишна възраст.
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** 1. Държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че следните умишлени деяния са наказуеми: [**трафик на хора**] набиране, превоз, прехвърляне, подслоняване или приемане на лица, включително размяна или прехвърляне на контрола над тези лица, посредством заплаха за или употреба на сила или други форми на принуда, посредством отвличане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение, или посредством даване или получаване на плащания или облаги, с оглед получаване на съгласието на лице, което има контрол над друго лице, с цел експлоатация. 2. **Уязвимо положение** означава положение, при което засегнатото лице няма действителна или приемлива алтернатива освен да понесе тази злоупотреба.

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
	3. **Експлоатацията** включва най-малко експлоатация на извършвана от други лица проституция или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, включително просия, робство или практики, подобни на робството, принудително подчинение или експлоатация за престъпни дейности, или отнемане на телесни органи, или експлоатация чрез сурогатно майчинство, принудителен брак или незаконно осиновяване.. 4. **Съгласието** на жертвата на трафик на хора за експлоатация, независимо дали е планирана или действителна, е без значение, когато е използвано някое от средствата, посочени в параграф 1. 5. Когато деянието, посочено в параграф 1, е свързано с **дете**, то съставлява наказуемото деяние трафик на хора, дори и да не е използвано някое от средствата, посочени в параграф 1. Настоящият параграф не се прилага за експлоатацията чрез **сурогатно майчинство** по смисъла на параграф 3, освен когато сурогатната майка е дете 1. 6. За целите на настоящата директива „дете“ означава всяко лице на възраст под 18 години. **Чл. 18а. (1)** Държавите членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че когато е налице умисъл, ползването на услуги, предоставяни от жертва на престъпление, посочено в член 2, представлява престъпление, когато жертвата се експлоатира, за да предоставя тези услуги, и ползвателят на услугите знае, че лицето, предоставящо услугата, е жертва на престъпление, посочено в член 2.
СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ	
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** 3. **Експлоатацията** включва като минимум експлоатация на извършвана от други лица проституция или други форми на сексуална експлоатация, ...
Конвенция на СЕ от Ланзароте, 2007 г.	**Член 3. За целите на настоящата Конвенция:** а „Дете“ означава всяко лице на възраст под 18 години; б „Сексуална експлоатация и сексуална злоупотреба с деца“ включва поведението, посочено в членове 18—23 от настоящата Конвенция; в „Жертва“ е всяко дете, подложено на сексуална експлоатация или сексуално насилие. **Член 18 — Сексуална злоупотреба** 1 Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки, за да гарантира, че следните умишлени деяния представляват престъпление: а участие в сексуални действия с дете, което, в зависимост от съответните разпоредби от националното законодателство, не е достигнало законната възраст за сексуални действия; б участие в сексуални действия с дете, когато: – е използвана принуда, сила или заплаха; или – е извършена злоупотреба с установени отношения на доверие, власт или влияние върху детето, включително в рамките на семейството; или – е извършена злоупотреба с особено уязвимото положение на детето, по-специално поради умствено или физическо увреждане или положение на зависимост. 2 За целите на параграф 1 по-горе всяка страна определя възрастта, под която е забранено да се участва в сексуални действия с дете. 3 Разпоредбите на параграф 1.а нямат за цел да регулират сексуална дейност по взаимно съгласие между малолетни и непълнолетни. **Член 19 — Престъпления, свързани с детската проституция** 1 Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки, за да гарантира, че следните умишлени деяния представляват престъпление: а склоняване на дете към проституция или улесняване на участието на дете в проституция; б принуждаване на дете към проституция или извличане на печалба или използване по друг начин на дете за такива цели; в потребяване на детска проституция. 2 За целите на настоящия член изразът „детска проституция“ означава факта на използване на дете

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
	за сексуални действия, като при това се дават или обещават като заплащане пари или някаква друга форма на възнаграждение или предимство, без значение дали това заплащане, обещание или предимство са дадени на детето или на трето лице. **Член 20 — Престъпления, свързани с детската порнография** 1 Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки, за да гарантира, че следните умишлени деяния, когато са осъществени без право, представляват престъпление: а производство на детска порнография; б предлагане или предоставяне на разположение на детска порнография; в разпространяване или предаване на детска порнография; г снабдяване с детска порнография за собствени цели или за друго лице; д притежаване на детска порнография; е съзнателно получаване на достъп чрез информационни и комуникационни технологии до детска порнография. 2 За целите на настоящия член изразът „детска порнография“ означава всеки материал, който визуално изобразява дете, участващо в реално или имитирано очевидно сексуално поведение, или всяко изображение на половите органи на дете за изначално сексуални цели. 3 Всяка страна може да си запази правото да не прилага изцяло или частично параграф 1.а и 1.д към производството и притежаването на порнографски материали: – които се състоят изключително от симулирани изображения или реалистични образи на несъществуващо дете; – с участието на деца, които са навършили определената в изпълнение на член 18, параграф 2 възраст, когато тези образи са произвеждани и притежавани от тях с тяхно съгласие и единствено за собствените им лични нужди. 4 Всяка страна може да си запази правото да не прилага изцяло или частично параграф 1.е. **Член 21 — Престъпления, свързани с участието на дете в порнографски представления** 1 Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки, за да гарантира, че следните умишлени деяния представляват престъпление: а склоняване на дете към участие в порнографски представления или насърчаване на дете да участва в подобни представления; б принуждаване на дете към участие в порнографски представления или извличане на печалба или по друг начин експлоатиране на дете за такива цели; в съзнателно посещаване на порнографски представления с участието на деца. 2 Всяка страна може да си запази правото да ограничи прилагането на параграф 1. в. до случаите, когато децата са били склонени или принудени в съответствие с параграф 1.а или б. **Член 22 – Морално разложение на деца** Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки за инкриминиране на умишлено заставяне за сексуални цели на дете, което не е достигнало определената в приложение на член 18, параграф 2 възраст, да бъде свидетел на сексуална злоупотреба или сексуални действия, дори и без да се налага да участва. **Член 23 - Съблазняване на деца за сексуални цели** Всяка страна предприема необходимите законодателни или други мерки за инкриминиране на умишлено предложение, отправено чрез информационни или комуникационни технологии от пълнолетно лице, за среща с дете, което не е достигнало определената в приложение на член 18, параграф 2 възраст, за целите на извършване срещу него на някое от престъпленията, установени в съответствие с член 18, параграф 1.а, или с член 20, параграф 1.а, когато това предлагане е последвано от материализирани действия, водещи до такава среща.
ПРИНУДИТЕЛЕН ТРУД (ТРУДОВА ЕКСПЛОАТАЦИЯ) И ПРОСИЯ	
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** 3. **Експлоатацията** включва като минимум експлоатация на ... принудителен труд или услуги, включително просия, ...

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
	Пар. 11. Принудителната просия следва да се разбира като форма на принудителен труд или услуги, както е определено в Конвенция № 29 на Международната организация на труда относно принудителния или задължителния труд от 1930 г. Ето защо експлоатацията, свързана с просия, включително използването на зависимо лице, обект на трафик, за просия, попада в обхвата на определението за трафик на хора само когато са налице всички елементи на принудителен труд или услуги.
ЕКПЧ	**Чл. 4 Забрана принудителния труд** 2. Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен или задължителен труд. 3. За целите на този член не представлява „принудителен или задължителен труд“: a) всеки труд, който обикновено е задължителен за лицата, лишени от свобода в съответствие с член 5 на тази Конвенция, или по време на условно освобождаване от такова лишаване от свобода; b) всяка служба от военен характер или, в страните, където се признава освобождаване от военна служба заради религиозни или други убеждения, службата, отбивана вместо задължителната военна служба; c) всяка повинност, изпълнявана в случай на извънредно положение или бедствие, застрашаващи съществуването или благосъстоянието на обществото; d) всеки труд или повинност, представляващи елемент от обичайните граждански задължения.
Конвенция № 29 относно принудителния труд	**Член 2** 1. По смисъла на тази Конвенция изразът "принудителен или задължителен труд" означава всяка **работа или служба, изисквана от лице под заплахата на каквото и да е наказание и за която това лице не се е съгласило доброволно да я извършва**. 2. По смисъла на тази конвенция изразът "принудителен или задължителен труд" не обхваща: а) Всяка работа или служба, изисквана въз основа на законите на задължителната военна служба и която се отнася до дейности от чисто военен характер; б) Всяка работа или служба, която е част от обикновените граждански задължения на гражданите на една суверенна държава; в) Всяка работа или служба, изисквана от лице като следствие от осъждане, постановено от съд, при условие, че тази работа или служба бъде изпълнявана под надзора и контрола на държавните власти и че лицето няма да бъде отстъпено или предоставено на частни лица, частни компании или частни юридически лица; г) Всяка работа или служба, изисквана в случай на непреодолима сила, т. е. в случаите на война, бедствия, като пожари, наводнения, глад, земетресения, тежки епидемии, епизотии, нашествия на животни, насекоми или на вредни растителни паразити и изобщо при всички обстоятелства, които поставят или могат да поставят в опасност живота или нормалните условия за съществуване на цялото или на част от населението; д) Дребните селски дейности, т. е. извършените работи в пряк интерес на общността от нейните членове, дейности, които на това основание могат да бъдат разглеждани като нормални граждански задължения, възложени на членовете на общността при условие, че самото население или негови преки представители имат право да се произнесат върху обосноваността на тези дейности.
Конвенция № 182 на МОТ относно най-тежките форми на детски труд от 1999 г.	**Член 3 За целите на тази конвенция изразът „най-тежките форми на детския труд" обхваща**: (a) всички форми на робство или практики, подобни на робство, такива като търговия и трафик на деца, крепостничество заради дългове и крепостничество изобщо, както и насилствен или принудителен труд, включително насилствено или принудително набиране на деца за използването им във военни конфликти; (b) използването, доставянето или предлагането на деца за проституция, за производство на порнография или порнографски изяви; (c) използването, доставянето или предлагането на деца за незаконни дейности, в частност за производство и трафик на наркотици, определени в съответните международни

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
	договори; (d) работа, която по своето естество или при обстоятелствата, при които се упражнява, е възможно да увреди здравето, безопасността и морала на децата.
Задължителни насоки на МОТ от 2005 г.	**Хипотези, в които винаги е налице принудителен труд:** - възлагане на труд чрез физическо или сексуално насилие или заплашване с такова; - ограничаване на придвижването на работника или задържането му на работното място или в обкръжаващата го зона, включително когато трудът е мотивиран от „зависимост поради дълг"; - забавяне на възнаграждение или отказ от заплащането му; - отнемане и задържане на документи за самоличност, така че работникът да не може да напусне работното място, нито да докаже самоличността и правното си положение; - заплаха с предаване на органите на властта; - принудително оказване на услуги; **- просия.**
ЕКСПЛОАТАЦИЯ ЗА ОТНЕМАНЕ НА ТЕЛЕСНИ ОРГАНИ	
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** 3. **Експлоатацията** включва като минимум ... отнемане на телесни органи.
ПРИНУДИТЕЛНО ПОДЧИНЕНИЕ И РОБСТВО, ВКЛ. ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ДЕЦА	
ДКПР	**чл. 1 [***препраща към понятието за* ***робство*** *по чл. 1 Конвенцията за премахване на робството от 1927 г.***]** положение или състояние на физическо лице, спрямо което се упражняват някое или всички правомощия, присъщи на правото на собственост. **(а) Зависимост поради дългове**: положението или състоянието, възникващо вследствие залагане от длъжника като гаранция на дълга своя личен труд или на труда на зависимото от него лице, ако надлежно определяната стойност на извършваната работа не се прихваща за погасяване на дълга или ако продължителността на тази работа не е ограничена и характерът ѝ не е определен. **(б) Крепостничество**: положението или състоянието на арендатор, който по силата на закон, обичай или договор е задължен да живее и да полага труд на земя, принадлежаща другиму, или да предоставя определени услуги на собственика на земята, възмездно или не, и не е свободен да промени това положение. (в) (i) [**продажба на жена в брак**] Обещаване или предаване в брак на жена, лишена от правото да откаже, срещу заплащане на парична сума или непарично обезщетение на нейните родители, законни представители, семейство или друго лице или група, която упражнява власт над нея. (ii) [**продажба на съпруга**] Право на съпруга, на неговото семейство или на неговия род да предаде жена, която му е съпруга, на друго лице срещу получаване на обезщетение или при други обстоятелства. (iii) [**Наследяване на съпруга**] по силата на изрично правило (закон или обичай) след смъртта на съпруга си жената става съпруга на друго лице, което е негов наследник. (г) Предаване на дете от единия или и от двамата му биологични родители или законния му представител на друго лице, независимо дали срещу обезщетение или не, с цел това дете или неговият труд да бъдат експлоатирани.
ЕКПЧ	**Чл. 4 Забрана на робството** 1. Никой не може да бъде държан в робство или в принудително подчинение.
Харта за	**Член 5 Забрана на робството и на принудителния труд**

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
основните права	1. Никой не може да бъде държан в робство или в принудително подчинение. 2. Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен или задължителен труд. 3. Трафикът на хора е забранен.
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** 3. **Експлоатацията** включва като минимум ... робство или практики, подобни на робството, принудително подчинение, ... пар. 11 За да се отчетат последните развития във връзка с явлението трафик на хора, настоящата директива ... включва допълнителни форми на експлоатация. ... Когато обаче е засегнато дете, евентуалното съгласие никога не следва да се счита за валидно. Понятието „експлоатация за престъпни дейности“ следва да се разбира като експлоатирането на лице да извършва, inter alia, джебчийство, кражби от магазини, трафик на наркотици и други подобни дейности, които са наказуеми и предполагат финансово облагодетелстване.
Конвенция № 182 на МОТ	**чл. 3** **(а)** всички форми на робство или практики, подобни на робство, такива като **търговия и трафик на деца**, **крепостничество** заради дългове и крепостничество изобщо, както и **насилствен или принудителен труд**, включително **насилствено или принудително набиране на деца за използването им във военни конфликти.**
Задължителни Насоки на ООН за прилагане на КТОП и ПТХ[97]	Предаване на **дете** от единия или и от двамата му биологични родители или законния му представител на друго лице, независимо дали срещу обезщетение или не, с цел това дете или неговият труд да бъдат експлоатирани, вкл. незаконно осиновяване. Всякакви други форми на труд, който по своето естество или обстоятелствата, при които се полага, е вероятно да увреди здравето, сигурността или морала **на децата**. Използването, склоняването или предлагането **на дете** за извършване на незаконни дейности, по-конкретно произвеждане и трафик на наркотици.
ДРУГИ ВИДОВЕ ЕКСПЛОАТАЦИЯ	
Директива 2011/36/ЕС	**Член 2 Престъпления, свързани с трафик на хора** а) 3. **Експлоатацията** включва като минимум ... или експлоатация чрез сурогатно майчинство, принудителен брак или незаконно осиновяване б) 5. Когато деянието, посочено в параграф 1, е свързано с дете, то съставлява наказуемото деяние трафик на хора, дори и да не е използвано някое от средствата, посочени в параграф 1. Настоящият параграф не се прилага за експлоатацията чрез сурогатно майчинство по смисъла на параграф 3, освен когато сурогатната майка е дете.“

[97] Legislative Guides for the Implementation of the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto. UNODC. October, 2004, 258-259, A/55/383/Add.1.

III. НАЦИОНАЛЕН НАКАЗАТЕЛНОПРАВЕН РЕЖИМ

	НАКАЗАТЕЛЕН КОДЕКС: ОСНОВЕН РЕЖИМ
Раздел IX Трафик на хора Глава втора, Особена част	**Чл. 159а.** (1) Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъдат държани в принудително подчинение независимо от съгласието им, се наказва с лишаване от свобода от две до осем години и глоба от три хиляди до дванадесет хиляди лева. (2) Когато деянието по ал. 1 е извършено: 1. спрямо лице, ненавършило осемнадесет години; 2. чрез използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуждение; 3. чрез отвличане или противозаконно лишаване от свобода; 4. чрез използване състояние на зависимост; 5. чрез злоупотреба с власт; 6. чрез обещаване, даване или получаване на облаги; 7. от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата му, наказанието е лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева. (3) Когато деянието по ал. 1 е извършено спрямо бременна жена с цел продажба на детето, наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от двадесет хиляди до петдесет хиляди лева. **Чл. 159б.** (1) Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора и ги преведе през границата на страната с целта по чл. 159а, ал. 1, се наказва с лишаване от свобода от три до дванадесет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева. (2) Ако деянието по ал. 1 е извършено при условията на чл. 159а, ал. 2 и 3, наказанието е лишаване от свобода от пет до дванадесет години и глоба от двадесет хиляди до петдесет хиляди лева. **Чл. 159в.** Който използва лице, пострадало от трафик на хора, за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъде държано в принудително подчинение независимо от съгласието му, се наказва с лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева. **Чл. 159г.** Когато деянието по чл. 159а - 159в представлява опасен рецидив или е извършено по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, наказанието е лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба от двадесет хиляди до сто хиляди лева, като съдът може да постанови и конфискация на част или на цялото имущество на дееца.
Раздел I. Общи стопански престъпления, Глава шеста, Особена част	**Чл. 227. (2)** Наказанието по ал. 1 се налага и на лице, което наеме на работа незаконно пребиваващ на територията на Република България чужденец, за който деецът знае, че е пострадал от трафик на хора.
Обща част	**Чл. 16а** (1) Не е виновно извършено деянието, което е осъществено от лице, пострадало от трафик на хора, когато е било принудено да го осъществи в пряка връзка с това му качество.

1. Степен на транспониране и хармонизация на наднационалните стандарти при криминализацията на трафика

НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАДНАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ	
	Съответствие	Отклонение
ОБХВАТ НА КРИМИНАЛИЗАЦИЯТА		
Чл. 159а (1) **Чл. 159б (1)** (основен състав)	НЕ	**Разширяване на обхвата (свръхкриминализация):** Според международния и европейския законодател трафикът на пълнолетни лица **задължително** се осъществява чрез използване на незаконни методи, които заличават възможността трафикираните да формират свободна воля или да ръководят поведението си според нея. Българският законодател разширява общото наказателноправно понятие за трафик на хора, като извежда признаците за начина на осъществяване на изпълнителното деяние извън основния състав (чл. 159а, ал.1) и ги въздига в квалифициращи (чл. 159а, ал. 2 от НК). Едновременно с това той приема, че съгласието на преместваните никога, вкл. по основния състав, няма правно значение, независимо от възрастта му. Разширението засяга съответно и обхвата на основния състав на трансграничния трафик.
Чл. 159а (2), т. 1	НЕ	**Нормативна празнота**: не е обхванатата хипотезата, в която дете участва в група пострадали заедно с пълнолетни лица.
Чл. 159а (2), т. 2-5	ДА	
Чл. 159а (2), т. 6	НЕ	**Пълно отсъствие на транспониране и хармонизиране. Наднационалното задължение не е изпълнено. Криминализирано е друго явление, за каквото липсва наднационално задължение и в мотивите си законодателят не е обосновал нужда от криминализирането му (фантомна криминализация).** Това е мотивирането на жертвата чрез даване, обещаване или получаване *от нея (?!)* на облаги, за да приеме да бъде експлоатирана. Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК предполага съдействие и пълнолетие на жертвата, тъй като тя е страна по договарянето с дееца. Тя, съответно деецът, се ръководи от желание за облагодетелстване в причинна връзка с експлоатацията. Всички наднационални стандарти, вкл. Директива 2011/36/ЕС, КБТХ, ПТХ и др., описват хипотеза на облагодетелстване (даване, получаване, обещаване на облага), което **мотивира не поведение на жертвата, а на трето лице, под чийто контрол тя се намира**. Даването, обещаването или получаването на облага повлиява волята на това трето лице да окаже някакво съдействие на трафиканта – да му предостави фактическата или друга власт върху пострадалия, да участва в експлоатацията му и т.н. Жертвата не е страна по договарянето. Хипотезата се отнася и до случаите на продажба на хора за експлоатационни цели. Обещаването, получаването и даването на облаги са насочени към формиране на съгласие, тъй като изграждат у пострадалия цел за облагодетелстване от неговото собствено трафикиране или цел чрез трафикирането си да облагодетелства другиго. В този смисъл те го **мотивират, без да опорочават волята му**. Обещаване на облага е налице, когато у жертвата са формирани представи, че тя

НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАДНАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ	
	Съответствие	**Отклонение**
		ще извлече в бъдеще материални ползи от експлоатацията си. Тяхното действително последващо получаване не променя хипотезата от „обещаване" в „даване" на облага. Даване на облага е налице, когато жертвата е получила такава облага, за да предприеме поведението, в което се изразява нейната експлоатация. Когато на пострадалия са едновременно давани и обещавани облаги, даденото не трябва да е част от обещаното, за да е налице квалификация и по двете предложения на разпоредбата на чл. 159, ал. 2, т. 6 от НК. В противен случай квалификацията зависи от това кое действие – даването или обещаването, са мотивирали съдействието на пострадалия. Когато той се е приобщил към престъпното начинание, след като е получил обещана облага, нейното даване ще погълне обещаването ѝ. Когато е проявил съгласието си да сътрудничи за трафикирането си още при обещаването, даването на облагата следва да се преценява като елемент евентуално от друг квалифициращ признак или при индивидуализацията на отговорността. Най-проблемната хипотеза на признака по чл. 159а, ал. 2, т. 6 е получаването на облага. Систематичното тълкуване води до извода, че получател е деецът, а жертвата е мотивирана да му сътрудничи, за да може той да се облагодетелства материално от експлоатацията ѝ. Това предполага жертвата *сама и независимо от трафиканта да се подлага на експлоатация*, за да го издържа, да финансира негови начинания или да погасява негови финансови задължения, като се ръководи единствено от морално-емоционални подбуди.
Чл. 159а (2), т. 7 **чл. 159б (2)** **чл. 159в** **чл. 159г**	ДА	Съставите на чл. 159в и чл.159г са само частично засегнати от широкия обхват на основните състави на чл.159а и чл. 159б
ФОРМИ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ДЕЯНИЕ		
Набира	ДА	
Транспортира	НЕ	**Нормативна празнота относно преместване на пострадалия без използване на превозно средство** В езика на произход на наднационалния стандарт „транспортира" (‘*transportation’*) означава „преместване на хора и вещи от едно място на друго"[98], като не се свързва с определени средства или начини. Чл. 2 от Директива 2011/36/ЕС изрично предвижда превоза и прехвърлянето като форми на изпълнителното деяние, но е безразличен дали националният законодател ще опише тези деяния с една или с две думи. Аналогична е позицията и на ПТХ. От значение е да се обхванат и двете хипотези. Според стеснителното тълкуване, дадено от ВКС с ТР № 2/2009 г на ОСНК обаче, транспортирането е действие на преместване на пострадалия в пространството чрез превозно средство лично от трафиканта или от друго лице (вкл. жертвата), с което трафикантът съзнателно си служи. Деянието не обхваща преместване или прехвърляне на пострадалия без превозно средство, вкл. с ходене пеша или носене.
Укрива	ДА	

[98] **Woodford, K., Jackson, G**. Cambridge Advanced Dictionary, 2003 г.

НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАДНАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ	
	Съответствие	**Отклонение**
Приема	ДА	
Бележка: Всяко от изпълнителните деяния на трафика на хора може да включва **размяна или прехвърляне на контрол върху пострадалите**. Това положение е част от определението за трафик на хора по чл. 2 от Директива 2011/36/ЕС. Размяната и прехвърлянето на контрола са резултатни действия, при които фактическата власт върху пострадалия преминава от един към друг трафикант. Тази власт може най-общо да бъде определена като фактическа или юридическа възможност за оказване на едностранно въздействие върху правното положение или волята на лицето по начин, който му пречи свободно да избира и осъществява поведението си. При прехвърлянето на контрол пострадалият е един и сменя контролиращия го деец. При размяната всеки от трафикантите се освобождава от контрола върху един или няколко пострадали и получава контрола върху един или няколко други пострадали. Стандартът е транспониран. Описаните действия на размяна и прехвърляне на контрол не са самостоятелни форми на изпълнителното деяние, а възможни хипотези на всяка от тях, осъществявани в условия на множество извършители, независимо дали е налице съучастие между тях. Възможно е контролът да бъде предаван в рамките на друг вид престъпление за единия от извършителите (например, чл. 178, чл. 190, чл. 192 от НК). Тогава съучастието с другия деец би било в извършване на това друго посегателство, което не пречи поне единият съучастник да действа и с експлоатационна цел и да носи отговорност за множество престъпления.		
ПРЕДМЕТ И ДРУГИ ОБЕКТИВНИ ПРИЗНАЦИ		
Отделни лица	ДА	
Групи постадали	ДА	
„Независимо от съгласието“	НЕ (основен състав)	Отклонението възниква само за основните състави на чл.159а, ал. 1 и свързания с него чл. 159б, ал 1 поради криминализацията на трафика на пълнолетни лица с тяхно съгласие, без съставите да съдържат признаци на въздействие върху волята на жертвата. Според наднационалните стандарти съгласието на пълнолетната жертва няма правно значение **само ако върху волята ѝ е въздействано по някой от изчерпателно изброените начини, които я опорочават** и които в НК са въздигнати в квалифициращите признаци по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5. Според тези стандарти този трафик е без автентично съгласие на жертвата независимо от субективните ѝ позиции и твърдения. Тъкмо с оглед тази концепция липсва указание за криминализиране на трафик на пълнолетни лица с тяхно автентично и неповлияно съгласие. Ако опорочаващо въздействие не е оказвано, признакът „независимо от съгласието“ получава различно съдържание – тъй като в тези случаи съгласие винаги има - каквото не е предвиждано в наднационалните актове и не е уточнявано от българския законодател.
	ДА	
ЕКСПЛОАТАЦИОННИ ЦЕЛИ		
Използване за развратни действия	ДА	
Използване за	НЕ	Принудителният труд се осъществява по определение без съгласието на трудещия се.

НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАДНАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ	
	Съответствие	**Отклонение**
принудителен труд	(основен състав)	Трудовата експлоатация следвателно не е възможна цел на трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие.
	ДА (всички останали състави)	
Използване за просия	НЕ (основен състав)	Използването за просия е явление, обособено чрез отделяне от принудителния труд и принудителното подчинение, в рамките на които е получавало наказателноправен отговор до влизане в сила на Директива 2011/36/ЕС. То се извършва само при несъгласие на просещия и поради това не е възможна цел на трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие.
	ДА (всички останали състави)	
Използване за отнемане на телесни органи, тъкани, клетки или течности	ДА	**Разширяване на обекта на защита**: въвеждането на тъканите, клетките и течностите като възможен предмет на отнемането представлява **значим национален принос** към общите понятия за експлоатационна престъпност и конкретно за трафика на хора. То позволява да се даде защита в случаи на трафик с цел отнемане на яйцеклетки за незаконни репродуктивни дейности, на различни видове тъкани и други клетки за трансплантационни цели, търговия с кръв и незаконно кръводаряване и други дейноти, опасни за здравето и живота на жертвата и на бъдещи потребители на отнетата телесна част.
Използване за държане в принудително подчинение	НЕ (основен състав)	Принудителното подчинение (поробването) изключва по определение волята на пострадалия и не е възможна цел на трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие.
	ДА (всички останали състави)	
Продажба на дете, носено от бременна жертва на трафик, след неговото раждане	Тази цел не е предвидена в наднационален стандарт. Тя представлява **национален принос към възможните експлоатационни цели на трафика на хора**, които наднационалните стандарти не изброяват изчерпателно. Тя представлява конкретизация на целта за поробване на бъдещото дете. След раждането си то се превръща в пострадал по чл. 159а, ал. 2, т. 1 НК. Неразривната връзка между двете цели обуславят трафика на майката като приготовление към трафика на новороденото. Обсъжданата цел е възможна цел на трафика на пълнолетни жени с тяхно съгласие.	
Използване чрез сурогатно майчинство	НЕ	Нормативна празнота. Отделни хипотези на трафик с тази цел се обхващат от трафика по чл. 159а, ал. 3 НК
Използване за	ДА	Незаконното осиновяване е проявна форма на принудителното подчинение.

НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАДНАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ	
	Съответствие	Отклонение
незаконно осиновяване		
Използване за принудителен брак	НЕ	Хипотезата би могла да попадне в определението за принудително подчинение, ако има признаците на институт или обичай, приравнен на робството, например продаване на жена в брак, наследяване на съпруга и продаване на собствена съпруга. Извън тези хипотези, вкл. когато пострадалият е мъж, е налице празнота. Тази цел също не може да се осъществи със съгласието на пострадалия.
НОРМАТИВНА ПРАЗНОТА		
Извършителят е улеснил чрез информационни и комуникационни технологии разпространението на изображения / видеоматериали, / други подобни материали със сексуален характер с участието на жертвата или е разпространил такива изображения / материали	НЕ	Задължението за въвеждане на описания признак произтича от чл. 4, б. б), пар. 3, б. б) Директива 2011/36/ЕС. Неговото систематично място би могло да се търси в нова разпоредба на чл. 159а, ал. 2, т. 8 НК.

Установените отклонения имат редица неблагоприятни последици извън неспазването на наднационалните указания за криминализация.

1.2. Обхват на криминализацията

Законодателното решение за криминализиране на трафика на пълнолетни лица с тяхно съгласие, което не е защитено в мотивите към законопроекта за въвеждане на Раздел IX, поражда следните преки резултати:

Първо, то насърчава изнасянето на трафикантската дейност извън територията на страната, тъй като явлението по основния състав не е криминализирано никъде другаде („ефект Делауеър“). Налице е нормативен макросоциален фактор, допринасящ за утвърждаването на държавата като страна на произход, който насърчава външния трафик на пълнолетни български граждани. Извън юрисдикцията на България деецът не е заплашен от наказателно преследване, трафикираните лица нямат качеството

жертви, а доходите от експлоатацията им не са получени от престъпна дейност, поради което не могат да са предмет на изпиране на пари и могат свободно да се ползват в икономиката. Когато престъплението е извършено изцяло или отчасти в чужбина, но попада под българска юрисдикция, възникват **трудности в наказателноправното сътрудничество с властите на държавата по местоизвършване** поради липсата на двойна наказуемост.

Второ, разширяването на обхвата насърчава концентрирането на ресурсите на държавата в преследване и наказване на трафик на хора с ниска опасност и изтощава правосъдието в изясняване на границите с несъставомерни явления. Това застрашава **правото на личен[99] и семеен живот** от нахлуване на наказателна репресия в тяхното защитено от държавна намеса поле. Междувременно действително тежките проявления на ТХ, по отношение на които именно са установени наднационалните задължения за преследване и наказване и които са обхванати от квалифицираните състави, не са обезпечени с достатъчно ресурс за ефективен отговор.

Възникват рискове от изкуствено генериране на формално индентифицирани жертви и **виктимизиране на лица, които не са пострадали от общественоопасно деяние или то не е трафик на хора**, но получават специални права на достъп до разнообразни видове закрила, помощ и подкрепа и на финансова компенсация от държавата.

При толкова широк основен състав липсата на **състав за наказуемо приготовление** към трафик на хора поражда проблеми, тъй като приготовление към квалифицираните състави винаги е с по-висока опасност от явлението по чл. 159а, ал. 1 НК, но то не се преследва. Такива са например случаи на купуване на билети, набавяне на документи за самоличност, пътни визи, разрешения за пребиваване, наемане на помещения, сключване на договори, осигуряване на транспортно средство и други действия, с който се подготвя извършването на отделни форми на изпълнителното деяние на трафика, но които не са част от него. Това **предизвиква практиката да търси допълнително разширяване на основните състави към такива явления или да изгражда нагласи на подценяване на**

[99] Съгласно трайната практика на ЕСПЧ доброволната пълнолетна проституция е обхваната от правото на личен живот.

престъплението трафик на хора. Наднационалните стандарти не изискват и чуждестранната практика не съдържа примери за криминализация на приготовлението към трафик на хора, който сам по себе си е приготовление към увреждащи експлоатационни престъпления.

Трето, извеждането на начините за преодоляване на несъгласието на пострадалия извън основния състав прави невъзможно осъществяването му с цели, изключващи съгласието – трудова експлоатация, принудително подчинение, използване за просия. Запазването им като възможни цели в субективната страна на чл. 159а, ал. 1 НК е законодателна грешка, която обърква правораздаването и нарушава границите между основен и квалифицирани състави, както и съдържанието на признака „независимо от съгласието“.

Според наднационалните стандарти **съгласието на пълнолетната жертва няма правно значение само ако върху волята ѝ е въздействано по начин, който я опорочава**. Ако такова въздействие не е оказвано – какъвто е обективният състав на чл. 159а, ал. 1 – признакът „независимо от съгласието“ получава различно съдържание, каквото не е предвиждано в наднационалните актове. Всъщност, никой не знае какво е то, тъй като нито законодателят е осъзнал разликата, нито в практиката тя е разпозната и тълкувана. Това застрашава законоустановеността на състава по чл. 159а, ал. 1 НК.

Ако при трафик с конкретни цели това съгласие никога не е налице, тъй като те го изключват, но е опорочено по начин, различен от описаните в чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК, застава въпросът за установяване как точно е опорочено като част от доказването на целта. Нито националната, нито чуждестранната практика, нито науката съдържат някакви примери или насоки за такива методи. Напротив, наднационалните стандарти изчерпателно изброяват методите, опорочаващи волята на пълнолетната жертва. Други методи, дори да бъдат изнамерени, не са част от понятието за трафик на хора. Отделно, възниква абстрактната възможност трафик, осъществен с цели, допускащи съгласие, също да може да бъде осъществен без съгласие, но отново без да са налице обстоятелства по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК.

Този хаос в приложното поле и признаците на обективния състав може да бъде преодолян **само ако основният състав бъде декриминализиран или ограничен**

изключително до трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие. Ако законодателят настоява да запази състава, е необходима съответна редукция на целите само до тези, които не изключват съгласието (сексуална експлоатация и отнемане на телесни части). Трафик на пълнолетно лице с другите цели следва да бъде отделен или в самостоятелен квалифициран състав, в който ще липсват признаци за метода на въздействие върху волята със съответните неясноти относно приложното му поле, или – далеч по-подходящо и съгласувано с наднационалните актове – да се погълне от сегашния квалифициран състав на чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК, каквито без друго са тенденциите в практиката.

Четвърто, България и нейните държавни политики срещу трафика на хора изпадат в неблагоприятна сравнимост с други държави. Държавата е постоянно упреквана за снизходителен подход към трафика, без да се отчита, че политиките ѝ в обхвата на чл. 159а, ал. 1 НК са проява на репресивен, а не на щадящ подход. С чуждестранни подходи следва да се сравняват само политиките ѝ от обхвата на чл. 159а, ал. 2 и 3 и чл. 159б, ал. 2 НК. Това изисква компетентно изясняване на спецификите на националния подход при предоставяне на информация за целите на международни сравнения, каквото обаче отсъства при контакта на националните власти с международни и чуждестранни институции. Това компрометира образа на държавата, обезсилва нейните високи постижения в борбата срещу престъплението и внася ирационалност в даваните към нея препоръки и в политиките ѝ по изпълнението им[100].

1.2. Нормативната празнота в материята на трафика на деца

Нормативната празнота в чл. 159а, ал. 2, т. 1 НК поставя практиката на изпитание всеки път, в който трафикът е с множество жертви или спрямо група жертви и сред тях има деца. Най-разпространеният подход, разрешен от ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС, е на разделно преследване и наказване на трафика на деца и трафика на пълнолетни (повдигане на обвинение и съдебно произнасяне с отделни диспозитиви). Това води до изкуствено разкъсване на единна престъпна дейност с игнориране на значими връзки между жертвите и неспособност да се формира адекватен отговор при случаи на

[100] Типичните примери са редовните доклади на Държавния департамент на САЩ в материята на трафика на хора, оценките за България и препоръките към нея в който са напълно лишени от всякаква информираност за спецификите на националния обхват на криминализация. Макар и по-рядко, такава неосведоменост засяга и доклади на GRETA, ЕК, СЕ и ОССЕ.

навършване на пълнолетие в хода на трафика, промяна в състава на групи пострадали в хода на трафикирането, идентифициране на целта и др.

1.3. Грешката в криминализираното явление в чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК

Обещаването, даването и получаването на облаги е необходима тема в постигането на уговорките между дееца и пълнолетната жертва за нейната експлоатация при всяка от експлоатационните цели, която не изключва съгласието на трафикирания по основния състав. Това превръща обсъжданото квалифициращо обстоятелство в конкретизация на типичен мотив, съдържащ се в субективната страна на основния състав. Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК **не допринася за повишаване на степента на обществена опасност на деянието спрямо основния състав** и дублира неговия обхват и обект. Също както и основният състав, този по чл. 159а, ал. 2, т. 6 не може да бъде извършен при цели, изключващи съгласието, като пострадалият винаги е пълнолетен и винаги действа в условия на осведоменост за целите на трафика и със съгласие с тях. Този признак е несъвместим с признаците по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК, които изключват съгласието.

Примери от практиката, които едновременно илюстрират рисковете, произтичащи от формулировката на чл. 159а, ал. 1 и чл. 159а, ал. 1, т. 6 НК, са[101]:

> При запознанство в Русе между две проституиращи жени едната се оплакала на другата от сводника си и споделила, че иска да се освободи от него и да се премести в друго населено място. Другата (пловдивчанка) предложила да ѝ помогне, като ѝ осигури автобусен билет до Пловдив и я настани временно в дома си, докато нещата потръгнат. По време на разговора ѝ подарила евтини обеци и шалче. Според съда „осъществена е формата на изпълнителното деяние „набира". Деянието е извършено при условията на чл. 159а, ал.2, т.6, понеже подсъдимата обещала на пострадалата, че ще ѝ купува дрехи, чорапи, обеци, ще ѝ дава пари от дейността ѝ като проститутка, че ще ѝ даде мобилен телефон." „Под „набиране" се разбира осигуряването на жертвата с оглед да бъде транспортирана"[102]. Станалото е обективно и субективно несъставомерно и засяга правото на личен живот на двете жени. Изпълнителното деяние „набира" е заместено с приготовление към транспортиране и с признака по чл. 159а, ал. 2, т. 6, като изцяло отсъстват признаци за наличие на експлоатационна цел.
>
> Подсъдимата (46 г., украинка със средно образование, Неосъждано, майка на две деца) имала злополучен брак от 1995 г., в който понасяла домашно насилие до раздялата със съпруга си. Тогава започнала да се препитава с еротични масажи в наета квартира. Публикувала обява в еротичен вестник с текст „жена търси колежка за работа", на която се отзовали посочените от обвинителната власт за „пострадали" четири жени. Тя се срещнала с всяка и ѝ разяснила замисъла на обявата

[101] **Присъда от 01.08.2017 г. по н.о.х.д. № 1707/2015 г. на СпНС**, потвърдена с Решение №3/19.04.2019 г. по в.н.о.х.д. № 97/2018 г. на АпСпНС и Решение № 160/19.11.2019 г. по н.д. №583/2019 г. I н.о. на ВКС.

[102] **Присъда № 98/2008 г. по н.о.х.д. № 944/2008 г. на РС-Пловдив.**

> съквартирантките да ползват помещението, като всяка проституира за себе си и сама си намира клиенти и си урежда срещите с тях. Цената на стандартните услуги била еднаква, а за нестандартните - по договорка с клиента. Часовете на срещите се записвали в тетрадка. Половината средства се оставяли в обща каса за общо ползване (наем, хигиенни материали, поддържане на обяви във вестника). Жените си имали доверие и работили по този начин до „разкриването“ си[103]. Обвинението е за еднородна съвкупност от четири деяния с квалификация по чл. 159а, ал. 2, т. 6, пр. 1, вр. с ал. 1 НК.

1.4. Формата на изпълнителното деяние „транспортира“

Стеснителното тълкуване, постановено с ТР № 2/2009 г. на ОСНК относно формата на изпълнителното деяние „транспортира“ поставя НК в противоречие с указанията на Директивата и ПТХ, както и в несъгласуваност със ЗБТХ.

Разпоредбата на пар. 1 ЗБТХ въвежда понятие за трафик на хора за целите на този закон, в което е употребено както „транспортиране”, така и „прехвърляне”. Разликата в понятията по НК и по ЗБТХ допуска случаи, в които едно и също деяние ще е едновременно несъставомерен трафик без възможност пострадалият да защити правата си в наказателния процес и трафик по ЗБТХ със съответните права на закрила, защита и подкрепа, предоставяни на жертви на трафик по този и редица други ненаказателни закони. Такива случаи излъчват объркващи двойствени послания към извършителите и пострадалите, каквито всяка демократична нормативна система би следвало да избягва, за да не създава условия за противоречиво правоприлагане и свързан с него риск от нарушаване на права на човека.

[103] Осъдителна **Присъда от 12.10.2020 г. по н.о. х.д. № 9030/2017 г., на СРС**, отменена с оправдателна нова въззивна **Присъда № 260014/ 29.01.2021 г. по в. н. о. х. д. № 4254/2020 г. на СГС**, отменена изцяло поради неправилно оправдаване (чл. 348, ал. 1, т. 1 НПК) с **Р № 60165 от 15.04. 2022 г. по н.д. № 726/2021 г., III н.о. на ВКС**.

ПРЕПОРЪКА:

1) Режимът на престъплението трафик на хора следва да бъде приведен в съответствие с наднационалните указания.
2) Ако бъде запазен, действащият основен състав по чл. 159а, ал. 1 НК следва да бъде преформулиран, като от него бъдат изведени хипотезите на трафик с експлоатационни цели, които изключват съгласието на пострадалия.
3) Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 следва да бъде преформулиран в съответствие с наднационалните изисквания, като се отнася до обещаване, даване или получаване на облаги за получаване на фактическата власт над отделни лица или групи от хора от лицата, които ги контролират.
4) Признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 1 следва да бъде преформулиран и да се отнася както до отделно лице, ненавършило 18 години, така и до групи пострадали с участие на такова лице.
5) Формата на изпълнителното деяние „транспортира“ да бъде допълнена с „премества“. Това ще съгласува понятията за трафик на хора по НК и по ЗБТХ, чийто пар. 1, който за целите на този закон възпроизвежда понятието за трафик на хора съгласно международните актове, употребява както „транспортира”, така и „прехвърля”;
6) Да бъдат запълнени нормативните празноти в режима на трафика на хора, възникнали с изменението на Директива 2011/36/ЕС.

2. Обект, систематично място и система на престъпния трафик на хора

Трафикът на хора има със сложен групов обект, в чийто обхват влизат разнообразни обществени отношения, свързани с различни групи основни права на човека, отразяващи различни аспекти от свободата и неприкосновеността на неговата личност. В най-голяма степен видът на засегнатите обществени отношения се определя от специалната цел, която придава престъпен характер на изпълнителното деяние и определя начина, по който другите признаци влияят на обхвата и съдържанието на обекта. Тези групи обществени отношения засягат половата свобода и половата неприкосновеност на човешката личност и половия морал; правото на труд и свързаните с него права; свободата на формиране, изразяване и следване на собствената воля; свободата за разпореждане с тялото, вкл. телесна неприкосновеност; гражданската идентификация на лицата и др.

Комплексният обект определя трафика като престъпление, засягащо личността цялостно. Съставящите го подобекти **принадлежат към груповия обект на Глава втора,** тъй като засягат онзи фундаментален пласт от гарантирани права, които дефинират

личността в правен смисъл и осигуряват нейното съществуване. Това са правата, свързани с физическото ѝ оцеляване и предпазването ѝ от въздействия, компрометиращи нормалното ѝ физиологично, умствено и емоционално функциониране. Тяхното увреждане е годно да разруши юридическия статус на личността и нейната правосубектност.

Поради това приобщаването на Раздел IX към Глава втора съответства на съдържанието и правната ценност на неговия обект, а поместването му като последен раздел от тази глава подчертава и връзката с груповия обект на Глава трета. **Това систематично място следва да се запази**. При евентуално разместване на подредбата на престъпленията при бъдеща работа върху нов НК следва да се обсъди възможността материята на трафика да бъде обособена в самостоятелна глава, която да следва престъпленията против живота, телесната неприкосновеност, правото на свободно придвижване и свободно формиране на волята и половата свобода и да предхожда посегателствата срещу други права и свободи на гражданите.

Съставите на трафика на хора са характерни с множественост на формите на изпълнителното деяние, а някои разпоредби криминализират форми на усложнена престъпна дейност (съставни и двуактни престъпления). Структурата на изпълнителното деяние е в основата на критерия за основното видово деление на трафика на хора на вътрешен (национален) и трансграничен (международен, външен). Централно е понятието за вътрешен трафик по чл. 159а, ал. 1 и 2, което може да се разглежда като **родово понятие за трафик на хора** изобщо. Понятията за международен и експлоатационен трафик се изграждат или като се добавят (международен), или като се видоизменят (експлоатационен) елементи от състава на вътрешния трафик.

3. Експлоатационните цели на трафика на хора

Законовият критерий за видово разграничение на целите, е видът експлоатация. Той се определя комплексно от вида на увредените групи права и естеството на увреждането им, а не от вида облаги, извличани от дееца, или други особености на мотивацията му

3.1. Цел използване за развратни действия (сексуална експлоатация)

Целта използване за развратни действия представлява субективна насоченост на деянието към създаване на условия за трети лица (едно или няколко ясно определени или

неограничен брой предварително неидентифицирани лица), както и за трафиканта да извършват, възмездно или безвъзмездно, блудство, съвкупление или хомосексуално действие с лицето, предмет на трафика. Когато трафикът е с тази цел, той е насочен срещу половата свобода и неприкосновеност на жертвата и срещу половия морал[104].

Най-често тази цел се проявява като използване на **проституирането на другиго и използване за порнография**. Тези хипотези са изрично определени като случаи на сексуална експлоатация от наднационалните стандарти, както и от всички чуждестранни законодателства, които изрично определят вида им[105].

Съдебната практика свързва експлоатационната цел с представи за бъдещо извличане на облага от развратните действия на жертвата. Поради това съдебните актове приемат, че еднократното встъпване в полови действия с пострадалия, за което деецът е заплатил, не съставлява субективно съставомерен трафик[106].

3.2. Цел използване за принудителен труд (трудова експлоатация), за просия и за задържане в принудително подчинение (поробване)

3.2.1. Принудителният труд е конституционно забранено посегателство върху трудови права на гражданите (чл. 48, ал. 4 от КРБ). Понятието по произход не е наказателноправно, а международно трудовоправно. От конвенции на МОТ и стандарти за тълкуването им то навлиза в ЕКПЧ и практиката на ЕСПЧ, който се солидаризира с МОТ[107], както и в актове на ООН и ЕС (вж. Раздел II от този Дял). Според тях принудителният труд е „**всяка работа или служба, изисквана от едно лице под страх от някакво наказание, която работа или служба това лице не е приело да извършва доброволно**". Понятието има четири признака:

1) принудителният труд е *труд,* т.е. физическа или умствена дейност, упражнявана за постигане на определен полезен резултат[108]. Ако тя няма такава целенасоченост,

[104] **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч.

[105] Албания, Германия, Италия, Македония, Молдова, Русия, Румъния, Словакия, Сърбия, Турция, Украйна, Чешката Република и др.

[106] **Решение № 57/2010 г. на II н.о. на ВКС, Решение № 82/2010 г. на I н.о. на ВКС**.

[107] ЕСПЧ, Решение от 26.10.2005 г. по делото *Siliadin v. France.*

[108] **Стойнов, Александър.** Наказателно право. Обща част. Пробация. Сиела, С., 2005, с. 25.

принудителното ѝ възлагане може да представлява изтезание или нечовешко или унизително отношение, но не е принудителен труд.

2) изпълнението е възложено от лице, което е заинтересовано резултатът да бъде постигнат и е в положение да определя съществените елементи на дейността и условията, при които се осъществява. Световен доклад на МОТ от 2009 г. отбелязва, че положението на принудителен труд се **определя от естеството на отношението между пострадалия и възложителя, а не от типа извършвана работа**, включително нейната законност, правоспособността и квалификацията на изпълнителя да я извършва.

3) липсва съгласието на трудещия се. Този въпрос е сред най-подробно разработените в наднационалните стандарти. ЕСПЧ въвежда формула за липса на съгласие, когато трудещият се не е предложил доброволно да изпълнява възложената му работа. Дори предварително съгласие да е било дадено, неговата продължаваща валидност следва да се преценява като фактически въпрос на основата на всички обстоятелства по случая, вкл. пропорционалността на тежестите спрямо ползите за трудещия се, тъй като **нарушената възмездност може самостоятелно да обуслови принудителност**[109]. Съгласие отсъства, когато **работодателят злоупотребява с властта си** или се възползва от уязвимостта на работниците си, за да ги експлоатира[110]. Принудителността може да възникне и след наемането на работа. МОТ подчертава, че съгласието е опорочено, когато **липсва възможност за оттеглянето му**, след като веднъж вече е дадено[111]. Въпросът се преценява към момента на възникване на принудителността, а не към момента на наемане на работа или даване на съгласие за наемане[112]. Съгласие няма и когато **отсъства знание**

[109] ЕСПЧ, Решение от 23.11.1983 г. по делото *Van der Mussele v. Belgium*; ЕСПЧ, Решение от 26.07.2005 г. По делото *Siliadin v. France*; ЕСПЧ, Решение от 11.10.2012 г. по делото *C.N. and V. v. France*; ЕСПЧ, Решение от 04.06.2015 г. по делото *Chitos v. Greece*; ЕСПЧ, Решение от 30.03.2017 г. по делото *Chowdury v. Greece*. Съгласие липсва когато достъпът до дадена професия е непропорционално обременен с тежести спрямо ползите от практикуването ѝ или те са прекомерни, като например задължение за бъдещо отслужване на голям брой години на дадена длъжност или в дадена кариерна система без (адекватна) възможност за напускане, за успоредно полагане на друг вид труд или за друг работодател или без уравновесяващо предоставяне на привилегии и облекчения, като например държавно финансирана професионална квалификация, сигурност на работното място, социални придобивки и др. (*Van der Mussele, Chitos)*.

[110] ЕСПЧ, *Chowdury v. Greece.*

[111] МОТ, световен доклад ‘The Cost of Coercion’, приет на Международната конференция по труда, 2009 г., пар. 25. Аналогично в ЕСПЧ, Дело *Chitos.*

[112] ЕСПЧ, *Chitos.*

относно който и да е съществен елемент от работата или условията, при които се осъществява, включително място, време, продължителност, режим на изпълнение, възнаграждение и пр., както и когато **формираното знание за тези елементи е невярно**. В тези случаи пострадалият може да даде само привидно съгласие, защото е заблуден или неинформиран.

4) във връзка със съгласието, но с известна самостоятелност международните стандарти очертават **заплахата от наказание**, ако трудът не се изпълнява. Този елемент се тълкува като застрашаване на трудещия се с неблагоприятни за него последици. Те може и да нямат характер на законоустановена санкция. Достатъчно е да се изразяват в отнемане на предимства и права, пречки пред упражняване на права, засягане на интереси и др. Според МОТ такива са: физическо насилие, налагане на ограничения и заплахи с насилие, адресирани към трудещия се или към негови близки, заплахи с финансови и икономически санкции, вкл. свързани с възникване или непогасяване на дългове, наказателни глоби и конфискации на документи и имущество[113].

На принудителен труд са **приравнени редица хипотези, в които се приема необоримо, че отсъства съгласие**[114].

- труд, възлагането на който е извършено чрез **физическо или сексуално насилие или заплашване** с употреба на такова. Заплашването може да се осъществи както чрез преки действия на заплашващия, така и чрез създаване на обстановка, в която съществува непосредствена опасност от незабавно упражняване на насилие срещу пострадалия или трето присъстващо лице, или която създава у пострадалия убеждение за неговата или на другиго непосредствена застрашеност с насилствено посегателство над половата или телесната неприкосновеност.

- **ограничаването на придвижването на работника или задържането му на работното място или в обкръжаващата го зона,** включително когато трудът е мотивиран от **„зависимост поради дълг"**. В тези случаи винаги е налице и незаконно лишаване от свобода.

- **всяко забавяне на възнаграждение или отказ от заплащането му.**

- **отнемането и задържането на документи за самоличност,** така че работникът да не може да напусне работното си място, нито да докаже самоличността и правното си положение. Това ограничава свободата на придвижване и изолира и ограничава възможността на пострадалия да потърси и получи съдействие от трети лица и от държавата по местопребиваване или по произход.

- **заплаха с предаване на органите на властта.** Пострадалият се намира в положение, което обективно противоречи на установени в държавата на експлоатация императивни правила, или субективно вярва, че ги е нарушил. Предаването на властта не е противоправно и не засяга действителни права и законни интереси на пострадалия, но заплашването с извършването му има значението на психологично насилие. То създава у жертвата убеждение, че ако не търпи трудовата експлоатация, за нея ще настъпят още по-неблагоприятни последици, представляващи държавна

[113] МОТ, 'The Cost of Coercion', Цит. съч. пар. 24. Вж. още ЕСПЧ, *Chitos*.

[114] Legislative Guides for the Implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto. UNODC. October, 2004, 258-259, A/55/383/Add.1.

санкция за осъществено правонарушение. Особеност на опасността от настъпването им е нейната постоянност и внушението за неизбежност, ако работещият не приеме експлоатацията.

- **принудителното оказване на услуги и просия** (чл. 2, ал. 3 Директива 2011/36/ЕС).

3.2.2. Просията представлява специфичен вид дейност, изразяваща се в изрично или конклудентно мотивиране на неограничен брой трети лица да дарят на просещия неголеми парични суми или вещи на ниска единична стойност, за да подпомогнат издръжката му[115]. Явлението е основано върху солидарността в обществото, в което гражданите взаимно се подкрепят, за да избегнат социалното отпадане на тези, които са загубили материалната основа, осигуряваща им общоприетия минимален стандарт за съществуване.

Използването за просия е противоправно мотивиране на другиго да извършва такава дейност системно, като събраната милостиня се отнема изцяло или частично от дееца.

Защитата срещу използването за просия възниква и се развива в рамките на защитата срещу трудовата експлоатация. Връзката между двете явления произтича както от обичайното ангажиране с просия на неработоспособни лица, така и от практики на прикриването ѝ зад привидна трудова дейност, създаваща илюзията, че с милостинята се заплаща цена за някаква дребна услуга (упътване на посетители на туристически обекти, измиване на автомобилно стъкло). Причината за разделянето им е противоречивият и слабочувствителен отговор на националните юрисдикции срещу експлоатацията на просията и политическата необходимост от засилване на разпознаваемостта на явлението.

3.2.3. Целта държане в принудително подчинение е субективна насоченост на деянието към мотивиране на пострадалите да предприемат поведение или да пребивават на място противно на своята и съгласно чужда воля[116]. Подчинението е характерно с известна **трайност и непрекъснатост**. Целта обхваща поведение на пострадалия, което не може да се разбира нито като полагане на труд, нито като извършване на развратни действия или просене.

---

[115] **Пушкарова, Ива.** Престъпленията по българския наказателен закон, свързани с трудова експлоатация, и стандартите на МОТ. – В: Сб. Международна научно-практическа конференция „МОТ и България“ – 100 години и занапред. С:УИ „Св. Климент Охридски“, 2019.

[116] **Стойнов, Александър**. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. С: Сиела, 2003 г., с. 231.

Понятията за принудително подчинение, вкл. робство и подобни на него практики и институти, са с международен произход и се изясняват чрез анализ на международни договори, по който България е страна и обяснителните насоки към тях (вж. Раздел II от този Дял). То е коментирано в научната литература[117].

> Тясното понятие се отнася до правното положение или фактическото състояние на човек, спрямо когото се упражнява някое или всички правомощия, присъщи на правото на собственост. Търговията с роби е самостоятелно явление. Институтите и обичаите, приравнени на робството, се групират според особеностите на поробения в три групи.
>
> Към първата се отнасят **зависимостта за дългове** и **крепостничеството**, които не зависят от особеностите на пострадалия и често засягат и неговото семейство и членовете на домакинството му.
>
> Втората група обхваща практики за поробване на жени, основаващи се на деформации на брачното положение на жената – **продаване в брак**, **продаване на собствена съпруга** и **наследяване на съпруга**.
>
> Най-богата е групата на практиките за **поробване на деца** – предаване на дете от единия или и от двамата му биологични родители или законния му представител другиму с цел то или неговият труд да бъдат експлоатирани, вкл. незаконно осиновяване; полагане на принудителен или задължителен труд[118], вкл. принудително или задължително мобилизиране за участие във въоръжени конфликти и използване за просия; сексуална експлоатация, вкл. използване на проституция и за порнография; използване, склоняване или предлагане за извършване на незаконни дейности, вкл. кражби, произвеждане и трафик на наркотици; всякакви други форми на труд, който по своето естество или обстоятелствата, при които се полага, е вероятно да увреди здравето, сигурността или морала на децата, вкл. тежък домакински труд.

Анализът на съдебната практика очертава престъпни практики, характерни с изолиране и лишаване на пострадалия от лично време и пространство, вкл. чрез отнемане и смяна на документи за самоличност, постоянно придружаване, забрана за контакт с други лица, задължителни текущи контакти с дееца, задължителна продължителност и ритуалност на ежедневни дейности. Описаните ограничения са с**истемни и организирани в стратегия** за държане в подчинение. Отношението към пострадалия е подчертано

[117] В научната литература са изказани различни мнения за съотношението на понятията „принудително подчинение“ и „робство“. Едното становище ги приема за синоними или поне за достатъчно близки, за да може законовото понятие „принудително подчинение“ да обхване законово непознатото понятие „робство“ (вж. **Пушкарова, И**., Трафикът на хора. Цит. съч., с. 101 и сл.). За критика на това мнение и коментар на алтернативни възгледи вж. **Велчев, Борис.** Робството и българското наказателно право. С:Сиела, 2016, с. 153 и сл., където е обоснована и авторовата теза, че между двете понятия съществуват разлики. Предложеният анализ дава аргументи и в полза на теза, че робството е по-тясното понятие.

[118] *Принудителният* труд се полага при условията на чл. 2 от Конвенция № 29 на МОТ и разкрива белезите, установени в Насоките на МОТ от 2005 г. *Задължителният* труд се полага въз основа на императивна нормативна разпоредба, чийто адресат е определена група деца, към която принадлежи и поробеното дете.

дехуманизирано и деперсонализиращо[119], а **експлоатацията е значително по-интензивна** спрямо трафикирани с други цели хора и протича при значително по-**брутални и постоянни прояви на жестокост, характерни с унизителността си**.

Описаните особености на поробването го определят като тежко посегателство срещу личността с комплексен обект. То създава **трайно състояние на драстично ограничаване на правоспособността, несъвместими с положението на пострадалия на носител на права**[120]. Поробеният бива експлоатиран като средство за производство или третиран като вещ, спрямо която се упражняват вещни права и която може да се разменя срещу стойност и да се наследява. Робското подчинение е вид **продължено безпомощно състояние, характерно с невъзможност на поробения да го прекрати по собствена воля**[121].

Тъй като съгласието за ограничаване на правоспособността е нищожно, **несъгласието на поробения с подчиненото му положение е обективен елемент на поробването**[122], независимо дали жертвата субективно го осъзнава. При „доброволно“ договорно встъпване в робско състояние под натиска на икономическа принуда, вкл. при инициатива на пострадалия, липсва автентично съгласие, тъй като мотивът на пострадалия произхожда от убеждение за безизходица, а свободната воля предполага възможност за избор.

Робското състояние възниква по инициатива на дееца, понякога дори без пострадалият да си даде сметка за това. За целта се използват нереалистични очаквания, заблуди, неопитност, неосведоменост, интелектуални затруднения и волева нестабилност в трудни житейски ситуации, характерни за конкретния пострадал или за групата, сред която той бива набиран.

---

[119] Например, смяна на името, подлагане на глад, неполагане на грижи за здравето, хигиената, прехраната и облеклото, настаняване в опасни или негодни за обитаване помещения, изцяло едностранно и извънредно оскъдно общуване, в което деецът използва насилствени средства за изразяване. За анализ на съдебната практика по този въпрос вж. **Пушкарова, Ива.** Цит. съч.

[120] Вж. ЕСПЧ, Chowdury, **Пушкарова, Ива.** Явлението робство в българското наказателно законодателство и правосъдна практика – В: сп. De Jure, т. 8, бр.2/2018 г. **Пушкарова, Ива.** Трафикът на хора. Цит. съч., **Велчев, Борис.** Цит. съч.

[121] Макар, както основателно се отбелязва във **Велчев, Борис**. Цит. съч. с.23, то да не премахва изцяло възможността на поробеният да взема и някои самостоятелни решения, несвързани със самото робско състояние.

[122] В българската правна литература това разбиране е единодушно.

Извършителят заблудил пострадалите родители на 6 малолетни и едно непълнолетно дете, че ще им осигури трудова заетост в съседна държава, за която осигурил пътуването им. Двамата били безработни, издържали се от социални помощи и клошарство, живеели при изключително тежки битови условия, като мъжът бил с начално образование, а бременната му жена – напълно неграмотна. В чужбина деецът ги настанил в жилището си, където ги държал изолирани и без парични средства. След раждането на детето ги заблудил, че е родено с увреждания и оставено в социално заведение, като преди това получил подписа на майката върху декларация на чужд език за даване на съгласие за осиновяване. От значение за разбиране на психологията на поробените лица е удивителното обстоятелство, че семейството пострадало за втори път през следващата 2009 г. от аналогично престъпление, осъществено от двама други извършители, които не само продали новороденото, но и не заплатили на бащата положения от него труд. [123]

Типичните стратегии за обвързване в дългова зависимост например започват като великодушно даден заем или дарение за посрещане на жизненоважни разноски и внезапно ескалират в неотстъпчива и неочаквана за длъжника претенция за незабавно издължаване с невъзможна за плащане прогресираща капитализираща се лихва. Искането е скрепено с различни форми на насилие и ултимативно алтернативно предложение пострадалият да приеме да бъде експлоатиран или да разреши експлоатацията / продажбата на свои близки (деца).

Във всички случаи уговорката между страните за експлоатацията на длъжника или трето лице не трансформира паричното му задължение в трудова или друга лична престация, чието изпълнение погасява дълга. Полагането ѝ само отлага плащането или създава условия за набавяне на доходи, от които дългът да бъде евентуално изплатен в бъдеще. Поради това предложението за експлоатация често е привидно „очовечено“ от обещания за печалба, която може дори формално да надхвърля общия размер на дълга към този момент. Практиката погрешно ги схваща като обещания за обогатяване на длъжника, който винаги е мамен, че някога ще получи нещо за труда си. Тези средства са предназначени за изплащане на дълг, който междувременно расте. Длъжникът не разполага с никаква сигурност, че ще бъдат платени - често самата експлоатационна престация се изразява в поведение, което не може да се остойности, дори самото то да има за резултат имотна облага (акт на просия или на кражба няма собствена стойност, каквато има законният труд, и не е равностоен на получената милостиня или на отнетите вещи). Така поробеният може да бъде заставен да проси или да краде безсрочно. **Дългът има**

[123] Вж. **ОА по д.п. № 4207/2010 г. на РП-Бургас**.

функцията да го склони да приеме експлоатацията, но експлоатацията не е предназначена да съдейства за изплащането на задължението.

> През лятото на 2010 г. двамата извършители дали 200 лева в заем на семейство за спешен ремонт на покрива на дома им. Съпрузите живеели с петте си малолетни деца в дълбока бедност в къща без прозорци, без зидан под и без легла. Познавали извършителите, които често посещавали района им и бил известни с агресивността си. Когато през есента извършителите научили за бременността на съпругата, я посетили, докато била сама, и поискали да им върне заема, който според тях бил нараснал с лихвата до 800 лева. Когато им заявила, че не може да плати, ѝ предложили да роди детето си в чужбина и да го даде за осиновяване срещу 2000 евро. Отказът ѝ бил посрещнат със заплахи за побой над мъжа ѝ, които тя приела за сериозни и дала съгласие. Дни по-късно била превозена до град в съседна държава и настанена при познати на извършителите, без пари и без да говори местния език. Когато споделила с домакините си, че не желае да се раздели с детето, те успели да ѝ помогнат да се свърже с близки и да се прибере в България въпреки съпротивата на извършителите. Семейството сигнализирало органите на реда, когато натискът за връщане на дълга от 800 лева бил подновен.[124]

Процесът на приспособяване на пострадалия към състоянието на робство, особено при продължително и внезапно настъпило поробване, често се проявява в защитни психични реакции на привидно приемане на положението и негови субективни интерпретации като избрано, предпочетено и дори желано. Те възникват след като поробването е настъпило и не са израз на автентично съгласие, тъй като принудителността на подчинението изключва самостоятелността на волята. **Принудителното подчинение е високорисково за живота и здравето на пострадалия.** Това е сред отличителните особености на трафика с такава субективна насоченост, поради което той е с относително по-висока степен на обществена опасност в сравнение с трафик при всяка от другите цели при равни други условия.

Правното значение на описаните стандарти за наказателното правораздаване е на пряко действащо право[125]. Нормите, които използват понятието за принудителен труд, принудително подчинение и просия, **са бланкетни** и препращат към съответните наднационални дефиниции. Те не предоставят на националния съд свобода да ги тълкува, а го задължават да попълва диспозициите им, като правилно определи акта, към който препращат и в който съдържанието им е нормативно определено.

---

[124] **ОА по д.п. № 4937/2010 на РП-Бургас**.

[125] Прякото действие на определенията на конвенциите на МОТ, ООН и СЕ в материята на наказателното право е изяснено и в Решение на Конституционния съд № 7/1992 г. по КД № 6/1992 г.

В този смисъл принудителен не е труд, който се полага при наличие на сила или заплашване („принуда“ по други състави на НК). Такъв възглед противоречи на материалния закон и показва неразпознаване на бланкетния характер на признака „принудителен труд“ в чл. 159а, ал. 1.

3.3. Цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност

Тази цел е субективна насоченост на деянието към окончателно отделяне на определен един или повече органи или клетки от тялото на пострадалия приживе, съответно тъкан или течност, не по установения за това ред или с непозволени цели[126]. При квалификацията водещ е медицинският критерий, който определя дадена част от живия човешки организъм като орган, тъкан, клетка или течност

Органът се определя като биологична структура от специализирани клетки, която изпълнява определена биологична функция съгласувано с други органи.

Тъканта е материя, съставена от клетки със сходен строеж и функции и се дели на епителна, съединителна, мускулна и нервна.

Клетката е най-малката структурна и функционална единица на живия организъм, която може да се самообновява, саморегулира и възпроизвежда.

Телесната течност се дели на вътреклетъчна и извънклетъчна (кръвна плазма, лимфа, гръбначномозъчна течност, перитонеална течност, жлъчка, вътреочна течност и др.).

Престъпното отклонение от установения законов режим за отнемане на съответните части от тялото се проявява като липса на изискуемото информирано съгласие на жертвата или на законните ѝ представители, неспазване на медицинските условия за оперативна интервенция или извършването ѝ с немедицински цели, включително опити върху хора. Отнемането винаги засяга негативно анатомичната или функционалната цялост на организма на пострадалия, поради което по необходимост уврежда неговото здраве. Трайността и обратимостта на увреждането, както и причинната връзка с причинено при отнемането прогресивно влошаване на здравето са обстоятелства, несвързани със съставомерността.

3.4. Цел продажба на детето на бременна жертва на трафик, незаконно осиновяване, сурогатно майчинство

Целта да бъде продадено детето, носено от бременна жертва на трафик, след като бъде родено, представлява субективна насоченост на деянието към бъдещо възмездно и окончателно предаване на малолетно лице, родено живо от друго трафикирано лице, във

[126] Вж. още **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека. Цит. съч., с. 231. Там се поддържа, че предназначението на отнетите органи е без значение за съставомерността на трафика.

фактическата власт на лица, различни от рождените му родители и от други лица, които имат законови права или задължения да полагат за него грижи[127]. При продажбата се прекъсва връзката на новороденото с тези лица и обикновено се заличава истинският му произход.

Тази цел съдържа представи за окончателно прекъсване на връзката на детето с биологичните родители. Купуващите са трети лица без кръвна връзка с него. Това определя целта по чл. 159а, ал. 3 като **частен случай на целта детето да бъде поробено**, при който наказателноправната защита е изтеглена преди раждането му. Формулировката е безразлична към мотивите за самата продажба, което позволява да бъдат изцяло обхванати **всички известни практики за незаконно осиновяване** и **частично обхваща случаи на трафик на жени с цел използване на детеродната им способност** (сурогатно майчинство).

3.5. Разграничения и съотношения на целите. Трафик с множество цели

Съдържанието на целите ги определя като съвместими. **Едно деяние може да се ръководи от множество цели**, стига никоя от тях да не е целта за поставяне в принудително подчинение, тъй като тя поглъща останалите. За правилното определяне на целта е необходимо да се установят правата на жертвата, срещу които деянието е основно насочено. При трафик с множество цели квалификацията трябва да се преценява много внимателно, ако пострадалият не се противи например на сексуалната си експлоатация, но се съпротивлява на трудовата.

Например:

При намерение за отнемане на телесни части, за да се улесни полагането на определен вид принудителен труд (джебчийски кражби) или за осакатяване с оглед по-успешна просия, субективното отношение съответства на цел за трудова експлоатация, съответно използване за просия. Когато се използва трудът или просията на **обвързано в дълг лице**, целта е за задържане в принудително подчинение. Когато се използва **проституирането или участието в порнография на пълнолетен пострадал**, целта е за сексуална, а не трудова експлоатация съгласно изричната позиция на международните актове. Няма значение дали тези дейности са признати и регулирани стопански дейности в държавата на експлоатация.

Ако обаче нарушението на правата на пострадалия надхвърля необходимото и присъщото на обичайните случаи на сексуална експлоатация, като нахлуването в правнозащитената сфера достигне до засягане на правоспособността, целта прераства в цел за задържане в принудително подчинение. В сравнение с целта за сексуална експлоатация тя обективно

[127] **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч.

се проявява в натрупване на квалифициращи признаци, опорочаващи волята на жертвата. Сред тях приоритетен е поставянето и задържането на пострадалия в зависимост от дееца. За установяването на такива отношения изглежда по-често се използва въвеждане в заблуждение, а за поддържането им – физическо и психическо насилие, винаги съпроводено с драстично ограничаване на свободата на придвижване в пространството.

Субективното намерение на дееца да използва принудителния труд, проституцията или порнографията на **дете** отговаря на цел да го пороби, а не на целите за трудова или сексуална експлоатация. Последните две цели **изобщо не са осъществими по отношение на дете**, тъй като детският принудителен труд, проституиране и порнография са специално приравнени на поробване.

Ако бременната жена е трафикирана още с цел да бъде използвана например за развратни действия, за принудителен труд или за просия, престъплението срещу нея ще бъде осъществено при множество цели.

В сравнение с другите цели, целта за задържане в принудително подчинение обуславя деяния с относително по-трайни и по-тежки отрицателни последствия върху психичния и физическия статус на жертвата.

4. Отделни лица и групи пострадали. Съгласието на жертвата

4.1. Жертвата на трафик на хора е правоимащата страна по обществените отношения, съставляващи обекта на трафика. В процеса на изпълнение на престъплението деецът застрашава или уврежда тези права, въздействайки пряко върху техния носител.

Някои по-общи международни актове дават указания за **съдържанието на понятието за жертва, когато то се отнася до пострадал човек**. Най-широко е определението, което дава Декларацията на ООН относно основните принципи на правосъдието за пострадали от престъпления и злоупотреба с власт. Според нея жертвата е лице, което индивидуално или колективно е претърпяло вреда, включително физическо или психично увреждане, емоционално страдание, стопанска загуба или съществено нарушение на негови основни права, чрез действие или бездействие в нарушение на наказателните закони в държавите-членки. Качеството жертва не зависи от това дали деецът е известен, задържан, обвинен или осъден, т.е. то се формира в рамките на наказателното, а не наказателно-процесуалното правоотношение и поради това има материалноправно съдържание. С това разбиране се солидаризира Директива 2011/36/ЕС, която съдържа указание за пряка и непосредствена причинна връзка между вредата, претърпяна от пострадалия, и нарушението на наказателния закон.

Тези указания са единствените съдържателни стандарти относно пострадалия от трафик на хора, тъй като специалните международни актове в материята не съдържат определение. Единствено КБТХ формално определя жертвата на трафик като всяко физическо лице, което е предмет на това посегателство.

Българският НК формулира пострадалия като „отделни лица" или „групи".

> **Група пострадали** е множество от две или повече лица, между които съществува връзка, която позволява те да бъдат разглеждани като едно цяло при изпълнение на деянието. Това са например хора, спрямо които деянието се изпълнява едновременно или между които съществува връзка на родство, съседство, домакинство и пр.
>
> **Отделни** са лица, между които няма такава връзка, но които са предмет на едно деяние, изпълнено въз основа на едно решение и представи в съзнанието на дееца, че деянието му ще засегне две или повече лица. Въпреки това съдебната практика изглежда се приобщава към разбирането, че отделни са пострадали, спрямо които трафикът е извършен с отделни деяния[128].

Съществуват два възгледа за **минималния брой на пострадалите, при който трафикът на хора е съставомерен.** Съдебната практика и теорията приемат, че това е **едно лице** и в практиката този подход преобладава[129]. Формален аргумент за това е формулировката на чл. 159а, ал. 2, т. 1 и ал. 3, според които детето, съответно бременната жена са самостоятелен единствен предмет на деянието, както и изричното указание в чл. 159а, ал. 2, т. 2 НК, че в заблуждение може да бъде въведено и само едно лице[130]. Това разбиране проблематизира и без друго усложненото разграничение между трафика на хора и съставите на сводничество (чл. 155, чл. 188 НК) и отвличане с цел предоставяне за развратни действия (чл. 156 НК).

Вторият възглед се придържа плътно към множественото число във формулировката на чл. 159а, ал. 1[131]. Той свързва трафика със системност и неднократност на действията и според поддръжниците му **жертвата винаги е множество**. Това разбиране затруднява квалифицирането на трафик на няколко отделни лица, едно от които е дете.

Допълнителни трудности създава непоследователността в тълкуването на закона, допусната от ТР № 2/2009 на ОСНК. Според него трафикът може да се осъществи с

---

[128] **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека. Цит. съч. с. 230.

[129] **Стойнов, Александър**. Пак там, с. 229; **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч. Тълкувателно решение № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС

[130] Тълкувателно решение № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС.

[131] Становище на Висшия адвокатски съвет по т.д.№ 2/2009 г. на ОСНК, от 01.04.2009 г.

отделно деяние „както срещу едно лице, така и срещу група от хора". Последната е определена просто като множество на две или повече лица, без да се изисква консолидиращ признак. Това тълкуване запазва противоречията в съдебната практика, която се затруднява при различаването на „група" от „отделни лица", които също винаги са множество от две или повече.

> Тълкувателното решение засилва объркването с декларацията, че „ако посегателството е срещу две или повече различни лица - едновременно или последователно, дейността е при съвкупност". Това становище, неподкрепено с аргументи, не само не е логично, но и противоречи на закона. Използваното понятие „различни лица" не се отличава от законовия израз „отделни лица", който изрично описва възможен предмет на трафик, осъществен с едно деяние. Изкуственото разкъсване на фигурата, зад което личи представата „една жертва-един трафик", води до абсурдни конструкции, според които едно деяние с няколко жертви представлява идеална съвкупност от трафик на хора. Според някои, главно по-ранни съдебни решения съдът е приел за възможно едновременно на едно и също място деецът да е извършил две самостоятелни деяния, всяко с единична жертва, с което е осъществил един и същ състав на трафик на хора с цел използване за развратни действия[132]. Тълкувателното решение позволява тази практика да продължи. Впоследствие тези проблеми се заобикалят с прагматичната практика за всяка жертва да се повдига обвинение с отделен диспозитив и съдът да се произнася по всеки отделно.

Само отделни решения от най-ранната съдебна практика идентифицират „**групи**" пострадали, но без да изясняват критерий за разграничение от хипотезата на множество отделни жертви[133]. Анализът показва, че в тези случаи деянието е извършено едновременно по отношение на повече от едно лице, като психофизичните му особености спрямо всяко от пострадалите са еднакви, т.е. всички лица са били третирани като единен колективен предмет на посегателството.

> При **трафик на групи** отделната жертва се подчинява и на груповия натиск на останалите пострадали поради развитието на психологически явления, типични за организирани колективи от хора. В групата индивидуалната жертва по-лесно и бързо се приспособява към условията на трафик и изоставя индивидуални стратегии за съпротива и опити за бягство. Трафикът на групи хора е с по-висока обществена опасност от този на отделни лица. Върховната съдебна инстанция греши, като

[132] **Присъда № 231/2005 г. по н.о.х.д. № 453/2004 г**. **на РС-Пазарджик** Съдът е признал подсъдимия за видновен в това, че през януари 2003 г. чрез обещаване на облага набирал отделно лице с цел да бъде използвано за развратни действия, както и че „по същото време и на същото място е извършил същото престъпление" спрямо друго лице, „като за всяко от деянията е осъден на по шест години лишаване от свобода и глоба в размер на 5000 лева". **ОА по пр.пр. № 8148/2006 г. по описа на РП-Бургас**. В този акт дейността по набиране, транспортиране и приемане, която се осъществява едновременно по отношение на две от пострадалите лица в резултат на едно и също престъпно решение, обхващащо и двете, е квалифицирана като съвкупност от еднакви състави на трафик на хора, а обвинението е повдигнато с отделен диспозитив за всяка жертва.

[133] **Присъда № 68/2004 г. по н.о.х.д. № 42/2003 г. на РС-Петрич**.

приема, че понятието „групи от хора" „има само количествено съдържание и няма значение за степента на наказателната отговорност", тъй като то безусловно утежнява последната при индивидуализацията ѝ.

За да бъдат отстранени тези проблеми, разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т. 1 следва да се отнася и до случаи на множество пострадали, сред които има поне едно дете, независимо дали тези пострадали са отделни лица или образуват група.

4.2. Съгласието на трафикирания е изрично обявено за обстоятелство без правно значение за извода за осъществен трафик (чл. 159а, ал. 1). Това законово положение, на което съдебната практика постоянно и настоятелно набляга, изисква уточнения.

Понятието се отнася до **автентично информирано съгласие** на пълнолетно лице относно всички обстоятелства, чрез които се проявява изпълнителното деяние на трафика и чрез които се осъществяват експлоатационните цели, както и последиците от осъществяването им. Непълното съгласие, което не обхваща всички етапи от процеса на трафикиране и постигане на целите му, включително когато се дължи на незнание, се приравнява на липса на съгласие[134]. Такава е хипотезата, в която лицето е съгласно да проституира или да полага незаконен труд, но не е съгласно с условията на настаняване и заплащане или не ги познава.

Необходимо е съгласието да се отнася до **обстоятелства, които обуславят поведението на децата като трафик на хора с експлоатационна цел**. Незнанието на незначителни подробности или непредвиждането на обичайни усложнения при осъществяване на уговорки, свързани с превоз, настаняване, приемане на работа и пр., не правят едно лице трафикирано или експлоатирано.

Съгласие липсва, когато е дадено за **срок или под условие -** изплащане на дълг, събиране на определена сума, завършване на образование в зоната на експлоатация, навършване на определена възраст или загуба на интерес. Трафикантът може едностранно да продължи експлоатацията, като не признае условието за настъпило или се позове на извънредни или новонастъпили обстоятелства, които според него удължават срока.

Съгласие липсва, когато **на жертвата не е дадена възможност да избира**. Хипотезата е налице и когато тя е целенасочено възпитавана да позитивира експлоатацията и да свързва с нея личното и социалното си развитие и реализация, както и

[134] **Решение № 130/2009 г. на III н.о. на ВКС**.

когато в резултат на тежка и продължителна, особено в ранна възраст, експлоатация е загубила способност да формира автентично съгласие.

Съгласието на жертвата винаги изключва възможността трафикът да има за **цел** използване за принудителен труд, за просия или държане в принудително подчинение. То заличава принудителния характер на труда, а по отношение на състоянието на робство е законово обявено за невалидно. Поради граничното положение на просията между принудителен труд и принудително подчинение, съгласие теоретично може да бъде дадено само в ограничен кръг екзотични хипотези.

Законът не отменя изцяло правното значение на съгласието, а забранява да бъде разглеждано като обстоятелство, изключващо съставомерността на трафика. Това разбиране се споделя и от ТР № 2/2009 на ОСНК на ВКС. Съгласието на пълнолетен пострадал от трафикът с цел сексуална експлоатация или отнемане на телесни части е елемент от състава, който обуславя приложението на основен, а не на квалифициран състав[135]. Съгласието се преценява към момента на изпълнителното деяние, към който се преценява и целта на трафиканта[136].

Наличието на съгласие като цяло се изследва повърхностно в съдебната практика. Указанията на закона за липса на правно значение са разпознати и интерпретирани адекватно в първите съдебни решения, но впоследствие подходът се формализира. По-късните решения почти не успяват да надхвърлят ранната констатация, според която „законодателят е приел, че жертвата на едно такова престъпление е поставена в условия, които изключват възможността за трезва преценка на ситуацията ... и поради това, априори е изключил волята на жертвата”[137]. Това становище се

[135] Според **ТР № 2/2209 г. на ОСНК на ВКС** „Доброволният характер на поведението ѝ може да има значение при индивидуализацията на отговорността на подсъдимото лице, но не и за нейното възникване, защото съгласието на жертвата ... няма юридическо значение за отговорността на дееца”. Това становище не е прецизно формулирано, поради което е частично невярно. Съгласието няма значение за възникването на отговорността, но има значение за това по кой текст тя ще бъде ангажирана, поради което не се свежда само до критерий за индивидуализация. **Решение № 51/2011 г. на I н.о. на ВКС**: „поначало съгласието на жертвата на трафик е правно ирелевантно за отговорността на осъдения, поради което правилно е отчетено [от по-ниските инстанции] единствено при индивидуализацията на определените му наказания”.

[136] **Решение № 164/2011 г. на I н.о. на ВКС**. По делото е установено, че подсъдимият пътувал по търговски работи и пострадалата го придружила, без да сподели намерения да проституира. Той започнал да я уговаря да проституира едва в държавата на крайна дестинация.

[137] **Присъда № 68/2004 г. по н.о.х.д. № 42/2003 г. на РС-Петрич**.

възпроизвежда автоматично в последвалата съдебна практика, но комплексният анализ очертава тенденция на стесняване на критерия за съгласие до субективното преживяване на жертвата, независимо от възрастта. Съдилищата започват да разширяват понятието, достигайки понякога до абсурдни заключения – например, за наличие на съгласие при трафик, осъществен чрез зависимост поради обвързване в дълг.

При интерпретиране на понятието за съгласие ТР № 2/2009 на ОСНК достига до извод, че съгласието на жертвата може да е **както доброволно, така и опорочено и „независимо дали жертвата е дете или пълнолетно лице"**. Изрично се възприема, че съгласие може да има, дори когато деецът си е послужил с въвеждане на жертвата в заблуждение, отвличане или противозаконно лишаване от свобода, използване на зависимост, злоупотреба с власт или обещание, даване или получаване на облаги. Според решението **съгласие по смисъла на чл. 159а, ал. 1 може да даде и дете**. Пълнолетието, както и особеностите на начина са определени като „фактически данни", въпреки че законът въздига всичките в квалифициращи обстоятелства.

Това разбиране разширява понятието за съгласие до степен, в която то обхваща и хипотези на явно несъгласие, тъй като жертвата действа под принуда, измама, зависимост и пр. То поощрява практиката на масово кумулиране на квалифициращи признаци, изключващи съгласието (чл. 159а, ал. 2, т. 2-5), с обещаване, даване или получаване на облага (чл. 159а, ал. 2, т. 6). Както вече бе изяснено, користният метод по чл. 159а, ал. 2, т. 6 изключва всички останали, тъй като, за разлика от тях, изисква съгласие на жертвата. Тази алтернативност между този начин и всички останали не е разпозната от ВКС, поради което ТР № 2/2009 на ОСНК достига до потвърждаване на **две от най-разпространените и трайни изкривявания на практиката в отклонение от закона**.

Първото се отнася до тенденцията признакът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 от НК да се приема за осъществен винаги, когато при въздействието си върху жертвата деецът ангажира мотиви, свързани с получаване на доходи.

Второто обуславя неправилна съдебна практика в случаи на пострадало непълнолетно дете. Субективното преживяване за съгласие у тези лица може да е много силно и убедително, но те никога не могат да формират съгласие по смисъла на чл. 159а, ал. 1, тъй като пълнолетието е негова обективна предпоставка. Поради това трафикът

спрямо тях се осъществява с **цел за задържане в принудително подчинение**. Въпреки че непълнолетните могат да дават валидно съгласие за встъпване в интимни отношения, а навършилите 16 годишна възраст са брачно дееспособни, както международният, така и националният законодател забранява те да бъдат въвличани в развратни действия. Това води до юридическа невъзможност признаците по чл. 159а, ал. 2, т. 1 и т. 6 от НК да бъдат кумулирани, въпреки че масовата съдебна практика е в обратната посока.

Наличието на ненавършила пълнолетие жертва налага специално изследване на механизмите за мотивирането ѝ, за да бъде идентифициран начинът на опорочаване на съгласието, какъвто неизбежно е използван от дееца. Този аспект на въвличане на дете в трафик почти не се анализира от съдебните органи, когато спрямо детето не е използвано насилие. Това води до слаба чувствителност на правораздаването към трайно установени механизми за трафикиране, основани например на различни видове зависимости, в които децата изпадат типично поради възрастта си и обусловени от нея отношения с възрастните.

ПРЕПОРЪКА:

7) Разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т. 1НК следва да се отнася и до случаи на множество пострадали, сред които има поне едно дете, независимо дали тези пострадали са отделни лица или образуват група.
8) Предприемане на мерки за преодоляване на възникнала – вкл. по тълкувателен път – неправилна съдебна практика.

5. Вътрешен (национален) трафик на хора (чл. 159а)

5.1. Форми на изпълнителното деяние

Основният състав на трафика на хора по чл. 159а НК изчерпателно описва четири форми на изпълнителното деяние - набиране, транспортиране, укриване и приемане на пострадали лица - които представляват различни етапи от осъществяване на явлението. Въпреки че между тях няма „задължително поставена от закона фактическа връзка”[138] и за

[138] **ТР № 2/2009 на ОСНК на ВКС**.

отговорността на дееца да е достатъчно ангажирането само с една от формите, според практиката трафикът на жертвата започва с нейното набиране[139].

В правораздаването продължават да съществуват сериозни разногласия коя фактическа обстановка на коя форма на изпълнителното деяние отговаря.

ФОРМА ДЕЯНИЕТО	ФАКТИЧЕСКИ ПРИЗНАЦИ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ДЕЯНИЕ	ТЕНДЕНЦИИ В СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА
набиране	Активна дейност по убеждаване на другиго да се присъедини към колективно начинание, обикновено осъществявано в организационна форма (група, организация), което се отличава с известна трайност и повторяемост и е насочено към неговата (на лицето) експлоатация. Набирането е свързано с действия по установяване на условия за експлоатация, които се изразяват в мотивиране на жертвата да сътрудничи или в интегрирането ѝ в система за експлоатация, включително чрез даване на разяснения и информация, установяване на контакти между нея и трети лица, осигуряване на документи и пр.[140] „Психично въздействие върху едно или няколко лица, насочено към тяхното мотивиране да участват в постигането на една или няколко от целите на престъплението"[141] Психическото въздействие върху пострадалия за „установяване на експлоатационни отношения"[142] Деецът „е приел жертвата да го следва"[143]. В тази форма деянието е формално. Достатъчно е упражняването на мотивационното въздействие, тъй като трафикът се осъществяване независимо от съгласието или съпротивата на пострадалия. Появата на несъставомерни последици се преценява при индивидуализацията, както и с оглед наличие на	Широки колебания в квалификацията. Набирането се свързва с много широк обхват дейности и е най-масово прилаганата форма по следните причини: - **липсва състав за наказуемо приготовление** към трафик на хора, а основният състав обхваща случаи, които са по-леки от приготовление към квалифициран трафик. Оттук редица подготвителни действия попадат в квалификацията за набиране, без да са част от нея (съдействие за снабдяване с документи за пресичане на държавна граница). **-широко разбиране за трафик.** Когато пълнолетен пострадал установява контакт с дееца, за да бъде трафикиран / експлоатиран от него, набирането може да се изрази и само в приемане на предложението на жертвата. Тази хипотеза е съствомерна само поради криминализирането на трафика на пълнолетни лица с тяхно съгласие и не е престъпление в никоя друга държавата. - **стесняване на понятието за транспортиране** (вж. по-долу). - **към изпълнителното деяние се отнасят признаци на квалифициращо обстоятелство, главно чл. 159, ал. 2, т. 6**. Набирането се изразява във въздействието върху съзнанието на лицето от естество да го въвлече в експлоатационни отношения (мотивиране). Обещаването / даването на облаги е начин на

[139] **Присъда № 236/2007 г. по н.о.х.д. № 871/2006 г. на РС-Пазарджик. Решение № 221/2009 г. на I н.о. на ВКС**: „транспортирането на лицата не е възможно без тяхното набиране".

[140] **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч..

[141] **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека. Цит. съч., с. 229. Възприето от ТР № 2/2009 на ОСНК.

[142] **Присъда № 236/2007 г. по н.о.х.д. № 871/2006 г. на РС-Пазарджик, ОА по ДП № 92/2005 г. на РП-Русе**.

[143] **Решение № 813/2006 г. на II НО на ВКС**.

ФОРМА ДЕЯНИЕТО	ФАКТИЧЕСКИ ПРИЗНАЦИ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ДЕЯНИЕ	ТЕНДЕНЦИИ В СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА
	съвкупност с друго престъпление. **Най-типичен пример на набиране**: разясняване на ползите и естеството на задълженията на пострадалото лице, уговаряне на условията за изпълнението им и на разпределение на доходите от експлоатация	мотивиране, въздигнат в отделен признак, а не самото мотивиране. От значение за квалификацията „набиране“ е как съдът ще мотивира, че извършеното въвлича пострадалия в експлоатационни отношения, особено когато съгласие липсва **Примери от практиката**: - сключване на формален (трудов) договор с пострадалия, прикриващ фактическа експлоатация; - временно настаняване в жилище преди транспортиране; - установяване на контакти между жертвата и трети лица; - разпространението на рекламна информация, че се „набират момичета за използване за развратни действия[144]“, включително чрез неформални мрежи, дори все още да няма конкретно идентифициран пострадал.
Транспорти-ране	Действие на преместване на пострадалия в пространството чрез превозно средство лично от трафиканта или от друго лице (вкл. жертвата), с което трафикантът съзнателно си служи (ТР № 2/2009 на ОСНК на ВКС). Деянието е резултатно. Резултатът е промяната в местоположението на пострадалия. Разстоянието е индивидуализиращо обстоятелство. Кому принадлежи превозното средство е без правно значение. Деянието може да се осъществи като продължавано престъпление при периодично преместване на същия пострадал до различни зони на експлоатация, вкл. с различна експлоатационна цел. Експлоатационната цел типично се извлича от обстоятелството, че транспортирането е към зоната на експлоатация или свързано с нея място или се осъществява в нея.	Поради даденото от ВКС тълкуване, тази форма на деянието изключва превеждане, при което пострадалият е превозван с транспортно средство. За да компенсира стеснението, практиката е склонна да квалифицира такива схеми като набиране. В допълнение буквалното тълкуване на ТР 2/2009 г., според което транспортирането „се осъществява не само когато фактически се превозва жертвата, но и когато се извършват действия, необходими за превозването ѝ”, неоснователно разширява квалификацията към ненаказуемо приготовление.

[144] **Присъда по н.о.х.д. № 1066/2008 г. на РС-Пловдив**. Набирането чрез обява в периодичния печат е обсъждано и в Решение № 10/2011 г. по в.н.о.х.д. №356/2010 г на АпС-Варна. и Присъда № 411/2008 г. по н.о.х.д. № 229/2008 г. на ОС-Благоевград.

ФОРМА ДЕЯНИЕТО	ФАКТИЧЕСКИ ПРИЗНАЦИ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ДЕЯНИЕ	ТЕНДЕНЦИИ В СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА
Укриване	Поставяне на жертвата в положение, при което нейното местонахождение е неизвестно на лицата и органите, които имат право да го знаят[145]. Деянието е резултатно - жертвата е поставена в неизвестност или за дееца е възникнало задължение за уведомяване на близките / държавата, което той не изпълнява. Обикновено се проявява като подслоняване, като е без значение дали деецът укрива при себе си или не. Не е налице укриване, когато близките имат информация за местонахождението на жертвата, но не знаят, че е експлоатирана.	
Приемане	Поставяне на пострадалия във фактическата власт на дееца – упражнявана лично или чрез другиго - с оглед експлоатацията му. Не включва действия, насочени към убеждаване на жертвата да участва в изпълнението на целта. В тази форма престъплението е резултатно – възниква положение на фактическа власт върху пострадалия. С тази форма трафикът завършва и започва експлоатационната фаза. Примери: - осигуряване на жилище / подслон; - „купуване“ на пострадалия; - посрещане и настаняване на пострадалия; - сключване на договор, прикриващ експлоатацията.	Най-проблемната форма на ИД, която най-често се конкурира с укриване и набиране. Не се разпознава краят на трафика и началото на експлоатационната фаза

5.2. Разграничения на трафика на хора от други престъпления по признаци на изпълнителното деяние

5.2.1 Трафик на хора и сводничество. Особено предизвикателство представлява разграничението между **набиране с цел сексуална експлоатация** и **сводничеството** по чл. 155, ал. 3, вр. с ал. 1 от НК в двете му форми. Колебанието между тях съпровожда

[145] **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Цит. съч.

съдебната практика от самото начало и все още не е преодоляно[146]. Делът на случаите на трафик на хора, при който се експлоатира проституирането на пострадалия, е несъразмерно по-голям в сравнение с всички случаи на трафик с друга цел, взети заедно. Поради това разграничението бързо се налага като един от основните практически въпроси.

Според различните решения: трафикът винаги поглъща сводничеството; трафикът никога не поглъща сводничеството; двете престъпления са в идеална / реална съвкупност; квалификациите им са алтернативни и следва да се приложи само едната, като предимство се отдава ту на едната, ту на другата при еднакви фактически обстановки; двете престъпления се предполагат взаимно и не могат да се осъществят поотделно; двете престъпления са неразграничими, тъй като разпоредбите им колизират [147].

Тази непоследователност е и законодателно обусловена с **разширяването на обхвата на основния състав** към трафик на пълнолетни лица с тяхно съгласие. Тя поражда трудности законовите понятия набиране, склоняване и свождане да бъдат житейски устойчиво и общовалидно разграничени.

РАЗГРАНИЧЕНИЕ НА СЕКСУАЛНИЯ ТРАФИК ОТ СВОДНИЧЕСТВОТО		
ДЕЯНИЕ	**ПОВЕДЕНИЕ, КЪМ КОЕТО ЖЕРТВАТА Е МОТИВИРАНА С ДЕЯНИЕТО**	
Набиране (чл. 159а, ал. 1)	Да съдейства за поставянето си в положение да бъде използвана за развратни действия[148], без да има лични мотиви за интимност. Налице са елементи на нейното трайно участие или на присъединяване към организационна форма, създадена за постигане на експлоатационната цел (експлоатационни отношения): предварително споразумение с дееца за цени, разпределението на доходите и начина на отчитане и превеждане на парите, на намиране на клиенти, на механизма и условията за проституиране, вкл. настаняване, транспорт до мястото на проституиране, охрана, осигуряване и дневни пари, правила за комуникация, наказания при нарушения на уговорките и др.	
Склоняване към проституция	Проституиране: извършване на развратни действия с другиго срещу облага, което по принцип няма еднократен,	Липсват експлоатационни отношения с дееца, вкл.

[146] Най-ранното наказателно производство за трафик на хора е образувано през 2003 г. по обвинение в сводничество, впоследствие изменено от прокурора в трафик на хора - Присъда № 68/2004 г. по н.о.х.д. № 42/2003 г. на РС-Петрич.

[147] Вж. подробния преглед на съдебната практика в **Пушкарова, Ива**. Трафикът на ора. Цит. съч.

[148] В същия смисъл **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека. Цит. съч., с. 229.

РАЗГРАНИЧЕНИЕ НА СЕКСУАЛНИЯ ТРАФИК ОТ СВОДНИЧЕСТВОТО		
ДЕЯНИЕ	**ПОВЕДЕНИЕ, КЪМ КОЕТО ЖЕРТВАТА Е МОТИВИРАНА С ДЕЯНИЕТО**	
(чл. 155, ал. 1, пр.1, чл. 188)	а системен характер и се извършва в рамките на даден период от време[149]. Лицето няма лични мотиви за интимност с партньорите.	договорени условия и взаимни ползи от проституирането. Деянието има инцидентен характер и не предполага партньорство между дееца и жертвата - в противен случай се поглъща от състав на трафика.
Свождане към развратни действия (чл. 155, ал. 1, пр.2)	Мотивиране на поне две други лица към встъпване в развратни действия помежду им, които могат да бъдат еднократни. Липсват експлоатационни отношения с дееца, вкл. договорени условия и взаимни ползи от свождането.	

Типични са следните примери за правосъден подход към стандартни фактически обстановки:

Пострадалата изразила пред извършителя желание да се включи в престъпното сдружение, което той ръководи, като проституира. Той ѝ разяснил конкретните особености и правилата за проституиране, споразумял се с нея за подялба на получените средства наполовина, след което тя започнала да проституира в нието от нея жилище при спазване на уговорките. След време извършителят ѝ направил предложение да продължи дейността извън България, което тя приела след споразумяване за подялба и начини на предаване на спечеленото, ценоразпис и правила за комуникация.

Дейността **погрешно е квалифицирана като сводничество**. На тази квалификация отговарят само събитията преди отпътуването за чужбина, тъй като дотогава няма трафик. Цялата дейност би била сводничество само ако трафикът на пълнолетно лице с негово съгласие не бе криминализиран[150].

Подсъдимата започнала да се препитава с еротични масажи в наета квартира. Публикувала обява в еротичен вестник с текст „жена търси колежка за работа“, на която се отзовали четири жени. Тя се срещнала с всяка и ѝ разяснила замисъла на обявата съквартирантките да ползват помещението, като всяка проституира за себе си и сама си намира клиенти и си урежда срещите с тях. Цената на стандартните услуги била еднаква, а за нестандартните - по договорка с клиента. Часовете на срещите се записвали в тетрадка. Половината средства се оставяли в обща каса за общо ползване (наем, хигиенни материали, поддържане на обяви във вестника)[151].

Дейността погрешно е квалифицирана като трафик по чл. 159а, ал. 2, т. 6 НК. Между жените липсват експлоатационни отношения, като не са налице признаци на експлоатационна цел у подсъдимата. Обстановката е евентуално уязвима на обвинение по чл. 155, ал. 3, вр. с ал. 2 НК.

Проблеми с квалификацията изобилстват в класическата хипотеза, в която **деецът подпомага проституиращата жертва в намирането на клиенти**. Практиката се люлее

[149] В този смисъл е и **ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС**.

[150] **Присъда по н.о.х.д. № 2111/2007 г. на ОС-Варна**.

[151] Осъдителна **Присъда от 12.10.2020 г. по н.о. х.д. № 9030/2017 г., на СРС**, отменена с оправдателна нова въззивна **Присъда № 260014/ 29.01.2021 г. по в. н. о. х. д. № 4254/2020 г. на СГС**, отменена изцяло поради неправилно оправдаване (чл. 348, ал. 1, т. 1 НПК) с **Р № 60165 от 15.04. 2022 г. по н.д. № 726/2021 г., III н.о. на ВКС**.

между квалификация за сводничество в двете форми и трафик, тъй като след 2004 г. в нея тече неуправляван процес на свиване на приложното поле на сводничеството в полза на нововъведените състави на трафика. ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС стабилизира редица неясноти с констатацията, че „набиране може да се извърши и чрез склоняване към проституция", която последвалите актове на първоинстанционните съдилища започват да възпроизвеждат и която не съдържа тълкувателно указание за прилагането на закона. Ценното решението обаче е възгледът, че склоняването е по-ограничена дейност, която на равнището на фактическите действия на дееца може да бъде елемент от набиране и тогава следва да бъде квалифицирана само като трафик на хора. Обратно, свождането се явява винаги само в реална съвкупност с него, макар това разбиране да е лишено от аргументация.

> Значително по-ясно тезата е формулирана в Решение № 91/2009 г. на I н.о. на ВКС: „когато набирането на жертвата на трафик е извършено със склоняване към проституция чрез убеждаване, за да се мотивира тя да следва дееца и да се съгласява, съставът на чл. 155, ал. 1, пр.1-во, вкл. квалифицираният състав на ал. 3, се поглъща от квалифицирания трафик на хора по чл. 159а, ал. 2 от НК, а когато той е реализиран чрез използване на лицето за разврат, то тогава е налице съвкупност със състава по чл. 155, ал. 1, пр. 2-ро (свождане) от НК".

Съдебната практика обаче не успява самостоятелно да преодолее законовообусловеното смесване на чл. 159а и чл. 155, ал. 3 НК.

2.2 Трафик на хора и предоставяне на помещения за развратни действия

Приемането с цел сексуална експлоатация много често се съпровожда с предоставяне на помещения за развратни действия (чл. 155, ал. 2). Въпреки съществените различия между тях, в съдебната практика съществува колебание коя квалификация следва да се приложи, когато е осъществено само едно деяние - особено когато извършителят настанява друго лице или лица в помещение, което владее, със съзнанието, че това лице или лица ще извършват системно развратни действия с различни трети лица.

Съставите на приемането и предоставянето на помещения за развратни действия **не са алтернативни и не се поглъщат**[152]. Приемането се изразява в подслоняване на жертвата и не съдържа представи, че тя ще бъде използвана за развратни действия **в помещението, в което е настанена**, а другаде. Ако представи за експлоатация в

[152] Тезата се споделя и от ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС, но по съображения за разлика в субективната страна.

помещението съществуват, е налице идеална съвкупност между трафик (приемане) и престъплението по чл. 155, ал. 2.

Поради липса на специална криминализация толерирането на проституция в помещения, които деецът владее, се квалифицира като приемане[153], но мотивирането на едно лице към порнографско представление като елемент от развлекателна програма в нощно заведение е престъпление по чл. 155, ал. 2 НК, а не приемане с цел сексуална експлоатация[154]. И двата примера очертават сексуална експлоатация и квалификацията ще зависи от това дали лицето е трафикирано или директно подложено на експлоатация (вж. Глава IV Криминализация на експлоатационната фаза).

2.3 Трафик на хора и купуване на съпруга

Набирането и престъпното купуване или посредничество при купуване на съпруга (чл. 178, ал. 2, предл. 1 от НК) са двете възможни квалификации при категория случаи, известни в практиката като „**брак с цел трафик**". Те се изразяват в установяване на фактическа власт върху лица от женски пол чрез злоупотреба със запазени в някои общности обичайни практики на сключване на брак. При тях неомъженото момиче се предава от главата на семейството му на младоженеца или семейството на младоженеца срещу стойност независимо от съгласието ѝ.

Въпросът за разграничението с трафика възниква, когато приемащият преследва експлоатационна цел, като самият принудителен брак по определение установява положение на принудително подчинение. Двете престъпления могат да се осъществят в идеална съвкупност. Набирането винаги ще бъде квалифицирано с признак по чл. 159а, ал. 2 НК, който изключва автентичното съгласие на жертвата, тъй като ще приеме формата на купуването ѝ[155].

[153] **Присъда № 1/2005 г. по н.о.х.д. № 124/2005 г. на РС-Несебър; Решение по в.н.о.х.д. № 641/2005 г. на ОС-Бургас**.

[154] **ОА по преписка № 9288/2008 г. по описа на РП-Пловдив, Споразумение на РС-Пловдив по н.о.х.д. № 433/2009 г.**

[155] Повече за купуването на съпруга в **Стойнов, Александър**. Престъпления против правата на човека. Цит. съч., 300-301.

5.3. Особености на трафика на бременни жени с цел продажба на детето след неговото раждане

Този вид трафик е особеност на националния режим на трафика на хора. Неговото систематично място като квалифициран състав на вътрешния трафик обаче е неудачно и създава практически проблеми с квалифицирането му в случаи на трафик с множество цели и множество квалифициращи признаци.

Обектът на този вид трафик е различен от този на вътрешния трафик. Застрашени са преди всичко обществените отношения, гарантиращи гражданския статус на лицата (бъдещото дете), вкл. връзките му с биологичния им произход и национална, етническа, културна и пр. принадлежност, както и правата на личен и семеен живот на родители и деца. Както вече бе изяснено, това престъпление е приготовление към поробването на детето след раждането му, вкл. чрез незаконно осиновяване. В светлината на новите изменения в Директива 2011/36/ЕС то може да бъде разбирано и като трафик на майката с цел незаконно осиновяване на детето ѝ, а - макар и имплицитно – може да се използва и за противодействие на хипотези на трафик с цел за използване за сурогатно майчинство. Развиването на състава в посока обогатяване с признаци в тази посока е въздържано от нормативната обвързаност с вътрешния трафик. Предметът на трафика по чл. 159а, ал. 3 НК също е особен – само жена в периода между зачеването и прекъсването на бременността.

Систематичното място на посегателството като специален състав на друг вид трафик усложнява наказателноправния отговор в типични случаи, в които бременната е трафикирана и с други цели или престъплението се извършва в хода на започнала експлоатация (сексуална експлоатация, по време на която настъпва бременността, принудително подчинение, с което деецът подготвя трафика), или са налице и признаци от чл. 159а, ал. 2 НК. Не винаги фактическата обстановка отговаря на единна престъпна дейност, а санкцията на чл. 159а, ал. 3 би могла да се окаже непропорционално лека.

Междувременно, **разпоредбата на чл. 159а, ал. 3, по която бременната е жертва независимо от съгласието си пряко колизира с тази на чл. 182б, ал. 2, съгласно която тя е извършител, ако е дала съгласие за продажбата на детето след раждането му**. Освен нелогично, **противоречието е криминогенно**, тъй като пряко създава условия

жертвата да се въздържа да търси и да оказва съдействие на властите поради страх от наказателно преследване, който съзнателно се използва от дееца за сломяване на съпротивата. Видно от анализа в Дял I, държавата през последните години се въздържа да преследва такъв вид пострадали от трафик.

ПРЕПОРЪКА:

1) Престъплението по чл. 159а, ал. 3 НК да бъде отделено в самостоятелна разпоредба, снабдена с основен или квалифицирани състави. Сред квалифицираните състави да бъдат предвидени и признаци, свързани със специфични за тази категория жертви на трафик уязвимости и особени признаци на дееца, когато той е по някакъв начин свързан със системата на осиновяване.
2) Отмяна на чл. 182б, ал. 2 НК.

6. Трансграничен трафик на хора (чл. 159б)

Трансграничният (международен, външен) трафик на хора е **престъпление с международен елемент**, изразяващ се в това, че държавата на набиране на жертвата и държавата на нейната експлоатация са различни. Престъплението винаги ангажира наказателната юрисдикция на поне две държави, ако бъде довършено.

Международният ТХ е сложно **двуактно престъпление**:

1) първият осъществява състав на самостоятелно престъпление - вътрешен трафик, в която и да е от формите на изпълнителното деяние по чл. 159а, ал. 1 от НК.

2) вторият акт представлява **превеждане на пострадалия през международно установената държавна граница**. Става дума за **българската граница**, а не за граница между други държави. Изводът следва както от изричното посочване на признака като границата „на страната“, така и от очевидното обстоятелство, че НК защитава българската граница (арг. от чл. 10 от НК). Преминаването на граници между трети държави се отразява на индивидуализацията на отговорността, ако българската държава е компетентна да съди.

Няма изискване превеждането през границата да е с използване на превозно средство. Този акт е по-широк от транспортирането като възможна форма на първия акт на изпълнителното деяние.

Няма изискване при преминаването през границата да бъде нарушен граничният / визовият режим[156]. Поради това този акт не е въздигнат в самостоятелно престъпление и престъплението по чл. 159б не е съставно, а двуактно[157]. По своята правомерност от гледище на гранично-пропускателния режим актът по превеждане през границата се отличава от **каналджийството** (чл. 280 от НК). Ако режимът на преминаване на границата от хора бъде нарушен, ще бъде налице съвкупност между чл. 159б и чл. 280 от НК[158]. В практиката такова нарушение е рядкост – извършителите предпочитат те и жертвите им да преминават законно.

Трансграничният трафик е довършен с **пресичане на държавна граница от пострадалия**. Съставите на трафика и на каналджийството не изискват **деецът** лично да я премине. Тъй като актът по превеждане е формулиран еднакво в разпоредбите на чл. 159б и чл. 280, изводът ще се отнася и до двете престъпления. Превеждането представлява създаване на условия пострадалите да пресекат държавната граница, без да е необходимо деецът да ги придружава[159]. Ако в тази хипотеза деецът лично премине границата в нарушение на гранично-пропускателния режим, ще извърши съвкупност от трафик на хора, каналджийство по чл. 280 и незаконно преминаване на границата по чл. 279 от НК.

За разлика от вътрешния трафик, международният **е престъпление с два предмета**. Първият е пострадалото лице, а вторият – държавната граница.

7. Наказания

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
Директива 2011/36/ЕС	**Член 4 Наказания** 1. Държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че за престъпление, посочено в член 2, се предвижда наказание лишаване от свобода с максимален срок не по-малко от пет години. 2. Държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че за престъпление, посочено в член 2, се предвижда наказание лишаване от свобода с максимален срок не по-малко

[156] Необосновано се твърди обратното у **Михайлов, Димитър**. Нови положения в особената част на НК. с. 31. Авторът приема, че превеждането през границите на страната винаги е без разрешение, без да сочи съображения в подкрепа на такова разбиране.

[157] **ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС, Присъда № 89/2009 г. по н.о.х.д. № 656/2009 г. на ОС-Варна**.

[158] В този смисъл **ТР № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС; Решение № 130/2009 г. на III н.о. на ВКС**.

[159] **Решение № 130/2009 г. на III н.о. на ВКС**.

СТАНДАРТ	ДЕФИНИЦИИ И ПОНЯТИЯ
	от десет години, когато престъплението: а) е извършено срещу жертва, която е особено уязвима, което в контекста на настоящата директива включва най-малкото всички деца жертви; б) е извършено в рамките на престъпна организация по смисъла на РР 2008/841/ПВР на Съвета от 24 октомври 2008 г. относно борбата с организираната престъпност (15); в) е застрашило, умишлено или поради престъпна небрежност, живота на жертвата; или г) е извършено с особено насилие или е причинило особено тежки вреди на жертвата. 3. Държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че обстоятелството, че престъплението, посочено в член 2, е извършено от длъжностно лице при изпълнение на служебните му задължения, се смята за отегчаващо вината обстоятелство. 4. Държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че престъплението, посочено в член 3, е наказуемо с **ефективни, пропорционални и възпиращи наказания**, които може да доведат до предаване на лицето.

Изискванията на Директива 2011/36/ЕС се отнасят до формите на трафик на хора, предвидени в квалифицираните състави по Раздел IX „Трафик на хора“. Минималните изисквания относно специалните минимуми са спазени, но направеният в Дял I анализ на налаганите от съдебната власт наказания показва, че те не са ефективни, пропорционални и възпиращи.

В допълнение, недостатъчно се използват възможностите на имуществените наказания и по-конкретно конфискацията, както и на отнемането на права, когато деецът е длъжностно лице, лекар или друг особен субект, без значение дали съставът изисква такива качества.

ПРЕПОРЪКА:

1) Специалните минимуми и максимуми на наказанието лишаване от свобода в квалифицираните състави на трафика на хора да бъдат завишени;
2) В санкциите на престъпленията да бъдат предвидени допълнителни наказания конфискация и отнемане на права като задължителни.

IV. КРИМИНАЛИЗАЦИЯ НА ЕКСПЛОАТАЦИОННАТА ФАЗА. ЕКСПЛОАТАЦИОНЕН ТРАФИК НА ХОРА

Трафикът на хора е престъпление на приготовление към същинските експлоатационни престъпления, чието изпълнение спрямо пострадалия бележат началото на т.нар. **експлоатационна фаза**. Тя настъпва след довършване на трафика и през нея евентуално се осъществява целта, с която той е извършен.

Криминализацията на експлоатационната фаза страда от вероятно най-съществените и мащабни нормативни празноти в материята на престъпленията срещу личността и нейните права. Освен експлоатационния трафик на хора по чл. 159в НК и малко на брой случайно частично приложими и главно леко наказуеми престъпни състави, тази фаза не е криминализирана. Събитията в нея имат решаващо значение за възникването на вредите за жертвата, а съдебната практика несъзнателно приобщава нейни признаци към самия трафик, вкл. за да установи негови основни елементи като целта, несъгласието на пострадалия по квалифицираните състави и използваните методи.

Експлоатационната фаза има самостоятелно криминологично, виктимологично и наказателноправно значение. Тя се намира в **сложно взаимодействие с подготвящия я трафик**, което поради недостига на криминализация не може да бъде разпознато, диференцирано и правилно третирано в практиката. В общия случай тя е по-продължителна по време и **подчинена на собствени закономерности** по вид експлоатация, интензивност и ескалация. Извършители в нея могат да са както трафикантите, така и трети лица, вкл. потребителите на експлоатационните услуги на пострадалия. Нейни признаци могат да имат значение за правилното установяване на признаци на трафика, но не и да се ползват системно и по определение за основни доказателствени източници:

- трафикът може и да е извършен със съгласието на пълнолетна жертва, но в хода на експлоатацията натискът върху нея да ескалира и съгласието да бъде оттеглено. Това няма да направи трафикът насилствен;

- трафикът може да е извършен с множествена цел, но жертвата да бъде подложена само на един вид експлоатация и обратното. Целта на трафика ще остане множествена, ако за това са налице признаци на самата трафикантска дейност, независимо колко вида е експлоатацията, на която реално е подложен пострадалият;

- трафикът може да е извършен с една цел (например, поробване), но реалната експлоатация да е от друг вид (трудова). Това няма да доведе до промяна на извода за целта на трафика;

- методите за сломяване на съпротивата на жертвата са изчерпателно изброени в чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК, но в експлоатационната фаза насилието, манипулацията на волята и злоупотребата с уязвимост може да се проявят в други форми. Това няма да ги приобщи непременно към трафика.

В същото време редица лица се **подлагат директно на експлоатация, без да са били трафикирани с такава цел. Трафикът не е задължителен предекспоатационен етап.** Експлоатацията може да се извършва без него, както и преди него, като приготовление към трафик, който да промени местоекспоатация и нейния вид или интензивност. Тя може и да го съпровожда, ако настъпи преди жертвата да достигне крайната дестинация на експлоатация.

> Типичният пример е тъкмо обвързването на пострадалите в принудителен брак, зависимост поради дълг и други поробващи практики, чрез които деецът подготвя набирането им за бъдещата им трайна експлоатация на друго място.

Това лишава експлоатираните пострадали напълно от наказателна защита, тъй като дори малкото частично относими състави не се отнасят до експлоатационни явления. За да бъдат тези жертви защитени, практиката е склонна да разширява обхвата на съставите за трафик на хора отвъд приложното им поле, създавайки рискове от наказателно преследване на деца за деяния, които не са престъпления (нарушения на чл. 7 ЕКПЧ).

Проблемът допълнително се усложнява от въведените нови форми на експлоатация с измененията на Директива 2011/36/ЕС от юни 2024 г. – използване за сурогатно майчинство, за незаконно осиновяване и за принудителен брак.

1. Експлоатационен трафик на хора

Единственият текст, който криминализира общо експлоатацията в експлоатационната фаза, е чл. 159в. Престъплението е известно като експлоатационен трафик, въпреки че то не е същински трафик. Неговото най-сериозно ограничение в обхвата е изискването пострадалият да е бил трафикиран. Този вид трафик е въведен в

системата на трафика по Наказателния кодекс през април 2009 г. и по него все още съдебната практика е оскъдна.

	ЕКСПЛОАТАЦИОНЕН ТРАФИК НА ХОРА
Раздел IX „Трафик на хора“	**Чл. 159в**. Който използва лице, пострадало от трафик на хора, за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъде държано в принудително подчинение независимо от съгласието му, се наказва с лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева.
Директива 2011/36/ЕС	**Чл. 18а. (1)** Държавите членки предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че когато е налице умисъл, ползването на услуги, предоставяни от жертва на престъпление, посочено в член 2, представлява престъпление, когато жертвата се експлоатира, за да предоставя тези услуги, и ползвателят на услугите знае, че лицето, предоставящо услугата, е жертва на престъпление, посочено в член 2.

Най-съществената му характеристика, която го отличава от трафика по чл. 159а-б, е в това, че отговорност се носи за поведение на пряка експлоатация (обективиращо експлоатационна цел по смисъла на чл. 159а, ал. 1) по отношение на лице, вече пострадало от трафик на хора и независимо от съгласието му.

Изпълнителното деяние е формулирано като „използване”. За изясняване на съдържанието му следва да бъде привлечено разбирането на международните актове за експлоатация. Най-общо това е активно поведение, с което деецът нарушава основни лични права на пострадалия, за да извлече за себе си или за другиго материална или нематериална облага. То може да се прояви както в лично осъществяване от извършителя на експлоатационните действия, така и в създаване на условия трето лице да ги осъществява, включително като жертвата бъде предоставена във фактическата власт на това трето лице.

Тъй като текстът на чл. 159в НК определя предмета на престъплението общо като пострадало от трафик на хора лице, той препраща към всички престъпни състави от Раздел IX относно вида на трафика, претърпян от жертвата. Ако последният осъществява квалифициран състав и квалифициращите признаци са известни на дееца, той ще носи отговорност по чл. 159в при отегчаващи отговорността обстоятелства. Липсва изискване видът на експлоатацията по чл. 159в да съответства на експлоатационната цел, преследвана от трафиканта.

Разпоредбата на чл. 159в НК приобщава българското наказателно законодателство към съвременните световни тенденции в противодействието на трафика на хора с

наказателноправни средства. Те насочват наказателната репресия не само към третите лица, които организират трафикирането и експлоатацията на пострадалите, но и спрямо **лицата, които търсят услугите, предоставяни от последните**. Субектът, който разпознава качеството „трафикирано лице" на предоставящия услугата, не просто потребява тази услуга. Той съзнателно се солидаризира с експлоатацията на лицето и подкрепя предхождащата и съпътстваща я престъпна дейност, тъй като я снабдява с пазарно основание. По тази причина законодателят е приел, че неговото поведение е обществеоопасно в степен, която оправдава ангажирането на неговата наказателна отговорност.

С разпоредбата на чл. 159в от НК България се присъединява към групата на Великобритания и Финландия, които криминализират в самостоятелна разпоредба на наказателния закон **потреблението на услуги, предоставяни от експлоатирано лице**.

Тенденцията към обявяване на това поведение за престъпление започва да се развива в Европа през първото десетилетие на XXI век в материята на сексуалната експлоатация. Тя е характерна за юрисдикции, които са ориентирани към потребностите на експлоатираните, но не достигат до крайностите на режимите в Швеция и Исландия на криминализиране на потреблението в цели сектори на пазара на сексуални услуги по принцип[160]. Съставите, чрез които е криминализирано потреблението, не винаги изрично указват връзка с предходно осъществен трафик на хора спрямо пострадалия.

> Така например, съгласно чл. 53А от Закона за половите престъпления на Великобритания от 2003 г. с глоба, налагана по съкратена процедура, се наказва получаването на сексуални услуги срещу заплащане или обещание за заплащане, когато те са предоставяни от другиго, който е принуден, заплашен (независимо дали с използване на сила или не), експлоатиран, въведен в заблуждение или по друг начин мотивиран против волята му да проституира от лице, който действа с цел имотна облага. Тази абстрактна формулировка на потреблението на насилствената проституция на експлоатирано лице обхваща хипотезата на използване на жертва на трафик за развратни действия по чл. 159в от българския наказателен закон. Единствената съществена разлика е

[160] През 1999 г. със Закона за забрана на купуването на сексуални услуги Швеция забранява изцяло осъществяването на случаен полов акт срещу заплащане, дори деецът да е обещал или дал последното другиму (действащ чл. 9 от НК). Този модел е възприет в Норвегия от началото на 2009 г. От април 2009 г. Исландия става първата държава в света, която криминализира публичното организиране и представяне на еротични танци срещу заплащане. Със същото допълнение на НК е въведено наказателно преследване и за всеки, който предлага, посредничи или търси секс с другиго срещу заплащане в публично рекламно известие (чл. 206 от НК). Повече относно различните модели за ограничаване на проституцията в европейските правни системи вж. **Пушкарова, Ива**. Проституцията в правовата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение. — В: Проституция и сексуална експлоатация. РискМонитор, С., 2010 г, 95-120.

въвеждането на необорима презумпция, че потребителят знае, че предоставящият услугата действа по принуда (чл. 53А, ал. 2).

През 2006 г. Рикстагът на Финландия обявява за престъпление потреблението на сексуални услуги, предлагани от жертва на трафик на хора или сводничество, но до 2010 г. по новия текст липсва съдебна практика.

В сравнение с цитираните законодателства, българският наказателен закон разширява наказателната забрана не само по отношение на сексуалната, а на всеки вид експлоатация, но я стеснява с оглед качествата на пострадалия. Той не е всяко експлоатирано лице, а само експлоатирано лице в рамките на престъпен трафик на хора.

Трафикът на хора по чл. 159в от НК е **единственият вид трафик, който няма специални състави**. Извършването му при условията на чл. 159а, ал. 2-3 или чл. 159б може да се има предвид единствено при индивидуализацията на наказателната отговорност. Това положение е озадачаващо. То насочва към предположение за законодателен пропуск, като в същото време придава изключително значение на изясняването на отношението на експлоатационния трафик към престъпления, в които може да се изрази експлоатацията на трафикираното лице.

Трябва да се напомни още, че сако за преодоляването на съгласието на пълнолетно лице за целите на трафикирането му методите на въздействие са изчерпателно законоустановени (чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 НК). Съгласието в експлоатационната фаза може да бъде преодоляно по много други начини, а предвид нейната продължителност, то може да отсъства за някои форми и да е налице за други. Този въпрос следва да намери законово осмисляне, за да подпомогне и съдебната практика в разпознаването и правилния отговор срещу престъпленията в експлоатационната фаза.

ПРЕПОРЪКА:

1) Въвеждане на квалифицирани състави на чл. 159в, както и диференциране на отговорността според целта и според това дали пострадалият е експлоатиран без негово съгласие.

2. Задържане в принудително подчинение в експлоатационната фаза[161]

2.1. Криминализацията на принудителното подчинение в България

Традиционно, българското наказателно законодателство пренебрегва явлението робство[162]. От Освобождението до началото на XXI век в официалните идеологии доминира убеждението, че то не е и исторически не е било присъщо за структурата на престъпността, извършвана под българска юрисдикция, а предпоставките за осъществяването му отмират.

Институтът на същинското робство и приравнените му практики на дългова зависимост, крепостничество и наследяване на съпруга никога не са били криминализирани, дори частично, макар някои проявни форми да са относими в обхвата на състави на различни престъпления против личната свобода, брака, семейството и младежта и трафика на хора[163]. Този подход почти не се повлиява от процесите в международното право.

Закрепостяването и наследяването на съпруга са непознати и на съдебната практика, **но не и нетипични за българската криминална действителност**. Това налага превантивна законова защита, особено в светлината на международните задължения на България да я осигури. В тази връзка е важно да се има предвид, че експлоатационният тип престъпност, към който принадлежи и робството, има собствена динамика и зависи от самостоятелни вътрешни фактори, чиято връзка с факторовата среда на общата престъпност не винаги е лесно установима и това позволява на явлението да остане скрито и неповлияно от общите наказателни политики.

В действащия НК **отделни конкретни хипотези на приравнени на поробване практики и обичаи, касаещи преди всичко жените и децата, могат да се търсят в обхвата на състави на престъпления против брака, семейството и младежта**.

---

[161] Подробно вж. **Велчев, Борис**. Робството и българското наказателно право. С:Сиела, 2016. **Пушкарова, Ива**. Явлението робство в българското наказателно право и правосъдна практика. // сп. De Jure, 2017, №2, с. 104-113.

[162] Такива констатации и у **Велчев, Борис**. Пак там.

[163] Изводът важи и за единствените две разпоредби, преследващи търговията с роби – продажбата в робство на лишено от свобода лице по чл. 291 от НЗ от 1896 г. (отм.) и даването на съгласие от майка за продажбата на нейно дете по чл. 182б от действащия НК. Нормата на чл. 291 е ограничена с оглед формата и структурата на изпълнителното деяние, а тази на чл. 182б – и с оглед субекта и предмета. За анализ на двата текста вж. **Велчев, Борис.** Пак там.

През 1951 г. е криминализирана обичайната практика на продажба на дъщеря или сродница в брак срещу откуп, към която до момента съществува търпимост (чл. 287 отм.). През 1959 г. се появяват състави за принуждаване на дете към извършване на престъпление, проституция или просия (чл. 160 отм.) и за системно използване на зависимо лице за просия (чл. 285б отм.). Актуално разпоредбите са свързани с проблематиката на принудителния брак (чл. 177, ал. 2), ранния брак (чл. 190-191) и продажбата в брак (чл. 178, чл. 192), продажбата на собствено дете (чл. 182б), принудително склоняване на дете към проституция или извършване на престъпления (чл. 188), експлоатация на детски труд (чл. 192а), системно използване на зависимо лице, вкл. дете за просия (чл. 189), изоставяне и престъпления против гражданското състояние на малки деца (чл. 182а, чл. 184-186).

Никое от тези посегателства не е концептуализирано като форма на поробване. Разпоредбите са основани на законодателно усилие за преодоляване или предотвратяване на деформации на съпружеските и семейните отношения и практиките за отглеждане, възпитаване и социализация на децата, които не се осмислят като елементи от засягане на правосубектността. Непосредствените обекти на тези престъпления се определят с известни различия от изследователите, което също потвърждава несвързаността им в единна завършена концепция за тяхната същност[164].

Това определя и **снизходителната наказателна и правосъдна политика към тях**. Въпреки изричните указания на ДКПР за строгост, за изброените деяния се предвиждат ниски наказания, а в практиката доминира недооценяване на обществената им опасност. То е проявено в:

- неповдигане на обвинения и системно бездействие на различни органи:

Решение от 31.07.2012 г. ЕСПЧ „М. и други срещу Италия и България“ по Жалба № 40020/03, по което е установено нарушение на чл. 3 от ЕКПЧ поради неефективно разследване на данни за физическо и сексуално малтретиране на непълнолетна българска гражданка в Италия. Виж още Р № 270/21.08.2013 г. по ГД № 757/2013 г. на РС-Велинград: По повод подадена от самотен баща на 5 деца молба едното да бъде настанено в институция поради негови чести отсъствия от дома и домакински неумения, се установява, че негово непълнолетно дете съжителства съпружески с трето лице, друго непълнолетно дете е хоспитализирано поради риск от ранно раждане, а останалите две са настанени в специализирани институции. Според съда молителят, който вече съжителства с друга жена, не е препятстван, а просто не желае да отглежда единственото дете, останало на неговите грижи. Съдът констатира бездействието на компетентните органи спрямо данните за съпружески съжителства на двете непълнолетни момичета и съпричастността на бащата към тяхното установяване.

- предпочитане на леки наказания:

Присъда № 48/31.01.2011 г по НОХД № 4143/2009 г. на РС-Плевен, потвърдена в наказателната си част от контролните инстанции: От юни 2003 г. до 16.04.2006 г. родителите на

[164] Вж. прегледа на научните възгледи за обектите на повечето от цитираните състави у **Велчев, Борис.** Пак там.

малолетната пострадала я използвали да извършва дребни кражби, а в началото на април 2006 г., тогава 13-годишна, я принудили да заживее съпружески с хърватски гражданин. В средата на месеца я транспортирали с автомобил до Хърватска, където до 2008 г. продължили да я използват за извършване на кражби, от което за развитието ѝ настъпили вредни последици. Наложено е общо най-тежко наказание от 5 години лишаване от свобода на всеки родител.

- освобождаване от отговорност по чл. 78а[165]:

Решение № 800/08.09.2008 г. по НОХД № 1175/2008 г. на РС-Ямбол: Обвиняемата е 28-годишна неграмотна самотна майка на 4 деца, намиращи се под нейните грижи. От януари 2008 г., когато останала без социални помощи, до средата на февруари 2008 г. ежедневно извеждала две от тях (момиче на 5 и момче на 6 години) пред църква, за да просят, стояла на пейка наблизо и получавала парите, които хората им давали. Призната е за виновна при превес на смекчаващите обстоятелства по чл. 189, ал. 2 от НК и наказана с минималната глоба от 500 лева на основание чл. 78а от НК.

- оправдаване поради малозначителност:

Присъда № 4/25.11.2014 г. по н.о.х.д. № 671/2013 г. на РС-Ботевград, потвърдена с Р № 41/22.04.2015 г. по в.н.о.х.д. № 34/2015 г. на СОС: От февруари 2009 г. до 28.02.2013 г. 21-годишният деец, живял съпружески с 12-годишно момиче (ученичка в 6 клас), което престанало да ходи на училище, в началото на 2010 г. родило първото им дете, а през август 2012 г. – второто. Деецът припознал двете едва след като майката навършила 16 години. Двамата сключили брак. Съдилищата приели, че са налице условията на чл. 9, ал. 2 от НК, като се мотивирали с неотносими към въпроса за опасността на деянието следкриминални обстоятелства – сключването на брак и полагането на грижи за семейството.

- масово осъждане по споразумение.

Търпимостта, изразена в липса на реакция или в щадяща реакция, убедително се обяснява с произхода на тези престъпни явления в традиционни практики и обичаи, от които обществото все още не се е разграничило напълно[166]. В допълнение тя може да се свърже и с обществени процеси, типично благоприятстващи робството и характерни за съвременните общества – непопулярност на проблемите на обезправените и уязвимите хора, разпадане на връзките на съпричастност и взаимност в полза на предимството на индивидуалистични ценности и стратегии, отчужденост и безразличие към общностните каузи и др.

[165] Обоснована теза за изваждане на обсъжданите тук престъпления от обхвата на чл. 78а вж. у **Велчев, Борис**. Цит. съч. с. 94.

[166] Вж. критичния анализ по този въпрос у **Велчев, Борис.** Цит. съч., с.87 и сл. Подобна е констатацията в **Резолюция №1468 (2005) на ПАСЕ**, според която „под прикритието на спазването на културата и традициите на мигрантските общности има власти, които толерират насилствените бракове и ранните бракове, въпреки че те нарушават основните права на всяка жертва“.

Изброените текстове страдат от редица концептуални и технически несъвършенства, увреждащи допълнително потенциала им да препятстват поробващи криминални практики дори в рамките на приложните си полета.

За пример ще бъде приведен чл. 182б от НК. Текстът е **парадоксален** дори извън нелогичното ограничаване на субекта само до майката на пострадалото дете[167] и колизията с чл. 159а, ал. 3 НК[168]. Двата състава на чл. 182б са с **еднаква наказуемост, но различна опасност**. Дори майката да е дала съгласие за продажбата на все още нероденото си дете, тя ще трябва отново да го даде след раждането, за да бъде детето реално продадено. Деянието по ал. 1 следователно е по-тежко, тъй като рисковете от продажба са по-непосредствени, а с него майката нарушава и родителски задължения, възникнали с раждането. Двата състава са алтернативни поради разликата в обстановката, в която се дава съгласието и която по ал. 1 следхожда, а по ал. 2 предхожда раждането. При даване на съгласие и преди, и след раждането, извършителката ще носи отговорност за две престъпления в условия на реална съвкупност, но в практиката няма случай на така конструирано обвинение.

И двата състава са формални и довършени с външно обективиране на съгласието. **Последващото му оттегляне не заличава отговорността**, макар в практиката тя да не се търси, ако майката е успяла да запази детето.

Самата **формулировка на изпълнителното деяние е смущаваща**. То е ограничено единствено до външно изразяване на воля, която в действителност може да е дълбоко компрометирана, например поради заробване. Ако майката е пълновластен господар на поведението си, то тя типично е и продавачът на детето, а не просто някой, който се съгласява с продажбата. Ако волята ѝ е накърнена, възниква обосновано съмнение дали даването на съгласие изобщо има такова значение за продажбата, което да оправдава криминализацията му на фона на отсъствието на състав, преследващ самата продажба. В част от тези хипотези отговорността може да е изключена на основание чл. 13 от НК.

Веднага застава въпросът за **смисъла отговорността на майката да се ангажира по толкова сложен начин за деяния без последици, особено при липсата на състави, квалифицирани с оглед настъпила продажба и с оглед участие на майката в нея**.

[167] **Велчев, Борис.** Цит. съч., с.116

[168] Относно стълкновението на двете разпоредби вж. **Пушкарова, Ива.** Разграничение на трафика на хора от сродни престъпни дейности. В: Бюлетин на АПБ, дек. 2009 г.

Най-голяма чувствителност законът и правосъдието проявяват към случаи на поробване в контекста на трафика на хора, но дори в съчетание с изброените текстове тя пак не осигурява ефективна наказателноправна защита[169].

Първо, когато поробването е обхванато от целта на трафика, то все още не е част от обстановката, в която той се осъществява. Робското положение обаче може е настъпило преди да се предприемат действията от изпълнителното деяние на трафика и да продължава и след като те завършат[170]. То създава обстановката, в която се осъществява мотивиращото въздействие върху пострадалия, в която протича дейността по неговото въвличане в трафика и в която се осъществява последващата експлоатация. И в двата случая актовете, в които се обективира създаването и поддържането на робското положение, са самостоятелни спрямо изпълнителното деяние на трафика и следва да получат самостоятелна правна квалификация и наказване. Това, разбира се, предполага те да са криминализирани отделно.

Второ, съпътстващите трафика престъпления традиционно и масово се пренебрегват в българската и чуждестранната съдебна практика. Фактите за тях се ангажират единствено за доказване на трафика и индивидуализиране на отговорността за него, като образуваната съвкупност с придружаващите го посегателства не се разпознава. Изводът касае и практиките на поробване. Дори когато са криминализирани, предвидените за тях леки наказания не им позволяват да се отразяват съществено на цялостния обем на наказателната репресия, а оттам и на стратегиите за преследване и наказване на съвкупната престъпна дейност.

Трето, пострадалият може да бъде приобщен към извършването на съпътстващи трафика престъпления, на което да не може да се противопостави, тъй като към този момент вече е поробен, но все още не е трафикиран. По същия начин може да бъде заставен да извършва кражби, сводничество, документни и други престъпления в рамките на робска експлоатация, без изобщо някога да бъде трафикиран.

---

[169] Решение на ЕСПЧ по делото *Ранцев срещу Кипър и Русия*, 07.01.2010 г.: „Трафикът на хора по самото си естество и цел на експлоатация се основава на упражняването на власт, свързана с правото на собственост".

[170] Вж. напр. **Присъда № 25 на ОС-Варна по н.о.х.д. №1330/2008 г**. Пострадалата разбрала от дееца, който я транспортирал и приел, че му е била продадена, за да проституира за него. Съпротивата ѝ е сломена с брутално насилие и заплахи за убийство на детето ѝ в обстановка на постоянно непредизвикано насилие и по отношение на другите жени, които деецът принуждавал да проституират заедно с пострадалата.

Такъв е добре познатият примерът с непълнолетни деца, използвани за джебчийски кражби от родителите си. Двете групи хипотези са масови, но неоснователно се намират извън приложното поле на чл. 16а от НК именно защото самата поробваща дейност не е адекватно и всеобхватно криминализирана, като не е осмислено и значението ѝ за наказателната отговорност на поробения[171].

Аналогично стои въпросът и когато непълнолетният не е имал качеството пострадал от престъпления по чл. 155, чл. 156, чл. 158а и чл. 188, ал. 2 от НК и не е бил използван за създаване на порнографски материал по смисъла на чл. 16а, ал. 2 НК към момента, в който е бил въвлечен в извършване на престъпление, но към този момент вече се е намирал в робство или подобно на него положение (например, бил е продаден на лицето, което го експлоатира).

В тази връзка **включването в обхвата на чл. 16а, ал. 2 от НК на пострадалите от чл. 188, ал. 2 от НК и изключването на пострадалите по всички останали текстове, криминализиращи деяния, близки до поробващи практики (чл. 189, ал. 2, чл. 190, чл. 190а и т.н.), не само затвърждава неприятното впечатление за идейна безпросветност и произволност на законодателните решения в материята**. То създава безпринципна законова неравнопоставеност между групи деца, чието обществеоопасно поведение е обусловено от извършени срещу тях посегателства. Смисълът да не се търси отговорност от пострадалите деца, вложен в чл. 16а, произтича не от вида на престъплението, на което са станали жертва, а от специфичното му отражение върху мотивационния механизъм на извършените от тях последващи деяния. Това отражение е еднакво както когато посегателството е сред изброените по чл. 16, ал. 2, така и когато е някое измежду другите обсъждани тук престъпления от Глава IV на Особената част на НК.

Дори повърхностният поглед върху чл. 16а показва, че **приложното му поле следва съществено да се разшири, като обхване и обществеоопасните деяния на поробени лица, независимо дали имат „качеството“ на пострадал от трафик, сводничество, отвличане с цел развратни действия и пр. или не**.

[171] Теза, че чл. 16а следва да се уреди като институт, изключващ наказуемостта, а не вината, е обоснована в **Пушкарова, Ива.** Наказване на пострадалия от трафик на хора: чл. 16а от Наказателния кодекс и заварени разпоредби, криминализиращи поведение в експлоатация. В: Сборник доклади от научна конференция „Наказателното правораздаване – традиции и перспективи“, УИ на СУ „Св. Кл. Охридски“, 2018 г.

2.2. Криминализация на принудителното подчинение в други държави

Сравнителноправният преглед показва, че криминализирането на робството като самостоятелно престъпление в Европа е модерна тенденция, която се развива от началото на века под влияние на международните стандарти за трафик на хора, трудова и сексуална експлоатация.

> До 2020 г. тя е обхванала двадесетина държави, сред които Сърбия (2001 г., чл. 390 от НК), Беларус (2001 г., чл. 181-181¹ от НК), Испания (2003 г., чл. 607bis от НК), Италия (2003 г., чл. 600 и чл. 602 от НК), Черна гора (2003 г., чл. 446 от НК), Босна и Херцеговина (2003 г., чл. 185 от НК), Финландия (2004 г., чл. 3а от НК), Македония (2004 г., чл. 418 от НК), Румъния (2004 г., чл. 202 от НК), Словения (2008 г., чл. 112 от НК), Латвия (2009 г., чл. 72² от НК), Молдова (2009 г., чл. 167-168 от НК), Германия (2013 г., чл. 233, ал. 1 от НК), Унгария (2013 г., чл. 192 от НК), Косово (2013 г., чл. 169 от НК), Великобритания (2015 г., чл. 1 от Закона за съвременното робство), Естония (2017 г., чл. 133, ал. 1 от НК) и др. По основните състави предвидените наказания варират от 6 месеца лишаване от свобода (Германия) до най-тежките за съответната наказателна система, вкл. доживотен затвор (Великобритания), макар най-често специалният максимум да е 10 години. Тенденцията сред по-новите закони е към налагане на по-тежки максимални наказания.

Поробването най-често е въведено като **престъпление против свободата или достойнството на личността**.

> В Босна и Херцеговина, Латвия, Словения, Сърбия, Хърватия, Черна гора, Косово, Турция е включено единствено в състави на престъпления срещу човечеството и ценности под защитата на международното право. В Литва трудовата експлоатация в условия на принудително подчинение по чл. 147¹, ал. 2 от НК е престъпление срещу свободата на човека, а поробването в нарушение на международното право по чл. 100 е престъпление против човечеството.

Обобщено, робството е формулирано като упражняването върху другиго на фактическа или юридическа власт, равняваща се на правото на собственост или на негови елементи, както и свеждането или държането на другиго в постоянно подчинение чрез принуждаването му към съпружеско съжителство, полагане на труд при неприемливи условия, извършване на сексуални услуги, просия, престъпления и други дейности, включващи експлоатация. От обективна страна изпълнителното деяние се осъществява чрез сила, заплашване, въвеждане в заблуждение, злоупотреба с власт или използване на физическа или психическа слабост или на съществуваща нужда, или чрез обещаване и даване на облаги на онзи, който има власт или упражнява контрол върху поробения. Съгласието на поробения е без правно значение[172].

[172] Изрична норма в този смисъл е въведена във Великобритания.

Единственият бланкетен състав, предвиждащ отговорност за „поробване или задържане на другиго в робство“, е чл. 202 от НК на Румъния. Френското наказателно законодателство не споменава изрично поробването, но през 2000 г. криминализира подчиняването на уязвимо или зависимо лице на условия на труд или живот, които са несъвместими с човешкото достойнство (чл. 225-14 от НК).

В Германия, Унгария, Финландия и Естония поробването е състав на трафика на хора.

„Подчиняване на лице, ненавършило 21 годишна възраст, на робство, полагане на труд поради зависимост или при неприемливи условия“ (Германия); „Продаване, купуване, размяна, транспортиране или приемане на другиго с користна цел“ (Унгария); „Поробване или държане на другиго в принудително подчинение, превозване или търгуване с роби“ (Финландия); „Поставяне или задържане на другиго в положение на принудителен брак, полагане на труд при необичайни условия, проституиране, извършване на престъпления или изпълнение на други неприемливи задължения, чрез незаконно лишаване от свобода, сила, заплашване, заблуждение или използване на зависимост, безпомощност или уязвимост“ (Естония).

В други държави робската експлоатация на труд, вкл. в условия на дългова зависимост, е изведена в отделен състав (Румъния, Беларус, Молдова). Като самостоятелно престъпление или като една от формите на поробване е криминализирана и търговията с роби, формулирана като купуване, продаване или преотстъпване на лице, намиращо се в състояние на принудително подчинение или просто като „търговия с роби независимо от съгласието им“ (Полша). Повечето наказателни закони на Балканите включват и склоняването на другиго да продаде / да се откаже от своята или на трето лице свобода (Черна гора, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Словения), както и посредничеството в продажба на хора (Косово, Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина, Македония, Словения).

Съставите са квалифицирани, когато пострадалият е дете.

В останалите държави в Европа робството все още се преследва в рамките на съставите за трафик на хора, а отделни хипотези на поробващи практики са включени в обхвата на престъпления против брака, семейството и свободата на личността, както у нас[173].

Следва да се изведе **препоръка същинското робство, търговията с роби и обичаите и практиките, подобни на робството, да получат самостоятелна и изрична криминализация в българския НК като престъпления срещу личността**. Това не само

[173] Федералният НК на Швейцария например изобщо не познава явлението робство, дори като възможна цел на трафика на хора по чл. 182 от ФНК.

би довело до пълноценно изпълнение на поети от страната задължения по силата на международни договори, към които се е присъединила, и би я приобщило към модерните европейски законодателни тенденции. То би отговорило на нуждите от защита на българското общество. Съдебната практика разкрива, че различни поробващи практики са дълбоко интегрирани в стратегии на трафик на хора, а някои форми на робска експлоатация са несъставомерни, но се практикуват. Съществуващата наказателноправна уредба не е замислена и не е годна да осигури адекватна защита срещу тях. Нейната липса косвено насърчава разрастването им под българска юрисдикция, включително и поради пренасочване на чуждестранна по произход престъпност към България (ефекта „Делауеър"), и пречи на изпълнението у нас на актове на чуждестранни съдилища, с които български граждани са осъдени в чужбина за такива престъпления

ПРЕПОРЪКА:

1) Същинското робство, търговията с роби и обичаите и практиките, подобни на робството, да получат самостоятелна и изрична криминализация в българския НК.

3. Използване за принудителен труд в експлоатационната фаза[174]

Процесът на криминализация на форми на трудова експлоатация в България започва през 1975 г. с въвеждането на по-леко наказуем състав на апартейда по чл. 418, б. „а" от НК. Съгласно тази разпоредба като престъпление против човечеството се наказва подлагането на членове на расова група хора на принудителен труд с цел да бъде установено или поддържано господство или систематическо подтисничество от страна на друга расова група. До края на хилядолетието това е единствената позната на наказателния закон хипотеза на престъпно използване на чужд принудителен труд, макар от 1991 г. той да е конституционно забранено посегателство върху трудови права на гражданите (чл. 48, ал. 4 от Конституцията). Правораздавателното осмисляне на престъпната трудова експлоатация започва с въвеждането на съставите на трафика на хора през 2002 г., на чл. 192а през 2004 г. (изменен през 2009 г.) и на чл. 227 през 2012 г.

[174] Подробно вж. **Пушкарова, Ива**. Престъпленията по българския наказателен закон, свързани с трудова експлоатация, и стандартите на МОТ. // В: Сб. Международна научно-практическа конференция „МОТ и България" – 100 години и занапред. С:УИ „Св. Климент Охридски", 2019.

Дори повърхностният поглед показва, че наказателноправна защита срещу трудова експлоатация по-скоро липсва и не са изградени достатъчно връзки между НК и наднационалните стандарти. Описаните разпоредби очертават наказателноправната защита срещу трудова експлоатация като силно фрагментарна и оскъдна. **Режимът е изграден от специални хипотези, засягащи конкретни групи пострадали с различна уязвимост (деца, незаконно пребиваващи чужденци, пострадали от трафик на хора), и се развива в посока засилване на казуистиката, вместо осигуряване на цялостен нормативен обхват на явлението**.

	ТРУДОВА ЕКСПЛОАТАЦИЯ ПО НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС
Раздел II. Престъпления против младежта, Глава четвърта	**Чл. 192а** (1) Който без надлежно разрешение приеме на работа лице, ненавършило 18-годишна възраст, се наказва с лишаване от свобода до шест месеца и глоба от хиляда до три хиляди лева. (2) Ако деянието по ал. 1 е извършено по отношение на лице, ненавършило 16-годишна възраст, наказанието е лишаване от свобода до една година и глоба от три хиляди до пет хиляди лева. (3) Ако деянието по ал. 1 е извършено повторно, наказанието е лишаване от свобода до една година и глоба от две хиляди до пет хиляди лева, а по ал. 2 - лишаване от свобода до три години и глоба от три хиляди до осем хиляди лева.
Раздел I. Общи стопански престъпления, Глава шеста	**Чл. 227.** (1) Който наеме на работа едновременно пет или повече незаконно пребиваващи на територията на Република България чужденци, се наказва с лишаване от свобода до четири години и с глоба от две хиляди до двадесет хиляди лева. (2) Наказанието по ал. 1 се налага и на лице, което наеме на работа незаконно пребиваващ на територията на Република България чужденец, за който деецът знае, че е пострадал от трафик на хора. (3) Който наеме на работа незаконно пребиваващ на територията на Република България чужденец, ненавършил 18-годишна възраст, се наказва с лишаване от свобода до пет години и с глоба от три хиляди до тридесет хиляди лева. (4) Който системно наема на работа един или повече незаконно пребиваващи на територията на Република България чужденци, се наказва с лишаване от свобода от една до пет години и глоба от пет хиляди до петдесет хиляди лева. (5) Наказанието по ал. 4 се налага и на лице, което наеме на работа незаконно пребиваващ на територията на Република България чужденец при условия на труд, които съществено се различават от условията на труд на законно наети лица и накърняват човешкото достойнство. (6) В маловажни случаи по ал. 2 - 4 наказанието е лишаване от свобода до две години или пробация, както и глоба от хиляда до десет хиляди лева.

Този режим неизбежно среща **недостатъчно ефективен правораздавателен отговор с оглед два основни проблема**. Първо, той съдържа **значими празноти** в защитата срещу актуални и разпространени форми на трудова експлоатация, с което допуска **неравно третиране на категории пострадали и повишава тяхната**

виктимност. Второ, съдебната власт допуска **съществени колебания при тълкуването и прилагането** на разпоредбите, произтичащи от затруднено разпознаване на техния бланкетен характер и нарушения при преценката на съставомерността на типични експлоатационни деяния. Допълнителни усложнения възникват от динамиката както на наднационалните, така и на националните правни концепции и стандарти за трудова експлоатация в контекста на понятията за поробване, принудително подчинение и практики, приравнени на робството, както и с придобиващия все по-голяма самостоятелност стандарт на използването за просия

Същинското трудово експлоатиране се преследва само ако 1) пострадалият е бил трафикиран с тази или с друга цел, 2) ако принадлежи към група от поне пет незаконно пребиваващи у нас чужденци или 3) е дете. Самата трудова експлоатация в общия случай – т.е. извън описаните специални хипотези – е несъставомерна. Това обстоятелство може да обуслови нарушение на чл. 4 от ЕКПЧ, ако липсват достатъчно ясни и конкретни престъпни състави, по които може да бъде ангажирана наказателната отговорност на дееца, дори те да очертават други по вид престъпления[175]. Не всички от споменатите състави са формулирани в защита срещу трудова експлоатация и годни да обслужат правораздавателния отговор срещу нея.

3.1. Разпоредбата на чл. 192а от НК има за непосредствен обект обществените отношения, осигуряващи защитата на подрастващите от полагането на всякакъв труд извън специалните гаранции и условия, предвидени за децата в трудовото законодателство. Хипотезите ѝ охраняват специалните трудовоправни режими за лица, които поради възрастта си не са пълно трудово дееспособни. **Те не се отнасят конкретно до принудителния труд**. Деянието, с което е нарушен трудовият режим, би било съставомерно и когато нарушението не поставя детето в положение да полага принудителен труд. Такива са разнообразни случаи, в които то информирано се е съгласило да бъде незаконно нает и/или не е застрашено с наказание при неизпълнение на трудовата функция, както и когато са спазени всички други общи изисквания на трудовите закони, действащи за пълнолетните лица. Всъщност, видно от формулировките на съставите, разпоредбата има предвид преди всичко точно тези категории случаи.

[175] ЕСПЧ, *Siliadin;* ЕСПЧ, Решение от 13.11.2012 г. по делото *C.N. v. UK*. В решението по делото *Chowdury* обаче липсата на нарочна криминализация на трудовата експлоатация в НК на Гърция не е приета за нарушение.

Липсва квалифициран **състав, въвеждащ признаците на принудителния труд**, а **ниските наказания не позволяват извод, че разпоредбата е насочена и може ефективно да се приложи срещу трудовата експлоатация**. Последната е с висока степен на обществена опасност, тъй като навлиза дълбоко не само в трудовоправната, но и в сферата на личните права на човека, видно от съпоставката с наказанията за трафик на деца с такава цел. От своя страна, когато става въпрос за детски принудителен труд, **явлението е приравнено на поробване** и срещу него би следвало да се ползват (също несъществуващи в НК) състави срещу поробване.

От тази гледна точка следва да се приеме, че **по своя законодателен замисъл чл. 192а от НК не се отнася до трудовата експлоатация,** но по липса на по-адекватна норма (особено когато чл. 159а-г не могат да се приложат) би могъл да се прилага компромисно и към случаи, които иначе биха останали без всякаква наказателноправна реакция.

3.2. Не е удовлетворителна защитата и по чл. 227 от НК.

Престъплението е формулирано като общо посегателство срещу стопанството, а не срещу личните и трудовите права на пострадалите. **Систематичното място е резултат от законодателно неразпознаване на същинската обществена опасност на деянието и на действителния засегнат с него обект**. Грешката е донякъде предопределена от отсъствието на общ състав за защита срещу трудова експлоатация в главите, посветени на защитата на личността и нейните права, но това не я оправдава. Уязвимото положение на чужденци, които едновременно незаконно пребивават и (поради това) незаконно полагат у нас труд, ясно определя техните права като доминантен обект на защита с предимство пред стопанските отношения. На тази уязвимост ЕСПЧ постоянно набляга по дела, в които установява нарушения на чл. 4 от ЕКПЧ, доколкото експлоатираните много често са незаконни имигранти в държавата-нарушител. Това е особено видно в хипотезите на чл. 227, ал. 2 и ал. 3, според които наетият е съответно пострадал от трафик на хора и дете, както и от несъгласуваността на санкциите на чл. 227, ал. 3 и чл. 192а от НК – престъплението против стопанството се наказва значително по-тежко, но разликата в обществената опасност е обусловена от завишената уязвимост на пострадалото на дете като незаконно пребиваващ чужденец и оттам от по-дълбокото увреждане на *неговите* права, а не от по-сериозно засягане на стопанството. **Пак трябва да се подчертае, че**

трудовата експлоатация на дете е приравнена на поробването му и се нуждае от наказателнопрвана защита в рамките на реакцията срещу робството.

Изолираността на чл. 227 от НК на фона на обсъжданите тук нормативни празноти в раздел IX „Трафик на хора“ и глави Трета и Четвърта от Особената част засилва впечатлението за **неправилно разпознаване на обекта на защита**. Това **затруднява разпознаването на наетите лица като пострадали** - тези не могат да се конституират в това качество в наказателния процес. Субект по обсъждания текст е работодателят. **Извън обсега на отговорността остава лицето, което набира мигранти и ги свързва с работодателя, без да бъде трафикант или субект по чл. 281 от НК**. За неговите деяния е налице нормативна празнота. Несъмнено възниква и въпрос на **равнопоставеност** – с какво незаконният труд на незаконно пребиваващи чужденци засяга икономиката по-тежко от експлоатацията на законно пребиваващи и на български граждани? Наличието на състави на престъпления против правата на човека и гражданина, насочени към защита от трудова експлоатация, би откроило по-ясно законодателния замисъл, а оттам и обекта на чл. 227 от НК.

Пак в тази връзка, единствено **разпоредбата на чл. 227, ал. 5 от НК всъщност касае група хипотези, близки до трудова експлоатация, но не непременно принадлежащи към нея**. Групата е очертана чрез признаците условията на труд съществено да се отличават от тези, при които са поставени законно наети лица, и да накърняват човешкото достойнство.

- Първият признак описва пряка трудова дискриминация и при преценката му следва да се ползват сравнителите на дискриминационното право. Това означава положението на чужденците да се съпоставя с положението, при което обичайно се наемат и полагат труд български и законно пребиваващи чужди граждани по принцип и в съответния сектор на икономиката, като се установи неблагоприятно различно третиране на пострадалите поради тяхната националност, гражданство, етническа или културна принадлежност или социалното им положение (на незаконно пребиваващи). Тълкуване, което ограничава сравнителя само до положението на евентуално законно наети *от дееца* лица, би ограничило неоправдано приложното поле на разпоредбата и би създало условия за заобикалянето ѝ.

Пряката трудова дискриминация е самостоятелно правонарушение по специалното антидискриминационно законодателство, за което се носи самостоятелна, вкл. гражданска отговорност.

- **Вторият признак може да очертава трудова експлоатация**, доколкото изключва съгласието на наетия да полага труд при условия, несъвместими с човешкото достойнство. Поставянето на пострадалия при такива условия представлява унизително и нечовешко отношение, което според ЕСПЧ е присъщо на експлоатацията и се обхваща от понятията подчинение, поробване и принудителен труд по смисъла на чл. 4 от ЕКПЧ[176]. Забраната за подчиняването на другиго, за третирането му като роб или за използването на неговия принудителен труд поглъща забраната за унизително отношение.

Унизителното третиране следователно може да е елемент от трудовата експлоатация, но само ако е налице и третият признак на принудителния труд – полагането на труд да е поставено под заплаха от наказание. Ако този признак, който не е предвиден като съставомерен в чл. 227, отсъства или компетентните органи не проявят чувствителност да го установят като отегчаващо обстоятелство, хипотезата ще се отклони от трудовата експлоатация. В този смисъл поставянето при несъвместими с човешкото достойнство условия на труд е по-широко явление от използването на чужд принудителен труд, но това не е достойнство на разпоредбата. Твърде общата формулировка не ѝ позволява да предложи специфична и адекватна реакция срещу трудовата експлоатация, чиято обществена опасност е специфична и по-висока в рамките на общите случаи на нарушение на човешкото достойнство в трудовите отношения. Това е пореден аргумент в подкрепа на вече изложения извод, че разпоредбата на чл. 227 от НК е плод на непрецизен законодателен замисъл и не създава подходящ нормативен инструмент за противодействие на престъпната трудова експлоатация.

Кумулирането на двата признака – трудовата дискриминация и недостойните трудови условия - е самостоятелен дефицит на закона, който чувствително стеснява приложението на чл. 227 от НК. За наказателната отговорност на извършителя почти винаги ще е достатъчно установяването на наемане на пострадалите при условия, несъвместими с човешкото достойнство. Технически, те винаги ще са по-неблагоприятни от условията, при които работят законно наети лица, което прави излишно изследването на

[176] Вж. ЕСПЧ, Решение от 07.01.2010 г. по делото *Rantsev v. Cyprus and Russia*.

този въпрос за целите на съставомерността и ненужно усложнява доказването на престъплението.

Нормата би имала по-адекватен наказателноправен смисъл, ако двата признака са предвидени като алтернативни. Тъй като трудовата дискриминация не предполага по необходимост и накърняване на човешкото достойнство, разпоредбата ще разшири приложението си и ще обхване всички случаи на пряко трудово неравенство. От друга страна установяването на относителна самостоятелност на дискриминацията и на накърняването на човешкото достойнство (когато то е постигнато не чрез неравнопоставено третиране, а по друг начин), ще позволи на съда да утежни отговорността при индивидуализацията, тъй като ще обуслови отегчаващо обстоятелство – осъществяване на двата съставомерни признака, след като за съставомерността е достатъчен всеки от тях.

Въвеждането на алтернативност на двата признака би разграничило по-ясно дискриминационното наемане на работа от други нарушения (накърняването на достойнството, вкл. трудова експлоатация, когато са налице и специфичните ѝ признаци), тъй като трудовата дискриминация е самостоятелно явление.

За целите на по-добрата ориентация на текста срещу явления от областта на трудовата експлоатация, **най-препоръчително е въвеждането на отделен квалифициран състав, очертаващ принудителния труд с характерните му признаци или пряко въвеждащ понятието като признак на обективната страна, който е по-тежко наказуем от чл. 227, ал. 5 НК**.

3.3. На основата на казаното следва извод, че усъвършенстването на **наказателноправната защита срещу трудова експлоатация изисква разработването на конкретно насочени общи състави на престъпления** против правата на човека (Глава Втора) или на гражданина (Глави трета и четвърта) и едва след това тяхното съгласуване с чл. 227, *ако той изобщо бъде запазен*. Въпреки възможностите за неговото подобрение, удовлетворителни решения не могат да се постигнат само чрез изменението и допълнението му.

Такъв „структурообразуващ“ престъпен състав би могъл да бъде въведен като престъпление против трудовите права и да предвижда наказателна отговорност за всеки, който използва принудителния труд на друго лице. Това систематично място

зачита предимството на обществените отношения, осигуряващи упражняването на трудовите права на гражданите, и позволява престъпната трудова експлоатация да участва в идеална съвкупност с други престъпления против личността и нейните права.

Редица уязвими групи пострадали следва да получат засилена наказателноправна защита, като признаците им бъдат очертани като квалифициращи. Такива са особености на възрастта, на здравето и трудоспособността, на социалния статус, икономическа и социална уязвимост, принадлежност към други групи, поставени под засилена или специфична трудовоправна защита, пострадали от други престъпления и пр.

Несъмнено хипотезите на **множествено и системно наемане на труд, експлоатиране във високорискови сектори и т.н. предполагат завишена строгост**. НК следва да предвиди и **специален механизъм за отнемане на получените материални облаги и санкциониране на стремежа за облагодетелстване** от чуждия принудителен труд, тъй като трудовата експлоатация е и користна, и доходоносна дейност. Несъмнено елемент от санкционирането следва да бъде и отнемането на права за заемане на длъжности и упражняване на професии и занятия в секторите, в които е извършена експлоатацията, и свързаните с тях. Друг възможен законодателен подход е създаването на раздел за експлоатационна престъпност в Глава Втора, който да включва и състави срещу поробване и използването за просия.

ПРЕПОРЪКА:

1) Преосмисляне на криминализацията и систематичното място на чл. 227 НК с оглед установените с по-горния анализ недостатъци и празноти. Евентуално въвеждане на отделен квалифициран състав, очертаващ принудителния труд с характерните му признаци или пряко въвеждащ понятието като признак на обективната страна, който е по-тежко наказуем от чл. 227, ал. 5 НК, ако чл. 227 бъде изобщо запазен като вид престъпление проти стопанството.
2) Въвеждане на структурообразуващ общ състав, криминализиращ използването на принудителния труд на другиго и е систематично отнесен в съответните структурни части на НК, криминализиращи престъпления срещу права на човека и гражданина. Разпоредбата следва да съдържа квалифицирани състави с оглед повишена защита на пострадали от уязвими групи, при множествена или системна експлоатация, при експлоатация във високорискови трудови сфери и др. Следва да се предвиди и механизъм за отнемане на облагите от експлоатацията. Наказанията следва да бъдат ефективни и възпиращи, а санкциите да включват конфискация и лишаване от права.
3) Допълване на защитата с общ състав, криминализиращ поробването, който да обхваща случаите, в които експлоатацията е прерастнала в поробване.

4. Използване за просия в експлоатационната фаза

Следва отново да се отбележи, че макар НК да следва някои наднационални тенденции на отделяне на просията от принудителния труд, защитата срещу нея като самостоятелно явление **страда дори от по-сериозни концептуални недостатъци и нормативни празноти, отколкото трудовата експлоатация**. Извън хипотезата на чл. 159в НК, наказуемо е още само системното използване за просия на лице, намиращо се под грижите на дееца (чл. 189).

	ЕКСПЛОАТАЦИЯ ЗА ПРОСИЯ ПО НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС
Раздел II. Престъпления против младежта, Глава четвърта	**Чл. 189** (1) Който системно използува за вършене на просия лице, намиращо се под негови грижи, се наказва с лишаване от свобода до една година или с глоба от хиляда до три хиляди лева. (2) Ако деецът е родител или настойник на пострадалия, наказанието е лишаване от свобода до две години или пробация, както и обществено порицание.

Както формулировката, така и наказуемостта на чл. 189 НК са изцяло неадекватни на спецификата и обществената опасност на използването на зависимо лице за просия, което в хипотезата на чл. 189, ал. 2 нк (дете) е вид робство. И в този случай **криминализацията е частична** - обхванато е *системното* експлоатиране на *зависимо* лице, като защитата е концентрирана в полето на грижата за подрастващите в рамките на главно на семейно-родствените отношения. Отново отсъства обща норма.

Макар просията все още да се третира като форма на принудителен труд от редица наднационални стандарти, **обстоятелството, че НК я концептуализира като относително самостоятелно явление след изменението на чл. 159а-г от НК от 2013 г., е пречка за използване на състави срещу трудова експлоатация за защита от експлоатация на просия**. Тази особеност на националния закон създава ограничения в тълкуването на наднационалните стандарти по начин, който еднозначно приравнява просията на принудителен труд. Предвид осакатения режим на защита и от двете явления този извод няма особена практическа стойност към момента, но **следва да се има предвид при запълването на нормативните празноти в бъдеще**. Обратно, **състави за защита срещу поробване биха могли да се ползват за защита на лица, използвани за принудителен труд или просия, ако положението им е приравнено на робско**.

ПРЕПОРЪКА:

1) Въвеждане на общ състав за защита срещу използване на другиго за просия с отстраняване на установените с анализа по-горе недостатъци и празноти на действащите режими.
2) Допълване на защитата с общ състав, криминализиращ поробването, който са обхваща случаите, в които експлоатацията е прераснала в поробване

5. Сексуална експлоатация в експлоатационната фаза

В тази хипотеза в експлоатационната фаза основно се използва проституирането на пострадалия или участието му в порнографски действия. Криминализацията при този вид експлоатация е най-мащабна, но отново непълна и вътрешно противоречива. Ако експлоатацията е принудителна, спрямо пострадалия се извършват същински полови престъпления. Независимо от нейната принудителност той е подложен и на несъщински полови престъпления, при които изпълнителното деяние е поведение на трето лице по повод развратни действия между пострадалия и другиго.

В тази материя **нормативният хаос, породен от непълно и неточно въвеждане на многобройни задължителни наднационални стандарти, неадекватно конструиране на престъпните състави и техните признаци, стълкновения и противоречия със заварени режими и понятия, изисква самостоятелно задълбочено изследване и е извън обхвата на настоящото**. Като пример за казаното обаче ще бъдат приведени две типични експлоатационни престъпления:

5.1. Потребление на детска проституция (чл. 154а НК)

Криминализирането на потреблението на детска проституция отговаря на най-напредничавите съвременни тенденции за противодействие с наказателноправни средства на сексуалната експлоатация на ненавършилите пълнолетие лица. Въпреки това нормата е пример за повърхностно законодателно отношение, както при създаването ѝ през 2009 г., така и след изменението ѝ през 2015 г. Нейните недостатъци са свързани основно с качествата на пострадалия и формулировката на изпълнителното деяние.

Определянето на пострадалия като „лице, което се занимава с проституция" е неуместно. То е значително по-широко и неясно от „проституиращо лице", тъй като проституцията е предмет и на научни, здравни и законодателни „занимания". С нея се „занимават" и сводници, сутеньори, трафиканти и други подобни.

Малолетната и непълнолетната проституция са еднозначно определени от относимите международни, ратифицирани по конституционен ред и влезли в сила за България, като **форми на детско поробване**. Тъй като поставените в робство и в приравнените му положения лица **не могат да дават валидно съгласие за поробването си, проституирането е винаги дейност, за която детето не е дало съгласието си**, независимо от възрастта си[177]. Несъгласието се отнася до всякакви форми на поведение в рамките на робското състояние. **Тази позиция на международните актове е задължително действащо право** и обвързва юриспруденцията, която не може да тълкува наказателния закон в противоречие с тези стандарти[178]. Следователно, **когато извършителят съзнава, че извършва полово действие по отношение на проституиращо дете, той съзнава несъгласието на жертвата**, без да е необходимо тя да го обективира. Обстановката, в която деецът е получил достъп до проституиращото дете, е **принудителна по определение, тъй като е част от положението на робство**.

Оттук, **насилственото същинско полово престъпление срещу детето <u>винаги</u> ще поглъща чл. 154а НК.**

По отношение на изпълнителното деяние законодателят неоправдано е пропуснал да изтегли наказателната репресия към момента на предлагането на облагата, който предхожда половия акт, тъй като създава мотивацията на жертвата да встъпи в него. Вместо това, наказателната репресия „изчаква" увреждането на половата неприкосновеност на детето да започне с първото действие от половия акт. **Това отвежда случая в приложното поле на съответните състави на престъпни блудства и съвкупления, които са и по-тежко наказуеми.**

Изпълнителното деяние на престъплението по чл. 154а НК представлява **извършване на развратно действие, което за пострадалото лице е експлоатационно** по определение. Възмездността на действието за дееца не променя това положение, а само

[177] Непълнолетната проституция не се включва в половата свобода. Специалните норми в международните актове я определят като робски тип експлоатация. Съгласно актовете на МОТ доброволната проституция може да бъде само на пълнолетно лице.

[178] Вж. и РКС №7/1992 относно действието на международните договори в материята на материалното наказателно право.

изключва наличието на експлоатационна цел[179]. Това обосновава извода, че изпълнителното деяние по чл. 154а е **частен случай на „използване" по смисъла на чл. 159в от НК**. Когато пострадалото дете е жертва на трафик и това се осъзнава от дееца, той следва да носи отговорност по чл. 159в, който ще се яви специален спрямо потреблението на детска проституция по чл. 154а от НК.

Самостоятелен проблем в приложното поле на чл. 154а е **насочеността му само към хетеросексуалната детска проституция**. Хомосексуалните посегателства срещу проституиращи деца са включени в разпоредбата на чл. 157 от НК, но аналогични на тях са предвидени и в съставите на хетеросексуалните престъпления. Законодателният подход е объркващ, а подробният анализ насочва към извод за **практическа безполезност на чл. 154а НК в актуалната му редакция.**

5.2. Въвличане в порнография (чл. 158а НК)

Набирането по чл. 158а, ал. 1 от НК е насочено да мотивира жертвите към участие в порнографско представление и се осъществява в предексплоатационния етап. *Използването* е по-късен етап на започнала същинска експлоатация, при което лицето участва в едно или повече порнографски представления. *Подпомагането* е дейност по улесняване на лицето да участва в такива представления, като по необходимост то вече е набрано и при подпомагането не се въздейства върху волята му.

Определението на порнографското представление по чл. 93, т. 3 от НК описва поведение, което по същество удовлетворява съдържанието на видове сексуална експлоатация, доколкото според обсъжданите международни актове използването на другиго за порнография е вид полова експлоатация. Тъй като пострадали по чл. 158а НК са деца, за тях включването им в порнографски представления обективира положение на държане в принудително подчинение. По принцип тази особеност би могла да обоснове извод, че съставът на чл. 158а НК може да бъде както субсидиарен спрямо съставите на трафика на хора, които изискват специална цел, така и да намира приложение като част от съвкупности с тях.

От казаното следва още, че разграничителният критерий между чл. 158а, ал. 1 и 2 НК не е съгласието на пострадалото дете, тъй като такова отсъства и в двете хипотези

[179] **Решение № 57/2010 г. на II н.о. на ВКС, Решение № 82/2010 г. на I н.о. на ВКС, Присъда от 18.09.2009 г. на ОС-Благоевград по в.н.о.х.д. № 237/2009 г., Присъда № 364/2009 г. по в.н.о.х.д. № 236/2009 г. на ОС-Благоевград**.

независимо от възрастта му. От фактическа гледна точка деянието по ал. 1 се изпълнява без детето да се съпротивлява, а по ал. 2 – при наличие или очакване за съпротива и поради това изпълнителският механизъм включва принуда.

Въпреки относителното подобрение на разпоредбата на чл. 158а НК с въвеждането на понятието за порнографско представление и негово законово определение, това понятие продължава да страда от съдържателна непрецизност.

Първо, при изброяването на възможните полови действия, в които може да се прояви представлението, е пропуснато хомосексуалното действие на полово удовлетворение. В момента разпоредбата не препятства експлоатацията на деца за хомосексуално порнографско представление между лица от женски пол, както и между лица от мъжки пол без сношение.

Второ, определението по чл. 93, т. 30 НК си служи с понятията за сексуален садизъм и мазохизъм, които се използват от невропатологията и психопатологията за обозначаване на видове церебрално обусловени неврози[180]. В този смисъл те не описват поведение, в което може да се „участва", тъй като психическите болести не са целенасочени съзнателни волеви актове. Понятието „содомия" не е възприето от българския научен жаргон и описва неточно частен случай на сексуален садизъм, при който актът е насочен срещу животни. Споменаването му заедно със сексуалния садизъм е нормативна тавтология. Явно законодателят има предвид форми на половозначимо поведение, свързани с прояви на жестокост, които застрашават физическото и психическото здраве на участниците в порнографското представление, тъй като включват външни признаци на болестни психически състояния.

Съставът по чл. 158а, ал. 5 НК е насочен срещу потребители на детската порнография. Изпълнителното деяние „наблюдаване" на описаните в разпоредбата полови действия е частен случай на лично използване за развратни действия без прякото участие на наблюдаващия в тях. В този смисъл то е вид „използване" по смисъла на чл. 159в от НК. Също както всички състави на трафика, така и нормата на чл. 158а, ал. 5 е безразлична към това дали наблюдаваните действия се извършват със съгласието на лицето, което участва в тях, или против волята му, като това лице може да е едно.

[180] Повече за сексуалната психопатия, вж. **фон Крафт-Ебинг, Р.** Сексуална психопатия. Лик, С., 1999 г., 76-77, 102 и сл.

Сравнението между чл. 158а, ал. 5 и чл. 159в НК показва, че между съставите съществуват разлики, които не допускат единият да изземе приложното поле на другия. Основното различие е в качеството на пострадалия и субективното отношение на дееца към него. По чл. 158а, ал. 5 НК жертвата е лице, пострадало от престъпление по чл. 158а, ал. 1-4, докато чл. 159в НК изисква жертвата да е пострадала именно от трафик.

ПРЕПОРЪКА:

1) Провеждане на задълбочено криминологично и правно изследване на експлоатационната фаза, вкл. на несъщинските полови престъпления.

V. ИНСТИТУТИ ЗА НЕНАКАЗВАНЕ НА ЖЕРТВАТА[181]

Законовата интерпретация на поведението на жертвата на трафик на хора е от решаващо значение за съществуването на редица механизми за нейното трафикиране и задържане в експлоатация. Сред най-разпространените е ангажирането на пострадалия в съставомерни деяния, които той осъществява съзнателно като извършител или съизвършител и по-рядко – като помагач или подбудител. Те са пряко свързани със самия трафик, като го улесняват или прикриват, подготвят последваща експлоатация или са част от нея[182]. Обичайно трафикантът има съществен принос за извършването им. Съучастието с жертвата е мощен фактор за поставянето ѝ в зависимост от дееца и за намаляване на риска от разкриването му. Виновната жертва е не само психологически уязвима на продължителна експлоатация, но и демотивирана да съдейства за разкриването си и да търси помощ.Колкото по-голяма част от поведението на пострадалия поражда наказателна отговорност за него, толкова по-ефективно законът съдейства на трафикирането му, подкрепя експлоатацията му, създава условия за повторен трафик и по-тежка експлоатация, насърчава разграждането на връзките на жертвата със света извън трафика и вреди на процесуалното ѝ участие в процеса срещу трафиканта.

Необходимостта от материалноправни решения за щадящо третиране на пострадали от трафик, извършили общественоопасно деяние по повод или във връзка с трафикирането си, е политически изведена още в началото на хилядолетието. Тогава започват интензивно да се развиват международни и европейски стандарти, които постепенно преминават от препоръчителни към обвързващи.

---

[181] Подробно вж. **Пушкарова, Ива**. Наказване на пострадалия от трафик на хора: чл. 16а от Наказателния кодекс и заварени разпоредби, криминализиращи поведение в експлоатация. // В: Сборник доклади от научна конференция „Наказателното правораздаване – традиции и перспективи“, С: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2018 г.; **Марков, Румен**. Принудата и новият чл.16 от Наказателния кодекс. С: Сиби, 2017.

[182] Типично това са незаконно преминаване на граница, използване на подправени или чужди документи за самоличност, пренасяне или съхранение на забранени вещества и предмети, системни кражби като елемент от трудова експлоатация и др. Понякога жертвата изпълнява елементи на трафик и експлоатация спрямо други пострадали, като по указания на трафиканта ги приема и укрива, получава и отчита средствата от експлоатацията им, уговаря ги или ги принуждава да склонят на експлоатацията, свожда, обучава ги да извършват кражби, да просят. Контролът на трафиканта над експлоатираните лица понякога се осъществява чрез едно от тях, на което такава функция е възложена срещу различни привилегии. Повече по този въпрос виж у **Пушкарова, Ива.** Трафикът на хора. Цит. съч..

СТАНДАРТ	ПРИНЦИП ЗА НЕНАКАЗВАНЕ НА ЖЕРТВАТА НА ТРАФИК НА ХОРА
	ПРЕПОРЪЧИТЕЛНИ НАДНАЦИОНАЛНИ СТАНДАРТИ
Препоръчителни принципи и насоки относно правата на човека и трафика на хора на Върховния комисар на ООН по правата на човека (E/2002/68/Add.1)	**Принцип № 7**: изисква трафикираните лица да не могат да бъдат задържани, обвинявани и преследвани за това, че са влезли или пребивават незаконно на територията на държава на преминаване или дестинация [*крайна местоексплоатация – бел. авт.*], както и за участието си в незаконни дейности, доколкото това е пряка последица от положението им на трафикирани лица. **Принцип № 8**: въвежда изрично ненаказуемост, ако пострадалите са деца.
Резолюция № 55/67 на ОС на ООН от 31.01. 2001 г.	**Пар. 13**: подканя правителствата да обсъдят жертвите на трафик и особено жените и момичетата да не бъдат преследвани за незаконна миграция и пребиваване, поради обстоятелството, че са жертва на експлоатация.
План за действие за борба с трафика на хора на ОССЕ, Решение № 557 / 2005	**Препоръка № 1.8**: изисква жертвата на трафик да не бъде преследвана наказателно като резултат единствено на трафикирането си.
КБТХ	**Чл. 26**: задължава държавите-членки да **предвидят**, съобразно основните принципи на правната си система, **възможността** да не бъдат налагани наказания на пострадали от трафик на хора за участието им в незаконни дейности, доколкото те са били принудително въвлечени в тях.
Становище на ЕИСК по „Предложение за директива на ЕП и на Съвета относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите и за отмяна на РР решение 2002/629/ПВР“ COM(2010) 95 окончателен — 2010/0064 (COD)	**Т. 3.15:** обосновава необходимостта жертвите на трафика на хора да бъдат „защитени от наказателно преследване и наказание за престъпни дейности, отнасящи се до обстоятелства от техния живот, при които те са били предмет на трафик (например използване на фалшиви документи, проституция, или незаконна имиграция и др.)”, каквато „защита е необходима, за да се предотврати повторна виктимизация и да се насърчат жертвите да свидетелстват по време на наказателното производство“.
	ОБВЪРЗВАЩИ НАДНАЦИОНАЛНИ СТАНДАРТИ
Директива 2011/36/ЕС	**Т. 7 от Преамбюла** определя за „главни цели по-строги действия за предотвратяване, наказателно преследване и защита на правата на жертвите на трафик” **Чл. 8**: **Отказ от наказателно преследване и неприлагане на наказания към жертвата** В съответствие с основните принципи на своите правни системи държавите-членки предприемат необходимите мерки, за да **гарантират**, че техните компетентни органи са оправомощени да не провеждат наказателно преследване или да не налагат наказания на жертвите на трафик на хора за участието им в престъпна дейност, която са били принудени да извършват като пряко следствие от обстоятелството, че са били обект на деяние, посочено в член 2. **Чл. 2, ал. 3:** използването на другиго за престъпна дейност е изрично изведено като възможно съдържание на експлоатационната цел.
	НАЦИОНАЛНИ СТАНДАРТИ
Чл. 16а, ал. 1 НК	Не е виновно извършено деянието, което е осъществено от лице, пострадало от трафик на хора, когато е било принудено да го осъществи в пряка връзка с това му качество.
Чл. 13 НК	(1) Не е обществеоопасно деянието, което е извършено от някого при крайна необходимост - за да спаси държавни или обществени интереси, както и свои или на другиго лични или имотни блага от

СТАНДАРТ	ПРИНЦИП ЗА НЕНАКАЗВАНЕ НА ЖЕРТВАТА НА ТРАФИК НА ХОРА
	непосредствена опасност, която деецът не е могъл да избегне по друг начин, ако причинените от деянието вреди са по-малко значителни от предотвратените. (2) Няма крайна необходимост, когато самото отбягване от опасността съставлява престъпление.
Чл. 12 НК	(1) Не е общественоопасно деянието, което е извършено при неизбежна отбрана - за да се защитят от непосредствено противоправно нападение държавни или обществени интереси, личността или правата на отбраняващия се или на другиго чрез причиняване вреди на нападателя в рамките на необходимите предели. (2) Превишаване пределите на неизбежната отбрана има, когато защитата явно не съответствува на характера и опасността на нападението. (3) Няма превишаване пределите на неизбежната отбрана, ако нападението е извършено чрез проникване с насилие или с взлом в жилище. (4) Деецът не се наказва, когато извърши деянието при превишаване пределите на неизбежната отбрана, ако това се дължи на уплаха или смущение.
Чл. 9, ал. 2 НК	Не е престъпно деянието, което макар формално и да осъществява признаците на предвидено в закона престъпление, поради своята малозначителност не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна.

В това отношение българският НК е повлиян от противоречиви възгледи. Решенията, предлагани от чл. 9, ал. 2, чл. 55 и чл. 13 от НК са твърде ограничени, а и също неразпознати от правосъдието в материята на трафика на хора. .С голямо закъснение спрямо общоевропейските законодателни процеси, през 2013 г. в Общата част на НК е въведена разпоредбата на чл. 16а, ал. 1, която страда от тежки концептуални и правно-технически несъвършенства:

1. **Въвеждането ѝ като институт на Общата част е законодателна грешка**. Разпоредбата се отнася до конкретен вид престъпна дейност и по правната си природа съдържа лично оневиняващо обстоятелство, подходящо за уреждане чрез правната техника на привилегировани състави в Особената част. Единственият смисъл да бъде поместена в Общата част може да се търси в блокиращото ѝ действие по отношение на разпоредби на Особената част, които концептуално ѝ противоречат, но тогава застава логичният въпрос защо те не са отменени при нейното приемане (чл. 182б, например). Като норма на Общата част тя се конкурира неблагоприятно с чл. 12-13 и чл. 9, ал. 2 НК.

2. Тъй като институтът изключва вината като елемент от престъплението, **извършената от пострадалия дейност не може да се назовава от законодателя „престъпление“**, тъй като не са изпълнени изискванията на чл. 9, ал. 1 от НК за третиране на деянието като престъпление. Тази непрецизност е недопустима за наказателен закон.

3. Законовото указание за извършване на „престъпление“ по принуда следва да се интерпретира в смисъл, че **извършителят е пострадал от трафик в условия на компрометирано съгласие**. Типичните случаи се отнасят до поробващ трафик, т.е. трафик с цел задържане в принудително подчинение, трафик на непълнолетни лица, трафик с цел трудова експлоатация и трафик с цел използване за просия. Само тези видове трафик, въвличането в които по определение изключва съгласието на жертвата, създават среда на интензивна, продължена и дехуманизираща експлоатация при драстични форми на органичаване на правосубектността, висок риск за живота и здравето на жертвата и невъзможност на последната да прекрати това положение, в която жертвата може да бъде принудена към общественоопасно поведение. **Пострадалият не може да се ползва от привилегията на чл. 16а, ал. 1, когато трафикът се осъществява по основен състав**.

4. Поради току-що изложеното законодателна грешка е въвеждането на чл. 16а като **обстоятелство, изключващо вината**. Само поставянето на пострадалия в положение да не може изобщо да избира поведението си ще изключи субективната страна на деянието, към което е принуден. Тези хипотези са редки, касаят само трафика с цел поставяне в принудително подчинение, а наднационалните стандарти нямат превид само тях. Анализът на практиката също потвърждава, че жертвите дори на крайно насилствен трафик формират вина за извършваните от тях общественоопасни деяния и именно тези представи и страхът от наказание биват използвани от трафиканта за задържане в подчинение[183].

Липсва изискване принудата да е толкова екстремна, че да изключва автоматично вината, а въвеждането на фикция по този въпрос е крайно неубедително и неуместно за наказателен закон. То обърква и субективизира практиката, като създава неяснота в кои случаи е оправдано вината да бъде изключена и в кои това би представлявало злоупотреба с право. Недопустимо е изводът дали изобщо възниква наказателна отговорност за някого да зависи от толкова широка съдийска преценка, включително и заради опасността приложното поле на чл. 16а да бъде неоправдано стеснено от прекомерен правосъден консерватизъм. Коментираното законодателно решение представлява и безпрецедентно за българското наказателно право отклонение спрямо другите изключващи вината институти

[183] Както основателно се отбелязва в литературата, „и робите вземат определени решения“ (**Велчев, Борис.** Робството. Цит. съч., с.23).

на Общата част, които релевантират обстоятелства, *действително* препятстващи образуването ѝ.

Далеч по-подходящо и съобразено с наднационалните указания е институтът да бъде уреден като **обстоятелство, изключващо наказуемостта**. Разбирането, че не е оправдано пострадалият да бъде наказван превид обстоятелствата, в които е поставен, а не поради субективна несъставомерност на извършеното от него, е и политически, и психологически, и правно значително по-издържано.

> Реално в практиката престъпленията, извършвани от жертвата, не винаги се осъществяват под целенасочената принуда на трафиканта за изпълнението на всяко от тях, а като част от стратегията на пострадалия за справяне. В опит да намали експлоатацията си, да си осигури по-щадящо третиране или да избяга, пострадалият може да предприеме укорими действия, увреждащи правата на трети лица отвъд хипотезата на чл. 13, и да бъде безразличен към това или пряко да го цели като неизбежна стъпка към целта си. Тези деяния могат да са изцяло негово поведение, към което той не е нарочно мотивиран, но не би го предприел в ситуации извън създадените от трафика. Разпоредбата на чл. 16а, ал. 1 следва да бъде тълкувана в смисъл, че и **съзнателно създаденият от трафиканта контекст може да бъде източник на мотиви** за общественоопасни деяния на пострадалия. В тази хипотеза трафикът и последвалата експлоатация типично се осъществяват като продължени престъпления.

5. Концептуализирането на чл. 16, ал. 1 като изключващо вината обстоятелство **силно проблематизира търсенето на отговорност от трафиканта за съучастие** в деянието, извършено от пострадалия, тъй като институтът по чл. 16а по необходимост изключва и общия умисъл между трафиканта и трафикирания. Този ефект на закона вероятно дори не е съобразен от законодателя. Така остава единствено ограничената възможност за ангажиране на отговорността на трафиканта в условия на посредствено извършителство, а това е твърде екзотична хипотеза за консервативното българско правораздаване.

6. Формулата „**пряка връзка с качеството на пострадал**“ означава, че пострадалият е мотивиран да извърши престъплението след като качеството е възникнало в резултат на започнало трафикиране и преди експлоатацията да бъде окончателно преустановена, като престъплението е елемент от трафикирането или експлоатацията на пострадалия или на трето лице, или улеснява или прикрива такива престъпления. Законовото изискване за пряка връзка по същество означава, че пострадалият предприема посегателството въпреки вътрешните си съпротиви пред неговото извършване, като не е необходимо конкретната обстановка обективно да изключва всички възможности за алтернативно поведение.

7. На обсъждане следва да се постави въпросът за **тежестта (степента на обществена опасност) на деянието**, отговорността за което не възниква на основание чл. 16а. Отговор на този въпрос се съдържа частично в конкуренцията между чл. 16а и други институти на Общата част -- чл. 12, чл. 13 и чл. 9, ал. 2 от НК. Когато извършеното попада в някоя от техните хипотези, приложими са те, тъй като **изключват обществената опасност, а това прави невъзможно образуването на вина**[184]. **Разпоредбата на чл. 16а ще се прилага, доколкото обществената опасност не е изключена**. Тази конкуренция подчертава отново неудачността на въвеждането на чл. 16а като институт на Общата част.

При неприложимост на който и да е от тези текстове следва винаги да се обсъжда **приложимостта на чл. 55** от НК, тъй като **експлоатацията следва да се интерпретира като изключително смекчаващо обстоятелство**, дори да не представлява съчетание от многобройни смекчаващи обстоятелства.

Независимо от действието на чл. 16а следва винаги да се има предвид, че при особено насилствените форми на трафик **отговорност за извършваните на пострадалите престъпления носят контролиращите ги трафиканти**, които са или съучастници, или посредствени извършители.

ПРЕПОРЪКА:

Материята на чл. 16а да бъде цялостно преуредена, като:

1) институтът се преформулира в **основание за изключване на наказуемостта**;
2) **обхватът му изключи пълнолетни лица, трафикирани с тяхно съгласие** и с цел сексуална експлоатация или отнемане на телесни част, в рамките на основния състав, за ненаказването на които липсва както наднационално задължение, така и правно-житейски разум. Институтът следва да предпазва само пострадали от трафик по квалифицираните състави, вкл. с цел използване за принудителен труд, просия или поставяне в принудително подчинение;
3) **систематичното място се премести в раздел IX „Трафик на хора“**, тъй като нормата не е обща. Това ще подобри и съотношението с чл. 9, ал. 2, чл. 12 и чл. 13 НК.

[184] Вината се дефинира като конкретно психично субективно отношение към *обществената опасност* на деянието и ако такава опасност липсва, вината не може да се образува. Вж. повече у **Стойнов, Александър**. Наказателно право. Обща част. С: Сиела, 2019, с. 255; **Лютов, Костадин**. Обществената опасност на деянието по наказателното право на НРБ. С., 1960, с. 194 и сл.

VI. СРОК ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗМИСЪЛ

1. Изисквания на международното и европейското право[185]

Срокът за възстановяване и размисъл (СВР) е институт на международното и европейското право, предвиден в чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО, чл. 13 от КСЕБТХ и частично в пар.18 от Директива 2011/36/ЕС. Той се реализира на основата на правоотношение между приемащата държава на експлоатация и ползвателя, по силата на което държавата едностранно и временно се отказва да упражнява правата си да изисква съдействието му в наказателния процес (освен правото да го призове като свидетел пред съдия) и да го изведе от своята територия, ако той пребивава незаконно на нея, както и други права, като му предоставя достъп до определени услуги, насочени към неговото възстановяване и извеждане от положението на експлоатация, поради обоснованото предположение, че ползвателят е пострадал от трафик на хора на нейна територия. СВР не дава на ползвателя субективни права, а представлява форма на третиране, подчинена на баланса между обществените интереси от защита на жертвата и от преследване и наказване на дееца.

СВР е институт на закрилното право в рамките на правото на правата на човека. **Съблюдаването му е обхванато от задълженията по чл. 4 от ЕКПЧ.** [186] Той е от основно значение за ефективността на редица превантивни политики, насочени към жертвата.

---

[185] Подробно вж. **Пушкарова, Ива**. Срокът за възстановяване и размисъл, предоставен в международното и европейското право на пострадали от трафик на хора: европейската практика. // София, Годишник на АМВР, бр. 31/2020, с. 67-105.

[186] През 2016 г. решението по делото *Л. Е. срещу Гърция* (*L.E. v. Greece,* Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.) въвежда допълнителни критерии за определяне на момента, от който за държавата възниква позитивно задължение за предприемане на мерки за защита и подкрепа на жертвата на трафик. Той най-общо е формулиран като момента, в който предвид фактите по случая органите са узнали или е трябвало да узнаят, че конкретно лице е пострадало от трафик на хора. Решението е значимо с извода, че **задълженията на държавата по Конвенцията на СЕ за борба с трафика на хора, вкл. задължението за своевременно осигуряване на СВР, се поглъщат от задълженията по чл. 4 от ЕКПЧ**. Както това, така и последвалите решения по делата *Г. Дж. срещу Испания* (*G.J. v. Spain*, Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.) и *В. Ф. срещу Франция* (*V.F. v. France*, Жалба № 71545/12, Решение от 21.01.2016 г.) са остро критикувани за недостиг на чувствителност към реалната проблематика на защитата на жертвите на трафик, за повърхностност на анализа и формализиране на подхода. Вж. още **Stoyanova, V.**, 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and the Scope of States' Positive Obligations under the ECHR', European Human Rights Law Review, Lund University Faculty of Law (May 2016), p. 290-230; **Ruth M. Mestre i Mestre**, 'G.J. v. Spain and Access to Justice for Victims of Human Trafficking', Strasbourgobservers, 01.09.2016.

СВР има двойно предназначение 1) да предостави на ползвателя достатъчно време за първоначално възстановяване след травмата от трафика и за прекъсване на връзките с трафикантите (вкл. изграждане на самостоятелност спрямо него) и 2) да му позволи да вземе съзнателно и информирано решение дали да съдейства за наказателното им преследване. „Осъзнато / информирано" е строго лично решение, взето в сравнително спокойно състояние и при осведоменост за естеството на евентуалното съдействие и неговите правни и житейски ползи, тежести, перспективи и рискове. Двата елемента са относително самостоятелни, но и сложно обвързани.

Стандарт	Предназначение	Съотношение възстановяване / размисъл
Директива 2004/81/ЕО	**Чл. 6 Срок за размисъл** 1. Държавите-членки гарантират, че тези граждани на трета страна разполагат със срок за размисъл, който **им позволява да се възстановят и да се откъснат от влиянието на извършителя на престъплението, така че съзнателно да могат да решат дали да сътрудничат или не с компетентните органи**. Продължителността на срока, посочен в първата алинея, и датата, от която той започва да тече, се определят съгласно националното законодателство. 2. Докато тече срокът за размисъл и докато компетентните органи се произнесат, гражданите на трета страна имат достъп до лечението, предвидено в член 7, и спрямо тях не може да се приложи никаква мярка за извеждане от територията. 3. Срокът за размисъл не дава право на пребиваване по силата на настоящата директива. 4. Държавата-членка може да прекрати във всеки момент срока за размисъл, ако компетентните органи установят, че лицето доброволно и по своя инициатива е подновило връзките си с извършителите на престъплението, посочени в член 2, букви б) и в), или по причини, които имат отношение към обществения ред и защитата на вътрешната сигурност.	Възстановителният елемент е подчинен на решението за или против съдействие (елемент на размисъл).
КБТХ	**Чл. 13 - Период за възстановяване и размисъл** 1. Всяка страна по конвенцията предвижда в своето национално законодателство период за възстановяване и размисъл от най-малко 30 дни, когато има основателни причини да се смята, че въпросното лице е жертва на трафик. Този период трябва да е **достатъчен** за въпросното лице, за да се **възстанови и освободи от влиянието на трафикантите и/или да вземе осъзнато решение за сътрудничество с компетентните органи**. През този период не е възможно да се изпълни спрямо него никаква мярка за експулсиране. Тази разпоредба не засяга действията, осъществявани от компетентните органи във всички фази на съответното национално производство и в частност при разследването и наказателното преследване на престъпните деяния. През този период страните по конвенцията разрешават на въпросните лица да пребивават на тяхна територия. 2. През този период лицата по ал. 1 на този член имат право да се ползват от мерките, предвидени в чл. 12, алинеи 1 и 2 . 3. Страните по конвенцията не са обвързани със спазването на този срок, ако	Възстановителният елемент има относителна самостоятелност спрямо решението за сътрудничество. В пар. 174 от Обяснителния доклад към КБТХ GRETA прави опит да свърже двата елемента от предназначението на СВР, като обявява

Стандарт	Предназначение	Съотношение възстановяване / размисъл
	съображения за спазване на обществения ред препятстват това или ако се установи, че е неоснователно предявена претенцията за ползване със статут на жертва на трафик. **Чл. 12 Подпомагане на жертвите** 1. Всяка страна по конвенцията приема онези законодателни или други мерки, които са необходими за подпомагане на жертвите при тяхното физическо, психологическо или социално възстановяване. Това подпомагане включва като необходим минимум: a) условия на живот, които дават възможност да се осигурят насъщните им нужди посредством такива мерки, като подходящо и безопасно настаняване, психологическо и материално подпомагане; b) достъп до спешна медицинска помощ; c) писмени и устни преводачески услуги, когато е необходимо; d) предоставяне на правни съвети и информация, в частност по отношение на техните законни права и услугите, които са на тяхно разположение, на език, който могат да разберат; e) подпомагане, което да даде възможност техните права и интереси да бъдат представлявани и взети предвид на съответните етапи от наказателното производство срещу извършителите; f) достъп на децата до образование. 2. Всяка страна по конвенцията надлежно отчита нуждите на жертвата от сигурност и защита.	срока за инструмент за подобряване на качеството на свидетелските показания на жертвата (която би била по-ефективен участник в наказателното производство, ако е надживяла трафика).
Директива 2011/36/ЕС	Изрично изисква гаранции, че помощта и подкрепата за жертвите по принцип не зависят от тяхното желание да сътрудничат (чл. 11, ал. 3) и се предоставят с цел жертвата да се възстанови и да избяга от трафикантите (пар. 18 от Преамбюла), вкл. да бъде в състояние да упражнява предоставените с Директивата права (чл. 11), което предполага достигнато равнище на възстановяване и самостоятелност.	

КБТХ формално допуска предназначението на СВР да бъде ограничено и само до единия от двата елемента, но GRETA се отнася силно критично към свеждането му само до размисъл. В почти всички държави, които не приемат двойното предназначение обаче, водещ е елементът на размисъл, което показва, че той се разпознава като по-присъщ на института на СВР[187].

Мотивацията на жертвата да ползва СВР, както и нагласите ѝ към съдействие са многофакторни и се влияят пряко от: виктимния профил; продължителността на СВР; конкуренцията с алтернативни институти, предоставящи подкрепа; яснотата и удовлетвореността от получаваните от СВР ползи и перспективи; опитът на други жертви;

[187] Белгия, Грузия, Испания, Латвия, Литва, Нидерландия, Полша, Франция, Черна гора. Подробности в **Пушкарова, Ива**. Срокът за възстановяване и размисъл. Пак там.

досегът с разследващите; минал негативен опит с държавата; опитът при идентификацията; реакцията на държавата към извършителя.[188]

Според Директива 2004/81/ЕО **ползвателите на СВР** са жертви, произхождащи от трети страни, докато КБТХ разширява кръга им до **всички видове жертви**, независимо от гражданството им, които пребивават незаконно в приемащата държава или с разрешение за кратковременно пребиваване, след изтичането на което са застрашени да загубят положението си на законно пребиваващи. Макар и при различни условия, рискът касае всички, които не са граждани на приемащата държава. Задължението на тези лица да я напуснат поради липсата на правно основание да останат в нея създава множество рискове както за тяхната лична сигурност и права, така и за евентуалното наказателно преследване на техните похитители.

Макар да не препятства възможността държавите да предоставят СВР и на собствени граждани, КБТХ изисква – на очевидни хуманитарни основания – специално правно третиране на незаконно или краткотрайно пребиваващите чужденци, тъй като те са в специално уязвимо положение[189].

По начало СВР е насочен към **пълнолетни, но децата не са изключени**. Директива 2004/81/ЕО изрично предвижда, че той може да бъде удължен, ако това е в интерес на детето (чл. 10). КБТХ обаче изисква специално третиране на децата чрез директно предоставяне на разрешения за пребиваване и чрез съблюдаване на техния висш интерес съгласно чл. 3 от Конвенцията за правата на детето. Второто изискване задължава компетентните власти да изберат СВР **само ако той предоставя най-благоприятни условия за конкретното дете с оглед неговата лична ситуация**, а предвид ограниченията в достъпа до услуги в сравнение с други институти на миграционното и бежанското право и на закрилата на детето такъв извод е слабо вероятен в редица държави.

Според Директива 2004/81/ЕО **продължителността на СВР и датата, от която той започва да тече**, се определят от националното законодателство, но КБТХ предписва, че

[188] Обсъжданото наднационално разбиране за СВР изхожда от традиционния обобщен образ на типичната жертва на трафик, чийто основен белег е ясно изразената виктимизация. Както бе описано в Дял първи, в съвремието този профил е в процес на изместване от жертви, които все по-рядко се нуждаят от закрила в познатия ѝ вид, а мотивацията за съдействие е силно индивидуална. Отделно от това, не винаги е в интерес на пострадалия да сътрудничи, като потребностите му на жертва всъщност не зависят от участието му в процеса.

[189] Този специален статус на уязвимост е официално признат на чужденците само в Испания.

срокът трябва да е достатъчен за *възстановяването* на конкретния ползвател, но не по-кратък от 30 дни. КБТХ косвено насърчава по-дълги срокове и възможности за удължаване, за каквито последователно настоява и GRETA. СВР трябва да започне максимално рано в процеса на идентификация на жертвата. В тази посока са и изричните указания на Директива 2011/36/ЕС за ранна идентификация и ранно предоставяне на подкрепа и закрила.

СВР може да бъде **предсрочно прекратен** едностранно от държавата, ако се установи, че ползвателят доброволно и по своя инициатива е подновил връзките си с трафиканта (Директива 2004/81/ЕО) или че статутът на жертва е неоснователно предявен (КБТХ), или по съображения за обществен ред и защита на вътрешната сигурност (Директива 2004/81/ЕО и КБТХ). Държавите могат да предвиждат и други основания. Самият ползвател може да прекрати СВР предсрочно, като заяви решение да сътрудничи преди изтичането му.

Изискванията на Директива 2004/81/ЕО и Конвенцията образуват **задължителния за държавите минимум от услуги**, които трябва да бъдат предоставени на ползвателите през СВР. Той е по-широк от общия минимален стандарт на закрила и помощ, който се предоставя на всички жертви независимо от съгласието им да сътрудничат и който не включва изрично образователни услуги (чл. 11, ал. 5 и чл. 12 от Директива 2011/36/ЕС). Този минимум **е по-висок за жертвите със специални потребности**, породени от бременност, здравословно състояние, увреждания, умствено или психично разстройство или от претърпени тежки форми на насилие, но директивата не го конкретизира. Това означава не само широка свобода на преценка за националния законодател, но и внушение за индивидуален подход в рамките на НМН и избягване на нормативна свръхрегулация. В материята на СВР чл. 11 от Директива 2011/36/ЕС насочва към национални решения за различни допълнителни услуги и права в рамките на СВР и конкуриращите го алтернативни институти, когато ползвателят е особено уязвима жертва.

СВР не дава **право на пребиваване**, но докато той трае, спрямо ползвателя не може да се приложи каквато и да е мярка за извеждане от приемащата държава. Националните власти са длъжни още в началото да предоставят на жертвата необходимите документи за законен престой до изтичане на срока.

Държавите нямат задължения да предоставят достъп до трудовия си пазар.

В научната литература интересът (от защита) на жертвата и интересът на правосъдието от преследване и наказване на дееца, традиционно се разглеждат като съперничещи си. Напрежението между тях се счита особено видимо тъкмо в института на СВР и режимите за временен престой. В тази връзка особено внимание се обръща на **безусловността на подкрепата за възстановяване през СВР и на значението, което решението за или против съдействие има за перспективите на жертвата**. Изтъква се, че обвързването на достъпа до подкрепа след изтичане на СВР с положително решение за сътрудничество може да има ефекта на неетична злоупотреба с уязвимостта на пострадалия, която би създала значими рискове от инструментализиране на съдействието му. Механизмите за трафикиране и експлоатация сами по себе си включват злоупотреба с доверие, уязвимост, зависимост и пр. Появата на техни подобия при контакта с държавата създава очевидни рискове за девиктимизацията на пострадалия, както и за ефективността на неговото сътрудничество. Тя може да създаде мотиви жертвата да приеме да сътрудничи въпреки рискове, произтичащи от самото сътрудничество, осъществяването на които може да компрометира резултатите от оказаната подкрепа и така да обезсмисли предоставянето и на СВР, и на други форми на подкрепа. В същото време във всички европейски държави изследванията регистрират висока социална значимост на целта за преследване и наказване на дееца и разнообразни нормативни и практически стратегии за получаване на съдействието на жертвата.

Макар това съдействие да е възможно в най-разнообразни прояви, най-важно за правосъдието остава даването на свидетелски показания, но то е и най-натоварващото изпитание за жертвата. Така балансът между двата публични интереса, обусловили двойното предназначение на СВР, се свежда до това **дали от жертвата може валидно да се изисква нещо повече или нещо различно от даването на свидетелски показания пред съдия**. Съгласно пар. 176 от Обяснителния доклад към КБТХ „решението да окаже или не съдействие на компетентните власти не изключва задължението на жертвата да свидетелства, ако бъде призована от съдия". Ако тя е „законово задължена да се яви и да свидетелства, не може да се позове на чл. 13 от Конвенцията, за да откаже"[190]. По отношение на свидетелстването КБТХ няма пряко действие и не преодолява нормите на

[190] Изводът следва от указанието на чл. 13, ал. 1 от Конвенцията, че предоставянето на СВР „не засяга действията, осъществявани от компетентните органи във всички фази на съответното национално производство и в частност при разследването и наказателното преследване на престъпните деяния".

вътрешното право, ако те предвиждат задължение за свидетелстване. Неоказването на съдействие от жертвата по време на СВР и след него, ако такова е решението ѝ, не създава пречки пред националните власти да разследват, преследват и накажат извършителя, като ползват алтернативни доказателствени стратегии, само когато това съдействие е различно от свидетелстването. Разпознаване, всички форми на неформално съобщаване на информация, предаване на вещи, разпит не пред съдия могат да бъдат отклонени на основание чл.13 от КБТХ. Ако жертвата не желае да свидетелства пред съдия, може валидно да откаже само ако националното законодателство ѝ разрешава това (единствено в Грузия е установена такава възможност). Това съществено ограничение на волята на жертвата да не сътрудничи отново подчертава, че СВР не ѝ предоставя субективни права, а представлява мярка, предприета от държавата в публичен интерес.

2. Срокът за възстановяване и размисъл според действащото българско законодателство

Българското законодателство не предоставя СВР по смисъла на чл. 13 от КБТХ и чл. 6 от Директива 2004[191]. Единствените близки до него институти са предвидени в чл. 26 от ЗБТХ и Мярка 2.2 от НМН и в някаква степен за такъв потенциално се сочи чл. 9, ал. 2 и 3 от ЗБТХ.

СТАНДАРТ	СЪДЪРЖАНИЕ
ЗБТХ, чл. 25-27	**Чл. 25** На лицата, които са жертви на трафика на хора и са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика, се предоставя статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателното производство, която включва: 1. предоставяне на разрешение за продължително пребиваване на територията на Република България за граждани на трети държави - по реда на Закона за чужденците в Република България; 2. продължаване на престоя в приютите. **Чл. 26** (1) След като идентифицират лицата, които са жертви на трафика на хора, органите на досъдебното производство са длъжни незабавно да ги информират за възможността да получат специална закрила, ако в едномесечен срок декларират съгласието си да сътрудничат за разкриване на престъплението. (2) По предложение на Държавната агенция за закрила на детето срокът по ал. 1 може да бъде продължен до два месеца, когато лицето, жертва на трафика, е дете. **Чл. 27** (1) Прокурорът се произнася с постановление по искането на лицето, жертва на трафика на хора, за предоставяне на статут на специална закрила в тридневен срок от постъпването му. (2) Отказът за предоставяне на статут по ал. 1 може да се обжалва в тридневен срок пред по-горния прокурор, който е длъжен да се произнесе по жалбата незабавно.

[191] В това отношение могат да се отправят редица критики към отговорите, които българската страна дава на въпросниците, по които GRETA подготвя регулярните си мониторингови доклади.

СТАНДАРТ	СЪДЪРЖАНИЕ
	Чл. 29 Престоят в приютите се продължава в съответствие със срока, определен в акта по чл. 27 и не може да надвишава срока за приключване на наказателното производство.
ЗБТХ, чл. 9, ал. 2 и 3	(2) В приютите се приемат лица, които са заявили, че са жертви на трафика на хора. Приемането се извършва по тяхно искане за срок не по-малко от 30 дни при условията и по реда на този закон и правилника по чл. 12. (3) Срокът на настаняване може да бъде продължен по предложение на съответния приют, местните комисии, органите на досъдебното производство или съда, когато лицето е изявило желание за това.
НМН	Периодът за размисъл се дава на всяко лице, за което се предполага, че е жертва на трафик, независимо от неговото желание да сътрудничи като свидетел и независимо от това дали срещу извършителите се води наказателно преследване. Съгласно чл. 26 от Закона за борба с трафика на хора, периодът за размисъл е 30 дни. Периодът на размисъл има две основни функции : ›› Жертвата може да получи незабавна подкрепа и настаняване в приют с целвъзстановяване ›› Успоредно с възстановяването жертвата има възможност да направи информиран избор дали да съдейства за разкриване на Периода за размисъл започва да тече автоматично от момента на идентификация на жертвата на трафик на територията на Република България. Жертвата се информира от идентифициралата я организация за началото и продължителността на периода на размисъл. По време на периода за размисъл трябва да са налични следните услуги: ›› Жертвата да се намира на защитено място; да е настанена в център, ако е необходимо ›› Кризисна интервенция, ако състоянието й го налага ›› Психологическо консултиране и социална подкрепа, насочени към емоционални и социални проблеми, свързани с решението дали да сътрудничи ›› Правно консултиране относно разбирането и планирането на юридическите действия по случая Периодът на размисъл приключва, когато: ›› Изтече срокът ›› Жертвата вземе решение да сътрудничи на правоохранителните органи трафикантите През периода на размисъл жертвата не е задължена да сътрудничи на досъдебното производство или да дава показания. Ако жертвата реши да сътрудничи на органите на реда, тя получава подкрепа в комуникацията със съответните институции и изготвянето на необходимите документи

Следва да се изясни **съотношението на НМН и ЗБТХ**. И двата са задължителни, но НМН не е нормативен, а ЗБТХ и основаните на него подзаконови нормативни актове са с предимство. НМН е динамичен механизъм за сътрудничество чрез съгласуване и улесняване на взаимодействието между различни субекти в изпълнение на възложени със закон функции, както и за въвеждане на добри практики, вкл. в сфери, които не подлежат или не е подходящо да бъдат нормативно регулирани. НМН може да изяснява с повече подробности действието на предвидените в нормативни актове институти и изпълнението на задълженията на съответните задължени лица и органи, но не може да запълва нормативни празноти, да въвежда институти, нуждаещи се от законова уредба, или да ги видоизменя. Към НМН няма и изисквания за прецизност на формулировките и употребата на понятия, характерна за законодателната техника, именно поради предназначението му да улеснява взаимодействието между професионалисти с различен профил и опит, като използва общоразбираем за тях език. Координирането на изпълнението му е вменено в правомощие на Националната комисия за борба с трафика на хора (чл. 7, т. 10 ЗБТХ). Поради съществени нормативни празноти в ЗБТХ между двата инструмента възникват някои противоречия,

дължащи се на по принцип похвалното усилие за преодоляване на тези празноти с НМН с цел доближаване до изискванията на наднационалните стандарти и препоръките за изпълнението им.

2.1. Срокът по чл. 26 от ЗБТХ

Особеностите на института по чл. 26 ЗБТХ са следните:

Самият срок не е уреден в закона. Разпоредбата на чл. 26 го споменава, доколкото задължението за информиране на жертвата се отнася до него и това позволява извличане по тълкувателен път на някои от конститутивните му елементи. Това не е достатъчно за изграждането на СВР като законов институт.

Предназначението на срока не е формулирано съгласно изискванията на КБТХ и Директива 2004/81/ЕО[192]. Изцяло отсъства възстановителният елемент и целта да се прекъснат връзките с трафиканта. Вместо да акцентира на процеса на вземане на *информирано решение* за или против съдействие, законът свежда елемента на размисъл до формалния акт на деклариране на *съгласие* за сътрудничество.

> Объркване произтича от обстоятелството, че Мярка 2.2. от НМН директно препраща към чл. 26 от ЗБТХ, като нарича този срок „период за размисъл" и го дефинира различно. Тя определя функциите му като възстановителна („незабавна подкрепа и настаняване в приют с цел възстановяване") и позволяваща жертвата „да направи информиран избор дали да съдейства за разкриване на трафикантите" в усилие да го приспособи към предписанията на КБТХ. Срокът по чл. 26 обаче няма нито една от двете функции и те не могат да му се възлагат с акт, различен от закон, тъй като принадлежат към конститутивните му елементи и засягат законодателната концепция за него. Такъв подход може да породи необосновано очакване, че срокът по чл. 26 би могъл да изпълни предписанията на наднационалните стандарти за СВР, макар безспорно да засилва чувствителността на системата към тях.

По **продължителност** за пълнолетните лица срокът по чл. 26 съвпада с минималния срок по чл. 13 от КБТХ, но в българското законодателство е предвиден като максимален, без възможност да бъде удължаван или подновяван. Формално, уредбата ще съответства на минималния конвенционален стандарт, доколкото не се допуска възможност отрицателно решение на жертвата преди изтичането на срока да го прекъсне предсрочно. На този етап такива формални основания за предсрочно прекратяване не са предвидени.

Липсва законово указание **кой е органът, компетентен да предостави срока**. Разпоредбата на чл. 26 определя само органа, задължен да уведоми за него. Оттук, срокът се предоставя *ex lege*, т.е. не с акт на държавен орган, а пряко по силата на закона.

[192] Вж и докладите на GRETA.

Срокът по чл. 26 се предоставя на **всички жертви, независимо от тяхната националност и гражданство и законността на тяхното пребиваване** в България. Този подход надхвърля наднационалните стандарти и следва да се приветства.

Срокът по чл. 26 се предоставя на **формално идентифицирани жертви**. Изводът следва от указанието, че жертвата се уведомява за възможността да го ползва след като бъде идентифицирана от органите на досъдебното производство, а съгласно НМН те извършват формалната идентификация[193]. Налице е отклонение от наднационалните стандарти, които изискват СВР да се предоставя максимално рано, преди формалната идентификация да е завършила, от момента на възникване на обосновано предположение, че конкретно лице е пострадало от трафик на хора.

Задължението за информиране за срока по чл. 26 и за идентифициране на жертвите е вменено само на **органи на наказателно преследване**. Това поставя въпроса за **критериите, от които те се ръководят при идентификацията**.

Произходът на задължението в ЗБТХ предполага срокът по чл. 26 да се предоставя на лице, което **удовлетворява понятието за пострадал по ЗБТХ**. Този закон въвежда самостоятелна дефиниция за жертва на трафик и всички негови разпоредби имат предвид нея, когато употребяват това понятие. Препращането е вътрешно между нормите на ЗБТХ. В допълнение, ЗБТХ формално не обвързва срока по чл. 26 с наказателното преследване на трафиканта и няма значение дали ползвателят удовлетворява понятието за пострадал по НК.

За определяне на приложимото понятие за жертва значение имат и определенията по КБТХ и директивите на ЕС. Извън наказателните закони те имат пряко действие. Ако обхватът на някое от тях не съвпада с този на определението по ЗБТХ, прилага се по-широкото понятие. Изводът следва от предназначението на КБТХ и директивите да предоставят права. Сравнението, следователно, се извършва между тях и ЗБТХ, а не между тях и наказателноправното или наказателнопроцесуалното понятие за пострадал.

Липсват обаче всякакви законови гаранции, че органите на досъдебното производство не се ръководят по-скоро от наказателноправното понятие при идентификацията на жертвата. Допълнителен стимул в тази посока е и изричното

[193] В НМН „периодът за размисъл" е дефиниран като предоставян на „**предполагаема**" пълнолетна жертва, но този подход не променя категоричността на законовото положение.

обвързване на този вид идентификация с наказателното производство от НМН, според който тя „има за цел стартиране на разследването".

Такова решение **представлява отрицателна практика**, която трудно може да бъде примирена с конвенционалното изискване предоставянето на СВР да е практически независимо от наказателното производство срещу трафиканта. Следва да се търсят решения или в съществено повишаване на професионалната квалификация на органите на досъдебното производство в материята на закрилата на жертвите и приложението на ЗБТХ, КБТХ и Директива 2004/81/ЕО[194], или органът на формална идентификация да не бъде само орган на досъдебното производство. Възможно решение е законово разпореждане, че формалната идентификация от поне един оправомощен субект е достатъчна и обвързва окончателно всички органи и лица. Следва да се изрази озадачение, че специализираният орган за борба с трафика на хора и координатор по НМН - Националната комисия - няма правомощия по формална идентификация.

В тази връзка е важно да се припомни, че жертвата се нуждае от СВР в периода преди формалната си идентификация, тъй като признатият статут на жертва е самостоятелно основание за възникването на редица права.

Предвиждането на възможност срокът по чл. 26 да се удължи до 2 месеца по предложение на ДАЗД, **ако пострадалият е дете**, поставя много въпроси, на които законодателството не предоставя отговор. Например, какво е правното значение на волята на законния представител на детето и на мнението на самото дете? Каква е логиката специализираният орган за закрила на детето да не е компетентен да вземе решение за предоставяне на срока, а само да препоръча такова на неидентифициран от закона орган? Ако срокът се предоставя по силата на закона, предложението на ДАЗД до кой орган се отправя? Смущаващо е противоречието между чл. 26, ал. 2 от ЗБТХ и НМН, който изрично определя „периода за размисъл" като неприложим към деца, за които предвижда директно предоставяне на специална закрила. Възприето буквално, това би означавало, че **те не могат да откажат никакво съдействие на органите на разследването**, като защитата им срещу прекалена инвазивност на контакта с тях е оставена на общите правила за защита на детето-свидетел и пострадал в наказателното производство.

[194] Каквото никъде в Европа не е проведено успешно поради очевидния факт, че специализираните наказателни органи не са специализирани органи по закрила.

Вероятно по-прецизно би било решение, при което **НМН посочи най-добрия интерес на детето** като критерий дали да бъде предоставен срок по чл. 26 или направо специална закрила. Този критерий е и сред основните, ръководещи предложението на ДАЗД по чл. 26, ал.2, но НМН не може самостоятелно да преодолее нормата на чл. 26, ал. 2. Като възприема решение, обратно на предвиденото в нея, той разколебава съгласувателния механизъм за изпълнението ѝ.

Липсва законово указание от кой момент тече срокът по чл. 26. Практиката съдържа колебание между момента на първоначална идентификация от субекти, различни от органите на досъдебното производство, и формалната идентификация, дължащо се на различия в разпознаването на приложимия стандарт - ЗБТХ, НМН, Директива 2004/81/ЕО или КБТХ. Разпоредбата на чл. 26 посочва момента, в който за органите на досъдебното производство възниква задължението да уведомят жертвата за възможността да ползва срока. За разлика от задълженията за информиране, предвидени от НМН в тежест на други субекти, само информирането по чл. 26 официално обвързва държавата, поради което срокът може да се предостави само след него (вж. чл. 27 ЗБТХ). Усилието на НМН да предвиди по-ранно неформално информиране от други субекти не може да изтегли началото на срока към по-ранен момент.

НМН предвижда, че „периодът за размисъл започва да тече автоматично от момента на идентификация на жертвата на трафик на територията на Република България". Предвид указанията на НМН за незабавно информиране на жертвата по чл. 26, ако те бъдат спазени, може да се приеме, че срокът започва да тече от датата, в която е извършена идентификацията и официалното осведомяване на жертвата за срока. Ако обаче указанията не бъдат спазени, би следвало да се приеме, че началото се определя от изпълнението на уведомителното задължение.

Генералното фиксиране на началния момент на срока изглежда неизбежно на фона на липсата на процедура за индивидуалното му предоставяне, но въпреки това следва настойчиво да се препоръча **този момент да бъде обвързан с началото на предоставяне на услугите**, до които този срок би трябвало да дава достъп. Обратното би позволило формалното му изтичане без спрямо жертвата да се предприемат мерки за подкрепа и възстановяване. Предвид неговата относителна краткотрайност и липса на специално предвидени по закон задължителни услуги и помощ, рискът той да навреди на жертвата,

като я обърка и постави в неизвестност, е твърде сериозен независимо от подкрепата, която тя получава на други основания.

Отделен е въпросът дали не е по-уместно срокът да започва да тече от момента, в който жертвата изрази **съгласие да ползва срока** по чл. 26 или го откаже. Това съгласие е различно от съгласието да съдейства или не на разследването. На този етап законът не урежда правното му значение. И докато ЗБТХ изглежда концептуализира срока като предоставян по силата на закона независимо от съгласието на жертвата, НМН сякаш изхожда от разбирането, че жертвата трябва да се съгласи да ползва „периода на размисъл" или поне да не възразява изрично[195]. При липса на процедура за предоставяне на срока по чл. 26 обаче е невъзможно да се прецени значението на тази воля.

Налице е нормативна празнота относно **достъпа до услуги** през срока по чл. 26. КБТХ и Директива 2004/81/ЕО съдържат императивни изисквания за вида на подкрепата, която трябва да бъде предвидена от националния закон. По този въпрос нормите на тези актове нямат пряко действие, тъй като те са адресирани към законодателя, а не към доставчиците на услуги, здравна, психологична и правна помощ и други видове подкрепа. Достъпът до тази подкрепа може да бъде регулиран само със закон.

> Поради обстоятелството, че ползвателят на срока по чл. 26 е формално идентифицирана жертва, в това си качество той получава определени видове подкрепа, които се обхващат от минималните списъци на чл. 7 от Директива 2004/81/ЕО и чл.12 от КБТХ. Този достъп обаче **не се основава на предоставения срок, а на статута на ползвателя, който е независим от предоставянето на срока.** Това положение не може да служи за аргумент, че наднационалните стандарти са изпълнени, въпреки опита на НМН да засили практическото прилагане на КБТХ и Директива 2004/81/ЕО, като преформулира подкрепата, предоставена на основание статута на жертвата, като предоставяна в „периода за размисъл".

Налице е нормативна празнота не само по отношение на **процедурата за предоставяне**, но и относно **възможността за обжалване** (на този етап такава не е предвидена) и **основанията за предсрочно прекратяване**.

Въпреки липсата на изрична законова уредба, изглежда, срокът по чл. 26 може да бъде предсрочно прекратен, ако жертвата заяви преди изтичането му съгласието си да сътрудничи. Евентуалното отпадане на официалния статут на жертва не води автоматично до прекратяване на срока поради липсата на законово указание в тази посока, а и поради насочеността на този срок към съгласието за оказване на съдействие, а не към упражняване

[195] Вж. предписанието за безопасно връщане на жертва, която „не желае да се възползва от периода на размисъл".

на права, породени от статута на пострадал. Самото предоставяне на срока не произтича от статута на жертва, а само хронологично следва признаването му.

> Когато СВР се предоставя на формално идентифицирана жертва, хипотезата на неговото предсрочно прекратяване поради липса на основания за такова третиране става *много различна* от тази, която имат предвид наднационалните стандарти. Тъй като те предвиждат предоставяне на СВР на предполагаема жертва, степента на доказаност на качеството е несъразмерна спрямо тази на формално идентифицираната жертва. За отпадане на формалното качество, признато с нарочен акт, се изисква процедура и акт по неговата формална отмяна, а такава не е предвидена нито в ЗБТХ, нито в НМН, нито е възможно да бъде извлечена по тълкувателен път. Указанието на НМН, че „периодът на размисъл" може да се прекрати предсрочно, „ако жертвата на трафик е идентифицирана неправилно като такава", е **невъзможно за изпълнение**, най-малкото поради липсата на орган и процедура за установяване на неправилността на формалната идентификация. Указанието би имало смисъл, ако „периодът за размисъл" действително се предоставя на „предполагаеми" жертви, както предвижда дадената в НМН дефиниция.

Удивителното е, че **възобновяването на контакта с трафиканта и съображенията от обществен ред**, предвидени от Директива 2004/81/ЕО и КБТХ като прекратяващи СВР, в ЗБТХ са предвидени да прекратяват статута на специална закрила, който се предоставя само при декларирано съгласие за сътрудничество (чл. 30, ал. 1, т. 1 и т. 3). Т.е., те са отнесени към институт, различен от и несъвместим със срока по чл. 26. Докато законовата уредба не бъде изрично променена, **срокът по чл. 26 не може да се прекратява** нито при доброволно и инициативно възстановяване на връзките на жертвата с трафиканта, нито по съображения за обществен ред. Такъв акт би противоречал на закона. Следва отново да се напомни, че **никой законов текст не изисква от жертвата да е прекъснала контакта си с извършителите през срока по чл. 26, нито този срок има за законово предназначение прекъсване на този контакт**. НМН също не обвързва „периода за размисъл" с преустановяване на експлоатационната връзка. По тези въпроси също е необходима законова промяна.

Опитът на НМН да отнесе обсъжданите две прекратителни основания към „периода за размисъл" за съжаление не може да компенсира непредвиждането им като такива със закон.

Това проблематизира и предвиденото в НМН задължение на различни органи и организации да информират жертвата, че „периодът на размисъл" се прекратява, ако жертвата доброволно и по собствена инициатива влезе във връзка със заподозрените; има поведение, застрашаващо нейната сигурност и обществения ред или е идентифицирана неправилно, тъй като **такова твърдение всъщност е обективно невярно.**

Известна неяснота съществува и по отношение на това **какви видове съдействие зависят от декларацията за съгласие на жертвата** в края на срока по чл. 26. Както вече бе изяснено, задължението за явяване като свидетел пред съдия не може да бъде отклонено и СВР не се отнася до него, а до всички други форми на сътрудничество. Поради това уточнението на НМН, че „периодът за размисъл" се предоставя на пострадалия, „независимо от неговото желание да сътрудничи *като свидетел*" [курс.авт.-ИП], всъщност допуска зависимост на срока от волята му да сътрудничи по всякакъв друг начин.

> **Ако например един пострадал не възразява да съдейства, но е несигурен дали желае да се яви като свидетел, е напълно безпредметно да му се предоставя „период за размисъл", тъй като по въпроса за свидетелстването решенията му нямат правна стойност.** В тази хипотеза, както и когато той осъзнато се съпротивлява на свидетелстване, е налице положително решение за съдействие по смисъла на Директива 2004/81/ЕО и Конвенцията, взето преди СВР, който поради това се обезсмисля.
>
> Обратно, **ако независимо от отношението си към свидетелстването, лицето не е сигурно дали би оказало и друго съдействие, е налице материално основание за предоставяне на СВР**, тъй като все още липсва решение за или против сътрудничество.
>
> В тази посока е и изричното указание на НМН, че „разпитът" на жертвата е „преди изтичане на периода за размисъл". Следва единствено да се препоръча уточнението, че този разпит следва да се проведе пред съдия и в него жертвата има качеството свидетел, за да се избегне рискът понятието да се разпростре и върху други видове неформални изслушвания.

Цялостната уредба на срока по чл. 26, дори ако се допусне, че допълнителните стандарти на НМН се отнасят именно до него, **не гарантират независимостта му от наказателното преследване на трафиканта**, въпреки формалната заявка на НМН в обратната посока. Първо, формалната идентификация на жертвата, която е условие за предоставяне на срока, изрично е обвързана с целите на разследването. Второ, тази идентификация се извършва от органите на разследването при липса на посочен орган, който да преценява предоставянето на срока. Трето, самият НМН предвижда задължителни разпити на жертвата преди изтичане на срока.

И накрая, законът не предвижда, че в срока по чл. 26 от ЗБТХ спрямо ползвателя не може да се изпълни **мярка за извеждане от територията на Република България**, ако е незаконно пребиваващ чужденец. Това е една от най-съществените особености на СВР по Директива 2004/81/ЕО и КБТХ. Липсата на такава норма у нас има обяснение в обстоятелството, че самият статут на жертва урежда престоя на ползвателя в страната, но наднационалните стандарти изискват **забраната за извеждане да е в сила преди това и да е изрична.**

Тези празноти освобождават твърде голямо пространство не само за **разнопосочно правоприлагане, но и за неформални практики**, чиито основен недостатък е пълната липса на механизъм за гарантиране на правата на жертвата и за контрол върху стратегиите на органите на наказателното производство да я мотивират към съдействие или към получаване на такова независимо от съгласието ѝ. Благоприятна в тази посока е и липсата на статистическо наблюдение върху предоставянето и ползването на срока по чл. 26.

С оглед изложеното следва да се заключи, че **чл.26 от ЗБТХ не отразява института на СВР по чл. 13 от КБТХ и чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО, а друг институт**. Разпоредбата няма как да е била съгласувана, с който и да е от двата наднационални стандарта, тъй като е приета преди тяхното изработване и не е изменяна след влизането им в сила. Отклоненията не могат да бъдат изцяло преодолени чрез НМН, а само чрез законодателно изменение.

2.2. Срокът по чл. 9 ал. 2 от ЗБТХ

Разпоредбата на чл. 9, ал.2 от ЗБТХ определя срок за настаняване в приютите за временно настаняване на жертви на трафик на хора в полза на самозаявили се жертви по тяхно искане. Срокът е с продължителност поне 30 дни с възможност за удължаване при условие, че ползвателят е изразил желание за удължаване. Компетентен да предоставя срока е субектът, който управлява конкретния приют и взема решения за настаняване в него, като същият се ръководи от критериите за настаняване.

Съвсем очевидно този институт е самостоятелна форма на кратковременна спешна закрила, изразена в услуга от резидентен тип в рамките на дейността на приютите за временно настаняване на жертви. Той няма конститутивните елементи на СВР по смисъла на чл. 6 от Директива 2004/81/ЕО и чл. 13 от КБТХ и не следва да се смесва с него, въпреки че по минимална продължителност съвпада с него.

ПРЕПОРЪКА:

1) Националната комисия за борба с трафика на хора да получи правомощия по формална идентификация на жертвите
2) СВР да бъде въведен и уреден според изискванията на Директива 2004/81/ЕО и КБТХ

VII. ОБЕЗЩЕТЯВАНЕ НА ПОСТРАДАЛИ ОТ ТРАФИК НА ХОРА[196]

Правото на пострадали от трафик на хора на обезщетение за претърпените вреди от престъплението е универсално признато както в рамките на общите права на пострадалите от престъпления, така и конкретно за тази категория жертви. Във връзка с неговото упражняване държавата има както задължение за активно съдействие, осигуряващо ефективност на основаните на иск срещу дееца механизми за обезщетение, така и задължение за осигуряване на достъп до алтернативни форми.

Освен инструмент за обезвреда, държавното обезщетение обслужва и множество разнородни публични цели в качеството си още и на инструмент на възстановително правосъдие, на превенция на ревиктимизацията и на рецидива и на обезсърчаване на извършителите, по отношение на които допълва наказанията и мерките за отнемане на облагите от престъплението.

Повишаването на ефективния достъп до обезщетение е предизвикателство за всички държави-членки на СЕ, поради което универсална препоръка на GRETA е въвеждането на специален фонд за обезщетение на пострадалите от трафик на хора, формиран от отнети от държавата облаги от престъпна дейност, включително от трафик и експлоатация на хора. Такава препоръка се отправя и към България, но правителството я намира за неубедителна[197].

1. Наднационални правни стандарти

НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
Декларация за основните принципи на правосъдието по	**Принцип № 8.** Извършителите или трети страни, носещи отговорност за тяхното поведение следва, доколкото е подходящо, да	**Принцип № 12**. Когато не е изцяло възможно обезщетението да бъде получено от извършителя или друг източник, държавата

[196] Подробно вж. **Пушкарова, Ива**. Държавно обезщетяване на пострадали от трафик на хора от отнети облаги от престъпна дейност. Анализ на моделите за обезщетяване на пострадали от трафик на хора в България и още 20 държави от ЕС и препоръки в помощ на преценка за въвеждане в България на Фонд за обезщетение на пострадали, формиран от отнети облаги от престъпна дейност. С: Дигнита, 2013 г.

[197] Report submitted by the authorities of Bulgaria on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP/Rec(2021)01 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Third evaluation round, 10 June 2023.

НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
отношение на пострадали от престъпления и от злоупотреба с власт (Резолюция на ОС на ООН № 40/34 от 29.11.1985 г.) „Магна харта на жертвите“	възстановят справедливо пострадалите, техните семейства или зависими от тях лица. Това възстановяване включва връщане на имущество или плащания за причинената вреда или загуба, възстановяване на разноските, предизвикани в резултат на виктимизацията, предоставянето на услуги и възстановяването на права. **Принцип № 9.** Правителствата следва да преразгледат своите практики, регламенти и закони с оглед предвиждане на възстановяването като допустима възможност при осъждане в наказателния процес, в допълнение към други наказателни мерки.	следва да положи усилия да предостави финансова компенсация на: (a) пострадали, които са претърпели съществена телесна повреда или увреждане на физическото или душевното си здраве в резултат на тежко престъпление; (b) семейството на лица, които са починали или са били физически или душевно инвалидизирани в резултат на такава виктимизация, и най-вече зависимите от тях лица. **Принцип № 13**. Установяването, укрепването и разрастването на национални фондове за обезщетяване на пострадалите се насърчава. Където е подходящо, други фондове могат да бъдат установявани с такава цел, включително в случаите, в които държавата, на която пострадалият е гражданин, не е в състояние да го обезщети за претърпените вреди.
Основни принципи и насоки за правото на възстановяване и обезщетение на пострадали от тежки нарушения на международното право на правата на човека и на международното хуманитарно право (Резолюция на ОС на ООН №60/147 от 16.12.2005 г.)	Възстановяването следва, когато е възможно, да възстанови пострадалия в първоначалното му положение отпреди извършването на тежкото нарушение на международното право на правата на човека или на международното хуманитарно право. То включва, когато е подходящо: възстановяване на свободата, на упражняването на правата на човека, на самоличността, на семейния живот и гражданството, връщане на мястото на обичайно пребиваване, възстановяване на работа и връщане на имущество	Обезщетение следва да бъде предоставяне за всяка икономически оценима вреда, доколкото е подходящо и пропорционално на тежестта на нарушение и обстоятелствата по всеки случай, която е възникнала като последица от тежко нарушение на международното право на правата на човека или на международното хуманитарно право, като например: (а) телесна повреда или душевно увреждане; (б) пропуснати ползи, като работа, образование и социални помощи; (в) имотни вреди и загуба на доходи, вкл. загуба на потенциал за доходи; (г) неимуществени вреди; (д) разноски за правна и експертна помощ, здравни услуги и лекарства, психологични и социални услуги.
Международна конвенция за защита на	**Чл. 22 (6)** Работниците мигранти имат право на обезщетение и в случаи на експулсиране.	

НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
правата на всички работници мигранти и на членовете на техните семейства (Резолюция на ОС на ООН № 45/158 от 18.12.1990 г.)	**Чл. 68 (2)** Експулсирането не препятства упражняването на които и да е от правата, които работникът-мигрант е придобил в съответствие с правото на държавата по месторабота, вкл. правото на трудово възнаграждение и други плащания, дължими на работника. Преди и след отпътуване лицето трябва да разполага с разумна възможност да уреди всякакви искове във връзка с трудовото си възнаграждение или други дължими плащания, както и всякакви свои висящи задължения. Мерките за премахване на заетостта на недокументирани работници мигранти не засягат правото им на граждански искове срещу техните работодатели.	
Конвенция на ООН против транснационалната организирана престъпност, Палермо, 2000 г.	**Чл. 25 (2)** Всяка държава - страна по конвенцията, следва да определи ред за присъждане на обезщетение и възстановяване на отнетото на жертвите на престъпления по тази конвенция.	
	Чл. 25 (3) Всяка държава - страна по конвенцията, трябва съобразно с вътрешното си законодателство да даде възможност позициите и интересите на жертвите на престъпленията да бъдат изложени и разгледани в съответните етапи на наказателното производство срещу извършителите по начин, по който не се засягат права на защитата.	
ПТХ	**Чл. 6 (6)** Държавите-страни по протокола, ще осигурят в рамките на своето законодателство мерки, които да предоставят на жертвите на трафика на хора възможността да получат компенсации за понесените щети	
РР 2001/220/ПВР	**Чл. 9. Право на обезщетение в хода на наказателното производство** (1) Всяка държава-членка взема мерки жертвите на престъпления да имат право да се ползват от решение, постановено в разумен срок като част от наказателното производство, относно обезщетението, дължимо от извършителя, освен когато по някои дела националното право предвижда присъждането на обезщетени по друг начин. (2) Всяка държава-членка предприема подходящи мерки за насърчаване на извършителя да предостави достатъчно обезщетение на жертвите. (3) Освен когато по неотложни причини се окажат необходими за целите на наказателното производство, подлежащите	

НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
	на възстановяване обекти на вещни права, принадлежащи на жертвите, ако са били иззети в неговия ход, се връщат незабавно.	
Директива 2004/80/ЕО		**Чл.1.** При тежко умишлено престъпление, което е извършено в държава-членка, различна от тази, в която ищецът пребивава, държавите-членки гарантират, че той ще има право да предяви своя иск пред орган или друга служба на съответната държава-членка. **Чл. 2.** Обезщетението се изплаща от компетентния орган на държавата-членка, на чиято територия е било извършено престъплението. **Чл. 3.** (2) Държавите-членки създават или определят една или повече инстанции или органи, наричани по-долу „органи, вземащи решение“, компетентни да се произнасят по исковете за обезщетение. (3) Държавите-членки полагат усилия да ограничат до минимум административните формалности при подаване на иск за обезщетение.
	Чл. 12 (1) Разпоредбите за достъп до обезщетение в презграничните случаи, установени с настоящата директива, се прилагат въз основа на действащите в държавите-членки режими за обезщетение на жертвите на предумишлени тежки престъпления, извършени на тяхна територия. (2) Всички държави-членки гарантират, че техните национални разпоредби предвиждат режими за справедливо и подходящо обезщетение на жертвите на тежки предумишлени престъпления, извършени на тяхна територия.	
Директива 2011/36/ЕС	**Чл. 17.** Държавите-членки правят необходимото жертвите на трафик на хора да имат достъп до съществуващите режими за обезщетение на жертвите на насилствени умишлени престъпления. Държавите членки могат да създадат национален фонд за жертвите или подобен инструмент съгласно националното си законодателство, за да изплащат обезщетения на жертвите.	
Директива 2012/29/ЕС	**Чл. 16. Право на решение за обезщетение от извършителя на престъплението в хода на наказателното производство** (1) Държавите членки гарантират, че в хода на наказателното производство жертвите имат право да получат решение за	

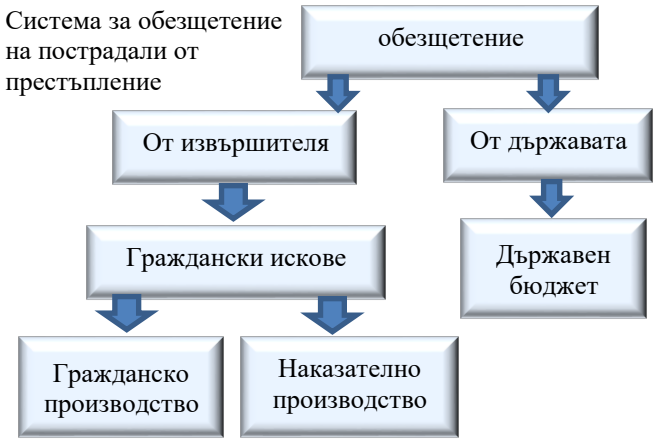
НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
	обезщетение от извършителя на престъплението в рамките на разумен срок, освен ако в националното право не се предвижда това решение да бъде постановено в друго производство. (2) Държавите членки поощряват мерките, с които извършителите на престъпление се насърчават да обезщетят адекватно жертвите. Преамбюл, т. 49: Правото на решение относно получаването на обезщетение от извършителя на престъпление и съответната приложима процедура следва да се прилагат и за жертвите, пребиваващи в държава членка, различна от държавата членка, в която е извършено престъплението.	
Европейска конвенция на СЕ за обезщетяване на пострадали от насилствени престъпления, 1983 г.		**Чл. 2. (1).** Когато компенсацията не може да се осигури изцяло от други източници, държавата трябва да даде своя принос в обезщетяването на: а) лица, които са претърпели тежки телесни вреди или увреждане на здравето като пряка последица от умишлено престъпно деяние, придружено с насилие; б) лица, които са били на издръжка на починалото в резултат на такова престъпление лице. (2). Предвиденото в предходната алинея обезщетяване се извършва дори ако извършителят не може да бъде преследван или наказан. **Чл. 3.** Държавата, на чиято територия е извършено престъплението, изплаща компенсация на: а) гражданите на държавите-страни по настоящата конвенция; б) гражданите на всички държави членки на Съвета на Европа, които са с постоянно пребиваване в държавата, на чиято територия е извършено престъплението. **Чл. 8. (1)** Компенсацията може да се намали по размер или да се прекрати поради поведението

НАДНАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ (РЕСТИТУЦИЯ)	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА (КОМПЕНСАЦИЯ)
		на пострадали или кандидата преди, по време или след престъплението или във връзка с причинената вреда или смърт. (2) Компенсацията може също да се намали по размер или откаже поради участие на пострадалия или кандидата в организирана престъпна група или организация, която извършва насилствени престъпления. (3) Компенсацията може също така да се намали по размер или откаже, в случай че пълна или частична компенсацията би противоречала на същността на правосъдието или на обществения ред.
КБТХ	**Чл. 3.** Всяка страна по конвенцията предвижда в националното си законодателство право на жертвите на обезщетение от извършителите на престъпления.	**Чл. 4.** Всяка страна по конвенцията приема онези законодателни или други мерки, които са необходими, за да се гарантира обезщетение на жертвите в съответствие с условията, предвидени в националното й законодателство, например чрез създаването на фонд за обезщетение на жертвите или мерки или програми, насочени към социално подпомагане и социална интеграция на жертвите, които могат да се финансират от активите, събрани в резултат на прилагането на мерките, предвидени в чл. 23.

2. Чуждестранни модели за обезщетяване на пострадали от трафик на хора

Националните системи в ЕС за парично обезщетяване на пострадалите от трафик на хора за претърпените от тях вреди в резултат на трафика и експлоатацията не се различават съществено помежду си както по общата си нормативна рамка, така и по практическата си ефективност[198].

[198] Единствената по-съществена разлика е заличаването на института на гражданския иск в наказателния процес през юли 2019 г. в Гърция. Наказателният съд служебно присъжда на пострадалия облагите от извършеното срещу него престъпление, за които установи да се намират в пряка връзка с причинените му вреди. Пострадалият може да търси и по-голям размер на обезщетението в исково производство пред гражданския съд.

2.1. Приоритетът е на механизмите за обезщетяване вредите от извършителя, който следва да даде справедливо възстановяване на причинените увреждания и загуби, на възникналите във връзка с тях разноски, на достъпа до услуги и на засегнати права. Задължението на държавата е да осигури нормативно и изпълнителски тези механизми и да ги поддържа достъпни, равни и ефективни. Тези механизми са съдебни, основани на деликтната отговорност на извършителя на престъплението и процедурно реализирани в искови производства пред гражданския или наказателния съд.

Режимите за обезщетение за сметка на имуществото на дееца чрез различни видове граждански и трудови искове се **критикуват като обезсърчителни** поради своята сложност, бавност, ограничения в размера на обезщетението, висок риск от несъбираемост на вземането и от отхвърляне на претенцията, вкл. поради трудности в доказване на размера ѝ, както и неефективно сътрудничество между прокурора и разследващите органи по доказателствено обезпечаване на вредите и на обезпечителни искове (Австрия, Белгия, Кипър); отсъствие на стандарти за доказване и обезщетяване на вреди в наказателното правосъдие, вкл. произволно определяне на размера, системен недостиг на вещи лица и драстично разминаване с обезщетенията, присъждани от гражданските съдилища на същите основания (Австрия, Белгия, Франция); почти пълна неефективност на гражданския иск в наказателния процес и откъсване на обезщетението за претърпените вреди от системата на наказателно правосъдие, в което пострадалият е сведен до свидетел (Кипър, Словения[199]); прекомерна продължителност на наказателните производства (Белгия); неефективен или непредвиден достъп до качествена правна помощ (Белгия, Кипър, Словения, Ирландия). В Дания правната помощ по граждански дела е извънредно

[199] Гражданските съдилища в Кипър развиват практика да отхвърлят искове при постановяване на оправдателна присъда независимо от основанието за оправдаване, а изискването за физическо участие в заседанията на гражданския съд обезсърчават подаване на искове от постадали, живеещи в чужбина. В Словения основна пречка е комбинацията от пълна тежест на доказване, възложена върху пострадалия, и силно ограничен достъп до правна помощ.

ограничена, поради което властите не съобщават за случай, в който пострадал от трафик на хора да е търсил обезщетение по исков ред пред граждански съд. В някои държави (Австрия, Словения) съдебната власт гледа на тези искове като на фактор за забавяне на процеса срещу извършителя, пораждащ самостоятелен клас негативни последици за държавата с оглед рискове от нарушения на правото на справедлив процес на обвиняемия и усложняване на права на свидетеля-пострадал, зависими от влизане на присъдата в сила.

Относително успешни са институти за ангажиране на деликтната отговорност на подсъдимия в наказателния процес, основани на служебно начало:

1. Иск на прокурора: в Испания основанието за обезщетяване на пострадали от престъпление от имуществото на извършителя е специален деликт по чл. 116 НПК, според който всяко наказателноотговорно лице дължи обезщетение за вредите, които е причинило другиму чрез престъпление. Прокурорът служебно подава граждански иск от името на пострадалия ведно с внасянето на обвинителния акт в съда, освен ако пострадалият изрично не възрази (чл. 108 НК) и независимо дали е конституиран като частен обвинител. При наличие на достатъчно данни за извършено престъпление съдът може да задължи обвиняемия да внесе гаранция, с която да обезпечи бъдещото обезщетение на нанесените вреди. НПК предвижда още, че вредите, причинени на пострадалите, се обезщетяват с предимство пред изпълнението на имуществени наказания, отнемане на облагите от престъплението и други институти за конфискация на имуществото на виновния, като за изплащане на тези обезщетения могат да се ползват и вече отнети / конфискувани имущества на длъжника. Освен това съществува възможност обезщетенията да се изплатят частично и преди влизане на присъдата в сила[200].

Общо задължение да подготви и води иск от името на пострадалия има и прокурорът в Швеция (глава 22, чл. 2 НПК-Швеция).

Институт действа с ограничения е в Дания, България и Литва – иск на прокурора, подаван от името на пострадал, който поради специфична уязвимост не може да го подаде сам (съотв. чл. 991, ал. 2 НПК-Дания, чл. 51 НПК-България и чл. 116 НПК-Литва) – но със значително по-слаба ефективност поради своя изключителен характер (България, Литва) и свободата на преценка на прокурора (България, Дания).

2. Служебно обезпечаване на иска: В Литва разследващите органи в досъдебното производство, прокурорът и съдът са длъжни да вземат мерки да обезпечат изплащането на евентуален граждански иск, като установят имуществата на виновния или на лицата, които носят гражданска отговорност за действията му и да наложат съответните временни ограничения (чл. 116 НПК-Литва).

3. Служебно присъждане на обезщетение: В Ирландия съдът определя с присъдата и обезщетението, което подсъдимият да изплати на пострадалите редом с или вместо наказанието, за имуществени вреди и загуби, причинени лично на пострадалите (секция 6, Закон за наказателното правосъдие, 1993 г.). С оглед това прокурорът служебно събира доказателства за вида и размера на вредите и причинната им връзка с престъплението като част от предмета на доказване. Размерът на обезщетението се определя от съда, които съобразява и материалните възможности на длъжника. Този ред се ползва много рядко, макар причината пострадали от ТХ да не са получавали

[200] За периода 2017-2020 г. обезщетение е присъдено на общо 139 пострадали, от които 3 мъже, в размери между 1500 и 104 000 евро, като при 40 от тях е допуснато предварително изпълнение (GRETA(1)2023).

обезщетение да е в липсата на осъдителни присъди до 2021 г. По единственото наказателно производство, водено и завършило с осъждане през юни 2021 г., обаче, обезщетение не е платено, тъй като облагите от престъпната дейност са отнети в полза на държавата.

Институтът на служебното присъждане на обезщетение за установените с обвинението вреди е въведен и в Гърция през юли 2019 г., но все още липсва оценка на ефективността му.

4. Служебно събиране на вземането по уважен граждански иск в наказателния процес: В Нидерландия Централната съдебна агенция по приходите служебно събира уважените от съда обезщетения на пострадалите от длъжниците.

5. **Предварително изплащане от държавата на уважения граждански иск** срещу подсъдимия с изрична молба до първоинстанционния съд (чл. 373а НПК). Институтът действа в Австрия, но изискванията за допускане на изпълнението са твърде взискателни, поради което не е бил използван в производство за ТХ;

Системите в **Кипър** и **Дания** са пример за съчетаване на институти за служебно обезпечаване на принудително отнемане на имущества на извършителя, които могат да се ползват и за обезщетяване на обхванатите от обвинението и признати от съда вреди, претърпени от пострадалите, за сметка на наказателни институти за отнемане, дори при липса на подаден иск. Отделът за икономическо разследване при Главния прокурор на Кипър може да поиска налагането на мерки, обезпечаващи бъдещото отнемане на облагите от престъплението и изпълнението на имуществени наказания (аналогично на правомощия на прокурора в България). Ако с окончателната присъда бъдат установени вреди, причинени на идентифицирани пострадали от ТХ, така обезпечените имущества могат да се ползват за тяхното обезщетяване до размера на имуществената наказание и отнетата облага. Остатъкът се внася в хазната. Аналогичен механизъм в правомощията на наблюдаващия прокурор действа в **Дания**, където обезщетението към пострадалия се изплаща на основата на прокурорски акт от органите по приходите, след като отнетото с присъдата имущество бъде събрано. Този механизъм обаче не е бил ползван по случаи на ТХ.

Всеобща констатация за целия ЕС е **непопулярност на гражданските механизми за обезщетение от имуществото на дееца**, които се ползват от твърде малък брой пострадали или почти не се използват[201]. Анализът насочва към извод, че **нормативните възможности за оптимизация на тези механизми вероятно е изчерпан** - периодичните доклади на GRETA отправят еднотипни препоръки към почти всички държави, които остават неизпълнени, а в отговорите на правителствата личи недоверие в необходимостта или смисъла от нормативни изменения.

Трябва да се признае, че никой от тези механизми не би могъл да отговори в цялост на особеностите на типичния случаи, в който едно лице е претърпяло вреди от трафик на хора и експлоатация – изцяло гражданските правни средства пренебрегват признаците на деликта като престъпление и най-вече уязвимостта на пострадалия, която сериозно препятства неговия ефективен и равен достъп до гражданското правосъдие, а тези от тях,

[201] В Австрия 12% от предполагаемите и идентифицираните жертви на трафик на хора за периода 2015-2019 г. са конституирани като граждански ищци в наказателния процес, общо 165 (GRETA, p. 22), Белгия и Италия не събират такава статистическа информация поради твърде малкия брой случаи.

които са приспособени за прилагане в наказателния процес, са ограничени от целите на наказателното преследване на извършителя.

2.2. За да се преодолеят слабостите на механизмите за обезщетение от извършителя, в държавите-членки на ЕС и повечето от държавите в Съвета на Европа с предвиден и **механизъм за парично обезщетение от държавата на пострадали от престъпления.**

По принцип той е субсидиарен, тъй като е обвързан от принципа за забрана на неоснователното обогатяване, изискващ избягване на двойно обезщетение на една и съща вреда. Поради това той най-често става достъпен когато и доколкото извършителят не може да обезщети вредите изцяло и липсват други източници на обезщетение (социални помощи, застраховки, осигурителни плащания и пр.).

Правното му основание в различните държави варира:

- деликтна отговорност на държавата за неизпълнено задължение да осигури на гражданите си и пребиваващите в юрисдикцията ѝ лица неприкосновеност от престъпления[202];
- гаранционна отговорност на държавата до размера на задължението за обезвреда на виновния, когато е несъстоятелен (държавата плаща изцяло или частично неговото установено от съд задължение и има регресен иск срещу него за действително платеното);
- проява на хуманност към пострадалите (специфично основание за България).

Във всички случаи той е снабден с **регресен иск срещу извършителя** до размера на действително платеното. Това решение поддържа предимството на обезщетението от виновния и не позволява изместване на имуществената отговорност за гражданските последици от престъплението към държавата.

Във всички държави механизмът е **приложим към пострадали от трафик на хора**, но липсва държава, в която да функционира специализиран фонд, предназначен само за тях. В много държави категорията на пострадалите от това престъпление **търпи ограничения** според вида на експлоатацията, вида на причинените вредни последици и изисквания за насилствен характер на деянието. Допълнителни ограничения произтичат от изисквания за местоизвършване на престъплението, местонастъпване на вредата, връзка на

[202] Вж. напр. **Решение на Федералния Социален съд на Германия № 2/1978 г**., което гласи, че държавата има задължение да защитава гражданите си от насилие и престъпност и ако те са пострадали от такова, то тя им дължи обезщетение.

пострадалия с държавата (гражданство, уседналост, пребиваване), процедурни условия, връзки с наказателното производство, поведение на пострадалия във връзка с престъплението и неговото разследване, доказателствена обезпеченост на претенцията, като не всички са изрично предвидени в закона, а фактически следват от привидно неограничителна уредба[203].

Процедурите са **административни** и се развиват пред правителствени (министерство на правосъдието и управлявани от него агенции и фондове) или независими структури (съвети и комисии), които най-често са обвързани с изхода на наказателното производство, съответно на исковите производства. В тях най-често ищецът носи пълна доказателствена тежест и правна помощ не е предвидена.

Преобладава модел, при който обезщетението се изплаща от **държавния бюджет**. В ЕС липсва модел на фонд, специално насочен към обезщетяване единствено на пострадали от трафик на хора, както и фонд за обезщетяване на пострадали от престъпления, който да се попълва от отнето от държавата имущество, придобито от престъпна дейност. Такива идеи се обсъждат единствено в Испания и Италия, чиито модели за обезщетение като цяло са с изключително ниска ефективност. Както в тях обаче, така и във всички останали държави, държавното обезщетение се изплаща или пряко от хазната (Министерство на финансите), или от бюджета на Министерството на правосъдието или специално създадена държавна структура към него, или от нарочен независим гаранционен фонд.

Моделите подлежат на условно **класиране по своята либералност**. Относително по-либерални са тези с по-широк обхват на случаите, а не с по-големи размери на допустимите обезщетения. Обхватът се свива толкова повече, колкото повече на брой или с по-голяма тежест са ограниченията и изискванията в съответния режим.

[203] Прекомерните ограничения могат да доведат до извод за неизпълнение на задължения по Директива 2004/80/ЕС относно компенсацията на пострадали от престъпления, чийто чл. 12, ал. 2 изисква всяка държава-членка да разполага с режим за справедливо и подходящо държавно обезщетяване на пострадали от насилствени престъпления, извършени на нейна територия. Вж. **СЕС, Дело C-601/14, Европейската комисия срещу Италия, Решение от окт. 2016 г.**

ПОКАЗАТЕЛ	МИНИМАЛЕН ОБХВАТ	МАКСИМАЛЕН ОБХВАТ
Връзка на ищеца с обезщетяващата държава	собствени граждани (и граждани на ЕС)	собствени и чужди граждани, законно и незаконно пребиваващи чужденци
	незаконно пребиваващи чужденци	
Местоизвършване на деянието и местонастъпване на вредата	обезщетяващата държава	няма значение
Връзка на ищеца с престъплението	пряко и лично пострадал	всяко лице, понесло вреди от престъплението, вкл. членове на семейството на жив пряко пострадал и наследници на починал пряко пострадал
Други признаци на деяца	Съдимост	няма значение
Поведение на ищеца по повод престъплението	сигнализиране	няма значение
	съдействие на разследването	
Наказателно производство	образувано	няма значение
	завършило	
Наличие на граждански иск срещу извършителя (самостоятелен или в наказателния процес)	Подаден	няма значение
	уважен	
Платежоспособност на извършителя	доказано неплатежоспособен и осъден да плати	няма значение, достатъчно е да не е получено пълно обезщетение от него, независимо защо
Вид на претърпения ТХ	само сексуален	няма значение
	само насилствен	
Вид на вредите, причинени с ТХ	само преки физически или психични увреждания	няма значение
Вид на вредите, подлежащи на обезщетение	само имуществени вреди от пряко понесени телесни / психични увреждания	Всякакви имуществени и неимуществени вреди в причинна връзка с престъплението
Размер на обезщетението	до предвиден максимален размер, който е нисък	пълен размер на реалната вреда
Срок за подаване на молбата	преклузивен	няма
	тече от извършване на престъплението независимо от наличието на наказателно производство	

ПОКАЗАТЕЛ	МИНИМАЛЕН ОБХВАТ	МАКСИМАЛЕН ОБХВАТ
	кратък (3 до 6 месеца)	
Съвместимост на обезщетението	изчерпани други източници	обезщетението не зависи от други плащания
Други	даването на обезщетение не е несправедливо	няма
	платена такса	

В сравнителен план най-консервативен е моделът в **Белгия**, въпреки че той поддържа най-високия таван на обезщетението (12 000 евро).

Изплащането на държавно обезщетение е субсидиарна процедура, която започва едва след изчерпване на другите средства за получаване на обезщетение от извършителя в хода на наказателно или гражданско производство. Специфични за държавата допълнителни обезсърчаващи фактори са: прекомерната продължителност на тези производства в Белгия, налагащи пострадалият да чака дълго; неприложимостта на държавното обезщетение към ТХ, който не включва насилствен компонент, и не е извършен в Белгия, както и към ТХ с цел трудова експлоатация, покриването само на тежки преки физически или психични вреди, както и изискването за адвокатско представителство, съчетано с неприложимост на режимите за правна помощ. Отказите са обжалваеми, но във въззивното производство участието на адвокат е задължително, поради което само 1% от отказите се обжалват. Създадена в практиката пречка е прекомерната взискателност към доказването на вредата и причинната връзка с деянието при възлагане на пълната тежест на доказване върху пострадалия. Механизмът се ползва изолирано от отделни молители при висок дял на отказите (50%).

Най-либерален е режимът в **Нидерландия**, в която той не е защитен срещу злоупотреби.

Обезщетение се отпуска в размер на претендираните имуществени и неимуществени вреди, настъпили за ищеца от ТХ, извършен в Нидерландия, без ограничения или изисквания с оглед гражданство / уседналост, вид на вредата, действителен размер на разходите, наказателно преследване/ известност или платежоспособност на извършителя и др. За подаване на молбата липсва срок. Ищецът има право да участва в производството по разглеждане на молбата и само чрез процесуален представител, за чиито услуги има право на правна помощ, както и чрез НПО. Липсват специални изисквания за доказване на вредата[204]. Той има право на анонимност по отношение на извършителя. Размерът на обезщетението следва 6-степенна тарифа според тежестта на вредата, независимо от размера на разходите, и може да бъде изплащано еднократно (до 35 000 евро) или месечно. Единственото специфично ограничение в сравнение с останалите държави е данъчната облагаемост на обезщетението. Механизмът е широко използван при само 10 % дял на отказите.

[204] Достатъчно е представяне на лични записки и дневници от експлоатационната фаза.

КРИТЕРИЙ	ОБХВАТ			ДЪРЖАВА
Условия	Ищецът е:	гражданин на обезщетяващата държава / ЕС		Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Литва, Люксембург, Словения, Нидерландия, Унгария, Франция, Хърватия, Швеция
		уседнал в обезщетяващата държава		Финландия
		законно пребиваващ чужденец		Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Литва, Люксембург, Нидерландия, Унгария, Финландия, Франция, Хърватия, Швеция
		незаконно пребиваващ чужденец		Австрия, Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Люксембург, Нидерландия, Унгария, Франция
		наследник на починал пострадал		Естония, Ирландия, Словения, Хърватия
		член на семейството на пострадал		Литва
	Доколкото е могъл, ищецът е:	сигнализирал за престъплението		Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Финландия, Хърватия
		съдействал за разкриване на престъплението и неговия автор		Германия, Ирландия
	ТХ е	без ограничения		Австрия, Германия, Естония, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Нидерландия, Франция, Хърватия, Швеция
		само насилствен (извършен с употреба на сила или тежко заплашване)		Белгия, Гърция, Люксембург, Словения
		причинил лични преки увреждания/ страдания		Дания, Унгария, Финландия
		само с цел сексуална експлоатация		Испания
	Наказателният процес е	Образуван		Австрия, Литва, Швеция
		Завършил		Австрия, Белгия, Гърция, Литва, Словения, Финландия
	Извършителят е осъден да плати обезщетение, но е неплатежоспособен			Гърция, Кипър, Словения, Финландия
	Срокът за подаване на молбата	е преклузивен (пропускането му погасява правото независимо от причината)		Белгия, Дания, Гърция, Словения, Хърватия
		е инструктивен (може да бъде удължен по изключение)		Естония, Ирландия
		тече от	извършване на престъплението	Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Испания, Хърватия
			края на наказателния процес	Белгия, Дания, Италия, Словения
	Платена такса			Гърция
	Вредата да е настъпила в обезщетяващата държава			Ирландия, Словения, Унгария, Франция
Пречки	ТХ не е насилствен			Белгия, Гърция, Люксембург, Словения
	ТХ е с цел трудова експлоатация			Белгия
	Деецът е допринесъл за възникването на вредата			Германия, Естония, Словения, Унгария
	Деецът виновно е препятствал / необосновано е отказал да съдейства за разкриване на престъплението / извършителя или установяването на вредите			Австрия, Естония, Унгария

КРИТЕРИЙ	ОБХВАТ			ДЪРЖАВА
	Деецът е осъждан			Естония
	Обезщетение в случая би било несправедливо / необосновано			Естония
Вид вреда	Имуществени вреди	Загуба на доходи		Австрия, Гърция, Дания, Естония, Ирландия, Италия, Словения, Франция, Хърватия, Швеция
		Загуба на работоспособност		Естония, Унгария, Франция
		Разноски за лечение	вкл. рехабилитация, ортопедична и др. дългосрочна грижа и помощни средства	Австрия, Германия, Гърция, Дания, Италия, Словения, Франция, Хърватия, Швеция
			Само преки разходи за тежки / постоянни телесни повреди	Белгия, Ирландия, Испания, Латвия, Литва, Люксембург
			Психотерапия	Гърция, Швеция
		Разноски за погребение		Германия, Гърция, Естония, Ирландия, Испания, Италия, Литва, Словения, Хърватия
		Разноски за правна помощ и съдебни разноски		
		Преки имуществени загуби		Германия, Италия, Латвия, Словения, Франция
		Вреди върху лични вещи		Естония, Италия, Словения, Франция, Швеция
		Разходи за преместване в сигурна среда		Гърция
		Всякакви имуществени вреди, вкл. пропуснати ползи		Кипър, Литва, Нидерландия, Унгария, Финландия
	Неимуществени вреди			Австрия, Дания, Италия, Кипър, Латвия, Литва, Люксембург, Словения, Нидерландия, Франция
Максимален размер на обезщетението (в евро)	Няма ограничения (според тежестта на вредата)			Австрия, Нидерландия, Ирландия, Кипър, Словения (за разходи за лечение, погребение, повреда на медицински средства), Унгария, Франция, Хърватия (здравни разноски), Швеция
	125 000			Белгия
	35 000 (еднократно)			Нидерландия
	10 000 / 20 000 (загуба на доходи)			Словения
	9 590			Естония
	4600			Хърватия
	1935 (90% от сбора на 5 мин.раб.запл. към времеизвършване на престъплението)			Латвия[205]
	1 500			Италия
	Според тарифа			Дания, Испания, Нидерландия, Хърватия
	Размера на уважения граждански иск /			Испания, Литва, Финландия

[205] Към 2023 г. минималната работна заплата в Латвия е 430 евро.

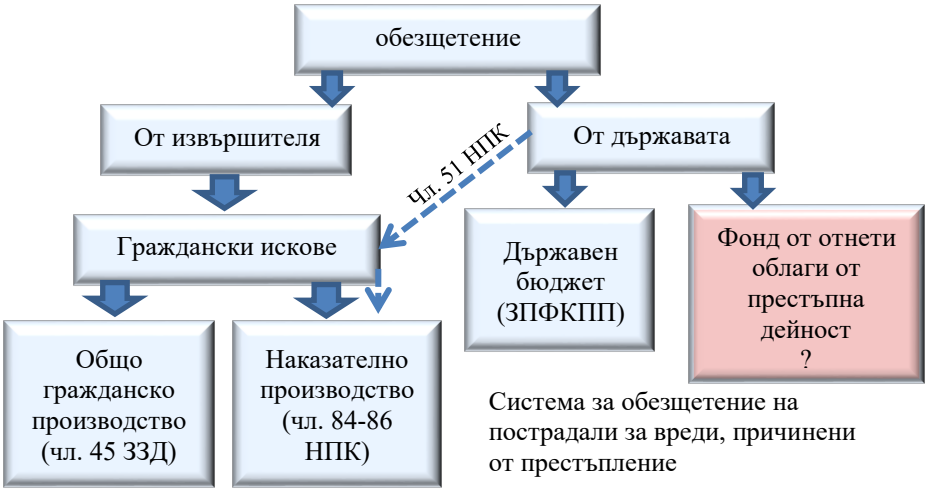
КРИТЕРИЙ	ОБХВАТ		ДЪРЖАВА
	установената с присъдата вреда		
Съвмести-мостс други плащания	ДА:	Не изключва други обезщетения	Австрия, Германия, Франция
		Изключва само обезщетение от дееца	Италия, Латвия, Нидерландия, Унгария
	Получените други обезщетения се приспадат		Гърция, Кипър, Люксембург, Словения, Финландия, Швеция
	НЕ: Всички други средства за обезщетяване на вредата са изчерпани		Белгия, Дания

Подобряването на достъпа до обезщетение от имуществото на дееца чрез въвеждане на задължения на компетентните органи на първа линия да информират възможно най-рано пострадалите, правомощия на прокурора, съда или административни органи служебно да обезпечават бъдещи искове или да установяват надзор над стопанската дейност на бъдещия ответник, активно легитимиране на неправителствени организации да водят тези искове от името на пострадалия, допускане на безплатна правна помощ в исковите производства и в изпълнителните процедури и др. под. **не водят до съществени подобрения.**

Трябва да се изтъкне, че **принципно еднакви модели разкриват различна ефективност в различните държав**и. Това ясно показва, че тази ефективност не се управлява със законодателни мерки и заимстването на нормативни решения от чужди модели не гарантира повишаването ѝ в заимстващата юрисдикция. Факторите на ефективността едновременно засягат всички компоненти на системата за обезщетение, а не само сегментът на държавното обезщетение, и изискват преди всичко изменения в практиките по прилагане на нормативната рамка.

3. Действаща система за обезщетяване на пострадали от трафик на хора в България

Действащата система за парично обезщетение на пострадали от трафик на хора за вредите, причинени им с престъплението, следва основния действащ в Европа модел. Той е изграден от общите граждански искове, деликтния иск в наказателния процес, заместителния иск на прокурора от името на уязвим пострадал и механизъм за държавно обезщетение по ЗПФКПП, с който са транспонирани Директива 2004/80/ЕС и Директива 2012/29/ЕС и по който се изплащат парични компенсации до 10 000 лева за сметка на държавния бюджет с последващ регресен иск срещу извършителя.

Система за обезщетение на пострадали за вреди, причинени от престъпление

Компоненти на системата за обезщетение	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ			ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА
	Общ граждански ред	Граждански иск в наказателния процес	Заместителен иск на прокурора	
Правно основание	Чл. 45 и сл. ЗЗД	Чл. 84 и сл. НПК	Чл. 51 НПК	ЗПФКПП
Правоимащ	Лице, пострадало от непозволено увреждане. Наследници	Лице, понесло вреди от престъплението и конституирано като граждански ищец Наследници	Прокурора, от името на уязвим пострадал, който не може да предяви иска сам	- пострадали от ТХ у нас; български граждани, пострадали от ТХ в чужбина; членове на техните семейства; вкл. наследници, - които отговарят на специалните изисквания на закона
Правно средство	иск	иск	иск	молба
Правна помощ	да	да	не	да
Процедура	Граждански процес	Наказателно производство срещу извършителя		Специална административна процедура
Вид вреди	Имуществени и неимуществени,	Имуществени и неимуществени, в рамките на обвинението		Имуществени

Компоненти на системата за	ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ИЗВЪРШИТЕЛЯ			ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ОТ ДЪРЖАВАТА
	неограничено			
Размер	До размера на доказаните имуществени вреди/ По справедливост за неимуществените	До размера имуществените / по справедливост за неимуществените вреди в рамките на обвинението		До размера, но не повече от 10 000 лева
Съвместимост с други правни средства	Независим способ	Частична (не може да се предяви в съдебното производство, ако е предявен по ГПК - чл. 84, ал. 2 НПК)		Субсидиарен способ - пострадалият не е получил обезщетение на същите вреди по друг начин
Право на обезпечение	да	да	да	Не (възможно при регресния иск на държавата)

Общото заключение от анализите на съдебната практика и дейността на Националния съвет по ЗФКПП, споделяно и в докладите на GRETA, както и при проведените интервюта с български съдии и прокурори, е че **достъпът на пострадалите до парично обезщетение като цяло е неефективен и несистемен, въпреки нормативно изградените разнообразни режими за получаването му.**

РЕЖИМ НА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ПО ЗПФКПП				
Правоимащ (ищец)	**Условия за получаване**	**Съвместимост Източник и размер**	**Вид вреди**	**Компетентен орган, акт, процедура**
Български граждани, пострадали от ТХ, независимо от местоиз-вършването му и място-настъпването на вредата [206]	1. Влизане в сила на: - осъдителната присъда срещу извършителя или споразумението, с което делото е решено в досъдебното производство; - прокурорския или съдебния акт, с който наказателното производство е прекратено, освен когато основанието за това е, че деянието не е извършено или не съставлява	Субсидиарен способ - пострадалият не е получил обезщетение на същата вреда по друг начин	Имуществени вреди, които са пряка последица от престъплението и се изразяват в: 1. разходи за лечение, които не се поемат от НЗОК; 2. пропуснати доходи;	НСПКПП, с решение, което не подлежи на обжалване, в месечен срок от сезирането специална административ-на процедура

[206] По принцип законът изисква и установяване на специфични нужди от защита по смисъла на пар. 1, т. 4 НПК. При пострадали от трафик на хора той е автоматичен по силата на закона (чл. 7а(2) ЗПФКПП), поради което не подлежи на изрично доказване

Чужденци, пострадали от ТХ в България, независимо от статута им Членове на семейството пострадалите Наследници на починали пострадали	престъпление; - прокурорския или съдебния акт, с който наказателното производство е спряно поради неразкриване на извършителя на престъплението. 2. Спазен едногодишен срок от влизането в сила на съответния акт; 3. През последните 5 години преди подаване на молбата за финансова компенсация пострадалият не е бил осъден за: тероризъм; умишлено убийство / опит за убийство; умишлена тежка телесна повреда; блудство; изнасилване; трафик на хора; престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група; или друго тежко умишлено престъпление, от което като съставомерни последици са настъпили смърт или тежка телесна повреда. 4. Пострадалият е уведомил компетентните органи за извършване на престъплението или са налице уважителни причини да не го е направил.	Държавен бюджет (МП) Държавата предявява регресен иск срещу извършителя за размера на платеното. Събраните средства постъпват в бюджета на МП.	Еднократно, до 10 000 лева Когато пострадалият е допринесъл за настъпването на вредата, размерът на обезщетението се намалява съответно.	3. разходи по плащане на съдебни и деловодни разноски; 4. пропуснати средства за издръжка; 5. разходи за погребение; 6. други. ** Фондът не покрива неимуществени вреди от престъплението.*	** Правото на обезщетение по този ред се преклудира в 1-годишен срок от края на наказателното производство*

Режимите за обезщетение от имуществото на извършителя позволяват пълна обезвреда, но пълнолетните пострадали от трафик на хора рядко ги използват[207]. Те рядко се конституират като граждански ищци в наказателното производство, още по-рядко водят искове пред гражданския съд, въпреки създадените условия за правна помощ и доброволното съдействие на специализирани адвокати от гражданския сектор. Основната институционална причина за това е въздържаност на съдилищата да приемат исковете в наказателния процес за трафик на хора поради опасения, че ще усложнят производството, особено когато делото е с фактическа или правна сложност, вкл. множество пострадали.

Въпреки въведените задължения на разследващите и полицейските органи на първа линия да уведомяват пострадалите за правата им на подпомагане и финансова

[207] Пострадалите деца се представляват от служебен повереник, който подава иск от тяхно име. Тази практика е системна и е причината прокурорът да не подава иск по чл. 51 НПК от името на детето.

компенсация по чл. 6 ЗПФКПП, от влизане в сила на този закон обезщетение е изплатено само на един пострадал, в размер на 7 400 лева (2018 г., пълнолетна жертва на трафик на хора с цел сексуална експлоатация)[208]. От протоколите от заседанията на Националният съвет на фонда (НСПФКПП) и докладите на правителството може да се направи категоричен извод, че процедурите по закона не се ползват от пострадалите, а НСПФКПП не развива инициативи за популяризирането му и улесняване на достъпа до него. Липсва публично достъпна аналитична, статистическа и финансова информация за предоставения и разходван бюджет, броя постъпващи, разгледани и уважени молби на година, профил на молителите, практики, политики и стандарти на НСПФКПП и пр., което оставя впечатление за пасивност и неефективност на органа.

Конкретно по отношение на процедурата за получаване на държавна компенсация по ЗПФКПП се сочат и ограничителните условия, на които пострадалите трябва да отговарят.

SWAT АНАЛИЗ НА ДЕЙСТВАЩАТА СИСТЕМА ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ			
Достойнства	**Слабости**	**Потенциали**	**Рискове**
• Възможност за пълна обезвреда • Достъпна правна помощ • Изградени режими за нареминно информиране на пострадалите за възможностите за обезщетение • Осигурено служебно начало при установяване на имуществото на извършителя и обезпечаване на принудително отнемане по ЗПКОНПИ и чл. 72 НПК [209]	• Слаба информираност на пострадалите • Институционална съпротива пред гражданския иск в наказателния процес • Слабо участие на пострадалите в наказателния процес • Неефективна практика по обезпечаване на гражданските искове	• Активно участие на пострадалите в наказателния процес • Активно използване на правна помощ • Осигуряване на ефективен достъп до обезщетение от имуществото на	• Неефективен достъп до обезщетение, особено при неплатежоспособен ответник • Девалвиране на системата за обезщетение (*колкото по-*

[208] Междувременно само по 21 наказателни производства за периода 2009-2021 г. са отнети облаги от трафик на хора в размер на близо 8 500 000 лева.

[209] Чл. 14.1-15 Указания на Главния прокурор за създаване на организация за постигане на своевременност и ефективност при провеждането на проверките и наказателните производства, свързани с трафик на хора, утвърдени със Заповед № 2/2022: При разследването своевременно се изяснява имущественото състояние на дееца и свързаните с него лица (деца, родители, партньор при брак или фактическо съжителство). Прокурорът предприема действия по обезпечаване както на глобата и конфискацията, така и на отнемането на вещи (в т.ч. и на придобити от престъплението облаги, когато такива се установят) в полза на държавата (чл. 72 НПК). При разследването се събират доказателства и относно евентуалната съпричасност (използване) на юридическо лице към извършеното деяние, включително дали

SWAT АНАЛИЗ НА ДЕЙСТВАЩАТА СИСТЕМА ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЕ			
Достойнства	**Слабости**	**Потенциали**	**Рискове**
• Иск на прокурора по чл. 51 НПК • Доказателствено обезпечаване на исковете от прокурора (служебно доказване на вредите и причинната връзка като част от предмета на доказване) • Доказателствената тежест за съставомерната вреда е върху прокурора в рамките на обвинителната теза • Имуществената тежест е изнесена върху извършителя (исковите механизми са с предимство, а държавата има регресен иск срещу дееца)	• Ограничения пред използването на иска по чл. 51 НПК в полза на пълнолетни пострадали • Липса на предварително изпълнение на обезщетението преди края на наказателния процес. • Недостатъчен обхват на институтите на служебното начало • Пълна доказателствена тежест по отношение на несъставомерни вреди от престъплението, които не са обхванати от предмета на обвинението	платежоспособен ответник с опция за допълваща компенсация от държавата • Служебно съдействие на държавата чрез: поощряване на конституирането като граждански ищец, водене на иска по чл. 51 НПК, обезпечаване на исковете и пр.	*рядко се ползва, толкова по-често не се ползва*) • Социална и правосъдна нечувствителност към понесените от пострадалите вреди
• Минимизирани рискове от двойно обезщетение в механизма на държавно обезщетение (държавата компенсира необезщетени по друг начин вреди, като изчаква наказателният процес да завърши) • Самостоятелно основание за държавното обезщетение - задължение за хуманно отношение към пострадалите • Институционалният механизъм осигурява достатъчен капацитет, вкл. експертен, за ефективна политика по обезщетение на пострадалите.	• Неефективно управление на фонда, слаба инициативност на НСПФКПП и консервативни подходи към доказването на основанието за обезщетение и размера на вредата. • Ограничение на обезщетението до имуществени вреди • Относително нисък таван на обезщетението[210].	• Изградени институционални и експертни основи за активна политика по осигуряване на ефективен достъп до държавно обезщетение	• Негодност на системата да обезщети справедливо пострадалите при неплатежоспособен или неизвестен извършител

В допълнение следва да се отбележат специфики на трафика на хора по принцип и на наказателноправния му режим в България, които се отразяват на компоненти на системата за обезщетение конкретно по отношение на пострадалия:

• Първо, сред подценявани значими пречки за по-инициативното ползване на механизмите за компенсация са **слабата информираност и ниска правна култура и социална компетентност на пострадалите от трафик на хора**, чийто произход в

същото се е обогатило от неговото извършване. При констатирано обогатяване се предприемат мерки за установяване на имущественото състояние на лицето.

[210] Особено предвид размера на уважаваните от съда искове, които през последните години все по-често се уважават в пълен размер и достигат 50-60 000 лева.

криминогенната факторна основа на престъплението и последвалата експлоатация ги правят трудни за преодоляване с конвенционалните за държавните институции средства.

> Тези пострадали развиват специфична социална пасивност, безпомощност и инертност поради неумение за разпознаване и отстояване на собствени позиции и отсъствие или неустойчивост на ресурси за последователно поведение в защита на собствени интереси. Адаптираността към експлоатацията е самостоятелен специфичен фактор, силно въздържащ инициативата за получаване на обезщетение. На индивидуално ниво от значение са и личните цели на пострадалите в производствата срещу извършителя – в практиката на наказателната система е споделено впечатлението, че при равни други условия пострадалите от травмиращ насилствен трафик на хора като цяло са по-заинтересовани от наказването на извършителя при подчертано по-слаб интерес към финансово обезщетение в сравнение с други категории трафикирани и експлоатирани лица[211].

- Второ, **причинените от трафик на хора вреди са качествено и структурно различни от тези, причинени с конвенционални престъпления**, дори когато е налице сходство (например, с насилствени сексуални престъпления или телесни повреди).

> - същинските вреди от трафик на хора са относително еднообразни, тъй като възникват в хода на набирането, транспортирането, приемането и/или укриването на пострадалия. Експлоатацията от своя страна поражда твърде разнообразни вреди според вида си и голяма част от тях възникват от договорни нарушения, а не деликти в собствен смисъл. За възстановяването на тези вреди по принцип са установени редица специални режими, като например трудови искове и искове от неоснователно обогатяване, които често дават по-големи възможности за защита. Когато вместо тях се търси обезвреда на деликтно основание, произтичащо от фактите на престъплението, причинните връзки с конкретно претърпяно увреждане обикновено стесняват обхвата му и усилват доказателствената тежест.
>
> - по-значимите вреди обикновено са възникнали в хода на експлоатацията, а не на самия трафик на хора, поради което може да не са обхванати от обвинението и причинната връзка с трафика на хора да е трудна за доказване или по-скоро да изисква специфичен стандарт на доказване.
>
> - все в същата връзка, редица лица са пострадали от експлоатация, без да са били преди това трафикирани. Те нямат качеството „пострадали от трафик на хора“, въпреки че са претърпели същите по вид вреди, тъй като те се натрупват главно с експлоатационната фаза. В допълнение, същата не е ефективно криминализирана у нас. Нагласата на практиката да използва режимите за трафик на хора, за да компенсира нормативните празноти, създава допълнителни затруднения при доказването на основанията за обезщетение.

- Вредите, претърпени от трафик на хора и евентуално последвалата го експлоатация, **винаги имат и значим неимуществен компонент**, произтичащ от нарушението на лични права. Той напълно отсъства от системата за държавно обезщетение.

- **У нас е криминализиран трафикът на хора на пълнолетно лице с негово съгласие.** Във всички останали държави-членки на ЕС и СЕ това явление не е

[211] Резултати от проведени в хода на изследването интервюта с прокурори и адвокати.

престъпление, въвлечените в него лица нямат качеството „пострадал от трафик на хора“ и съответно нямат права на обезщетение като такива. У нас тези лица имат качеството пострадали от трафик на хора и формират съществен дял от общата категория на идентифицираните пострадали.

ПРЕПОРЪКА:

Липсва потребност от реформа на законодателството и въвеждане на нови самостоятелни механизми за обезщетение на пострадали от престъпления или конкретно от трафик на хора, а за целенасочено въздействие върху факторите, снижаващи ефективния достъп на пострадалите до действащата система за обезщетение. С оглед подобряване на ефективността могат да се отправят следните препоръки:

1) Разширяване на обхвата на иска на прокурора по чл. 51 НПК и превръщането му в редовен институт, като отпадне законовото изискване той да бъде прилаган в изключителни случаи и преформулиране на основанията за прилагането му, така че да може да бъде ползван в интерес на всеки уязвим пострадал;
2) Разширяване на правомощията на прокурора във връзка с обезпечаването на имуществените наказания и отнемането на облагите от престъпна дейност и по отношение на евентуалните граждански искове за обезщетение на обхванатите от обвинението вреди. Препоръката предполага изменение и допълнение на разпоредби на НПК (чл. 72, чл. 73), разширяващи правомощието на прокурора служебно да иска от съда обезпечаване на гражданските искове не само при условията на чл. 51 НПК;
3) Активизиране на дейността на НСПФКПП в рамките на установените му правомощия, състав и ресурси за повишаване на информираността за дейността му, достъпността на отпусканите от него обезщетение и оптимизиране на процедурата;
4) Активизиране на съответно компетентните институции и обществени структури за изграждане на системна стандартна практика по надлежно и ефективно информиране на пострадалите и съдействие по упражняване на правата им на обезщетение. Препоръката предполага съдействието на Националното бюро за правна помощ (относно обучения на служебните повереници), Прокуратурата на Република България (вкл. със средствата на методическите указания на Главния прокурор), МВР, НКБТХ, НИП, неправителствени организации, ангажирани в работа с пострадали и др.
5) Предвиждане на възможност финансова компенсация по ЗПФКПП да може да бъде отпускана и за неимуществени вреди, както и увеличаване на максималния размер на еднократната помощ. Препоръката може да изисква съчетаване с методически указания и обучителна помощ относно стандартите на доказване и оценка на неимуществените вреди, вкл. връзки с доказателствения материал от наказателното производство.
6) Изменение в материята на отнемането в полза на държавата на незаконно придобито имущество, което да създава основание част от отнетото да бъде насочвано към фонда за обезщетяване на пострадалите.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Василева, Антоанета.** Трафик и сексуална експлоатация на деца. // В: Проституция и сексуална експлоатация. РискМонитор, С., 2010.

2. **Василев, Валентин. Костадинова, Любка.** От теоретични основи на релацията ,,кризисни ситуации-трафик на хора" към модели за устойчиви практически решения за уязвимите групи. // В: Сборник доклади от годишна университетска научна конференция. Велико Търново: ИК на НВУ „Васил Левски", 2023, с.484-494.

3. **Велчев, Борис**. Робството и българското наказателно право. С:Сиела, 2016.

4. **Димитрова, Камелия, Александрова, Ива**. Трафик на деца сред уязвими общности. С: ЦИД, 2015.

5. **Костадинова, Любка.** Актуални тенденции и предизвикателства при престъплението трафик на хора. // В: Сборник от докторантски разработки, 7-ма Докторантска научна сесия на Философски факултет, Югозападен университет "Неофит Рилски", Благоевград, 2024.

6. **Костадинова, Любка.** Глобални модели за противодействие на трафика на хора. // сп. Обществено възпитание, С: Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни при Министерски съвет, 2024, №1.

7. **Костадинова, Любка.** Каузални зависимости между факторите за развитие на престъплението трафик на хора. // Сб. Втора международна конференция ,,Постглобалност, криза и бъдеще", Философски факултет, Благоевград: ЮЗУ "Неофит Рилски", 2022.

8. **Кюркчийска, Гергана**. Децата, жертви на трафик. // сп. Обществено възпитание, С: Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни при Министерски съвет, 2023.

9. **Марков, Румен**. Принудата и новият чл.16 от Наказателния кодекс. С: Сиби, 2017.

10. **Николов, Владимир**. Особености на мотива при престъпления против избирателните права. Криминологична характеристика на извършителя. // В: Сборник доклади от Национална конференция по повод 110 години от рождението на проф. д-р Иван Ненов и 90 години от рождението на проф. д-р Цеко Цеков, С: УИ ,,Св. Климент Охридски", 2024.

11. **Пампоров**, **Алексей**. Ненужните гета. // сп. Социологически проблеми, 2020, № 1, с. 55-67.

12. **Петрунов, Георги**. Възможности за използване на интернет и отворени данни при разследване и конфискация на имущество от трафик на хора в България. Национален доклад. С: РискМонитор, 2018.

13. **Пушкарова, Ива.** Срокът за възстановяване и размисъл, предоставен в международното и европейското право на пострадали от трафик на хора: европейската практика. София: Годишник на АМВР, бр. 31/2020, с. 67-105.

14. **Пушкарова, Ива**. Престъпленията по българския наказателен закон, свързани с трудова експлоатация, и стандартите на МОТ. // В: Сб. Международна научно-практическа конференция „МОТ и България“ – 100 години и занапред. С:УИ „Св. Климент Охридски“, 2019.

15. **Пушкарова, Ива.** Наказване на пострадалия от трафик на хора: чл. 16а от Наказателния кодекс и заварени разпоредби, криминализиращи поведение в експлоатация. // В: Сборник научни доклади „Наказателното правораздаване – традиции и перспективи“, С:УИ „Св. Климент Охридски“, 2018.

16. **Пушкарова, Ива.** Явлението робство в българското наказателно право и правосъдна практика. // сп. De Jure, 2017, № 2, с. 104-113.

17. **Пушкарова, Ива**. Трафикът на хора. Наказателноправен режим. Сиби: София, 2012.

18. **Пушкарова, Ива.** Проституцията в правовата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение. // В: Проституция и сексуална експлоатация. С: РискМонитор, 2010.

19. **Пушкарова, Ива.** Разграничение на трафика на хора от сродни престъпни дейности. // В: Бюлетин на АПБ, дек. 2009.

20. **Стойнов, Александър**. Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека. С: Сиела, 2003.

21. **Стойнов, Александър**. Наказателно право. Обща част. С:Сиела, 2019.

22. **Agathangelou, A. M.** Combating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work, In: Mediterranean Institute of Gender Studies, Combating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work, University of Nicosia Press, Cyprus, 2015.

23. **Alexanian, A., Gutiérrez, L.S., Camarasa i Casals, M.** Blurred Boundaries, Invisible Victims: Towards An Understanding Of Trafficking Of Human Beings For Labour Exploitation In Domestic Work In Spain, In: Mediterranean Institute of Gender Studies, Combating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work, University of Nicosia Press, Cyprus, 2015,

24. **Arsovska, J., Allum, F.** Introduction: Women and Transnational Organized Crime. Trends in Organized Crime, 17(1–2), 2014, 1–15;

25. **Bjelajac, Ž. Đ.** Profiling Human Traffickers. In: Kultura polisa. 19(4), 2022, 65–81.

26. **Brunovskis, A.** Balancing protection and prosecution in anti-trafficking policies, Fafo, Nordic Council of Ministers, 2012

27. **Christodoulou, J., Zobnina, A.** Investigating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work: The Case Of Cyprus, In: Mediterranean Institute of Gender

Studies, Combating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work, University of Nicosia Press, Cyprus, 2015.

28. **GRETA**, **Explanatory Report** to the CoE Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CATHB), 2005.

29. **GRETA, National Reports and Replies from national authorities** concerning the implementation of the CoE Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Fourth Evaluation Round.

30. **Kangaspunta, K. et al.** Global Report on Trafficking in Persons 2020, United Nations Office on Drugs and Crime, 2021.

31. **Kambouri, A., Parsanoglou, D., Touri, V.** Domestic Work and Trafficking in Human Beings in Greece: A Crossroads in the Dark? In: Mediterranean Institute of Gender Studies, Combating Trafficking In Women For Labour Exploitation In Domestic Work, University of Nicosia Press, Cyprus, 2015.

32. **Lo Iacono, E**. Victims, Sex Workers and Perpetrators: Gray Areas in the Trafficking of Nigerian Women. Trends in Organized Crime, 17(1–2), 2014, 110–128;

33. **National Rapporteur** on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children for the Netherlands, 'Trafficking in Human Beings: Visible and Invisible II', 2015.

34. **Ruth M. Mestre i Mestre**. 'G.J. v. Spain and Access to Justice for Victims of Human Trafficking', Strasbourgobservers, 01.09.2016.

35. **Siegel, D., de Blank, S.** Vrouwen die in vrouwen handelen [*Жени, които трафикират жени – бел.авт.*]. Tijdschrift voor Criminologie, 51(1), 2008, 3.

36. **Stoyanova, V.** 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and the Scope of States' Positive Obligations under the ECHR', European Human Rights Law Review, Lund University Faculty of Law, May 2016.

37. **UNODC**. Global Report on Trafficking in Persons 2012-2016. Vienna: United Nations Office on drugs and crime, 2012.

38. **UNODC**. The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment. Vienna:United Nations Office on drugs and crime. 2010.

39. **USA Department of State**. Trafficking in Persons Reports, 2017-2022.

40. **Wheeler**, **Alyssa Currier.** 'Trafficker Profile According to US Federal Prosecutions', *Anti-Trafficking Review*, issue 18, 2022, pp. 185-189.

41. **Wijkman, Miriam, Kleemans, Edward**. Female Offenders of Human Trafficking and Sexual Exploitation. *Crime, Law and Social Change* (2019) 72:53–72.

42. **Zhang, S. X., Chin, K. L., Miller, J.** Women's Participation in Chinese Transnational Human Smuggling: A Gendered Market Perspective. Criminology, 45(3), 2007, 699–733.

5.**Превантивните мерки** за ограничаване на трафика на хора са разнообразни, предвид сложността и многоаспектността на самото явление. Както личи от направения анализ факторите от социалноикономически тип, в частност бедността и безработицата, са структуроопределящи по отношение на трафика. Това налага провеждането на общосоциална превенция, изразяваща се в оздравителни мерки, насочени към стабилизиране на икономиката, ограничаване на безработицата, повишаване на културата и образованието на гражданите, осигуряване на здравни грижи, благоприятен духовен климат и др. Противодействието на трафика предполага мерки за ограничаване на социалното изключване, на маргинализацията и социалната патология.

Специалната превенция също има своето място в борбата с трафика. Мерките от този характер са свързани например със своевременно пресичане на опитите за преминаване на границата с фалшиви документи, което е често явление през иследвания период.

Тенденциите на активно движение на големи маси от хора, интензивно преместване от един ареал на живеене към неопределено пребиваване, пресичане на много граници, по-често нелегално, дават основание за обострено внимание при проверка на документите и идентифициране на личността.

Идентификацията на личността във време на интензивно преместване на хора в различни посоки на света, повдига въпроса за знанията на служителите от различни държавни институции за документите за самоличност. Въпреки стремежа на всяка държава по света да направи документите за самоличност на своите граждани достатъчно защитени, се намират начини за подправка или цялостно фалшифициране на документите за различни цели: преминаване на граници с цел миграция; живот под чужда самоличност, ако лицето се издирва за извършване на тежко криминално престъпление, трафик на хора и други. За разлика от други престъпления, фалшифицирането на документи не е престъпление, което се извършва от страст, в момент на афект или друга причина. То се извършва от квалифицирани хора, инвестирали в оборудване, притежаващи специални знания и умения и с пълното съзнание за целите, за които работят.

Когато става въпрос за трафик на хора, възможните използвани документи могат да бъдат: откраднати или преотстъпени, подправени или

изцяло фалшиви. Откраднатите или преотстъпени документи са оригинални. Използва се обикновено прилика в прическата и дрехите със снимката на паспорта. Документът е оригинален, съществува в базата данни, освен ако не е обявен за откраднат или изгубен.

Подправените документи са оригинални документи и само някаква част от документа, предвид целта, е подправена. Най-често това е снимката, а цялата останала част е оригинална и не буди съмнение при проверка.

Изцяло фалшивите документи нямат никакви защити, обикновено са направени с имитации на защитите и те лесно могат да бъдат разпознати дори от служители, незапознати с детайлите на защитените документи.

С използване на добра техника, все по-често се срещат добри фалшификати или подправки, където се подправя дори чипа на документа и той се отваря при проверка в скенера. Използва се добра техника за печат, използват се различни техники за подправка и имитация, както и т.н. „морфинг“ – наподобяване на чертите на лицето, без да могат те да бъдат разпознати като подправени. Използва се т.н. „Атака откъм гърба“ – най-незащитената част на документа е „гърба“ на персоналната страница. Оттам се достъпва, например, до снимката, подменя се, а цялата останала част остава оригинална, не се нарушава дори целостта на покривното фолио.

Един от големите проблеми при проверка на документите е сравнението на снимките на малки деца до 1 година. Както е известно, най-голямата промяна в живота на човека е през първата му година, когато стават най-големи промени в морфологията на тялото и чертите на лицето на детето. Обикновено снимките на малко дете до 1 година не са добри. Паспортът е с давностен срок от 5 години и е абсолютно невъзможно да бъде разпознато дете на няколко месеца от снимката на паспорта на почти 5 годишно дете.

С оглед на превенцията е необходима специална подготовка на служителите за разпознаване на фалшиви документи за самоличност, както и периодично актуализиране на информацията за променящите се методи за изработване на фалшиви документи.

Въпреки, че трафикът на хора засяга предимно ромската общност , това е проблем на цялото общество. *Общата превенция*, насочена към всички граждани, има значително място за предпазване от криминализиране и виктимизация. Своевременната информация за същността и последствията

от трафика,може да допринесе съществено за промяна на съществуващите нагласи, водещи до подценяване на проблема, а също и за предпазване от попадане в трафик.

Превантивен ефект имат наказанията, наложени на извършители на разглежданите престъпления и информирането на обществото за наложените санкции. Както посочва Чезаре Бекария “Целта на наказанието е да предпазва хората от извършване на престъпление, а не да отмъщава. (Б.Станков, К-я,с.39)

С оглед на обстоятелството, че трафикът е явление, което засяга предимно уязвими общности и групи, внимание заслужава *груповата превенция* с реални или виртуални групи. Към тях могат да бъдат причислени ромските общности, а с оглед на възрастта – непълнолетните момичета и младите жени, по отношение на трафика с цел сексуална експлоатация, изпадането в принудително подчинение и трафикирането на бременни с цел продажба на новородените. По отношение на трафика с цел трудова експлоатация специално внимание заслужават главно мъжете в трудоспособна възраст, които живеят при тежки материални условия. С оглед използването на жертви на трудова експлоатация, заети в социалните услуги и домакинството обаче, превенцията трябва да бъда насочена и към жени, готови да упражняват тези дейности в чужбина.

Както личи от направения анализ фирми, предлагащи сезонна работа в чужбина и прикриващи престъпна дейност, свързана с трудова експлоатация, набират жертви чрез обяви в учебни заведения, като използват естествения за младежката възраст стремеж към пътешествия, към опознаване на чужди страни и към получаване на собствен доход като форма на самоутвърждаване. Това показва необходимостта от информиране на училищните ръководства, учителите и родителите за рисковете от трафик и за възможната превенция.

Проведените групови интервю с ученици от … училище и …училище в София показват, че децата от най-застрашената група – 14-17 г., нямат нужната информация за същността и риска от трафикирането. Много от тях дори не са чували за това явление, други не го приемат сериозно. Едновременно с това много деца изявяват желание за сезонна работа в чужбина, което потвърждава необходимостта от превантивна работа. Проведената в рамките на проекта лекционна дейности предоставените на

децата материали, съдържащи достъпна за тях информация бяха посрещнати с жив интерес и ясно изразено желание за участие като доброволци при провеждането на превенция.

Много подходящи за провеждане на групова превенция са програми като „ Работата на полицията в училище“, „Детско полицейско управление“ и др. Груповата превенция е ефективно и с оглед на обстоятелството, че при нея протича групов процес, взаимно влияние между децата и откроряване на авторитетни лидери от детската среда, както и формиране на референтни групи, които въздействат върху общите нагласи.

Превантивен ефект имат националните програми, насочени към ограничаване на насилието над деца. Такива са Националната програма за ограничаване и противодействие на трафика на хора и защита на жертвите 2024. и Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца – 2023-2026 г. В нея са включени мерки за ограничаване на трафикирането на деца, като главните функции са възложени на Националната комисия за борба с трафика.

Във връзка с обстоятелството, че жертви на трафик са главно момичета и много по-рядко момчета, превенцията е насочена предимно към девойките. Съществуват обаче данни за сексуална експлоатация и трафикиране и на момчета. Тези жертви са напълно неподготвени за самозащита и самопредпазване. Същото до голяма степен важи и за родителите им, което показва нуждата от насочване на превантивните усилия и към тях.

Важна форма на противодействие е *индивидуалната превенция* с отделни лица, застрашени от трафик. Тя е приложима например във връзка с т.нар. „втора вълна“, изразяваща се в завръщане на проституиращи в чужбина български гражданки, които привличат в мрежите на трафиканти млади хора от родния им град или село, сираци, деца на социално слаби семейства и др. Това става чрез демонстриране на финансови възможности, скъпи автомобили, елегантно облекло и др. спечелени според проститутките от работа в чужбина. Тези жени използват своите връзки в България, припомнят на свои роднини и познати колко зле са живели в родината си и какви успехи са постигнали в чужбина, като обещават помощ за децата им. Тя се изразява в намиране на доходна работа или изгоден брак с чужденец. Тези контакти и свързаните с тях предложения са емоционално наситени, доколкото става дума за роднински или приятелски връзки от миналото. Във

връзка с това желателно е превенцията да се провежда индивидуално, под формата на индивидуални превантивни беседи, с цел преодоляване на „ тунелното виждане“ , като се акцентира върху важни моменти от биографията на застрашените лица и се обсъждат различни възможности за правилен житейски избор. Необходимо е да се посочат както съществуващия риск от манипулиране и заблуждаване, така и начините той да бъде избегнат. Важна предпоставка за резултатна превантивна беседа е внимателното проучване на интересите на лицето ,с което се провежда беседата, но също и да се установи контакт с неговите роднини и приятели, като им се обясни същността на трафика и опасните последствия от него.

Заслужава внимание обстоятелството, че проституиращите в чужбина, които се завръщат в България, са изложени на опасност от повторно виктимизиране, тъй като трафикантите ги познават и биха могли сравнително лесно да ги изнудват. Трябва да се отчита и факта, че тези жертви са прекарали години далеч от близките си в България, поради което някои от тях са лишени от подкрепата им. Своевременната и системно социална, психологическа и консултативна работа с жертвите и отчитането на последващия потенциален риск са от ключово значение за превенцията на повторно виктимизиране.

Както и при други видове престъпления най-ефикасна по отношение на трафика е *ранната превенция*, която обикновено се провежда с деца. Предвид характера на явлението, превенцията с малолетни трябва да се осъществява много умело и със съдействието на родителите. Благоприятно е обстоятелството, че данни от проведеното изследване, потвърдени от данни от други изследвания /……/, показват, че малолетните се доверяват най-често на родителите си. Същото важи и за голяма част от непълнолетните.

Домашното насилие е безспорен фактор за развитие на трафика на хора. Поради това мерките за ограничаването му представляват и превенция на трафика Данни от Дома за временно настаняване на малолетни и непълнолетни към МВР показват, че сред рисковия детски контингент има момичета и момчета, които са изгонени от домовете си 10-15 пъти. Въпреки усилията на институциите да ги върнат в семействата, те отново се отзовават на улицата, което ги прави потенциални жертви или извършители на трафик.

Липсата на родителска подкрепа е предпоставка за ранна психопатизация и висока степен на криминализация. Типичните за трафикантите липса на

емпатия и умения за асертивно поведение, силен егоцентризъм е повишена агресивност са формират още в ранна възраст.

Домашното насилие не винаги е свързано с изгонване от дома и прекъсване на връзките с родителите. Сред главните му характеристики са неговата хроничност и типичната тенденция към ескалиране.Лицата, израстнали в условията на домашно насилие, често придружено с хипер- или хипопротекция лесно развиват експлоатационни нагласи спрямо близките си , а в по-късна възраст и спрямо други лица. Дисфункционалните семейства съществено допринасят за развитието на нарцистични черти и хедонистично-консуматорско отношение към света, а оттук и за трайна и устойчива криминализация.

Както личи от направения анализ, превенцията на виктимизацията е особено важна за ограничаване на трафика. Ролята и е много значима предвид обстоятелството, че набирането на жертви през последните години се извършва главно чрез манипулиране и съблазняване. Това увеличава шанса за самопредпазване , ако набелязаната жертва осъзнае своевременно опасността от трафикиране.

С оглед на тенденцията за набиране на жертви на трафик чрез обещания за подаръци, пари, осигуряване на лесен и приятен живот в чужбина чрез уреден брак, престижно обучение и професия на манекенки, модели и др. трябва да се акцентира върху противодействието на широко разпространените сред децата консуматорски нагласи и изкуствено създавани и поддържани потребности. Те водят до стремеж за притежаване на луксозни вещи и самоцелно разточителен начин на живот, осигуряващи престиж и уважение в младежка среда. Сред жертвите на трафик не липсват деца и младежи от семейства със задоволителен финансов и социален статус, които обаче се влияят от консуматорски настроени референтни групи приятели или съученици. [1]

[1] Данни от наказателни дела се отнасят за две момичета, които са подмамени от шоумен да заминат за чужбина, за да станат манекенки. Въпреки че отправеното предложение буди съмнение у момичетата и у родителите, под влияние на приятели те се доверяват и приемат предложението. В действителност се оказва, че се намират на територията на България, затворени и жестоко малтретирани, за да бъдат принудени да проституират.

Осъждането на извършителите и изтърпяването на наказания, наложени им от правосъдието също имат превантивен ефект както по отношение на криминализацията, така и по отношение на виктимизацията, свързани с трафика. Спазването на заложения в Националната стратегия за превенция на престъпността /…../принцип за наизбежност, своевременност и адекватност на наказаниено респектира извършителите и вдъхва сигурност и уважение към правосъдието у жертвите.

Успешната оперативноиздирвателна дейност също има превантивен ефект. Предвид интегрирането на българските престъпни структури в транснационални организирани престъпни формиравония,от голямо значение е успешното сътрудничество на българската полиция с полицейски звена в други държави. Данни на Дирекция международно оперативно сътрудничество показват динамиката на тези процеси.

Според тези данни през периода 2016 г. - 2021 г. по линия трафик на хора са проведени общо 28 международни операции. Разпределението по години е, както следва:

1.1. През 2021 г. са проведени 4 международни полицейски операции:

- операция „ORCA” – с участието на Германия, Великобритания и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Luther” – с участие на Великобритания, срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация;

- операция „Gorabe” – с участието на Швейцария, България, Испания, Хърватия и Германия, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „АКЕРА“ – с участието на Нидерландия, Германия, Белгия и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

1.2. През 2020 г. са проведени 4 международни полицейски операции:

- операция „ORCA” – с участието на Германия, Великобритания и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Luther” – с участие на Великобритания, срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация;

- операция „ROZA” – с участието на Германия и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Pentax” – с участието на Швейцария и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

1.3. През 2019 г. са проведени 6 международни полицейски операции:

- операция „Pentax” – с участието на Швейцария и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Slede” – с участието на България и Нидерландия, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Leto” – с участието на България и Гърция, срещу трафика на хора с цел продажба на новородени бебета;

- операция „Ilias” – с участието на България, Белгия, Нидерландия, Германия и Австрия;

- операция „ABRAHAM” – с участието на България и Нидерландия, срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация;

- операция „Тезей“ – с участието на България, Албания, Босна и Херцеговина, Молдова, Сърбия, Северна Македония, Румъния и Турция, срещу трафика на хора с цел трудова и сексуална експлоатация.

1.4. През 2018 г. са проведени 11 международни полицейски операции:

- операция „Slede” – с участието на България и Нидерландия, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „ARSLAN“ – с участието на България, Германия, Нидерландия и Европол, срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация;

- операция „KALLANG“ – с участието на България, Великобритания, Румъния и Европол, срещу трафика на хора с цел трудова експлоатация;

- операция „RAPPONGI” – с участието на България, Белгия, Германия и Европол, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „PERPERIKON” – с участието на България, Испания, Германия и Европол, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „MARITSA” – с участието на България, Белгия, Германия и Европол, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „NoName2” – с участието на България, Австрия, Германия, Норвегия и Европол, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;операция „IRONSIDE” – България, Великобритания и Европол, срещу трафика на хора с транссексуална ориентация;

- „Дни за провеждане на съвместни действия” - срещу трафик на хора с цел трудова експлоатация”;

- Съвместни дни за действие по линия противодействието на трафика на деца;

- Съвместни дни за действие, насочени към противодействие на трафика на хора с цел принудителна просия.

1.5. През 2017 г. е проведена 1 международна полицейска операция „Европа“ – с участието на България и Испания.

1.6. През 2016 г. са проведени 5 международни полицейски операции:

- операция „Айфос“ – с участието на България и Испания, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Европа“ – с участието на България, Испания и Швейцария, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Серендепия“ – с участието на Испания и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Dambia – Дунав“ – с участието на България и Испания, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

- операция „Кароньеро“ – с участието на Испания и България, срещу трафика на хора с цел сексуална експлоатация;

2. За периода 2016 г. – 2021 г. от други европейски страни са получени общо 315 броя Европейски заповеди за арест /ЕЗА/ за български граждани, извършили трафик на хора в чужбина. От общия брой 315 ЕЗА, 74 са за трафик на хора с цел сексуална експлоатация и проституция, 8 ЕЗА са за трафик на хора с цел трудова експлоатация и 1 ЕЗА е за трафик на деца. Разпределението по държави е както следва:

- Австрия – 17; Белгия – 31; Великобритания – 2; Германия – 36; Гърция – 81; Испания – 14; Италия – 6; Кипър – 1; Нидерландия – 11; Полша

– 13; Португалия – 1; Румъния – 36; Словения – 2; Унгария – 15; Франция – 41; Хърватия – 2; Швейцария – 1 и Швеция – 5.